Şen Bilim

"la gaya scienza"

F. NIETZSCHE

ASA

Şen Bilim

F. NIETZSCHE

© Asa Kitabevi 2003
Levent Özşar

© Her hakkı saklıdır.
Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Asa Kitabevi: 30

ISBN 975-8149-29-6
1. Basım: Bursa 2003

Kapak:
Verka (0224) 223 72 10

Baskı & Cilt:
Özal Matbaası
(0212) 565 25 99

Şen Bilim

"la gaya scienza"

F. NIETZSCHE

Ozanla bilge için her şey sevinç vericidir, önemlidir;
bütün yaşantılar yararlıdır, her gün kutsaldır,
her insan tanrısaldır.

Emerson.

ASA
Ünlü Cad. Sönmez İş Sarayı, No: 20 Bursa
Tel: (0 224) 220 40 74
Faks: (0 224) 223 93 20

İÇİNDEKİLER

Çevirmenin Sözü 7
İkinci Basıma Önsöz 11
"ŞAKA, KURNAZLIK, ÖÇ" 19
BİRİNCİ KİTAP 37
İKİNCİ KİTAP 79
ÜÇÜNCÜ KİTAP 117
DÖRDÜNCÜ KİTAP 165
BEŞİNCİ KİTAP BİZ KORKUSUZLAR 209
PRENS VOGELFREI'IN ŞARKILARI 265

Çevirmenin Sözü

Gençliğimin büyük bir bölümünü kitaplarıyla birlikte geçirdiğim bir filozofu çevirmiş olmak beni mutlu ediyor. Çevirmenin sözünü çevirisinde söylemiş olması gerektiğini biliyorum, bu yüzden yalnızca bir iki noktaya dikkat çekeceğim.

Kitap düzyazı bölümlerin yanı sıra şiirler de içeriyor. Bunları kimi uyaklı kimi uyaksız çevirdim, Nietzsche'nin kendisi, bu şiirleri, şiirle dalga geçmek için yazdığını, onların köy havalarına benzediklerini söyler. Ben de zurnada peşrev yapmaya kalkmadım.

Metnin türkçesini gözden geçiren Münevver Özgen ile Kasım Küçükalp'e gönül borcumu dile getirmeliyim.

Eylül 2003, Bursa
Levent Özşar

Kendi evimde yaşarım
Kimsenin hiçbir şeyini taklit etmedim
Gülerim kendine gülmeyen her ustaya

Evimin kapısının üzerine

İkinci Basıma Önsöz

Bu kitaba belki de birden fazla önsöz gerek, üstelik de sonunda, aynı deneyimleri yaşamayan birinin, önsözler aracılığı ile bu kitabın deneyimine yaklaştırılıp yaklaştırılamayacağı hâlâ kuşkulu olacak. Bu kitap, sanki karı, buzu eriten bir yelin diliyle yazılmış gibi; onda yüksek moral, huzursuzluk, çelişki, nisan havası var; kışın yakınlığını anımsattığı ölçüde, gelmekte olanın, gelmesi zorunlu olanın, belki de şimdiden gelmiş olanın kışı yenmesini anımsatıyor.

Beklenmeyen az önce oluvermişçesine, durmadan gönül borcunu dile getiriyor -iyileşme dönemi için şükran- çünkü iyileşme döneminin gelmesi beklenmedik bir şey. "Şen bilim", korkunç, uzun bir baskıya çıdamla direnen bir ruhun -sabırla, şiddetle, soğukkanlılıkla, boyun eğmeden ama umut da etmeden direnen bir ruhun- çılgınca eğlendiği bir bayramı gösteriyor. Bu kişi, bir anda umudun akınına uğruyor şimdi, sağlık umudunun, iyileşme sarhoşluğu umudunun akınına... Bu süreçte daha çok usdışı olanın, alıklığın gün ışığına çıkmasında şaşılacak ne var; dikenli bir postu olan, bu yüzden okşanamayan ya da zorlanamayan ya da yolu saptırılmayan sorunlara bile bol bol oyuncu tazelik saçılmasında şaşılacak ne var? Bütün kitap uzun sürmüş bir kıtlıktan, güçsüzlükten sonraki bir parça şenlikten başka bir şey değil; geri gelen gücün; yarına, öbür güne inancın yeniden uyanmasının, geleceğin birdenbire duyumsanmasının, geleceğin görülmesinin, yakın maceraların, yeniden açılan denizlerin, yeniden izin verilen, inanılan amaçların sevinci.

Uzayıp giden çöl, tükenme, inançsızlık, gençliğin ortasındaki buzlanma, sahneye yanlış zamanda çıkan yaşlılık -hepsi geride kaldı artık. Ağrının sonucunu yadsıyan gururun zorbasını bile geride bırakan ağrının zorbası -sonuçlar avuntulardır -patolojik olarak gaipten haber vermeye başlayanlara karşı kendini savunmak için kökten yalnızlığa çekiliş, romantizm dedikleri tedbirsiz, şımartılmış bir tinsel beslenmeden ağır ağır gelişen bulantının salık verdiği, bilmesi keskin bir acı veren, haşin, incitici olana karşı kendini kararlı bir biçimde sınırlama. Ah! Kim yeniden yaşayabilir bunları? Ama yaşayabilen biri çıksa kesinlikle küçük bir alıklıktan, taşkınlıktan "Şen bilim"den fazlasıyla karşılık verirdi onlara. Örneğin bu kitaba bir avuç şarkı eklendi -bu şarkılarda bir ozan, bağışlanması güç bir biçimde bütün ozanları alaya alıyor. Yazık ki, dirilen yazar yalnızca ozanlara, ozanların güzel "lirik duyarlılıklarına" iğneli sözler göndermek zorunda değil. Onun aradığı kurbanı bilen var mı? Çok geçmeden onu kendine çekecek parodinin materyalini bilen var mı? Bu korkutucu biçimde gözüpek kitabın sonunda "*incipit trogedia*"[1] yazıyor. Savulun! Düpedüz günaha batmış, kötücül bir şey duyuruluyor burada: *İncipit parodia*[2] kuşkusuz.

2

İyi, Bay Nietzsche, bırak da gidelim artık: Bize ne Bay Nietzsche'nin yeniden sağlığına kavuşmasından?

Bir fizyolog için sağlık ile felsefe arasındaki ilişki ölçüsünde çekici pek az soru vardır. Kendi hastalanırsa fizyolog bilimsel merakının tümünü hastalığına yöneltir. Çünkü kişi olan herkesin, ille de kendine ait bir felsefesi olacağı kabul edilir. Gelgelelim, büyük bir fark var. Kiminde, felsefe yapan, bu kişinin yoksunluklarıdır; kiminde ise onun varlıkları, güçleridir. Birinciler, felsefeye, destek, yatıştırıcı, kurtarıcı, kaldırıcı ya da payanda ya da kendilerine yabancılaşmak için gerek duyarlar. İkinciler için felsefe olsa olsa bir lükstür. En iyi durumda, yengi kazanan birinin şehvet düşkünlüğü, sonunda kavramlar cennetine adını kozmik harflerle yazmak zorunda kaldığı için şükretmektedir. Çok daha yaygın olan ilk durumda, felsefe yapan yoksunluk olduğunda -

[1] Trajedi başlıyor.

[2] Parodi başlıyor.

bütün hasta düşünürlerdeki gibi -hasta filozoflar çok daha bol olduğu için, hastalığa maruz kalan düşüncelerden ne olur? Fizyoloğu ilgilendiren bir sorudur bu. Burada deney yapmak olanaklıdır. Tıpkı yolcunun kendini usulca uykuya bırakmadan önce belli bir saatte uyanmaya karar vermiş olması gibi, biz filozoflar da hastalanmak, bir süre hastalığın -gövde ile ruh hastalığının -kuşatması altında yaşamak zorundaysak gözlerimizi kendimize kaparız. Gezginde uyumayan bir şey olduğu gibi, gezginin kendisinde saatleri sayan, kendisini uyandıracak bir şey olduğunu bilmesi gibi, biz de belli bir anın bizi uyandıracağını, o zaman bir şeyin ileri sıçrayıp tini eylem içinde yakalayacağını biliriz. Tinin sağlıklı olduğu günlerindeki özgüvenine karşıt olan, güçsüzlük ya da pişmanlık ya da teslimiyet ya da katılaşma ya da can sıkıntısı gibi bütün hastalıklı durumlardan söz ediyorum. (Çünkü eski bir deyiş bugün de geçerlidir: "Özgüvenli ruh, tavus kuşu, at yeryüzündeki en gururlu üç hayvandır.)

Kişi kendini bu biçimde sorgulayıp baştan çıkardıktan sonra, bugüne dek yapılan felsefelerin tümü konusunda daha keskin gözlere sahip olur. İnsan düşüncesinin istemeden girilmiş dolambaçlı yollarını, yan sokaklarını, dinlenme yerlerini, güneşli yerlerini eskisinden daha iyi görmeye başlar. Acılı düşünürler çektikleri acılar yüzünden bu yollara, yerlere ya da yanlış yola götürmüşlerdir. Çünkü kişi hasta gövdenin, hasta gövdenin gerek duyduklarının, tini bilinçsizce zorlayıp zorlamadığını, iteleyip itelemediğini, ayartıp ayartmadığını bilmektedir: Güneşe, dinginliğe, ılımlılığa, çıdama, ilaca, bir anlamda merheme götürüp götürmediğini bilmektedir artık. Barışı savaşın üzerine yerleştiren her felsefeyi; mutluluğun olumsuz tanımını içeren her etiği; bir sonu, şu ya da bu türden bir sonu, bir son durumu bilen her metafiziği ya da fiziği; bir Ayrı'ya, Öte'ye, Dış'a, Üst'e can atan her egemen estetik ya da din filozofunu esinleyenin bir hastalık olup olmadığı nı sorabiliriz. Fizyolojik gereklerin, bilinçsizce, nesnel, ideal, saf tinsel olan gibi örtülerin ardında saklanması ürkütücü boyutlardadır.-Sık sık kendi kendime, daha geniş bir açıdan bakıldığında felsefenin gövdenin yorumundan ya da yanlış yorumundan başka bir şey olup olmadığını sormuşumdur.

Düşünce tarihine bugüne dek kılavuzluk eden en yüksek değer yargılarının ardında bireylerin ya da sınıfların ya da hatta bütün ırkların fiziksel yapısının örtük yanlış anlamaları vardır. Metafiziğin bütün gözüpek çılgınlıkları, özellikle de onun varoluşun

değeri konusundaki sorulara verdiği yanıtlar, her zaman öncelikle gövdenin semptomları sayılabilir. Bu tür dünya onaylamaları ya da yadsımaları bilimsel olarak ölçüldüklerinde anlam zerresinden *tout court*[3] yoksun olsa da, bunlar tarihçiler ya da fizyologlar açısından gövdenin işaretleri ya da semptomları olarak; onun başarısı ya da başarısızlığının; onun tarihteki bereketinin, gücünün, istibdadının ya da umut kırıklıklarının, yorgunluğunun, güçten düşmesinin, sona ilişkin önsezilerinin işaretleri, semptomları olarak görülebilir. Ben hâlâ sözcüğün istisnai anlamında felsefi doktorları -bir halkın, bir çağın, bir ırkın ya da insanlığın tümünün derdinin izini sürecek olanları-bekliyorum. Bakalım benim kuşkularımın sınırlarına dek gitme cesaretleri var mı; bakalım şu önermeyi göze alabilecekler mi: Bugüne dek felsefe yaparken tehlikeye atılan, "hakikatten" başka bir şeydi, gelecekti, gelişmeydi, güçtü, yaşamdı.

3

Görüyorsunuz, bugün bile yararlarını tüketemediğim şiddetli hastalık çağından ayrılırken ona nankörlük etmek istemiyorum. Benim dönek sağlığımın verdiği gürbüz güçlerin[4] sağladığı yararları iyi biliyorum. Çeşit çeşit sağlık durumundan geçen, hâlâ da bu durumlardan geçmekte olan bir filozof aynı sayıda felsefeden de geçer. O, ister istemez durumunu hep en tinsel biçime, uzaklığa koyar. Bu biçim değiştirme sanatına felsefe denir. Biz filozoflar, halkın yaptığı gibi gövdeyi ruhtan ayırma konusunda özgür değiliz. Hatta ruhu tinden ayırma konusunda daha da az özgürüz. Düşünen kurbağalar değiliz biz, bağırsakları boşaltılmış nesnelleştirme, kaydetme araçları da değiliz. Biz düşüncelerimizi durmadan acılarımızdan doğrumak, analar gibi onlara sahip olduğumuz bütün kanı, yüreği, ateşi, hazzı, tutkuyu, can çekişmesini, vicdanı, yazgıyı, felaketi bağışlamak zorundayız. Yaşamı -bu bizim için, kendimizi durmadan aleve, ışığa dönüştürmemiz demektir - bizi yaralayan her şeyi de... Elimizden başka türlüsü gelmez. Hastalığa gelince, "onsuz edebilir miyim?" sorusu dilimizin ucuna gelmedi mi hiç? Tinin en son kurtarıcısı yalnızca büyük acıdır.

---

[3] Toptan.

[4] Vierschrötigen des Geistes.

büyük kuşkunun öğretmeni olarak bütün U'ları X'e, gerçek, hakiki X'e, en sondan bir önceki harfe dönüştürür...

Yalnız, büyük, uzun, ağır acı zaman ister -onun üzerinde yaş ağaçlar gibi yanarız- Bu acı biz filozofları içimizin en son derinliklerine inmeğe, her türlü güveni, yaradılışça iyi olan her şeyi, bir örtü oluşturan, ortalama olan, ortada kalan her şeyi bir yana bırakmağa zorlar. -belki de daha önce içinde insanlığımızı bulduğumuz her şeyi. Böyle bir acının bizi "daha iyi" kıldığından kuşkuluyum, ama bizi daha derinleştirdiğini biliyorum.

Gördüğü işkencenin acısını, işkenceciye dilindeki kötülükle karşılık vererek çıkaran Amerikan yerlileri gibi acının karşısına gurumuzu, alaylarımızı, isteme gücümüzü koymayı mı öğrensek; yoksa acıdan kaçıp -nirvana denen- doğulu hiçliğe, sessiz, katı, sağır el çekmeye, kendini unutmaya, kendini söndürmeğe mi sığınsak. İnsan, kendine egemen olmanın bu uzun, tehlikeli alıştırmalarından, birkaç soru işareti ile birlikte, değişik bir kişi olarak ortaya çıkar -en başta da şimdiye dek sorgulananı daha fazla, daha derin, daha şiddetli, daha haşin, daha kötüce, daha dinginee sorgulama isteği ile ortaya çıkar. Yaşama güveni kalmamıştır. Yaşamın kendisi bir sorun olmuştur. Ama buradan, ille de bunun insanın içini kararttığı sonucu çıkmaz. Hatta hâlâ yaşam sevgisi bile olanaklıdır ama insan başka türlü sever. Bu kafamızda kuşkular uyandıran bir kadına duyulan sevgidir.

4

Sonuçta en önemlisi söylenmeden kalmasın: Biri böyle bir uçurumdan, böyle şiddetli bir hastalıktan, aynı zamanda şiddetli kuşku hastalığından yeni doğmuş, derisini dökmüş, daha huysuz, daha kötü bir halde geri dönüyor. Sevinç için daha incelmiş bir beğeni ile, bütün iyi şeyler için daha kırılgan bir dille, daha mutlu duygularla, sevinçle, ikinci, tehlikeli masumlukla, daha çocuksu; gene de önceden olduğundan yüz kez daha usta, daha puşt...

Şu haz severlerin, "okumuş yazmışlarımızın, zenginlerimizin, yöneticilerimizin anladığı anlamda ne ters bir haz, kaba, küflü, kahverengi bir haz bu seferki..

Biz şimdi pazar yerinin gürültüsünü patırtısını nasıl da kötücül kötücül dinliyoruz. "Okumuş yazmışlar", kent sakinleri sanata, kitaplara müziğe de izin vermişler bugün -tinsel içkilerin yardımı ile- tecavüz etsin, "tinsel hazlar" sağlasın diye. Şimdi tutku-

nun tiyatral bağırtıları kulaklarımızı örseliyor. Eğitimli gece kelebeklerinin sevdiği bu romantik kargaşa, bu duygu keşmekeşi; onu yüceltmek, şişirmek, abartmak için bütün bu üflemeler nasıl da tuhaf geliyor bizim beğenimize.

Hayır, biz nekahat dönemindekiler için genelde bir sanat gerekliyse, o başka bir sanat -alaycı, yeğni, uçucu, kaygısızlığı tanrısal, sanatı tanrısal olan bir sanat; bulutsuz gökte saf alev gibi bir sanat. En başta da sanatçılar için, yalnızca sanatçılar için bir sanat. Bunun için her şeyden önce neyin gerekli olduğunu biz daha iyi biliriz: Sevinç, sevinç dostlarım. Aynı zamanda sanatçı olarak bunu kanıtlamak isterdim. Bizim şimdi pek iyi bildiğimiz birkaç şey var. Ah nasıl da öğrendik artık sanatçı olarak unutmayı, bilmemeyi başarmayı.

Geleceğimize gelince bizi bir daha Mısırlı gençlerin yolunda zor bulurlar. Hani şu geceleri tapınakların tekinsiz olmasına yol açanların, yontuları kucaklayan, iyi bir gerekçe ile örtülü tutulan her şeyin örtüsünü kaldırmak, bunları açmak, gün ışığına çıkarmak isteyenlerin. Hayır bu kötü beğeni, bu hakikat istemi, "ne pahasına olursa olsun hakikat" isteği, hakikat aşkıyla gençlik deliliği çekiciliğini yitirdi bizim gözümüzde. Bunun için pek deneyimliyiz, pek ciddiyiz, pek sevinçliyiz, pek pişkiniz, pek deriniz. Çoktandır örtüsü kaldırılan hakikatin hakikat olmaktan çıktığına inanıyoruz. Buna inanmak için çok yaşadık. Bugün her şeyi çırılçıplak görmemeyi, her şeyde bunun için bulunmamayı ya da her şeyi anlamamayı, "bilme"meyi bir terbiye sorunu sayıyoruz.

Küçük kız "Sevgili tanrının her yerde olduğu doğru mu?"diye sordu annesine; "Bence bu ayıp" -Filozoflar için bir uyarı! İnsan utangaçlığa karşı daha saygılı olmalı, doğa bu utangaçlıkla bilmecelerin, alacalı bulacalı belirsizliklerin ardına saklanıyor. Belki de bu, sebeplerini göstermemek için nedenleri olan bir kadının hakikati. Acaba onun adı-Yunanlıların dediği gibi -Baubo mu?[5]

Ah şu Yunanlılar! Onlar nasıl yaşayacaklarını bilirlerdi. Bunun için gereken yiğitçe yüzeyde, kıvrımda, deride durmaktır, görünüşleri süslemektir. Görünüş Olimpos'unun tümünde biçimlere, tonlara, sözlere inanmaktır. Yunanlılar yüzeyseldi -derinliksizdi. Bizim, şu andaki düşüncenin en yüksek en tehlikeli tepesine tırmanıp oradan çevreye bakanların -oradan aşağıya bakmış olan-

[5] Baubo ilkel, müstehcen bir dişi ifrit, aslında dişi üreme organının kişileştirilmesi.

ların- tinin yiğitlerinin gene dönüp geldiğimiz yer tam da burası değil mi? Biz tam da bu bakımdan Yunanlı değil miyiz? Biçimlere, tonlara, sözcüklere tapanlar? Biz bu yüzden sanatçılar değil miyiz?

Ruta
Cenova yakınlarında
1886 güzü

"ŞAKA, KURNAZLIK, ÖÇ"

1

Çağrı

Bir de benim yemeğimi dene yiyici
Tadı yarın daha iyi gelecek sana
öbür gün iyi
Daha da istersen sonra
daha önce yaptığım yedi şey
yedi yeni cesaret verecek bana

2

Mutluluğum

Kovalamaktan, aramaktan yorulduğumdan beri
bulmayı öğrendim.
Yüzümde yel estiğinden beri
her yelde yelken açtım.

3

Yılmaz

Derin kaz durduğun yeri
kaynak onun altında
Bağırırsa bağırsın karanlık adamlar
"Altında cehennem var yalnızca!"

4

A. Hasta mıyım? İyileştim mi?
Kim benim doktorum? Söyleyebilir misin?
Nasıl da unuttum bütün bunları?
B. Ancak şimdi gerçekten iyileştin
çünkü sağlık unuttuklarındır.

5

Erdemli olmak Üzerine

Neden erdemlerimiz çevik ayaklı olmasın ki?
Homeros'un dizeleri gibi olmalı erdemler
onlar gibi gelmeli gitmeli

6

Dünya bilgeliği

Tarlada kalma
Çok yukarı da tırmanma.
En iyi ortadan görünür dünya.

7

Vademecum-Vadetecum[1]

Kapılıp biçemimin, sözlerimin çekimine
Ardımdan gelir misin? izler misin beni?
Kendi kendini inançla izle
böylece usul usul izlemiş olursun beni

8

Üçüncü Deriyi Dökerken

Derim kırılıp dökülüyor
içimdeki yılanın açlığıyla.
Sanki daha çok toprakla
susuzluğunu yatıştırmak için
yememiş gibi yeryüzünü.
Sürünüyorum yaprakla kök arasında
uzağım yürünmüş yollardan, açım.
Gene de mutluyum hep yediğimden
Sen yılan yemi, sen yeryüzünden.

[1] Beni izle, kendini izle

9

Güllerim

Evet! sevincim sevindirmek ister benim.
Her sevinç sevindirmek ister.
Güllerimi koparmak ister miydiniz?

Eğilip saklanmalısın
Çalıların, dikenlerin içende
sık sık da diken batsın elceğizlerine

Sevincim için -cilveyi sever.
Sevincim için -hileyi sever.
Güllerimi toplamak ister miydiniz?

10

Horgören

Bırakıyorum dökülsün çoğu
Bunun için hor gören diyorlar bana
Kim dolup taşan bardaktan içiyorsa
Bırakır fazlasını dökülüp saçılmaya
Düşünmez bu yüzden şarabın kötü olduğunu

11

Özdeğiş konuşuyor.

Keskinle yumuşak, kaba ile ince
Tanıdıkla yabancı, kirli ile temiz
Bir yer, alıkla bilge bir araya gelir orada
Benim olup olacağım bu
Güvercin kadar yılan, bir o kadar da domuz

12

Işık-sever

Gözlerin, usun solmasın istersen
Gölgede yürürken güneşin izini sür.

13

Dansçılar için

Dansı ustasıyla edenler için
cam gibi buz cennettir.

14

İyi Adam

Canı yürekten kan gütmek
lehimli dostluktan yeğdir.

15

Pas

Keskinlik yetmez, pas da gerek
yoksa, senden söz ederken
hep "daha çok genç" derler.

16

Yukarıya

"En iyi nasıl çıkarım doruğa?"
"Yukarı tırman yalnızca
ulaşmayı hiç düşünme !"

17

Kaba adamın maksimi

Lütfen asla acıma! Ağlarsa ağlasın
al lütfen, sen al daima

18

Dar ruhlar

Hiç sevmem dar ruhları
iyi de kötü de yok gibi içlerinde

19

İstemeden Baştan Çıkaran
İş olsun diye bir laf attı
rast gele -Söz düşürdü bir kadını.

20

Arz ederim

Çifte sancı taşımak daha kolaydır
tek sancıyı taşımaktan. Arz ederim...

21

Kasıntıya karşı

Patlatmaktansa kendini
bul küçük bir iğnesi olan yeri

22

Erkek ile kadın

"Gönlünün çektiğini söke söke al"
Böyle düşünür adam.
Kadın söke söke almaz, çalar.

23

Yorumlama

Kendimi yorumlarım.
Böyle kafeslerim kendimi.
Kendi kendimin yorumu olamam.
Oysa kim kendi yoluna tırmanırsa
Benim resmimi de taşır aydınlık ışığa.

24

Kötümsere ilaç

Dostum, tad almaz mısın sen hiç bir şeyden ?
Sızlanmandan usandım artık ben.
Onu bunu çekiştiriyor, ona buna kızıyor

amaçsızca kara çalıyorsun.
Bu yüzden sabrımı taşırıyor, kalbimi kırılıyorsun.
Bir ilacım var tam sana göre
gerisi kolay bir uyarsan tavsiyeme
Bir kara kurbağası yutacaksın
sindirim sorununu unutacaksın.

25

Rica

Biliyorum başkalarının kafasındakini
Ama söyleyemem kim olduğumu.
Gözlerim bana çok yakın
Gördüğüm ben, ben değilim
Ara ara daha uzağa otursaydım daha iyi olurdu
Ama düşmanlarımın oturduğu yer çok uzak
Yakın arkadaşlarımınki de öyle.
Dostlarımla benim aramda bir yer orta olurdu.
İsteğim mi? Bil bakalım ben kimim

26

Benim sertliğim

Yüz adım tırmanmam gerek.
Yükselmeliyim, ama inlediğini duyuyorum
"Zalimsin! Taştan mı yaratıldık biz?"
Yüz adım tırmanmak zorundayım:
Kimse basamak olmak istemiyor.

27

Gezgin

"Yol yok, çepeçevre uçurum, ölüm sessizliği!"
Sen istedin böyle olsun, ayrıldın yoldan kendi isteğinle.
Ey yabancı gönlün bulanmasın; sakin ol şimdi
Çünkü yitirirsin yolunu inandın mı tehlikeye.

28

Yeni Başlayanlar için Avuntu

Bak, çocuk kaybolmuş domuzların arasında
çaresiz, yürüyemiyor bile:
Ağlıyor, bir şey yapamıyor ağlamaktan başka.
Gün gelip yürümeği öğrenecek mi?
Yılma! Çok geçmez dansa kaldırır seni.
Bir kez ayaklarının üzerinde durdu mu
Çok geçmez başının üzerinde durması.

29

Yıldızların Bencilliği

Yuvarlanan fıçı, ben
Sonsuzca dek dönüp durmasam
sorarım size, kavuran güneşle yarışırken
nasıl kurtulurdum yanmaktan.

30

Komşu

Komşumu yakında sevmem.
yukarıda, uzakta olsun isterim.
Başka türlü yıldızım olabilir mi benim?

31

Gizlenen Ermiş

Mutluluğun bizi ezmesin diye
Şeytani beliklerin, şeytani nüktelerin
Şeytani giysin içinde gizlesen de kendini,
Hepsi boş bunların! Meleksi ermişliğini
Açığa vuruyor gözlerin.

32

Bağlı adam

A. Durup durup dinliyor: Ne duyuyor acaba?
Ne çalınıyor kulağına?
Onu yere vuran ne? Hangi ölümcül korku?
B. Kim bir kez zincire vurulmuşsa
en başta zincirinin şakırtısını duyar.

33

Yalnız

Önderlik etmekten nefret ederim. İzlenmekten de
Boyun eğmek mi? Hayır! Hayır, boyun eğmeğe de
Kendine dehşet vermeyen kimseyi korkutamaz.
Ancak korku uyandıranlar yol gösterebilir
Bana yol gösterense nefret
Ormandaki, denizdeki hayvanlar gibi
kendimi yitirmeyi seviyorum
uzaklardan avlayıp eve getiriyorum kendimi
kendime gelmek için ayartıyorum onu

34

Seneca et hoc genus omne[2]

Yazdılar da yazdılar
incir çekirdeğini doldurmayan zırvalarını
Sanki *primum scriere*
deinde philosophani.[3]

35

Buz

Evet, buz yaparım ara ara.
Sindirime yarıyor buz.
Sindirilecek çok şeyiniz varsa
kesinlikle seversiniz buzumu.

---

2 Seneka ile Senekagiller

3 Önce yaz sonra felsefesini yap.

36

Gençlik Yazısı

A ile O gençlik bilgeliğimdir benim.[4]
Gene duydum. Ne mi duydum?
Kulağıma çalınan o zaman duyduklarım değil
Yalnızca gençliğin
sonu gelmez Ahlarını, Ohlarını işittim

37

Uyarı

Yabancılar için tekinsiz bir yer burası
Tininizin olması iki kat arttırır tehlikeyi.
Kandırırlar, severler, sonra da parçalarlar adamı
Tutkuludur bunlar, bu yüzden tinsizdir hepsi.

38

Tanrı bizi sever, çünkü yaratan o bizi .
Bunun üzerine "Ama tanrıyı insan yarattı" der incelmiş kişi
"Kendi tasarladığını sevmesi gerekmez mi?"
Tanrıyı kendisi yarattı diye şimdi onu yadsıması mı gerek
Bu çıkarım aksıyor, bunda şeytanın parmağı var.

39

Yaz

Alnımızın teriyle mi yemeliyiz ekmeğimizi?
İyi doktorlar yemeğe izin vermiyor terli terli.
Köpek yıldızı gecede göz kırpıyor.
Neyin işareti bu şimdi?
Alnımızın teriyle artık şarap içmek gerekiyor.

---

[4] A ile O, alpha ile omega. Başlangıç ile son.

40

Kıskanmadan

Övüyorsun onu yok diye gözünde kıskançlığın zerresi
İyi de alkışlarına aldırmıyor ki
Onunki uzağı görmek için kartal gözleri
Yalnızca yıldızları görüyor görmüyor seni

41

Herakleitosçuluk

Yeryüzünde yalnızca
savaş mutluluk verir
Dostluksa ancak
savaş alanından gelir
Üçünde bir olan dosttur:
Darlıkta kardeş
Düşmanla yüzleşince denk
Ölüm karşısında özgür

42

Pek kibarın ilkesi

Yerde emeklemektense
yükselmek ayak ucunda
Açık kapıdan bakmaktansa
Anahtar deliğinden gözetlemek

43

Öğüt

Ün mü istediğin?
Öyleyse kulak ver öğretiye:
Bütün onurlu olma iddialarından vazgeçmelisin.

44

Dipçi

Kim ben mi araştırmacıyım?
Sözünü sakınarak kullan
olsa olsa ağırım ben -ağır sıklet
Düşerim, düştükçe düşerim
sonunda dibe ererim.

45

Hep

"Ben bugün geldim bugüne yararım dokunur çünkü"
Sürekli kalmaya gelenler bunu düşünür
Dünya ise şöyle der sözünü
"Sen pek erken geldin. Sen çok geç kaldın"

46

Yorgunların kararı

Bütün yorgunlar güneşe ilendi
Onlar için bir ağacın değeri -gölgesi

47

Batma

"Battı batacak" derler eğlenirler
Doğrusu o aşağı inerek yükselir
Üstün mutluluğu ona dert açar
Aşırı parlaklığı karanlığınızın ardından koşar

48

Yasaya karşı

Bir kıla asılı saat, boynuma takılı
bu gün gibi
yıldızların koşusu, horozun ötüşü gölgeler durdu
Bugünkü gibi,
Bana zamanı duyuran her şey
şimdi suskun, şimdi sağır, şimdi kör

her şey susuyor bana doğada
yasa ile saatin tiktaklarında

49

Uzak olsam da halka yararlıyım ona
Bir güneşi gösteriyorum bir bulutu
ama hep kalabalığın üstünde olanı

50

Kafasını yitirdi

Neden şimdi zeki, üstelik böyle ince
herifin aklını başından aldı çünkü .
Başındaydı aklı gayet güzel daha önce
Şimdi şeytan aldı götürdü
-yok yok kız götürdü

51

Dindar yakarılar

"Uçup gitse tüm anahtarlar
hepsinin deliğine
bir maymuncuk girse"
Maymuncukların hepsi
böyle düşünür işte.

52

Ayakla yazılmış

Ben yalnızca elimle yazmam
Ayağım da katılmak ister hep
Sağlam, özgür, yürekli ayağım
Kimi tarlada koşar kimi kağıtta

53

İnsanca, pek insanca: Bir kitap

Geçmişe bakarken üzgün ürkeksin
Ama geleceğe güvenirsin kendine güvenirken
Ey kuş ne kuşu demeliyim sana kartal mı
hu -hu diye öten Minervamn baykuşu mu?

54

Okuruma

Dilerim dişlerin sırma gibi miden taş gibi olsun
Benim kitabıma katlandıysan
kesinlikle benimle de iyi geçinirsin.

55

Gerçekçi ressam.

Doğaya sadık kalmak, tümden...diyerek başlar
Ne zaman doğanın resmini yapacak.
Dünyanın şu küçük parçası bile sonsuzdur
Onlar yaparlar gönüllerinin dilediğini
yapsa yapsa hoşuna hoşuna gideni yapabilir.

56

Ozanın kurumlanması

İyi bir zaman, azıcık da tutkal verin bana
ağacı ben kendim de bulurum.
Anlam, anlamsız dört uyakta yatar
Bu da yeter koltuklarımı kabartmağa

57

Seçici beğeni

Seçme özgürlüğüm olsa
seve seve cennette bir yer seçerdim kendime
daha iyisi -kapısının önünde

58

Çarpık burun

Burun kabara kabara bakıyor
açılıp kapanıyor iri iri delikleri.
Bundan boynuzsuz gergedanım
gururlu adamcığım
Bundan öne düşüyorsun durmadan
Genellikle düpüdüz gurur
ancak çarpık burunla birlikte bulunur.

59

İnatçı kalem

kalemin karalamaları

Kalem karaladı: Cehennem ol!
Ben karalamağa mahkum muyum.
Cesurca sokup çıkarıyorum hokkaya
akıyor mürekkebim dönüşüyor yazıya
nasıl da geniş geniş dolduruyor sayfayı
Nasıl da mutluluk veriyor her şey bana.
Gerçi yazı pek okunaklı değil ama
ne çıkar bundan
kim okur benim yazdığımı.

60

Daha yüksek kişi

Yukarı tırmanıyor -övülmeli
Oysa şu hep yukardan geliyor
yaşamı övgüden yoksun kalmış
gözden uzak olan övgüden uzak kalmış.

61

Kuşkucu yazıyor

Bak ömrünün yarısı gitti bile
Döner döner soğuk terler döktürür gösterge.
Uzun uzun gezdin, epeyce koşuşturdun

- şimdi burda durdun.
Çok aradın peki ne buldun?

Bak ömrün yarısı gitti bile
acıyla yanılgı vardı burda her saat
ne arayıp durursun hâlâ
aradığım tam da şu: temel alabilecek bir temel buna

62

Ecce Homo

Peki! biliyorum nereden geldiğimi
Doymaz aç gözlü bir alev gibi
yakarım kor ederim kendimi.
Işık kesilir neyi elime alsam
Kül olur tekrar bıraksam
Su götürmez alevim ben

63

Yıldız töresi

Senin yörüngen önceden belli
karanlık nedir, yıldız nedir ki

Mutlu mutlu dön aş bu çağı
sana çağın rezilliği hem uzak hem yabancı

En uzak dünya seninle aydınlanmalı
acımak senin için bir günah sayılmalı
Ama bir buyruğum var sana saf ol!

BİRİNCİ KİTAP

1

İnsan varlığının amacını öğretenler. -İnsanlara iyi gözle de, kötü gözle de baksam, onların her durumda, hep bir amaç peşinde olduklarını gördüm: Hepsi, özelde tek tek her bir insan, türünün korunması için iyi olanı yapıyor. Gelgelelim bunu insan türüne besledikleri sevgiden yapmıyorlar; böyle davranmalarının nedeni, bu içgüdüden daha eski, daha güçlü, daha katı, daha yenilmez bir içgüdüleri olmaması; çünkü bu içgüdü bizim soyumuzun, sürümüzün tam da özünde var. Komşularımızı yararlılarla zararlılar; iyiler ile kötüler diye kolayca bölmemiz, olsa olsa, alışılagelmiş dar görüşlükten kaynaklanır. Toplamın hesabı çıkarıldığında; bütün üzerinde uzun uzun kafa yorulduğunda, insan bu düzenlemeden, bölümlemeden kuşkuya kapılır, sonunda bu ayrımı bırakır. En zararlı insan bile, türün korunması bakımından, belki de en yararlı insandır. Şunun için: O kendinde ya da yarattığı etkiler aracılığı ile içgüdüleri korur; bu koruma, bu koruyucu etki olmasa, insanlık şimdiye dek gevşer ya da çürürdü. Kin, başkasının acısına sevinme, yağmacılık, egemenlik tutkusu, bütün öteki kötü diye adlandırılanlar, türü korumanın en şaşırtıcı ekonomisine aittir. Pahalı, savurgan, genelde son derece alıkça olsa da, onun şimdiye dek türümüzü koruduğu açıkça kanıtlanmıştır.

Sen sevgili insan kardeşim; sen komşu, bundan böyle sizin türün tümüyle zararına; başka deyişle "akılsız", "kötü" yaşayıp yaşayamayacağınızı bilmiyorum. Türe zarar verebilecek olanın soyu belki de binlerce yıl önce kurumuş bulunuyor; şimdi o artık tanrı için bile olanaksız olan şeylerin arasına katılmış durumda. En iyi ya da en kötü tutkuna sımsıkı yapış; öncelikle de yok ol! Görünüşe göre, ikisinde de hâlâ insanlığın desteği; yardımcısı olacaksın; sonunda seni övecekler -ama övdükleri gibi kara da çalacak lar. Ama sen, birey olarak seninle; seni hakikatin sınırına getiren

en iyi niteliklerinle; sineğimsi, kurbağamsı perişanlığınla bütün bütün alay edebilecek tek kişi bulamayacaksın. İnsanın, hakikatin tümünün içinden gülmek zorunda olduğu zamandaki gibi kendi kendine gülmesi - En iyilerde buna yetecek ölçüde hakikat anlayışı yoktu şimdiye dek; tanrı vergisi yeteneği olanlarda ise bu konuda çok az deha vardı. Belki de, bu gülüş için bir gelecek var henüz! İnsanlığın "tür her şeydir", "Herkes her zaman hiç kimsedir" tümcesini içine sindirdiği; bu en-son kurtuluşun, sorumsuzluğun girişinin her, herkese açık olduğu çağdan söz ediyorum. Belki o zaman bu gülüş bilgelikle birleştirebilir. "Şen Bilim" belki ancak o zaman olacak.

Şimdilik durum büsbütün değişik; insan varoluşunun komedisi henüz kendi kendisinin "bilincinde" değil; şimdilik daha tragedyanın; ahlaklar ile dinlerin zamanı. Din kurucularının, ahlak kurucularının, töresel değer yargılarına karşı savaşı kışkırtanların; vicdan azabı, din savaşı öğretmenlerinin hep yeniden yeniden ortaya çıkmasının anlamı ne? Sahnedeki bu kahramanların anlamı ne? Çünkü bugüne dek bu ortaya çıkanlar kahramanların ta kendisiydi. Geri kalanların tümü, zaman zaman bize yalnızca bunlar görünse de, bize fazlasıyla yakın olsalar da, ister araç gereç ya da perde arkası olarak ortaya çıksınlar; ister dert ortağı ya da oda hizmetçisi rolünde olsunlar, bu kahramanların çıktığı sahnenin dekoru olmaya hizmet ettiler. (Örneğin ozanlar hep bir ahlakın oda hizmetçileri oldular .)

Bu tragedya yazarlarının, tanrının çıkarlarını arttırdıklarına ya da tanrının özel elçisi olarak çalıştıklarına inanmaları gerekliydi, gene de onların da türün çıkarı uğruna çalıştığı besbelli. Onlar yaşama inancını koruyarak türün yaşamını da korur. "Hayat yaşamaya değer", onların her biri böyle seslenir: "Bu yaşamın kendisinde bir şey var; yaşamın ardında, altında bir şey var, dikkat edin."

Hem en yüksek insanları, hem de en sıradan insanları aynı ölçüde etkileyen bu içgüdü; açıkçası yaşamı koruma içgüdüsü, ara ara tinin usu, ara ara da tinin tutkusu olarak ortaya çıkar. Bu durumda, onun çevresinde göz alıcı bir yandaşlar topluluğu bulunur, onun temelde bir içgüdü olduğu, bir alıklık olduğu, dayanaksız olduğu elden geldiğince unutturulur. Yaşamı sevmek gerekir, çünkü-! insanın kendini, en yakınındakileri koruması gerekir, çünkü-! Bütün bu "çünkü"ler; "gerekli"ler ne demek oluyor; gelecekte bunların nasıl bir anlamı olabilir? Bunlar, zorunlu ola-

nın; hep amaçsızca, kendiliğinden olagelenin; artık bir amaç uğruna yapılan bir şey olarak görülmesine, insanların kafasına akıl diye, en son buyruk diye sokulmasına yarar. İnsan varoluşunun amacının öğretmeni olarak etik öğretmeni sahneye çıkar. O bu amaçla ikinci, değişik bir insan varlığı uydurur, yeni düzeneği aracılığıyla eski, sıradan insan varlığını çileden çıkarır. Evet! O bizim bu insan varlığına, kendimize ya da ona gülmemizi hiç istemez; çünkü onun için bir her zaman birdir, başlangıçtır, sondur, ulu bir şeydir; onun için tür yoktur, toplam yoktur, sıfır yoktur. Buluşları, değerlendirmeleri düpedüz alıkça, aşırı coşkulu olabilir; doğal akışı fena halde yanlış yargılayabilir, doğal koşulları tümden yadsıyabilir -bütün etikler bir ölçüde alık, bir ölçüde doğaya karşıydı bugüne dek - öyle ki, bunlardan biri insanlığı ele geçirmiş olsaydı, insan soyunu yok ederdi herhalde. Gene de "kahraman"ın sahneye her çıkışında yeni bir şey de ortaya çıkar: Kahkahanın korkunç karşı yarısı. Bu derin sarsıntı içinde birçok birey şunu düşünür: "Evet, yaşamaya değer! Evet, ben yaşamaya değerim!", "Yaşam, ben, sen, biz hepimiz birbirimiz için bir kez daha, bir süre için ilginçleştik."

Büyük amaç öğretmenlerinin, şimdiye dek, uzun erimde usa, gülüşe, doğaya yenik düştüğünü kimse yadsımaz:Kısa trajedi sonunda hep insan varlığının bengi komedisine dönüştü. Aschilos'un dediği gibi "kahkahâlârın sayısız dalgası", sonunda mutlaka bu yüce tragedya yazarlarının en büyüğünün bile üstesinden gelir. Ama gerekli düzeltmeyi yapan gülüşlere karşın insan varlığı, hep yeniden yeniden ortaya çıkan varoluş amacı öğretmenleri tarafından dönüştürüldü. Artık onlar bir şeye daha gerek duyuyor: Bu tür "amaç" öğretmenlerinin, öğretilerinin hep yeniden ortaya çıkmasına...

Usul usul düşlemsel bir hayvan haline getirildi insan. Başka hayvanlardan farklı olarak, artık bu hayvanın yerine getirmesi gereken başka bir varoluş koşulu var. İnsan ara sıra, neden var olduğunu bilmek, inanmak zorunda. İnsan türü, dönem dönem yaşama güvenmeden -yaşama nedenine inanmadan gelişemez! İnsan türünün değeri ara ara, tekrar tekrar değerden düşürülecek. "Bundan böyle kesinlikle gülünesi bir şey var!" insanın en ağır başlı dostu şunu ekler: "Yalnızca kahkaha ile sevinçli bilgelik değil, yüceltilen bütün akılsızlıkları ile tragedya da türü korumanın araçları, gerekleri arasında yer alır."

Öyleyse! Öyleyse! Beni anlıyor musun sevgili kardeşim? Bu gelgitin yeni yasasını anlıyor musun? Bizim de zamanımız gelecek.

2

Entellektüel vicdan.- Aynı deneyimi bir daha bir daha yaşadım, onunla her karşılaşmamda tüylerim diken diken olur. Çoğunluğun entellektüel vicdanı olduğuna inanmak istemiyorum, elimle tutsam bile. Evet, böyle bir şeyi talep eden biri, en kalabalık bir şehirde çöldeymişçesine yalnız kalır gibi geliyor bana. Herkes size yabancı gözlerle bakıp arabasını ileri sürer, şu iyi; bu kötü derler; önemli saydıklarının önemsizliğini belli ettiğinizde kimsenin yüzü bile kızarmaz.- kimse size kızmaz, olsa olsa kuşkunuza gülerler. Diyeceğim şu: Büyük çoğunluk şuna ya da buna inanmayı; inandığı şeye göre yaşamayı, önceden bu inanç için ya da ona karşı en sağlam temelin bilincine varmaksızın; en azından sonradan bu temeli gösterme zahmetine girmeden böyle yaşamayı aşağılık bir şey saymaz. En yetenekli erkekler, en soylu kadınlar da bu "büyük çoğunluğun" içinde henüz. İyi kalplilik, incelik, deha gibi erdemleri olanlar, inançlarında, önyargılarında bu gevşek duyguları hoş görüyorsa; yüce insanı, aşağılık kişilerden ayıran kesinlik tutkusu, onların en içten hırsı, en derin gereksinimi değilse bana ne bu insanlardan.

Belli bir sofuluğun akla karşı kin duyduğunu gördüm, bu, hiç değilse onların kötü entellektüel vicdanı açığa vuruyordu. Ne var ki, insan varlığının bu *rerum concordia discors*'da,[1] bütün bu harika belirsizlikte, bu bereketli çok anlamlılıkta soru sormadan, soru sorma hırsı, şehveti ile ürpermeden durması; soru sorandan hiç değilse nefret bile etmeden, üstelik belki de onunla belli belirsiz eğlenerek durması. Benim alçaklık olarak duyumsadığım da bu. Herkeste önce bu duyguyu aramayı kendime iş edindim: Bir takım kaçıklar İnsan olan her insanda bu duygu vardır diyerek tekrar tekrar aklımı çelmeğe uğraşıyorlar. Benim insafsızlık biçimim de bu.

[1] Şeylerin uyumsuz uyumu.

3

Soylu ile ayak takımı.- Bütün soylu, yüce gönüllü duygular sıradan yaradılışlara yararsız, bundan ötürü de öncelikle inanılmaz görünür. Böyle şeyleri duyduklarında göz kırparak sanki şöyle demek isterler: "Bunda yararlı bir şey olsa çevresindeki duvarlardan görünmezdi" Soylu kişiden, o sanki gizli bir yoldan yarar sağlamak istermişçesine pirelenirler. Bencil olmayan amaçların, kazançların olmadığına öylesine adamakıllı inandırılmışladır ki, onların gözünde soyluluk bir tür kaçıklıktır. Soylu kişinin sevincini küçümser, gözlerindeki parıltıya gülerler. Bundan ötürü ona küçümseyerek bakarken şöyle düşünürler: "İnsan zarara uğradığına nasıl sevinebilir, nasıl olur da göz göre göre zarara uğramak isteyebilir; soylu heyecanlara bağlanmak usun bir hastalığı olsa gerek." Ayak takımı kendi önyargısını sarsılmaz saymakla, amaçlarını, ön yargılarını kendilerindeki en güçlü içgüdü olarak güçlendirmeye kararlı olmasıyla başkalarından ayrılır; bu içgüdü yüzünden şeytana uyup yararsız, amaçsız bir işe kalkışmaz. Onların bilgeliği, özgüveni budur.

Ayaktakımı ile karşılaştırıldığında yüksek doğaya us erdirilemez. Soylu, yüce gönüllü, özverili kişi gerçekte dürtülerini destekler, en iyi durumda olduklarında bunlar uslarını sustururlar. Yaşamını tehlike atılarak koruyan; kösnül zamanında dişisini ölesiye izleyen, ne tehlikeyi ne de ölümü düşünen bir hayvanın usu da bu durumda mola verir, ona bütün bütün egemen olan bu isteğin yolunu kesecek, onu azaltacak korkunun tümüne egemen olur: Hayvan her zamankinden daha alık olur, tıpkı soylu, yüce gönüllü olanlar gibi... İsteme - istememe duygusu öylesine güçlüdür ki, anlama yetisi bunlar karşısında susmak ya da kendini onların hizmetine vermek zorunda kalır. O zaman kalbiyle kafası yer değiştirir. Artık tutkudan söz etmenin zamanı gelmiştir. (Ara ara buna aykırı, "tutkunun tersine dönmesi" gibi bir durum da ortaya çıkar pek ala. Örneğin, bir zamanlar, biri elini Fontenella'nın[2] yüreğinin üzerine koyarak "Burada da beyin var dostlarım" demişti.)

Ayak takımının soylu kişide küçümsediği de tutkunun bu akılsızlığı ya da ters akıldır. Özellikle de tutku büsbütün düşlemsel, başına buyruk sayılan amaçlarına yöneldiğinde. İşkembenin tutkusuna yenik düşenlere kızılsa da insanlar hiç değilse zorba

[2] Bernard le Bovier de Fontenelle -1657-1757.

yöneticinin burada yarattığı çekimi kavrar. Ama kişinin bilgi tutkusu için kendi sağlığını, soyluluğunu tehlikeye atması anlaşılmaz. Yüksek doğanın beğenisi istisnalara; genelde kimsenin ilgilenmediği, görünüşte tatsız tuzsuz şeylere yönelir. Daha yüksek yaradılışın eşsiz bir değer ölçüsü vardır, ayrıca kendi eşsiz beğenisinin, özel bir duruma özgü bir değer ölçüsü olduğuna inanmaz. Çoğu zaman, kendi değerlerini ya da değersizliklerini genel geçer değer ya da değersizlik olarak koyar, bundan ötürü de anlaşılmaz, başarısızlığa uğrar. Yüksek bir doğada, sıradan insanın akıl erdirebildiği, akıl erdirilebilir olarak ele alacağı usdan geriye bir şey kaldığı çok enderdir. Çoğu zaman, kendi tutkularının, herkeste bulunan ama saklı tutulan bir tutkular evreni olduğuna inanır. Bu inanç, büsbütün ateşli, her bakımdan güzelce dile getirilen bir inanç bile olur. Böyle ayrıksı insanlar kendilerini ayrıksı olarak duyumsamıyorlarsa sıradan yaradılışları nasıl anlayabilirler, kural olanı nasıl doğru dürüst değerlendirebilirler. Bu yüzden de alıklıktan, uygunsuzluktan, insanlığın düş severliğinden söz eder, dünyanın bu çılgınca gidişini yadırgar, insanların kendilerine "gerekenin" ne olduğuna anlamak istememelerine büsbütün şaşar. Bu soylunun bengi acımasızlığıdır.

4

Tür koruyucu.- Şimdiye dek en güçlü, en kötü ruhlar insanlığa, daha çok, ilerleme getirdi. Onlar uyuyan tutkuları bir daha, bir daha uyandırdı -bütün düzenli toplumlar tutkuları uyuturonlar çoğu kez silahlarla; sınır taşlarını sökerek; sevgiyi, saygıyı örseleyerek karşılaştırmanın, çelişkilerin, yenilik isteğinin, tehlikeden, denenmemişi denemekten haz duymanın anlamını tekrar tekrar canlandırdı; insanlığı kanıların karşısına kanıları, örneklerin karşısına örnekleri koymaya zorladı. Yeni dinler yeni törelerle de bunu yaptılar! Her yenilik öğretmeninde, her yenilik öğütçüsünde aynı kötülük vardır. Bu kötülük fatihin adını kötüye çıkmasına yol açar, o öğretisini nazikçe de dile getirebilir, o zaman kaslar doğrudan işe karışmaz, tam da bundan ötürü, adı o kadar kötüye çıkmaz. Gelgelelim, yeni, eski sınır taşlarını ele geçirmek, eski sevgiyi, saygıyı yerinden sökmek isteyen olarak, o her koşulda kötüdür. Yalnızca eski iyidir. İyi insanlar, eski düşünceleri derin derin deşen, derin deşerek onlardan meyve devşirenlerdir hep.

Onlar tinin çiftçileridir. Ama her tarla kullanıla kullanıla sonunda tükenir, sonunda tekrar kötünün saban demiri gelmelidir.

Şu anda törelerde kökten yanlış bir öğreti geçerlidir, bu özellikle de İngiltere çok kutsanmaktadır. Bu öğretiye göre 'iyi" ile "kötü" yargıları, "yararlı" ile "yararsızın" deneyimlerinin toplamıdır. Bu öğretiye göre, iyi denilen türü koruyan; kötü denilen tür için zararlı olandır. Oysa gerçekte kötü dürtüler aynı ölçüde yararlıdır, tür koruyucudur; iyi dürtüler ölçüsünde gereklidir - yalnızca işlevleri değişiktir.

5

Koşulsuz ödevler- Genelde etkili olmak için en güçlü sözlere, konuşma tonlarına, en canlı el kol devinimlerine, pozlara sahip olmak gerektiğini düşünen bütün insanlar, yarım başarıya katlanamayanların tümü: Devrimciler, politikacılar, Hristiyan olsun olmasın kefalet öğütçüleri "ödevden" söz eder. Gelgelelim ödevlerin niteliği hep "koşulsuz"dur. Böyle koşulsuz ödevler olmasa kendi görkemli, coşturucu anlatım biçimlerini hak etmezlerdi, bunu da çok iyi bilirler. Dolayısıyla, Mazzini'nin yaptığı gibi, koşulsuz buyruk vaaz eden ya da iri bir din parçası içeren bir ahlak felsefesine sarılırlar.[3] Kendilerine koşulsuzca güvenilmesini istediklerinden, tartışma götürmez bir temelde kendilerini hizmetine adayabilecekleri, bu niteliği ile de yüce mi yüce bir buyruğa gerek duyarlar.

Biz törel aydınlanmanın, törel kuşkuculuğun en doğal, genellikle de en etkili karşıtlarını burada buluruz. Şu da var ki, bunlara az rastlanır. Bu gibi karşıtların kalabalıkça bir sınıfı, kişisel çıkarların boyun eğmeyi gerektirdiği, ancak ün ile onurun boyun eğmeyi yasaklar gibi göründüğü yerde boy gösterir. Kim bir beyin ya da partinin ya da tarikatın hatta en kötüsü parasal gücün aracı olmaktan ötürü -diyelim ki eski onurlu bir aileden geldiği için- kendini aşağılanmış sayıyor ama kendi gözünde ya da kamunun gözünde gene de böyle bir araç olmak istiyor ya da bir araç olmak zorunda kalıyorsa, her zaman ağza alınabilecek patetik bir ilkeye sahip olmalıdır. İnsanın utanmaksızın boyun eğeceği ya da

[3] Giuseppe Mazzini (1805-72) İtalyan devrimci. "İtalyan işçi sınıfının tanrının öngördüğü dünya düzeninin yaratılmasındaki misyonu üzerine bir İtalya tarihi yazmayı istiyordu.

başkalarını boyun eğdireceği koşulsuz bir yükümlülük ilkesi... İnce yaltaklanma koşulsuz buyruğa sımsıkı tutunur; ödevi koşulsuz niteliğinden yoksun bırakmak isteyenlerin de can düşmanıdır. Edepliliğin onlardan istediği budur, yalnızca edepliliğin de değil.

6

Onursuzluk.- Düşünme, biçim bakımından bütün onurunu yitirmiş durumda: Düşünmenin töreni, ağırbaşlı jestleri rezilliğe dönüştü; eski tarz bilge kişiye de katlanan yok artık. Çok hızlı düşünüyoruz, konu ne denli önemli olursa olsun, yolda, yürürken, başka şeylerle uğraşırken bile düşünüyoruz. Biraz önhazırlık, azıcık da sessizlik gerek bize. -Kafamızda en uygunsuz koşullarda bile işleyen, durdurulmaz bir makine taşır gibiyiz. Eskiden bir an bakıp, bir kişinin düşünmek istediğini -bu herhalde bir istisnaydı- onun daha akıllı olmak istediğini, kendini düşünmeğe hazırladığını söyleyebilirdiniz. Bu kişinin yüzü dua ediyormuş gibi ciddi bir havaya bürünür, yürümeği bırakırdı. Gerçekten de insanın usuna bir düşünce "geldiyse" caddede -bir ya da iki ayak üzerinde- saatlerce sessiz dururdu. Bu konunun ciddiyeti acısından gerekli görülürdü.

7

Çalışkanlar için bir şeyler- Ahlakla ilgili konuları araştırmak isteyen kişi kendine kocaman bir çalışma alanı açar Her türde istek tek tek düşünülmeli; tek tek çağlar, halklar, irili ufaklı bireyler aracılığı ile izlenmeli; onların bütün düşünüş biçimleri, bütün değerlendirmeleri, şeylere bakış açıları ışığa çıkarılmalı. Henüz insan varlığına rengini veren hiçbir şeyin tarihi yok. Varsa, öyleyse sevginin, aç gözlülüğün, kıskançlığın, bağlılığın, acımasızlığın bir tarihi nerede hani? Hâlâ yasanın tarihi ya da en azından cezaların karşılaştırmalı tarihi hiç yok. Günlerin ayrı ayrı planlanmasının; çalışma yasalarının, dinlence yasalarını kuralara göre belirlemenin sonuçları araştırma konusu yapıldı mı? Yiyecek maddelerinin törel etkileri biliniyor mu? Bir beslenme felsefesi var mı? (Etyemezliğin yandaşları ile karşıtlarının kopardığı gürültü böyle bir felsefenin olmadığını kanıtlıyor) Birlikte yaşama

deneyimleri, örneğin manastırların deneyimleri toplandı mı bugüne dek? Evlilik ile dostluk diyalektiği betimlendi mi? Bilginlerin, tecimenlerin, sanatçıların, el işçilerinin ahlakı araştırıldı mı, bu konularda düşünüldü mü? Bu konuda düşünecek çok şey var.

Şimdiye dek insanların varlık koşulları olarak gördükleri -bu görüşte içerilen her türlü akıl yürütme, her tutku, boş inançsonuna dek araştırıldı mı? İnsan içgüdülerinin, dürtülerinin değişik törel iklimlere bağlı gelişiminin, gelişme olanaklarının gözlenmesi; yalnız bu bile çalışmayı sevenlere çok fazla iş sağlamaz mı? Bir bakış açısını, materyali derinlemesine incelemek için bütün bir soy, planlı olarak birlikte çalışan bir bilginler soyu gerek. Aynısı değişik törel iklimlerin oluşmasının nedenlerini göstermek için de geçerli ("Niçin bir yerde bu temel törel yargı güneşi, ana değer ölçütü güneşi parlarken, başka yerde başka bir güneş parlıyor?) Şimdiye kadarki bütün akıl yürütmelerin, törel yargıların tümünün doğasının yanlışlığını belirlemek de ayrı bir iş olacaktı.

Bilimin bu tür amaçları evetleyebileceğini ya da yadsıyabileceğini kanıtladıktan sonra, sorunların en sinsisi ön plana çıkarılırdı: Bilim eylemlerin amacını verecek durumda mı? Yoksa değil mi? -Bunu yanıtlamak için her türlü kahramanlığı doyurabilecek bir deney yapmak yerinde olacaktı: Tarihte gelmiş geçmiş bütün fedakarlıkları, bütün büyük araştırmaları gölgede bırakan, yüzlerce yıl sürecek bir deney. Bilim bugüne dek kiklopik yapısını dikemedi. Bunun da zamanı gelecek.

8

Bilinçsiz Erdem.- İnsanın bilincinde olduğu bütün erdemler - özellikle de başkaları tarafından görünebilirliği, besbelliliği sorgulanmaksızın kabul edilenler- bilmediğimiz ya da kötü bildiğimiz, inceliğinden ötürü kılı kırk yaran gözlemcilerin bile gözlerinden gizlenen, sanki hiçliğin ardına nasıl saklanacağını bilen niteliklerden, büsbütün ayrı gelişme yasalarına bağlıdır. Dolayısıyla, bu erdemler sürüngenin pullarındaki ince ince girintiler çıkıntılar gibidir. Onları bir süs ya da bir silah saymak yanlış olur. -Çünkü bunlar ilk kez bir mikroskopla, yapay olarak keskinleştirilmiş bir gözle görüldüğünde süs ya da silah olarak anlaşılabilecek hiçbir şeyi olmayan hayvanlardaki pullara benzer.

Bizim görünür törel niteliklerimiz, özellikle de göründüğüne inandıklarımız kendi yolunda gider -görünmez olan, adları bütünüyle aynı olan, ama başkalarıyla ilişkisinde ne silah ne de süs olan erdemler de kendi yollarında, bütünüyle farklı yollarda ilerler. Görünüşe göre, onlar rotaları, incelikleri, pullarıyla tanrısal bir mikroskobu olan bir tanrıyı mutlu edebilir. Örneğin bütün dünyanın bildiği coşkumuz, hırsımız, öngörümüz var ama olasılıkla başka türde coşkularımız, hırslarımız, öngörülerimiz de var... Bu sürüngen pullarımızı görmeyi sağlayacak bir mikroskop henüz bulunmadı. Burada içgüdüsel törelliğin dostu "Bravo! hiç değilse bilinçdışı erdemlerin olanaklı olduğunu biliyor. Bu bize yeter!" diyecektir. Ah sizin yetingenliğiniz!

9

Yanardağlarımızın püskürmesi- İnsanlığın önceki basamaklarında edindiği, gevşekçe, embiryonik olarak kazanıldığı için kimsenin edinilmiş saymadığı sayısız şey, belki yüz yıl sonra zorlayıp gün ışığına çıkıyor. Bu arada güçlenip olgunlaşmış oluyorlar. Kimi yetenekler ya da erdemler bazı çağlarda hiç bulunmaz. Ama insanın bekleyecek zamanı varsa, torununa, torununun çocuğuna dek beklerse, oğulları dedelerinin içindekini, dedelerinin bile içlerinde olduğunu bilmediği şeyleri güneşe çıkarırlar. Oğul zaten sık sık babasına ihanet eder. Bunlar oğulları olduğunda kendilerini daha iyi anlar. Hepimizde örtük bahçeler, tarlalar var. Başka bir metaforla hepimiz zamanı geldiğinde püskürecek olan, gelişmekte olan yanardağlarız. Gelgelelim, zamanın ne ölçüde yakın, ne ölçüde uzak olduğunu kesinlikle kimse bilmiyor, sevgili Tanrı'nın kendisi bile!

10

Atacılığın bir türü.-[1] Bir çağın ender insanlarını, geçmiş kültürlerin, bu kültürlerin güçlerinin ansızın sürgün veren filizleri saymayı -bir halkın, onun törelerinin atacılığı saymayı- yeğlerim: Onlar bu biçimde biraz anlaşılabilir. Şimdi onlar yabancı, ender, alışılmamış görünüyor. Kendinde böyle bir güç bulan biri, bu en derin insanları, onlara direnen dünyaya karşı gözetmeye, koru-

[1] Eine Art von Atavismus.

maya, saygı duymaya, büyütmeye koyulmalıdır. Bu uğraş o, büyük bir adam ya da kaçık, sıradışı biri -ya da erken yok olmuş biri- olasıya sürdürülmeli.

Eskiden bu nitelikler yaygındı, dolayısıyla da genelde bunlar ortak -seçkin olmayan nitelikler sayılıyordu. Belki bu nitelikler onlarla büyük olmak olanaksız olduğu için; hatta bunları taşıyan biri için kaçık, yalnız olma tehlikesi olmadığından isteniyordu.

Bir halkı korunan soylarda ya da kastlarda, biz böyle soya çeken eski dürtülerle karşılaşırız. Oysa ırkların, alışkanlıkların, değer yargılarının hızla değiştiği yerde böyle bir atacılık olasılığı yoktur. Açıkçası, gelişmenin güçlerinin etkisi altındaki halklarda, tartım musikideki kadar önemlidir. Bizim durumumuzda, tutkulu ruh ile ağırkanlı ruhun temposu olarak aheste bir gelişim gereklidir. Bu, en başta, tutucu kuşakların tininin biçemidir.

11

Bilinç.- Bilinçlilik organik yaşamın en son, en geç ortaya çıkan gelişimidir. Bu yüzden en eksik, en güçsüz şeydir. Bilinçten sayısız yanılsama kaynaklanır. Bu yanılsamalarla bir insan, bir hayvanı vaktinden önce, Homeros'un dediği gibi "yazgıyı aşacak" biçimde yok eder. İç güdünün koruyucu birliği, genelde bu ölçüde güçlü olmasaydı, düzenleyici olarak iş görmeseydi, insanlık, yanlış yargılarından, açık gözle gördüğü düşlerinden, temelsizliğinden, kolay kanarlığından -kısacası bilinçliliğinden ötürü mutlaka yok olacaktı: Ya da daha daha doğrusu, içgüdüler olmadan uzun süre var olmazdı.

Yeterince olgunlaşmamış bir işlev organizma için tehlikelidir: Beceriyle baskı altından tutulduğu sürece iyidir. Bundan ötürü bilinçlilik baskı altında tutulur -bir ölçüde de, onunla gururlanmamız aracılığı ile... İnsanın özünün, onda kalıcı, bengi, kökensel olanın bilinçte olduğu düşünülür. Bu bilinçlilik belirleyici bir büyüklük sayılır. Onun gelişimi, kesintili oluşu yadsınır! O "organizmanın birliği" olarak kabul edilir.

Bilince verilen bu gülünç aşırı değerin, onu yanlış tanımanın sonuçta büyük bir yararı vardır. Böylece onun çok hızlı yetkinleşmesi önlenir. İnsanlar zaten kendilerinde bilinç olduğuna inandıkları için onu edinmeye az çaba harcadılar. Durum şimdi de pek değişmedi. Bilgiyi kendine katmak, içgüdüsel kılmak yepyeni, insanın gözünde ilk kez aydınlanan, henüz açıkça bilinmeyen

bir ödevdir.Bu ödevi, bizim şimdiye dek yalnızca hatalarımızı kendimizin bir parçası kıldığımızı, bilincimizin hatalarımızla ilişkili olduğunu kavramış olanlar görebilir.

12

Bilimin amacı- Nasıl olur da bilimin en son amacı insanlara olabildiğince çok sevinç olabildiğince az sevinçsizlik yaratmak olur? Ya sevinç ile sevinçsizlik birbirine bağlıysa, ya olabildiğince sevinçli olmak isteyen, olabildiğince sevinçsiz de olmak zorunda ise- "Göğe ağan" bir kahkaha atmak isteyenin "ölesiye üzülmeye" de hazır olması gerekiyorsa? Bu işler ancak böyle olur. En azından stoacılar bu işlerin böyle yürüdüğüne inanıyorlardı, bunun sonucu olarak da onlar en alt düzeyde memnuniyetsiz olmak için olabildiğince az memnun olmak istediler (Ağızlarından düşmeyen "Erdemli kişi en mutlu insandır" sözüne gelince, bu hem stoacıların büyük kitleleler için hazırladığı tabelasıydı hem de ustalar için hazırlanmış, safsatadan öteye gitmeyen bir ustalıktı.)

Bugün siz seçim yapmak zorundasınız: Olabildiğince az hoşnutsuzluk, kısacası acı yitimi ile -Temelde sosyalistlerin, bütün partilerden başka politikacıların halklarına ciddi ciddi bunu vaat etmemeleri gerekir- inceliklerin bollaşıp gürleşmesinin; şimdiye dek tadına pek seyrek bakılan isteğin, sevincin bedeli olarak olabildiğince çok mutsuzluk arasında bir seçim yapmalısınız. Birinciye karar verir de, insanlığın acı çekme yetisini daraltmak, azaltmak isterseniz onların sevinç yetisini de daraltıp azaltmanız gerekir. Gerçekten, bilim sevinci arttırdığı ölçüde, sevinçsizliği de arttırabilir. Şimdiye dek bilimin adı insanların sevinçten yoksun bıraktığı, onları daha soğuk, heykel gibi stoacılar yaptığı için kötüye çıkmıştı. Ama onun büyük bir acı getirici olduğu da ortaya çıkabilir.

O zaman belki onun karşı gücü, yeni yeni sevinç gökadaları yaratma konusundaki uçsuz bucaksız sığası parlayabilir.

13

Güç duygusu öğretisi üzerine.- İyilik etmekle de acı vermekle de insan başkaları üzerinde erk uygular. Bu durumlarda kişi erk uygulamaktan başka bir şey istenmez! Acı erk uygulamak için sevinçten çok daha duyulur bir araç olduğundan, başka-

ları üzerindeki gücümüzü ilk kez acı vererek duyururuz. Acı hep nedeni sorar, oysa sevinç kendi kendisinde kalmaya, geriye bakmamaya eğilimlidir. Bize bağlı olanlara iyilik ederek, onların iyiliğini isteyerek güç uygularken onların gücünü arttırmak isteriz - bu onların bizi nedenler olarak düşünmeğe alışması demektir- böylece kendi gücümüzü arttırırız ya da bizim erkimizde kalmalarının onlar için ne ölçüde kârlı olduğunu göstermek isteriz. Böylece onlar durumlarından daha fazla memnun olacak, erkimizin düşmanlarının düşmanı olarak savaşmaya hazır olacaklardır.

İyilik etmek ya da acı vermek için yaptığımız fedakarlıklar eylemlerimizin sonuçtaki değerini değiştirmez. Kiliseleri uğruna şehit olanlar gibi hayatımızı ortaya koysak bile, bu erk istemine ya da güç duygumuzu koruma amacına verilmiş bir kurbandır. "Hakikate sahip olduğunu" içinde duyan kişi, bu duyguyu korumak için bunca serveti elden çıkarmaz mı? Kendini "tepede" - açıkçası "hakikati" olmayan ötekilerin üzerinde- tutmak için gemideki her şeyi denize atmaz mı?

Elbette acı verdiğimiz durum kırk yılda bir ötekilere yararlı olduğumuz durum ölçüsünde hoş, katışıksız bir durumdur. Bu henüz erkimizinin olmadığının ya da yoksulluk karşısında uğradığımız umut kırıklığının bir belirtisidir. Bu elimizde daha önceden bulunan güç için yeni tehlikeleri, güvensizlikleri de birlikte getirir, öç, alay, ceza, başarısızlık bekleyişi ile ufkumuzu karartır. Kafa tutanlara erk damgasını vurmak ancak güç duygusuna düşkün kişiler arasındaki en aşırı duyarlı, en aç gözlü olanlara hoş gelir. Bu kişiler için zaten onun erki altında olanların (iyiyi istemenin nesnesi olanların) görüntüsü bile bir yük, bir sıkıntıdır. Burada önemli olan insanın yaşamını nasıl tatlandıracağıdır; adamın gücünü ağır ağır ya da birden bire; güvenli ya da tehlikeli biçimde, gözü pekçe arttırması bir beğeni sorunudur. İnsan her zaman kendi yaradılışına göre şu ya da bu tadı ister.

Özgüvenli doğalar için kolay av, aşağılık bir avdır. Onlar ilk kez, tıpkı elde etmesi zor servetlere bakarken kendilerinin düşmanı olabilecek, cesareti kırılmamış insanları gördüklerinde erinç duyarlar. Acı çekenlere karşı serttirler, çünkü böyle biri onların özgüvenine, arzusuna yakışmaz. Ama fırsat bulduklarında onurluca savaşacakları, didişecekleri kendilerinden biri karşısında iki kat kibar olurlar. Bu bakış açısının mahmuzları yüzünden şövalye kastının insanları, birbirine aşırı incelik göstermeyi alışkanlık edinmişlerdir.

Büyük fetihler yapma şansı olmayanlar, öz güveni pek az olanlar için acıma en tatlı duygudur. Onlar için kolay avlar -bu, acı çeken biridir- çekici bir şeydir. Acıma fahişelerin erdemi olarak övülür.

14

Herkesin "sevi" dediği.- Aç gözlülük ile sevi. Bu iki sözcük nasıl da başka başka duygular uyandırır! Gelgelelim bu iki sözcükte aynı dürtü iki kez adlandırılıyor olabilir, ilkin bu dürtü sahip olanın bakış açısından kötülenmiştir. Bunlarda bir şeyi, şunu ya da bunu elde etme dürtüsü yatışmıştır, artık "sahip oldukları" için korkmaktadırlar. İkincisinde, o, doymamışlığın, susuzluğun bakış açısından "iyi" diye yüceltilir. Bizim komşumuzu sevgimiz -yalnızca yeni bir mülke yönelik bir dürtü değil mi? Bilgi, hakikat sevgimiz, genelde yeni olana yönelik bütün güdülerimiz de böyle değil mi? Bir takım eski düşkünlüklerimizden usul usul sıyrılır, elimizi gene dışarıya uzatırız. Ülkenin en güzel parçasında üç ay yaşayınca oraya duyduğumuz sevgi kesinliğini yitirir, başka bir kıyı aç gözlülüğümüzü çeker. Mülk, sahip olduğumuzda değersizleşir genellikle.

Kendimize yönelik isteğimiz de kendini böyle korur, bu istek, kendi kendimizde, hep yeni bir şeye dönüşür -Sahip olmanın anlamı da budur. Mal mülkten sıkılmak demek, kendi kendimizden sıkılmak demektir. İnsan fazlalıktan da acı çeker. Fırlatıp atma ya da ötekilere dağıtma isteği de "sevinin" onurlu adını alabilir. Birini üzüntülü gördüğümüzde şimdiye dek yasaklanmış bir fırsattan, onu sahiplenme fırsatından seve seve yararlanırız. Söz gelimi iyilik etmede, yardımseverlikte de böyle olur. İnsan, içinde uyanan yeni bir mülk edinme aç gözlülüğünü "sevgi" diye adlandırır; bundan ötürü ona göz kırpan, çağıran bir fetihteki gibi sevinç duyar.

Ama mülkiyet dürtüsü, kendini en açık eşeylerin sevgisinde ele verir. Seven bütün kalbiyle istediği kişinin varlığına tek başına sahip olmak ister; onun hem ruhunda hem de gövdesinde koşulsuz bir erk olmayı arzular; yalnızca kendisinin sevilmesini, onun ruhundaki en yüce şey olmayı, orada en çok istenen şey olarak bulunmayı, sevdiğinin ruhuna egemen olmayı ister. Seven kişi için değerli bir iyinin, mutluluğun, tadın bütün dünyadan ayrı olduğu; sevenin bütün öteki rakiplerin yok olmasını yoksunlaş-

masını amaçladığı, altın hazinesini korurken bütün "fatihlerin" sömürücülerin en saygısızı, bencili gibi olduğu; son olarak sevenin gözüne dünyanın geri kalanının önemsiz, soluk, değersiz göründüğü, onun her şeyi kurban etmeye, her düzeni bozmaya, bütün öteki şeylerle ilgisini kesmeğe hazır olduğu düşünülürse bütün çağlarda cinsler arasındaki sevginin, bu yabanıl aç gözlülüğün, adaletsizliğin kitleler tarafından ululanması, tanrısallaştırılması; bu sevi belki de düpedüz bencilliğin en doğal anlatımı olduğu halde ondan bencilliğin karşıtı olan bir sevgi kavramının çıkartılmış olması şaşırtıcıdır.

Burada sahip olmayan, ama sahip olmak isteyenlerin dil kullanımı apaçık görülüyor. -Sanırım onlardan hep gereğinden fazla vardı- Bu alanda bol bol mal mülk, bol doyum bağışlananlar, bütün Atinalıların en tatlı dillisi, en sevileni Sofokles gibi, yeri geldikçe "öfkeli bir cinin" ağzından konuşurlar: Gelgelelim Eros böyle ağzı karalara her zaman güler -çünkü böyle konuşanlar hep Eros'un en büyük dostları oldu.

Dünyanın şurasında burasında aşkın sürekliliğinin bir biçimine rastlarız. Bu aşk türünde birbirine sahip olmaya can atma duygusu yerini yeni bir sahip olma isteğine, arzuya bırakır - ikisinin de üzerinde olan daha yüksek bir düşünceyi, ülküyü paylaşma isteğine arzusuna...Ama bu sevgiyi kim biliyor? Kim yaşadı bu seviyi ? Onun doğru adı dostluktur.

15

Uzaktan.- Bu dağ, her gün egemen olduğu bütün yöreyi, her bakımdan çekici, anlamlı kılar. Bunu kendi kendimize yüz kez söylemiş olarak, karşısında usumuzu bu biçimde başımızdan alan, bölgeye bu çekiciliğini veren bir şeyin yörenin en çekici şeyi olması gerektiğini kabul ederiz. Böylece onun üzerine çıkar, düş kırıklığına uğrarız. Ansızın dağın kendisinin de, çevremizdeki, altımızdaki manzaranın da büyüsü bozulmuş gibi olur. Bazı büyük şeylerin bazı iyi şeyler gibi ancak belli bir uzaklıktan görülmesi gerektiğini, onlara yukarıdan değil aşağıdan bakılması gerektiğini -onun yalnızca böyle etkili olacağını- unutmuşuzdur-. Belki de sen, genelde katlanılabilir, çekici, güç verici olması için yalnızca belli bir uzaklıktan bakılması gereken kişileri yakından tanıdın. Onların kendini bilmesi hiç salık verilmez.

16

Köprünün üzerinde.- Kendi duygularından utanan kişilerle ilişkimizde yapmacıklı bir tutum takınmamız gerekebilir. Böyle kişiler, beklenmedik bir anda onların sevecen, coşkun, şahlanan duygularını yakalayanlara, sanki bunlar kendi gizlerini görmüşler, kinleniverirler. Böyle bir anda onların kendilerini iyi duyumsamaları için onları güldürmeli ya da soğuk ama akıllıca şakalar yapmalısınız, o zaman duyguları buzlanır, yeniden kendilerine gelirler. Size kıssadan önce bir hisseyi söyledim.

Bir zamanlar biz yaşamda öylesine yakındık ki artık dostluğumuzu -kardeşliğimizi de- durduracak hiçbir şey yoktu, aramızda yalnızca bir köprücük vardı. Sen ona adım atmak isterken "Köprüden geçip bana gelir misin?" diye sordum sana. Hemen o anda istemez oldun. Bir kez daha gelmeni istediğimde sustun. O zamandan beri aramızda, dağlar, deli ırmaklar, ayırıcı her şey vardı. istesek de birbirimize ulaşamıyorduk. Gelgelelim şimdi sen küçük köprüyü anımsadığında, sözcükler derdini anlatmaya yetmiyor, şaşkınlık içinde hıçkırıyorsun.

17

Yoksulluğun gerekçesi.- Elbette hiçbir becerimizle yoksul bir erdemden varlıklı, zenginlik taşan bir erdem yaratamayız. Gelgelelim, belki de onun yoksunluğunu, zorunluluktan ötürü, artık görünüşü bizi rahatsız etmeyecek biçimde yeniden yorumlayabilir, onun yüzünden yazgıya küsmeyebiliriz. Akıllı bahçıvan da böyle yapar, bahçesinin cılız dereciğini bir su perisinin eline verir böylece de yoksulluğuna gerekçe bulur. Ona benzeyip de bir periye gerek duymayan var mı?

18

Klasik antikitenin gururu.- İnceliğin eski rengi kalmadı, çünkü bizde eski kölelik duygusu kalmadı. Soylu kandan gelen bir Yunanlı, kendi yüceliği ile şu en son aşağılıklık arasında öylesine büyük bir ara-aşama görebiliyordu ki, köleleri güçlükle görebilirdi. Platon bile köleyi bütün bütün görememişti pek. Eşitliğin kendisine olmasa da insanların eşitliği öğretisine alışık olan bizler farklıyız. Kendi kendine buyuramayan, aylak olmayan bir varlık bizim gözümüze hiç de aşağılık bir şey gibi görünmez. Eskilerin-

kinden büsbütün değişik toplumsal düzenimize, etkinlik koşullarımıza uygun olarak bu anlamda her birimize kölelikten çok fazla şey yapışmış olsa gerek.

Yunan felsefecileri, belli etmeseler de, sanıldığından daha çok köle olduğu duygusuyla yaşadılar. -Açıkçası, filozof olmayan herkesin köle olduğu duygusuyla... Onların gururu, yeryüzünün en güçlüsünün bile kendi köleleri arasında yer aldığı düşüncesinden kaynaklanırdı. Bizler bu gururun da yabancısıyız; bu gurur da bizim için olanaksız. "Köle" sözcüğü bizim için bir daha tam gücüne sahip olamaz.

19

Kötü.- Sınayın en iyi, en verimli insanların, halkların yaşamını, sonra da şunları sorun: Bir ağaç, uygunsuz havalar, fırtınalar olmasa; dışarıdan engellenmese, direnişle karşılaşmasa, gelişmenin uygun koşulları arasında kıskançlık, aç gözlülük; güvensizliğin, şiddetin herhangi bir türü yer almasa gelişip yükselebilir mi? Bunlar olmadan, erdemin gelişip büyümesi bile pek olanaklı değildir. Daha zayıf bir doğayı yere seren bu zehir, güçlüyü güçlendirir -onlar buna zehir demez.

20

Alıklığın haşmeti.- Son yüzyılın yolunda bin yıl daha gidilirse insanın yaptığı her şeyde en yüksek akıllılık apaçık olacak: Ama böylece de akıllılık haşmetini yitirecek. O zaman akıllı olmak zorunlu olsa bile, akıllılık öylesine alışılmış öylesine, sıradan olacak ki, bu zorunluluğun iğrenç tadı alçaklık olarak algılanacak. Hakikatin, bilimin tiranlığı iktidarda olduğu ölçüde yalanın değeri artacak, böylece akıllılığın tranlığı yeni bir soyluluk türü ortaya çıkaracak. Soylu olmak- belki de o zaman alık olmak anlamına gelecek.

21

Özveri öğretmenleri- Bir insanın erdemleri, onun kendisinde yol açacağı olası sonuçlar bakımından değil, bu erdemlerin kendimiz için, toplum için sonuçlarına bağlı olarak "iyi" diye adlandı-

rılır -Başlangıçtan beri, erdemlerin övülmesinde, gözü tok, bencillikten uzak davranıldığı görülmez pek!

Böyle olmasaydı, erdemlerin (çalışkanlık, uysallık, erdenlilik, bağlılık, doğruluk), bu kişilere çok şiddetle, aç gözlüce egemen olan, öteki içgüdülerle onlar arasında bir denge kurmaya çalışan usun çabasına direnen içgüdüler olarak, çoğunlukla onlara sahip olanlara zarar verdiği anlaşılırdı.

Gerçek bir erdeminiz varsa, (ama erdeme yönelik bir dürtücük değil) o erdemin kurbanı olursunuz. Gelgelelim komşu senin erdemini tam da bunun için över. Onlar gözlerinizin görme gücü, ruhunuzun tazeliği, özgünlüğü bu çalışkanlıktan zarar görse bile çalışkanlığınızı överler. İnsanlar kendini "harcarcasına" çalışan delikanlıya saygı duyar, ona acır, çünkü şöyle düşünürler: "Toplumun bütününün yüceliği için en iyi bireylerin yitirilmesi olsa olsa küçük bir kurbandır! Ne yazık ki, bu kurban gerekli." Birey değişik düşünse, kendini korumayı, geliştirmeyi toplumun hizmetinde çalışmaktan daha fazla önemsese daha kötü olurdu" Dolayısıyla da, insanlar bu delikanlıya onu gözettikleri için değil, onun ölümü ile toplum -"iyi adam" dedikleri- kendine karşı saygısız bir aracını yitirdiği için üzülürler.

Delikanlı kendine daha fazla saygı göstererek çalışmış, daha uzun süre kendini korumuş olsa, toplum daha çok mu yarar sağlardı diye düşünürler -Evet! Bu kişinin kendisini korumasından sağlanacak yarar üzerinde dururlar durmasına, ama bu sırada bir başka yararı göz önünde tutarlar: Bir kurban verilmiş, kurbanlık hayvanın tutumu bir kez daha herkesin göreceği biçimde onaylanmıştır. Bunun önemi hem daha büyük hem de daha kalıcıdır.

Erdemler övüldüğünde, özünde övülen, ilkin, erdemdeki araç olma- doğasıdır; ikincisi de her erdemdeki içgüdüdür bu iç güdü bireyin kendini genel avantajları bakımından değerlendirilmesini yadsır -Özetle, övülen erdemdeki akılsızlıktır. Bu akılsızlık bireyin kendisini yalnızca bütünün bir işlevi olarak dönüştürülmeye bırakmasına yol açar. Erdemlerin övülmesi kişisel bakımdan zararlı olanın övülmesidir. -İnsanı en soylu bencilliğinden, en üst düzeydeki bağımsızlığından yoksun bırakan içgüdülerin övülmesidir.

Kuşkusuz eğitimle ilgili amaçlar bakımından, insanların erdemli alışkanlıklar kazanmasına yol açmak için erdemin etkileri üzerinde durulur, böylece sanki erdem ile kişisel avantaj kardeş-

miş gibi gösterilir; gerçekten de böyle bir takım ilişkiler gerçekten vardır. Örneğin körü körüne çalışkanlık -bir araç olmanın bu tipik erdemi-, gönenç ile onurun yolu olarak; can sıkıntısı ile tutkuların en sağaltıcı ağusu olarak betimlenir: Gelgelelim onun tehlikesi, en üst düzeydeki tehlikesi ağza alınmaz. Eğitim hep bu yolda ilerler.

Belli bir düşünüş, davranış yolunu benimsesin diye birey türlü çekimlerle, avantajlarla koşullanmaya çalışılır. Bu yol bir kez alışkanlık, dürtü, tutku olduğunda, onun kendisine zarar verecek, ama "genel iyiliğin yararına" olacak biçimde ona egemen olur.

Körü körüne çalışkanlığın, insanları varlıklı kılsa bile, insanlarda onur yaratsa bile, zenginliğe, soyluluğa bir tat verebilmelerini sağlayan zerafet organlarını aldığını; can sıkıntısına, tutkulara karşı bu ana panzehirin, aynı zamanda onları duyarsızlaştırdığını; ruhlarını yeni çekiciliklere karşı dirençli kıldığını öyle sık görüyorum ki. (Bütün çağların en çalışkanı -bizim çağımız- kendi çok çalışkanlığından, parasından ne yapacağını bilmiyor, tek bildiği daha çok çalışmak daha çok para yapmak: Harcamak için kazanmaktan daha çok deha gerek-Şimdi biz kendi "torunlarımız" olacağız!)

Eğitim başarılı olursa, bireylerin her erdemi, en yüksek kişisel amaç anlamında, kamusal bir yararlılık, kişisel bir zarardır,-belki de herhangi birinin tinsel-duyusal bakımdan kuruması ya da düpedüz vaktinden önce çöküşü: Bu bakış açısından, sırasıyla tok gözlülüğü, erdenliliği, bağlılığı, dindarlığı, doğruluğu düşünelim.

Tok gözlünün, öz verili kişinin erdemlinin övülmesi -açıkçası bütün gücünü, usunu kendini korumaya, geliştirmeye, kalkındırmaya, kayırmaya, gücünü arttırmaya kullanmayan, tersine kendi kendisi ile ilişkisinde alçak gönüllü, dalgın, hatta belki kaygısız ya da alaycı yaşayanın övülmesi- hiçbir zaman tok gözlülük ruhundan çıkmaz. "Komşu" aynı tok gözlülüğü ondan yarar sağladığı için över! Komşu bencilce düşünmeseydi güçteki bu azalmayı, kişinin kendi yararlarının sakatlanmasını yadsıyacaktı, böyle eğilimlerin gelişmemesi için uğraşacaktı, en başta da kendi tok gözlülüğünü iyi demeksizin açığa vuracaktı.

Böylece bu ahlakın, şimdi çok saygın olan temel çelişkisi gösterilmiş olur: Bu ahlakın devindiricileri (Motive) kendi ilkesine aykırıdır. Bu ahlakın kendisini kanıtlamak istediği şey kendi ahlaklılık ölçütünden ötürü çürütülür. Kendi ahlakı ile çelişmemesi için "Kendini koyvermelisin, kendini kurban etmelisin" tümcesi

ancak kendi çıkarlarından geçenler, belki de bireyin kendi kendini isteyerek kurban ederek kendi batışına yol açması durumunda buyrulabilir. Gelgelelim komşu (ya da toplum) kendi yararı uğruna özgeciliği önermek isteyince, düpedüz çelişik bir ilkeyi kullanır: "Başka her şey pahasına olsa bile kendin için yararlı olanı gözetmelisin" aynı zamanda bir solukta hem "Yapmalısın" hem de yapmamalısın" diye öğüt verir.

22

L'ordre du jour pour le roi.-[5] Gün başlıyor- Henüz dinlenen bağışlayıcı efendimizin işini, şenliklerini bugün için düzenlemeğe başlayalım: Majestemizin havası bozuk, bugün hava bozuk demek gerek, havadan söz edilmeyecek,- Bugün işleri, başka zamankinden daha fazla biraz daha ağır başlı yapmalı, şenlikleri biraz daha debdebeli hale getirmeliyiz.. Hatta belki de majesteleri bugün hasta bile olacak: Kahvaltıda akşamdan kalan ez son iyi haberi, onun hastalığı hakkında tatlı tatlı şakalar yapan bay Montaigne'nin geldiği haberini sunacağız- Beyimizin taş ağrısı var-

Birkaç kişiyi ağırlayacağız (Kişiler! kabul edeceklerimiz arasında bulunan şu yaşlı asık suratlı kurbağa bunu duysa ne derdi! "Ben kişi değilim konunun[6] kendisiyim!" derdi her halde) -bu kabul herhangi birinin makul bulacağından daha uzun sürecek: Kapısına "Buraya giren beni onurlandırır, girmeyen ise memnun eder" diye yazan ozandan söz etmek için yeterli neden. Böylece bir kabalığı nasıl da nazikçe dile getiriyor. Belki de bu ozan kaba olmakta her bakımdan haklı: Dizelerinin ozandan daha iyi olduğu söylenir. O halde onun daha çok yazmasına bu arada dünyadan çekilebildiği ölçüde çekilmesine izin vermeli -Bu, her şeyden önce, onun zarif kabalığının anlamıdır- Tersine bir prens her zaman "dizelerinden" daha değerlidir. Hatta, hatta... Aman Allah'ım ben neler söylüyorum! Biz tatlı tatlı çene çalıyoruz, oysa bütün saray çalıştığımızı, kafa yorduğumuzu sanıyor: Bizim penceremizden önce hiçbir pencerenin ışığı yanmaz.

Duydun mu? Çan sesi değil miydi bu? Allah'ın cezası! Gün de dans da başlıyor, günün nasıl geçeceğini bilmiyoruz. Dolayısıyla

---

[5] Kralın bir gününün düzeni

[6] Sache.

doğaçlama yapmalıyız, bütün dünya, gününü doğaçlama yaparak yaşıyor -Hadi biz de bugün bütün dünyanın yaptığı gibi yapalım.

Sonuçta sert sert çalan, kendine özgü bütün ağırlığı ile saatin 5 olduğunu duyuran kule saatinden ötürü galiba benim tuhaf sabah düşüm güme gitti. Bana öyle geliyor ki bu kez düşler tanrısı benim alışkanlıklarımla eğlenmek istiyor. Ben günü kendime göre düzenlemeğe, onu benim için katlanılabilir kılmağa alışığım. Bunu sık sık çok resmi, fazlasıyla prenslere yaraşır biçimde yapmış olabilirim.

23

Yozlaşma belirtileri.- "Yozlaşma" dedikleri, şu zaman zaman zorunlu olan toplumsal durumlarda, aşağıdaki belirtiler görülür. Bir yerde yozlaşma baş gösterdiğinde oraya alacalı bulacalı boş inançlar yayılır; bir ulusun o güne kadarki toplu inancı geri püskürtülür; halk bu boş inançlar karşısında gücünü, rengini yitirir. Çünkü boş inanç, ikinci sınıf serbest düşünceliliktir. -Kendini yozlaşmaya bırakanlar, yakın buldukları, seçme özgürlüğüne izin veren bazı biçimler, formüller seçerler. Şu da var ki, boş inançlı kişi, dindar kişiyle karşılaştırıldığında her zaman için çok daha fazla "kişidir". Boş inançlı bir toplum, şöyle bir toplum olacaktır: Onda birçok birey; birçok birey olma isteği vardır. Bu noktadan bakıldığında boş inanç, inanç karşısında bir ilerleme olarak görülür hep, bunun belirtisi de aklın bağımsızlaşıp kendi hakkına sahip olmak istemesidir.

Bu durumdan yakınanlar, eski dine dindarlığa yapışanlardır - onlar bugüne dek dil kullanımını da belirlediler- en özgür ruhların bile boş inançları karalamasına neden oldular. Boş inançların aydınlanmanın bir belirtisi olduğunu kavrayalım artık.

İkincisi, yozlaşma yaşanan bir toplumda insanlar bitkinlikten yakınır: Böyle bir toplumda, savaşa duyulan saygıdaki, savaşma isteğindeki azalma apaçıktır. Eskiden savaşçılığa, beden eğitimi alıştırmalarına saygı duyulduğu gibi, şimdi rahat yaşamak için ateşli bir çaba vardır. Ama genellikle önemsenmeyen şey, savaşta, savaşımsı oyunlarda ışıl ışıl görünen eski ulusal enerji ile ulusal tutkunun, şimdi sayısız özel tutkuya dönüştürülmüş olması, daha az görünmeye başlamasıdır. Gerçekten de, "yozlaşma" zamanlarında, tüketilen ulusal enerjinin erki, gücü, her zamankinden daha çok olabilir; birey onları daha önceden, henüz yeterince

varlıklıyken çar çur edemediği ölçüde, bol bol, kolayca savurur. Dolayısıyla, tam da "tükenme" çağlarında, evlerde sokaklarda tragedya sahnelenir, büyük aşklar, büyük kinler doğar; bilginin alevleri göğe harlar.

Üçüncüsü, bu gibi yozlaşma çağlarının,boş inancın, tükenmenin getirdiği ayıbın bedelini ödemek istercesine, eski, daha inançlı, daha sağlam çağa göre daha yumuşak olduğu, kıyıcılığın ise keskinlikle azaldığı söylenir genellikle. Ama ben bu övgüyü, ona yönelik ayıplardan daha çok kabul edemem. Olsa olsa kıyıcılığın bu çağda daha inceltildiğini; eski biçiminin, yeni beğeni bakımından artık kabak tadı verdiğini kabul ederim. Ötekileri sözlerle, bakışlarla yaralama, işkence etme sanatındaki gelişme, yozlaşma çağlarında en yükseğe ulaşır. Kötücüllük ile kötücüllükten haz duyma ilk kez bu dönemde doğar. Yozlaşmanın insanları kıvrak zekalı, kara çalıcıdır; ne hançer ne de saldırı gerektiren bir cinayet tipi bilirler; iyi söylendikten sonra her söze inanıldığını da bilir onlar.

Dördüncüsü; "Ahlak çürüyüp çöktüğünde, ilk kez, zorba dedikleri insanlar ortaya çıkar: Onlar öncülerdir, bireyin erken gelişmiş ilk dölleri gibidirler. Gelgelelim, çok sürmez, bu yemişlerin yemişleri bir halkın ağacında sarı sarı, olgun olgun sarkmaya başlarlar -ağaç yalnızca bu yemişler uğruna vardı. Bir kez çöküş dibe vurup her türden zorbanın kavgası doruğa ulaştı mı, hep bir sezar görünür. Son zorba tek başına egemen olmak uğruna verilen yorucu dövüşü, bu yorgunluğu kendi için işleterek son verir. Onun çağında genelde birey en olgun durumdadır, dolayısıyla "kültür" de, en yüksek, en meyveli düzeyindedir. En yüksek kültürün insanları, yalancıktan onun yapıtı gibi görünerek sezarlarına yaltaklanmaktan hoşlansa da, onlar sezarın işi değildir, sezar için de yapılmamışlardır. Gerçekte, onlar yalnızca dışta barışa gerek duyarlar, çünkü kendi içlerinde erinçsizlik vardır, onlarda iş vardır.

Bu çağlarda rüşvet ile ganimet doruğa ulaşır, yeni bulgulanan egoya beslenen aşk, şimdi eski, eprimiş, ölü fiyatına satılan "anayurt" sevgisinden çok daha güçlüdür; yazgının korkunç gelgitlerinden korunmak gerekir; güçlü, varlıklı biri avuçları altınla doldurmaya hazır olduğunu gösterir göstermez, en soylu eller bile açılır. Güvenli gelecek öyle azdır ki şimdi bugün yaşanır, Bu ruh durumu, her baştan çıkarıcıların rolünü kolaylaştırır, çünkü insan

kendini rüşvet almaya, baştan çıkmaya yalnızca "bugün için" bırakır, gelecek ile erdemlerini kendine saklar.

Pek iyi bilindiği gibi, kendine karşı, kendinde dürüst olan bireyler, yaşadıkları her an için, karşıtlarından, sürü insanlarından daha çok kaygılanırlar. Çünkü onlar kendilerini, gelecek gibi hesaplanamaz sayarlar. Eylem, bilişi sığaları bakımından kendilerine güvendiklerinden, zor kullanan adama seve seve bağlanırlar. İnsan kitlesi bu sığayı ne anlar ne de bağışlar. Oysa zorba ya da sezar bireyin haklarını aşırılıklarıyla bile kabul eder, yürekli bir kişisel ahlakı savunur, ona bizzat el uzatacak ölçüde kişisel bir ilgi gösterir. Çünkü o, Napolyon'un bir keresinde klasik biçimde söylediği gibi, kendini düşünür, kendini düşünenleri sever: "Bana karşı bütün suçlamaları, bengi "bu benim" ile yanıtlama hakkım var. Bütün dünyadan ayrıyım, kimsenin koyduğu koşulları kabul etmem. Halkın düşlemlerime bile boyun eğip bağlanmasını, şuna ya da buna eğildiğimde onları çok yalın bulmasını isterim". Napolyon kendisini evlilik sadakati konusunda sorgulamak için gerekçeleri olan karısına bu yanıtı vermişti.

Yozlaşma çağı, elmaların ağaçtan düşme zamanıdır: Bireyler demek istiyorum, onlar geleceğin tohumlarını taşır, tinsel kolonizasyonunun gerçek sahipleri, yeni devletlerin, toplulukların yepyeni oluşumlarıdır. Yozlaşma, olsa olsa bir halkın sonbaharına bir sövgü sözüdür.

24

Başka doyumsuzluk.- Doyuma ulaşmamış kişilerin iki türü bulunur. Güçsüz, kadınımsı türde, yaşamı daha güzel, daha derin kılmak için bir duyarlılık vardır. Güçlü eril türde, bu metafora bağlı olarak, yaşamı daha iyi, daha güvenli kılma yönünde bir duyarlılık bulunur. Birinci tür, ara sıra aldatılmış halde, azıcık da kafayı bulmanın, coşkun heyecanının bedeli olarak güçsüzlüğünü, dişilliğini seve seve açığa vurur. Gelgelelim hiçbir zaman doyuma ulaştırılamaz, sağaltılmaz doyumsuzluğundan ötürü acı çeker. Üstelik bu tür afyonları, uyuşturucu avuntuları sağlamayı bilenleri destekler. Rahiplerden çok fizikçilere saygı duyan herkese içerler. Böylece gerçek yoksulluğun sürüp gitmesini garantilerler. Orta çağdan beri bu tipten bol bol bulunmasaydı, Avrupa'nın ünlü sürekli değişme sığası hiçbir zaman ortaya çıkmazdı. Çünkü doyuma ulaşmamışların güçlü türünün gereksinimleri çok

kabadır, temelde çok yetingendir, sonunda kesinlikle hiçbir bakımdan dindirilemez.

Örneğin, Çin büyük ölçekli doyumsuzlukların, değişme sığalarının yüzyıllar önce söndürüldüğü bir ülkedir. Avrupa'nın sosyalistleri, devlete tapıcıları yaşamı daha iyi, daha güvenli kılmak için getirdikleri önlemlerle kolayca Avrupa'da Çin'in koşullarını, bir Çin mutluluğunu kurabilirlerdi. Gelgelelim, bu, olsa olsa, şu anda burada bol bol bulunan, daha hastalıklı, daha kırılgan, daha dişil doyumsuzluktaki romantizmin kökünü kazınmakla olanaklı olur. Avrupa hastadır ama sağaltılmazlığına, ilgilerindeki bengi değişime teşekkürlerin en büyüğünü borçludur. Sürekli yeni olan bu koşullar, sonunda bir entellektüel alınganlık yarattı, bu da şimdiki durumda her türlü dehanın anasıdır.

25

Bilgi alnına yazılmamış.- Hiç de ender görülmeyen alıkça bir alçakgönüllülük var. Bu derde düşenler, oldum olası bilginin çömezi olmaya uygun değildir. Açıkçası, bu tip biri çarpıcı bir şey gördüğü anda, sanki topuklarının üzerinde dönerek kendi kendine "Bir hata yaptın. Duyularında bir sorun mu var? Bu doğru olamaz." der. Sonra da, daha dikkatle bir daha bakmak, kulak vermek yerine, gözü korkmuşçasına çarpıcı şeyden kaçarak uzaklaşır, onu usundan olabildiğince hızlı çıkarmaya çalışır. Çünkü içindeki yasa, "Alışılmış kanıya aykırı hiçbir şey görmek istemiyorum, Yeni hakikatler bulmaya mı çağrılıyorum, zaten eskisinden bol bol var" demektedir.

26

Yaşam nedir?- Yaşam: Ölmek isteyeni sürekli kendinden iten demektir. Yaşam: Bizde gelişen eski, güçsüz her şeye karşı amansız, acımasız olan demektir -yalnızca bizdekilere de değil. Öyleyse, yaşam, ölen, enkaza dönen, kocayana karşı acımasız olan, durmadan katil olan değil mi? -Gene de yaşlı Musa "Öldürmeyeceksin!"dedi.

27

El çeken.- Dünyadan el çeken ne yapar? O daha yüce bir dünya için uğraşır, evetleyenlerin hepsinden daha uzağa, daha yükseğe uçmak ister. Uçuşunu önleyebilecek olanların çoğunu atar. Azıcık olsun sevmediklerini, saygı duymadıklarını da yükseklere duyduğu istekten ötürü kurban eder. Gelgelelim, onda görülebilen, ona elçeken adının verilmesine yol açan da, kesinlikle bu kurban etme, bu başından atmadır. O, önümüzde durur, başını kukuletasıyla örtmüş, kıldan bir gömleğin ruhu gibidir. Gelgelelim bizde yarattığı etkiden adamakıllı memnundur; arzusunu, gururunu, bizden öteye ağma yönelimini gizlemek ister. Evet! Düşündüğümüzden daha da zekidir, dolayısıyla da bize ince davranır -bu evetleyici. Çünkü, dünyadan el çekse bile, bizim gibi, o da evetleyicidir.

28

Bizde en iyi olana zarar vermek.- Güçlerimiz, ara ara bizi öylesine ileri iter ki, güçsüzlüklerimize katlanamaz olur, onlardan ötürü perişan hale geliriz. Hatta, başka türlü olmasını istemeksizin bu sonucu önceden görebiliriz. Böylece, bizde özen gösterilmesi gereken her şeye karşı sertleşiriz, acımasızlığımız büyüklüğümüz olur çıkar. Sonunda yaşamımızla ödememiz gereken böyle bir deneyim, büyük insanların ötekileri, çağlarını etkilemesinin bir örneğidir. İçlerindeki en iyi şeyle, yalnızca ellerinden gelenle, güçsüz olanları, emin olmayanları, daha olagelirken, olmaya uğraşırken yere sererler; bu yüzden de zararlıdırlar. Geneli düşündüğümüzde, onlar yalnızca şu nedenle bile zararlı olabilirler: Onlarda en iyi olanı, yalnızca onun çok sert bir içki gibi etkilediği kişiler kabul eder, emer. Bunlar anlayışlarını, bencilliklerini yitirir, kafayı öylesine bulurlar ki sarhoşluklarının onları ittiği bütün yanlış yollarda, ister istemez kollarını bacaklarını kırarlar.

29

Yalana yalan katan.- Fransa'da Aristotelesçi birliklere saldırılmağa, bunun sonucunda da birileri bunları savunmaya başlandığında, bir kez daha, sık sık görülmesi gereken ama o kertede isteksizce görüleni görmek gerekiyordu: Yalnızca bu yasaların egemenliğine alışıldığını, onların değişmesinin istenmediğini açık-

ça söylememek için temele yalan koyuldu. Egemen bütün ahlaklarda, dinlerde böyle yapılır, yapılmıştır da. Ne zaman birileri nedenler ile niçinlere saldırmağa, onları sorgulamaya başlasa alışkanlıkların ardındaki nedenler ile niçinlere hep yalanlar eklendi. Bütün çağların tutucularının onursuzluğu buradadır. Hepsi yalana yalan katar.

30

Ünlülerin komedisi.- Dostlarının ününe gerek duyan ünlü kişiler, söz gelişi politikacılar, bağlaşıklarını, dostlarını hiçbir zaman art niyetsiz seçmezler. Şundan bir parça erdem parıltısı ile erdem yansıması, bundan o kişide olduğunu herkesin bildiği belli korkunç nitelikleri isterler. Bir başkasından, bir süre kayıtsız, uyuşuk görünmek işlerine geldiği için bu kişinin aylaklığını, onun güneşin altında yan gelip yatmasını yürütürler. Bu onların pusuya yattığını gizler. Şimdi yakınlarında bir düşçü olsun isterler, biraz sonra bir uzman, biraz sonra bir düşünür, sonra bir bilgiç. Bu kişiler onun elinin altındaki benlikleri gibidir, bazen de bu benliklerin hiçbirine gerek duymaz olurlar. Bu yüzden, herkes onlara yaklaşmak için itişip kakışırken, kendi kişiliklerini onlara verirken bile, ünlü kişilerin çevresi, etrafındakiler durmadan ölür. Bu bakımdan onlar büyük şehirlere benzerler. Ünleri kişilikleri gibi durmadan değişir; bu değişimleri değişen araçları talep eder; bir şu bir bu kurgusal ya da gerçek niteliği sahneye koymaları için onları iteler. Dediğim gibi onların dostları, bağlaşıkları bu sahne niteliklerinin bir parçasıdır. Buna karşılık onların istedikleri bunun çok daha sağlam kımıltısız durması, görkeminin uzaktan görünmesidir. Ara sıra bu da bir komedi gerektirir, Bir de sahne oyunu.

31

Tecim ile soyluluk.- Alıp satma, okuma yazma sanatı gibi yaygınlaştı. Tecimen olsun olmasın herkes yapıyor bu işi. Her geçen gün de daha fazla pratik kazanıyorlar. -Tıpkı eskisi gibi: İnsanlar daha yabanken, herkes avcıydı, her gün bu sanatı uyguluyorlardı. O zaman avcılık yaygındı, zamanla güçlünün, soylunun ayrıcalığı olup çıktı, günlük bir iş olma niteliğini yitirdi. Yaygınlığını da. Zorunlu olmaktan çıkıp hava basma uğraşı, lüks

bir işi oldu. Günün birinde alım satım bakımından da böyle bir durum ortaya çıkabilir.

Alım satımın olmadığı, bu sanatın adım adım zorunlu olmaktan çıktığı toplumsal koşullar düşünülebilir. Belki de genel koşullara daha az bağlı olan kimi bireyler o zaman kendilerini keyifle alıp satma işine verecekler, tecim, bu noktada bir soyluluk kazanacaktı. Soyluluk bugüne dek savaştan, politikadan hoşlandığı ölçüde tecimden hoşlanabilir, bu arada politikaya duyulan saygı bütün bütün değişime uğraşabilir. Bugün bile politika soylu adamın sanatı olmaktan çıkıyor. Günün birinde "yazın ile gazetecilik" ile birlikte "Tinin orospusu" olarak sınıflanacağı ölçüde yaygın, kaba sayılması pekala olanaklı.

32

İstenmeyen çömezler.- Bir zamanlar, Sokrates'in yaptığı gibi gerçekliği yozlaştıran, canı sıkkın bir filozof "Ne yapacağım bu iki gençle" diye bağırdı. Öğrencilerden hoşlanmıyordu. Biri "Hayır!" diyemezdi, öteki ise her şeye "Yarı yarıya" derdi.

Diyelim ki, bunlar benim öğretimi benimsediler, ilki çok acı çekerdi. Çünkü benim düşünme yolum savaşsever bir ruhu, "Hayır!" demekten zevk almayı, sert bir deriyi gerektirir. O, içindeki, dışındaki yaralardan ölürdü. Öteki ise, savunduğu her konuda bir ortalama yol bulacak, böylece de savunduğu şeyi ortalama bir şey edecekti. Ben böyle bir çömezin düşmanım olmasını isterdim.

33

Konuşma salonunun dışında.- "İnsanın temelde iyi huylu hayvanlardan olduğunu kanıtlamak için size onun bunca zamandır ne ölçüde kolay kandığını anımsatmak isterdim. O ancak şimdi, kocaman bir kendi kendini yenmeden sonra, çok geç bir zamanda kuşkucu bir hayvan oldu. -Evet insan artık her zamankinden daha kötü. "Şunu anlamıyorum, neden şimdi insanın kuşkucu, kötü olması gerekiyor?" Çünkü artık onun bir bilimi olması gerekiyor!"

34

Historia abscondita.-[7] Her büyük insanın geçmişten gelen bir gücü vardır. Bütün tarih onun uğruna bir kez daha tartıya vurulur, geçmişin binlerce gizi sürüne sürüne sığındıkları deliklerden çıkarlar -onun güneşine-. Bir kez daha tarih olacaklar bugünden kestirilmez. Belki de geçmiş özünde daha keşfedilmedi! Gücün geçmişi daha çok etkilemesi gerek.

35

Sapkınlık ile büyücülük.- Alışılmadık bir yolda düşünmek - bu üstün bir anlama yetisinin etkisinden çok daha fazla, yalıtılmış, kopmuş birinin küstah, iğrenç, kötücül güçlü eğilimlerinin etkisidir. Sapkınlık, büyücülüğün eşidir. Kesinlikle onun kadar zararlıdır ya da saygı duyulacak bir şey değildir. Sapkınlar ile büyücüler kötü insanların iki türüdür: Onlarda ortak olan, kötü olduklarını içlerinde duysalar da egemen olana (ister insanlar isterse kanı olsun) zarar vermek için dayanılmaz bir isteğe kapılmalarıdır. Reformasyon bir bakıma Ortaçağ tininin ikiye katlanmış yeğinleşmesiydi, artık iyi vicdanı barındırmayan bu çağ ikisini de büyük bir bollukla ortaya çıkartı.

36

Son sözler.- İmparator Augustus'un, herhangi bir bilge Sokrates ölçüsünde suskun kalabilen, kendini denetleyebilen bu korkunç adamın- son sözlerini söylerken kendi payına boşboğazlık ettiği anımsanacaktır. Çünkü ilk kez bir maske taktığını, bir komedi oynadığını ima ederek kendi maskesini düşürdü. Babayurdun babası, tahtın bilgeliği rolünü oynamıştı -bu da bir yanılsama yaratmaya yeter de artardı bile. *Plaudite amici, comoedie finita est.*[8]

Ölen kahramanın düşüncesi -*qualis artifex pereo!*[9] aynı zamanda ölen Augustus'un düşüncesidir: Aktörün kurumlanması, bir aktörün boş boğazlığı! Doğrusu bu ölen Sokrates'in karşıtıdır.

---

[7] Gizli tarih.

[8] Alkışlayın arkadaşlar, komedi bitti.

[9] Nasıl bir artist göçüyor benimle birlikte!

Gelgelelim Tiberius sessizce öldü: Kendine işkence edenlerin bu en çok işkenceye uğrayanı gerçekti, oyuncu değildi. Kim bilir ölürken usundan ne geçiyordu? Belki şu: "Yaşam -uzun bir ölüm. Bunca kişinin yaşamını kısaltmak budalalıktı. Bir hayırsever olarak mı yaptım? Onlara bengi yaşam vermeliydim; o zaman onların ölüşünü sonsuza dek seyredebilirdim. Çünkü seyretmek için iyi gözlerim vardı: *qualis spectator pereo.*"[10] Uzun süre can çekiştikten sonra gücünü yeniden kazanmış görünüyordu. Yastıkla boğulmasının uygun olduğu düşünüldü, o bir çift ölümle öldü.

37

Üç yanlıştan.- Bilim geçen yüz yıllar boyunca ilerletildi, ilerlemenin nedeni bir ölçüde bilim aracılığı ile Tanrının iyiliğinin, bilgeliğinin en iyi biçimde anlaşılabileceğinin umulması -büyük İngilizlerin (Newton gibi) ana güdüsü buydu; bir ölçüde bilginin saltık yararına, özellikle de ahlaklılık, bilgi ile mutluluk arasındaki yakın bir ilişkiye inanılması -Bu büyük Fransızların (Voltaire gibi) ana güdüsüydü; bir ölçüde de bilimde bir şeye bencillikten uzak, zararsız, kendine yeterek gerçekten safça sahip olunabileceği, onun böyle sevilebileceğine inanılmasıydı. Buna göre bilimde insanın kötü dürtüleri işe karışmaz -kendini bilen tanrısal alarak hisseden Spinoza'nın ruhundaki ana güdü -özetle bilimin gelişmesi üç yanlıştan birden kaynaklanır.

38

Patlayıcı olan.- İnsan gençlerdeki gücün patlamağa ne çok gerek duyduğunu göz önüne alınca, onların şu ya da bu konuda yargı vermekteki dangıl dungulluklarına ya da özensizliklerine şaşmaz. Onları çeken bir şeyin çevresini kuşatan isteğin görüntüsüdür -sanki olgunun kendisi değil de yanan fitilin görüntüsüdür-. Bundan ötürü, usta baştan çıkarıcılar, olgu için gerekçeler bulmaya uğraşmadan bir patlama beklentisi yaratma sanatını bilirler; Bu pudra fıçıları, gerekçelerle kazanılmaz.

[10] Bir seyirci nasıl da göçüyor benimle.

39

Değişen beğeni.- Genel beğeni, kanılardan daha güçlü bir biçimde değişir. Bütün kanıtlar, yadsımalar, entellektüel maskeler, olsa olsa beğenideki bir değişimin belirtileridir, şimdiye dek sanıldığı gibi onların nedenleri değildir kesinlikle.

Genel beğeniyi ne değiştirir? Bu değişimin nedeni, etkili, güçlü bazı bireylerin utanmadan kendi, *hoc est ridiculum, hoc est absurdum*'larını;[11] açıkçası beğenilerini, tiksintilerini duyurmaları, sonra da bunları zorbaca uygulamaya geçirmeleridir. Böylece, çoğunluğa ağır ağır yeni bir alışkanlık edinmeyi, sonra da bütüne yeni bir gereksinim geliştirmeyi dayatırlar. Bu bireylerdeki değişik duygularının, beğenilerin nedeni, genellikle, onların yaşam biçiminde, beslenmesinde ya da sindiriminde, belki de kanlarındaki, beyinlerindeki, *physis*'lerindeki[12] organik tuzların azlığına ya da çokluğunda bulunabilir. Onlarda, physis'lerinin yanında yer alma; onun istemlerinin en ince tonlarına kulak verme yürekliliği vardır. Onların estetik, törel yargıları doğalarının bu "en ince tonları"dır

40

Soylu tutumların eksikliği.- Askerlerle önderler arasındaki ilişkiler; işçilerle işverenler arasındaki ilişkilerden çok daha iyi. Hiç değilse şimdiye dek, askeri temele dayalı kültür, her türlü endüstriyel denilen kültürün üzerinde yükseldi; endüstri kültürü, şu andaki biçimi ile şimdiye dek varolmuş olan varoluşları en kaba biçimidir. Bu kültürde insan kaba saba gereksinimin eline düşmüştür; yaşamak isteyen, kendini satmak zorundadır; gene de bu gereksinimleri kullananları, işçi satın alanları küçük görür. İşin tuhafı, tanınmayan, ilginç bir yanı olmayan kişilere boyun eğmenin acısının yanında, zorbalar, generaller gibi güçlü, ürkütücü, hatta korkunç kişilere boyun eğmenin acısının sözü bile olmaz. Endüstrinin bütün tanınmış kişilerinin neliği budur. İşçinin gözünde işveren, insanlığın, bütün bu sefalet üzerinden vurgun vurmayı düşünen kurnaz, kan emici köpeğidir. Onların gözünde işverenin adı, sanı, kılığı, tutumu önemsizdir. Görünüşe göre şimdiye dek, fabrikatörlerde, büyük işletme girişimcilerinde,

[11] Bu rezildir, saçmadır

[12] Ruh

kişiyi ilginç kılan, daha üstün bir soyun biçimleri. göstergeleri eksikti. Onlar bakışlarında, jestlerinde doğuştan soyluluğu sergileseler belki kitlelerin sosyalizmi diye bir şey olmayabilirdi. Çünkü, dipteki kitleler, her türden köleliğe, boyun eğmeğe can atar; yeter ki yüksek rütbeliler durmadan daha yüksek olduklarını, buyurmak için doğduklarını yasallaştırsınlar -soylu tutumlarıyla. En ortalama insan, soyluluğun hazırlıksız olamayacağına; insanın böyle bir onura uzun bir zamanın meyvesi olarak ermek zorunda olduğuna inanır. Gelgelelim daha yüksek tutumların eksikliği, pembe, yağlı elli üreticilerin adı kötüye çıkmış kabalığı ona bir insanın ötekinin üzerine yükselmesini sağlayanın yalnızca bir rastlantı, bir şans olduğu düşüncesini uyandırır. İyi öyleyse, bir de biz rastlantıyı, şansımızı deneyelim, zarları atalım! diye düşünür. Böylece de sosyalizm doğar.

41

Pişmanlığa karşı.- Düşünür, kendi eylemlerini deney, sorgulama olarak -bazı şeyleri bulma girişimi olarak- görür. Başarı ile başarısızlık, onun gözünde her şeyden önce, sorusunun yanıtlarıdır. Bazı şeylerin kötü gitmesinden ötürü pişmanlık duymak ya da sıkılmayı -bu duyguyu aldıkları buyruğa göre eyleyenlere, beyleri, yapılan işi beğenmezse yiyecekleri dayağı hesaba katmak zorunda olanlara bırakır.

42

İş- sıkıcılık.- Para kazanmak için iş aramak -Bugün uygar ülkelerde erkeklerin tümü, bu bakımdan, hemen hemen aynı durumda: Onların tümü için iş, kendinde bir amaç değil bir araçtır. Dolayısıyla, parası iyi olduktan sonra iş seçerken pek de ince eleyip sık dokumazlar. Oysa, az olsa da, haz duymadan çalışmaktansa seve seve ölecek insanlar vardır. Onlar titizdir, güç beğenirler, işin kendisi kazançların kazancı değilse bol para vererek onlardan yararlanamazsınız. Sanatçılar ile her cins düşünce adamı insanın bu ender türüne girer, ama yaşamını avlanarak, gezerek, gönül ilişkileri ile maceralarla tüketenler de bu türdendir. Bunların tümü işi, sıkıntıyı ancak haz verdiği sürece isterler. Zorunluysa en ağır en zor işi seçerler. Bunun dışında kararlı bir üşengeçlikleri vardır, bu üşengeçliğin uçunda yoksulluk, maska-

ralık, sağlığın, yaşamın tehlikeye düşmesi olsa bile... Onlar sevinç vermeyen bir işte çalışmaktan korktukları ölçüde can sıkıntısından korkmazlar. İşlerinde başarılı olmak için epeyce can sıkıntısına gerek duyarlar. Düşünürler ile bütün duyarlı canlar için can sıkıntısı tinin, mutlu bir yolculuktan, tatlı esintilerden önceki şu rüzgarsız halidir. Ona katlanmaları, onun etkisinin sonucunu beklemeleri gerekir. Daha küçük doğalar bunu hiçbir yolla başaramaz. Can sıkıntısını bu biçimde ürkütüp kaçırmak bayağıdır: Sevinç duymadan çalışmak bayağı olduğu gibi. Belki de Asyalılar, Avrupalılardan daha uzun, daha derin bir dinginliği başarma yetileriyle ayrılırlar. Onların afyonu bile, Avrupalıların ağusunun, alkolün birdenbire etkilemesinin tersine, etkisini ağır ağır gösterir, sabır gerektirir.

43

Yasalar neyi ele verir.- Ceza yasalarını bir halkın kimliğine dış görünüşünü veren şeymişçesine araştırmak ağır bir yanılgıdır. Yasalar bir halkın neliğini ele vermez; daha çok onlara yabancı, tuhaf, tekinsiz dışarlıklı görüneni ele verir. Yasalar törelerin törelliğinin istisnalarına değinir. En şiddetli cezalar komşu bir halkın töreleri ile uyum içinde olan şeylere verilir. Bu yüzden Vahabiler yalnızca iki ölümcül günah bilirler:Vahabilerin tanrısından başka bir tanrıya sahip olmak, sigara içmek. Buna içmenin rezilce bir yolu derler- Bunu yadırgatıcı bulan İngiliz, şaşkın şaşkın, "Ya cinayet ile zina sorunu?" diye sordu. Yaşlı başkan, "Tanrı merhametlidir, bağışlayıcıdır" diye yanıtladı.

Bundan ötürü, eski Romalılar, bir kadının yalnızca iki ölümcül günah işleyebileceğini düşünüyorlardı:Zina etmek, şarap içmek. Yaşlı Cato, akrabalar arasındaki öpüşmenin, yalnzca kadınları bu konuda denetlemek için törelere katıldığını düşünüyordu. Öpmenin anlamı? Kadın şarap kokuyor mu? Şarapla yakalanan hanımlara ölüm cezası veriliyordu- salt alkolün etkisindeki kadınlar ara ara "Hayır!" deme becerisini yitirdiklerinden değil elbette. Romalıların en çok korktuğu, daha şarap Avrupa'da yeni iken, Güney Avrupalı kadınları zaman zaman etkileyen orgiastik, Dioanisosçutapımdı. Bu Roma'yı Avrupa duyarlılığını alt üst eden dev bir dış istila gibi vurdu. Bu tapıma girmek, Roma'ya karşı düşmanla işbirliği yapmak, yabancı olanla birlik olmak sayıldı.

44

İnanılan güdüler.- Şimdiye dek insanlığın gerçekten hangi güdülere göre eylediğini bilmek önemli olabilir: Ama belki de insanların kendi eylemlerine yükledikleri kurgusal düşsel nedenleri bilmek daha da önemlidir. Çünkü insanların iç mutluluğu ya da mutsuzluğu, paylarına şu ya da bu güdünün düştüğüne inanmalarından gelir- gerçek güdüden değil. İkinciler ikinci sıradaki kaygılardır.

45

Epiküros.- Evet, Epiküros'un kişiliğini, belki de herkesten bütün bütün farklı kavramak bana gurur veriyor. Onun üzerine okuduğum, duyduğum her şeyde eski çağın öğle sonrasının mutluluğunu yaşadım. Gözlerinin geniş, ak denize, kıyıdaki kayalara baktığını görüyorum, kayalara güneş vuruyor, bu arada irili ufaklı hayvanlar gün ışığında oynaşıyor, onun gözleri gibi, bu ışık gibi güvenli, erinçliler. Böyle bir mutluluğu olsa olsa durmadan acı çeken bir insan yaratabilirdi, bu varoluş denizinin durulduğunu görmüş bir gözün mutluluğu, bundan böyle onun yüzeyine, denizin bu yumuşak, ürperen teninin türlü türlü rengine bakmaya doyamaz. Şehvet düşkünlüğü daha önce hiç bu ölçüde ılımlı olmamıştı.

46

Bizim hayretimiz.- Bilimsel buluşların sınavlar karşısında ayakta kalması, daha ileri buluşlar için yeni yeni temeller sağlaması derin, kökten iyi talihtir. Sonuçta durum böyle olmayabilirdi. Gerçekten, yargılarımızın, düşlemlerimizin belirsizliğine, insan yasaları ile kavramlarının bengi değişimine öylesine inandırılmışız ki, bilimin sonuçlarının böylesine iyi dayanması bizi şaşırtıyor. Önceleri, insansal olan her şeydeki bu kaypaklık hakkında hiçbir şey bilinmiyordu. Ahlaklılığın töreleri iç yaşamın bengi kıskaçlarla demir bir zorunluluğa bütün bütün bağlandığı inancını destekliyordu. Belki o zamanlar insanlar peri masallarını dinlerken kösnül bir şaşkınlık yaşıyorlardı. Ara ara bengilikten, kurallardan yorulanlara tansık büyük bir doyum sağlıyordu. Bir kez

olsun sağlam zemini gevşetmek! Suda yüzmek! Yanılmak (günah işlemek)! Deli olmak!

Bu, geçmiş çağların baştan çıkmasının, cennetin bir parçasıydı. Oysa bizim mutluluğumuz gemisi batmış, kıyıya çıkmış, artık sağlam, yaşlı toprak üzerinde iki ayağı ile basan bir adamınkine benzer -yerin sallanmaması onu şaşırtır.

47

Tutkuların Bastırılması üzerine.- Kişi tutkularını, "ortalama" tiplere, kentsoylulara ya da köylülere bırakılması gereken şeylerden sayıp dışa vurmamak için engellerse -tutkuların kendisini değil, yalnızca bunların dilini, jestlerini bastırmayı isterse- sonuç gene de onun hiç istemediği gibi olacaktır: Tutkular baskılanacak ya da en azından güçsüz düşüp, dönüşeceklerdir. Bunun en öğretici örneğini, Louis XIV'in sarayı ile saraya bağlı bütün çevreler verdi. İnsanlar tutkularını açığa vurmama konusunda eğitildikleri için, bunu izleyen dönemde, tutkularda yok oldu. Tutkuların yerini incelik; sığ, oyuncu davranışlar almıştı. Bu, kötü davranmayı beceremememesiyle öne çıkan bir çağ oldu. Aşağılanmaya bile nazikçe karşılık verildi. Çağımız onun belirgin bir karşıtı olabilir. Her yerde, yaşamda, sahnede kaba saba parlamalardan, tutku jestlerinden hoşlanıldığını görüyorum. Yazılan her şeydeki durum da başka türlü değil. Günümüzde tutkulu olma konusunda kesin bir uylaşım isteniyor- gerçek tutku dışında her türlü tutku isteniyor. Gene de sonunda tutkunun kendisi bu yola varacak, torunlarımız, yabanıl, azgın biçimlere düşkün olmakla kalmayacak, gerçekten yabanıl olacaklar.

48

Mutsuzluğun bilgisi.- Belki de insanları, çağları mutsuzluğun bilgisinin düzeyi ölçüsünde ayıran hiçbir şey yok. Onlar gövdenin mutsuzluğunun bilgisi gibi, tinin mutsuzluğunun bilgisi bakımından da ayrılır. Bizler, bu çağda yaşayanların belki de tümü, gövdenin mutsuzluğu bakımından, korku çağının insanlarıyla karşılaştırıldığımızda kırılganlığımıza, güçsüzlüğümüze karşın birinci elden deneyimlerimiz bol olmadığından, olsa olsa düşlerde yaşayan acemi çaylaklara, düşseverlere benziyoruz. Korku çağında, çağların en uzununda, bireyler kendilerini şiddete karşı

korumak zorundaydı, bu nedenle de, kişinin bizzat zorba olmak istemesi zorunluydu. O zamanlar kişi kendi okulundakilere eziyeti, yoksunluğu öğretti, kendini korumanın zorunlu bir yolu sayarak, kendi kendine bile isteye çile çekme alıştırmaları yaptı. O günlerde birey, çevresindekilere acılara katlanmayı öğretti; çevresindekilere acı vermekten, ötekilerin başına gelen en korkunç şeylere, kendi güvenliğinden başka bir şey düşünmeden bakmaktan hoşlandı. Tinin mutsuzluğuna gelince. Şimdi ben her tek kişinin, tinin mutsuzluğunun bilgisini kişisel deneyimi ile mi yoksa betimlemelerden mi öğrendiğine, kişinin bu bilgiyi, daha incelmiş bir kişiliğin imi olarak yalancıktan gerekli sayıp saymadığına; ruhunun derinliklerinde buna inanıp inanmadığını gözlüyorum. Tinsel mutsuzluktan söz edildiğinde, bu mutsuzlukla kendi mutsuzluğu arasında, büyük fiziksel acılardan söz edilirken, kendi diş ya da mide ağrısının aklına gelmesi gibi bir benzerlik kurup kurmadığına bakıyorum. Bana öyle geliyor ki günümüzde insanların çoğunun durumu böyle.

Genelde, bu iki acı türünün yaşanmamasının, acı çeken birinin oldukça seyrek görülmesinin önemli bir sonucu var. Şimdilerde acıdan eskisinden çok daha fazla nefret ediliyor, birey onun hakkında daha kötü konuşuyor. Gerçekten de salt acı düşüncesinin varlığı bile pek seyrek katlanılabilir sayılıyor, bu, varoluşun tümünün kınanmasına dönüşüyor.

Kötümser felsefelerin ortaya çıkması, büyük, korkunç bir sıkıntının göstergesi değil kesinlikle. Yo, yaşamın değeri konusundaki bu soru işaretleri, varoluşun arıtılıp yüceltilmesi yüzünden gövde ile ruhtaki kaçınılmaz sivrisinek ısırıklarının bile kanlı, kötücül gibi görüldüğü çağlarda; acı deneyimlerinin azlığından ötürü, acılı genel idealların birinci sınıf acı çekme sayıldığı çağlarda kondu.

Bence bu çağın gerçek mutsuzluğu olan kötümser filozoflara, aşırı duyarlılığa karşı bir reçete var. Gelgelelim, bu reçete kulağa çok acımasız gelebilir, insanların varoluşun kötü bir şey olduğuna karar vermelerine yol açan göstergelerden biri de sayılabilir. Pekala bu "mutsuzluğa" karşı reçete mutsuzluktur.

49

Yüce gönüllülük, bununla ilgili sorunlar.- Tutkulu bir kişinin davranışlarında ansızın baş gösteren titreme ya da bir melan-

koliğin alayları, en başta da birden öç almaktan cayma ya da kıskançlıktan mutlu olmayı bırakma gibi paradoksal görüngüler, büyük bir merkezkaç gücünü barındıran kişilerde; birden doyup birden midesi bulananlarda görülür. Öyle hızlı öyle büyük bir doyuma ulaşırlar ki, bunun ardından hemen bezginlik, tiksinti ortaya çıkar, sonra da karşıt bir tada kaçarlar. Duygusal kasılma karşıt kasılmada gevşer; birinde ansızın gelen titreme, ötekinde kahkahâlârla gülme, üçüncüsünde fedakarlık göz yaşları ile.

Yüce gönüllü kişi - ya da her zaman en etkili olduğu düşünülen yüce gönüllü tip- bence son kertede öç alıcı biri; öç alma duygusunu doyurma olanağının el erimi uzaklıkta olduğunu görür; öç alma olanağını son damlasına varasıya öyle bir emip bitirir ki, bulaştığı hızlı, aşırı doyumun hemen ardından kocaman bir bulantı gelir. O zaman kendini aşar, düşmanını bağışlar, hatta onu kayırıp onurlandırır bile. Kendine uyguladığı bu şiddet, egonun böylesine güçlendiği bir anda kendi öç alma isteğine tepeden bakması, ona egemen olan yeni bir güdüyü (bulantı) üretir yalnızca. O bunu, tıpkı az önce öç almaktan haz duyduğu, onu imgeleminde tüketip bitirdiği ölçüde sabırsızca, çılgınca bir heyecanla yapar. Yüce gönüllülük, öç alma gibi bir ölçüde bencillik içerse de, bencillik farklı bir niteliktir.

50

Büyüyen yalnızlık kanıtı.- En vicdanlı kişide bile, vicdanın kınaması, şu duygudan daha güçsüzdür."Şu ya da bu toplumunun iyi törelerine aykırı!" Bu toplumda ya da bu toplum için eğitilen birinin soğuk bir bakışı ya da yüzündeki küçümseme en güçlüleri bile korkutur. Burada asıl ne korkutur? Yalnızlaşmak! Bir kişi ya da bir dava için en sağlam kanıttan bile daha güçlü bir kanıttır bu -Böyle bizdeki sürü içgüdüsü içini böyle der.

51

Hakikat-duygusu.- "Gel deneyelim" diye yanıtlayabileceğim her türlü kuşkuculuğun yanındayım. Gelgelelim, deneye izin vermeyen hiçbir şeyi, hiç bir soruyu duymak istemiyorum artık.

Benim "Hakikat-duygumun"[13] sınırı bu, çünkü orada yiğitlik hakkını yitiriyor.

52

Başkalarının bizimle ilgili bilgisi.- Kendimizle ilgili bilgimiz, anımsadıklarımız yaşamdaki mutluluğumuz açısından sanıldığı ölçüde önemli değil, o ölçüde belirleyici de değildir. Günün birinde ötekilerin bizimle ilgili bilgisi (ya da bildiklerini düşündükleri şeyler) üstümüze saldırır. O zaman bunun daha güçlü olduğunu kavrarız. Kötü ünle başa çıkmak, kötü vicdanla başa çıkmaktan zordur.

53

İyi nerede başlar.- İnceliği yüzünden güçsüz düşen göz, kötü güdüyü kötü güdü olarak göremez olduğunda, iyiliğin ülkesi kurulur. Artık iyiliğin dünyasına girdiğimiz duygusu, kötü güdülerin tehdit ettiği, sınırladığı güvenlik, konfor, yardımseverlik duygusu gibi bütün güdüleri kışkırtır. Gözler körleştikçe iyinin ülkesi genişler. .Ortalama insanlarla çocukların bengi sevinci buradan gelir. Büyük düşünürlerin, kara vicdana benzer kasveti, kederi bundandır.

54

Görünüşün bilinci.- Kendi içgörümün ışığında varoluşun tümü ile yüz yüze geldiğimde, durumum bana öyle görkemli, öyle yeni, aynı zamanda öyle ürkütücü, öyle ironik geliyor ki... Kendimde insan olarak, hayvan olarak geçmişimi keşfettim, gerçekten bütün ilk çağ, bütün duyan düşünen varlık bende bulmayı, sevmeyi, nefret etmeyi, çıkarım yapmayı sürdürüyor. Birdenbire bu düşün ortasında uyanıyorum, yalnızca düş gördüğümün, düş görmezsem yok olacağımın bilincine varıyorum -düşmemek için düş görmeyi sürdürmesi gereken bir uyurgezer gibi. Şimdi benim için görünüş nedir? Elbette herhangi bir özün tersi değil. Herhangi bir öz konusunda onun görünüşünün yüklemlerini adlandır-

[13] "Wahrheitssinnes"

mak dışında ne söyleyebilirdim? Görünüş, bilinmeyen bir x'e takılabilen ya da çıkarılabilen bir ölü maskı değil elbette.

Görünüş benim için, etkin olanın, yaşayanın ta kendisi. Görünüş, kendi kendisi ile alay etmekte öylesine ileri gidiyor ki, bana burada görünüş ile bataklık yakamozundan, ruhların dansından başka bir şey olmadığını duyumsatıyor- Bütün düş görenler arasında benim de, "bilenin" de kendi dansımı yaptığımı; bilenin, dünyasal dansı uzatmak için bir araç olduğunu; dolayısıyla, varoluşun şenliğine ait olduğunu duyumsatıyor; bütün bilgilerin yüce tutarlılığının, hepsinin birbiri ile ilişkide olmasının, belki, düş görmenin, bütün düşçülerin birbirini kavramasının, düş görmenin evrenselliğini korumanın, böylece de düşün sürmesinin en büyük aracı olduğunu, olacağını duyumsatıyor.

55

Son yüce gönüllülük.- İnsanı soylu kılan nedir?- Elbette kurban vermesi değil, çünkü şehvetle çileden çıkanlar da kurban verir. Elbette bir takım tutkuların götürdüğü yere gitmek değil, çünkü aşağılık tutkular da var. Elbette başkaları için, bencilce olmayan bir şeyler yapmak değil, çünkü bencillik bakımından belki de hiç kimse soylulardan daha tutarlı değil. Soylu kişilere saldıran tutkular bu kişilere özgüdür, üstelik onlar bu tutkuların onlara özgü olduğunu bir türlü kavrayamazlar. Bunda ender, eşsiz bir ölçütün kullanılması ile neredeyse bir delilik vardır: Başkalarına soğuk gelen şeyler onlara sıcak gelir. Değerler bulmak, hem de henüz kimsenin bunları tartacak terazileri icat etmediği değerler; bilinmeyen tanrıların sunaklarına kurban vermek; hiç onur beklemeden yürekli olmak; taşan, insanlara, şeylere veren bir kendine yeterlilik. Bu güne dek bunun seyrek görülmesi, onların bu seyrekliğin farkına varmamaları, bu kişileri soylu kılıyordu. Gelgelelim bu ölçütün, alışılmış, yakın, en az zorunlu - kısacası türü en çok koruyan, insanlar arasında, bugüne dek bir kural olan- her şey bakımından dürüst olmayan bir yargı içerdiğine dikkat çekmeliyiz. Bütün bunlar istisnalar uğruna iftiraya uğradı. Kuralın savunucusu olmak: Soylu kafanın bu dünyada kendini gösterdiği en son biçim, en soylu incelik belki de budur.

56

Acıya can atmak- Kendi sıkıntılarına katlanamadığı gibi, kendine de katlanmayan milyonlarca Avrupalı genci durmadan gıcıklayan, mahmuzlayan bir şey yapmaya can atma konusunu düşündüğümde, onların acı çekmeğe can atmaların zorunlu olduğunu; önleylemlerinin, işlerinin olası nedenini, gerekçesini acıda bulmalarının gerektiğini anlıyorum. Yoksunluk gerek! Siyasetçilerin yaygara koparması bundan; bütün olanaklı sınıfların birçok yanlış, kurmaca, abartılı "Sıkıntı koşullara", bunların varlığına körü körüne inanmaya hazır olması da bundan. Bu gençler dışarıdan mutluluğun değil mutsuzluğun yaklaşmasını, görünmesini istiyorlar, imgelemleri sonradan bir canavarla savaşabilmek için, geleni daha başlangıçta bir canavara dönüştürmekle meşgul. Bunlar, acı çekmek için can atanlar, içlerinde kendi kendileri için bir şey yapmak isterlerse, tam kendilerine özgü acılar yaratmayı da öğrenirler. O zaman buluşları çok daha arı, doyumları iyi bir musiki gibi çok daha doyurucu olacaktır. Oysa şu anda dünyayı acıları yüzünden kopardıkları yaygara dolduruyor. Hepsi, bu yaygaralarında çoğu kez bir üzüntü duygusu sunsalar da, kendi kendileriyle ne yapacaklarını bilmiyorlar. Bundan ötürü de duvara ötekilerin üzüntülerinin resmini yapıyorlar, onların hep ötekilere ihtiyacı var, durmadan başka ötekiler bulmaları gerek. Bağışlayın dostlarım, ben duvara kendi mutluluğumun resmini yapmayı göze aldım.

İKİNCİ KİTAP

57

Gerçekçiye.- Sizler, kendini tutkuya, düşlemlere karşı adamakıllı silahlanmış hisseden, boşluklarınızdan seve seve onur payı çıkarmayı, süs yapmayı yeğleyen ayıklar: Kendinize gerçekçi diyorsunuz, üstü kapalı olarak da, onun size kendini gerçekten olduğunu gibi gösterdiğini söylüyorsunuz: Sanki gerçeklik kendi üzerindeki tülü yalnızca sizin önünüzde kaldırmış, sanki siz kendiniz onun en iyi parçasıymışsınız gibi -Ah sizi gidi, Sais'in sevgili imgeleri![1] İyi de, peçesizken bile, siz bir balıkla karşılaştırıldığında çok tutkulu, karanlık yaratıklar değil misiniz?Durumunuz hâlâ aşık bir sanatçıya fazlasıyla benzemiyor mu? Aşık bir sanatçı için "gerçeklik" nedir ki? Şeyleri değerlendirmeleriniz hâlâ önceki yüzyılların tutkularından, sevilerinden kaynaklanıyor. Ayıklığınız da hâlâ bir giz, hâlâ söndürülmüş bir sarhoşluk var -Örneğin gerçeklik aşkınız - Ah! en eski "sevidir" bu. Her duyguda, her duyumda bu eski seviden bir parça vardır; ona bir parça düşlem, bir parça önyargı, bir parça mantıksızlık, bir parça bilgisizlik, bir parça korku, bir sürü başka şeyler de katılmıştır, bütün bunlar onda işlemektedir. Şu dağ orada! Şu bulut orada! Bundaki "gerçek" nedir? Çıkarabilirseniz düşlemi, insanın yaptığı bütün katkıları gerçeklikten çıkarın bakalım benim aklı başında dostlarım. Soyunuzu, geçmişinizi, terbiyenizi- insanlığınızın, hayvanlığınızın tümünü- unutun unutabilirseniz. Bizim için gerçeklik yoktur- sizin için de sevgili ayık dostlarım. Bizler sizin düşündüğünüz ölçüde farklı değiliz pek. Bizim sarhoşluğu aşma konusundaki iyi niyetimiz, belki de sizin sarhoş olamayacağınıza inanmanız ölçüsünde saygıdeğer.

58

Yalnızca yaratıcılar olarak!- Şeylerin nasıl adlandırıldığının, onların ne olduğundan karşılaştırılamayacak ölçüde daha önemli

[1] Schiller'in büyük baladına taşlama "Sais'deki peçeli, örtük imge

olduğunu kavramak: Bu, bana sıkıntıların en büyüğünü verdi; hâlâ da verir. Görünüş ile ad, açıkçası ün; şeyin alışılmış ölçüsü, ağırlığı, açıkçası değer -kökeninde her zaman yanlıştır; şeylerin üzerine gelişigüzel atılmış bir giysi gibi onların doğasına, hatta derisine bütünüyle yabancıdır- . Bunların tümü, salt insanlar onlara inandığı için, şeyin bir parçası olasıya, onun doğasının ta kendisi olasıya kuşaktan kuşağa, ağır ağır gelişir. İlkin görünüş olan, sonunda hemen hemen değişmez biçimde, öz olur, öz olarak etki eder. "Gerçeklik" denilen, gerçek sayılan dünyayı yıkmak için, kuruntunun bu puslu örtüsünü, bu kökeni göstermenin yeterli olduğunu sanmak, alıklık olur. Olsa olsa yaratıcılar olarak yıkabiliriz. Şunu da unutmayalım: Uzun erimde yeni şeyler yaratmak için yeni adlar, yeni değerlendirmeler, yeni olasılıklar yaratmak yeter.

59

Biz sanatçılar.- Bir kadını sevdiğimizde, bu kadının iğrenç, doğal işlevlerin tümü yüzünden, doğadan nefret ediveririz. Bütün bunları düşünmemeği yeğleriz. Ne var ki, ruhumuz bu sorunlara bir kez olsun dokununca, sanki omuz silker, küçümseyerek bakar doğaya: Kendimizi aşağılanmış duyumsarız. Doğa, mülkümüze izinsizce girmiş gibi gelir bize. Bunu en kirli ellerle yapmıştır. Sonra fizyolojiye aldırmaz gizlice karar veririz: "İnsanın tin ile biçimden daha fazla bir şey olduğu konusunda hiçbir şey duymak istemiyorum. Derinin altındaki insan, bütün sevenler için, bir dehşet, anlaşılmaz bir şeydir; Tanrıya, seviye bir sövgüdür.

Böyledir, çünkü aşıklar, doğa ile doğal işlevler konusunda, eskiden Tanrı'ya, onun kutsal her şeye gücü yeterliğine tapanların duyduğu şeyleri duyar. Astronomların, jeologların, fizyologların ya da fizikçilerin doğa konusunda söylediği her şey, değerli mülklerine bir tecavüz, dolayısıyla da bir saldırı gibi çarpar onları- üstelik bu tecavüzden utanmazlar da. "Doğal yasa" bile, onun kulağına Tanrıya karşı bir sövgü gibi gelir. Gerçekten de bütün mekaniğin, törel istem ya da keyfi istemin eylemlerinden türetildiğini görmeği yeğlerdi. Ne var ki kimse ona bu hizmeti sunamadığı için elinden geldiği ölçüde doğayı, mekaniği görmezden gelip bir düşte yaşadı. Ah şu eski insanlar, onlar nasıl düş göreceklerini bilir, düş görmek için önce uyumayı gerekli görmezlerdi. Bizler, bugünün insanları da, güne, uyanık kalmaya beslediğimiz bütün

iyi niyete karşın, bu konuda hâlâ pek ustayız. Sevmek, nefret etmek, istemek, basitçe duyumsamak yetiyor -düşün tini, gücü bizi hemencecik alt ediyor, açık gözlerle, tehlikeyi soğukkanlılıkla küçümseyerek, düşlemin çatılarını, sivri kulelerini ölçmek için, en tehlikeli yollara tırmanıyoruz. Sanki tırmanmak için doğmuşuz gibi baş dönmesi yaşamaksızın. Biz gündüz uyur gezerleri! Biz sanatçılar! Biz doğal olanı görmezden geliyoruz. Bizi ay çarpmış, tanrı çarpmış. Biz yükseklerdeki ölüm sessizliğinin yorulmak bilmeyen gezginleriyiz, bu yükseklikleri yükseklikler olarak görmüyoruz; bizim gözümüzde buraları ovalar, güvenliğimiz.

60

Kadınlar, onların uzaktaki eylemi.- hâlâ kulaklarım var mı? Yalnızca kulak mıyım, kulaktan başka hiçbir şey değil miyim yoksa? Burada, alev alev yanan dalgaların içinde duruyorum, dalgaların ak dilleri ayaklarımı yalıyor, her yandan havlamalar, tehditler, öfkeli bağırtılar, kükremeler geliyor. Bu arada yaşlı yer sarsıcı en derin diplerde aryasını söylüyor, böğüren bir boğanın sesi ölçüsünde derin; yeri göğü sarsan vuruşlar öyle patlıyor ki, onca varta atlatmış, kaya gibi devlerin, canavarların gövdelerinde yürekleri bile titriyor. Derken, sanki hiçten doğuvermişçesine bu cehennem dolambacının kapısının önünde, olsa olsa birkaç kulaç uzakta- geniş bir yelkenli görünüyor, bir hayalet gibi sessizce kayarak ilerliyor. Ah! tam bir hayalet güzelliği! Nasıl da büyü gibi değiyor, dokunuyor bana. Dünyanın bütün dinginliğini tüm suskunluğunu mu yüklenmiş? Benim mutluluğumun kendisi de bu sakin yerde mi oturuyor- daha mutlu benliğim, ikinci, yola çıkmış kendim mi? Ölü olmayan ama çoktandır diri de olmayan bir ben mi? : Sessizce gözleyen, kayarak suda yüzen ruhumsu bir ara varlık. Büyük ak yelkenleri ile kocaman bir kelebek gibi karanlık denizde devinen bir tekne olarak. Evet! varoluşun üzerinde süzülüyor Bu o! Olsa olsa o!

Buradaki gürültü yüzünden düşlere dalmış gibiyim. Bütün büyük gürültüler sessiz bir uzaklıkta mutluluğa doğru devinmemize yol açar. Bir erkek kendi gürültüsünün ortasında, kendi tasarılarının, projelerinin, dalgalarının ortasında durup dikildiğinde, sakin, büyülü varlıkların kayarak geçtiğini görmeğe, onların mutluluğunu, kuytuluğunu özlemeğe eğilimlidir: Kadınlardır bu

varlıklar. Neredeyse daha iyi benliğinin kadınlar arasında yaşadığını, bu dingin bölgelerde en gürültülü dalgaların bile ölüm sessizliğinde olduğunu,orada yaşamın kendisinin yaşam hakkında bir düşe dönüştüğünü düşünür. Ancak, ancak ey soylu, coşkun kişi, en güzel yelkenli bile biraz ses çıkarır, ne yazık ki pek küçük, pek eften püften bir ses. Kadınların büyüsü, en güçlü etkisi, felsefe dilinde, uzakta eylemdir, *actio in distans*; ne var ki bu eylem ilkin, en başta -uzaklığı gerektirir.

61

Dostların onuruna.- Eskiden dostluk duygusunun en yüce duygu olduğu -kendine yeten bilgenin en çok kutsanan gururundan bile yüksek bir duygu olduğu- düşünülürdü. Her nasılsa bu gururun biricik, gene de daha kutsal bir kardeşi olduğu... Bu, dünyayı küçümseyen Atinalı bir filozofa, yüklü bir para armağan eden Makedonya kralının öyküsünde pek iyi dile getirilir. Öyküde filozof parayı hemen geri verir. Kral "Nasıl olur, hiç arkadaşı yok mu?" diye sorar. Sonra da neden bunu sorduğunu açıklar: "Bu bağımsız bilgenin gururuna saygı duyuyorum, şu da var ki, gururu, yüreğindeki dostuna yenik düşseydi onun insanlığına daha çok saygı duyarım. Filozof iki en yüce duygudan birini bilmediğini göstererek kendini benim önümde alçalttı -ne ki, bu bilmediği, yüksek olan duygu değil."

62

Aşk.- Aşk seveni bağışlar, onun şehvetini bile.

63

Musikide kadın.- Niçin bu ılık, yağmurlu yeller müzikal bir ruh durumunu, melodilerin yaratıcı hazzını esinler. Bunlar kiliseleri dolduran, kadında aşk düşünceleri doğuran yellerin aynısı değil mi?

64

Kuşkucular.- Korkarım yaşlı kadınlar, yüreklerin en gizli köşelerinde erkeklerden daha kuşkucular: Varoluşun yüzeyselliği-

nin onun özü olduğunu düşünüyorlar, onların gözünde bütün erdemler, derinlikler bu hakikatin üzerindeki bir örtü, edep yerini örten hoş bir örtü- başka bir deyişle terbiye, utanç sorunu, başka bir şey de değil.

65

Bağlılık.- Onlar ruh yoksunluğu çeken soylu kadınlar, en derin bağlılıklarını dile getirmek için erdemlerini, utançlarını sunmaktan daha iyi bir yol bilmiyorlar. Daha yüce bir şeyleri yok. Bu armağan sık sık verenin sandığı ölçüde derin bir ödev gibi görülmeden alınıyor. Fena halde melankolik bir öykü.

66

Güçsüzün gücü.- Bütün kadınlar, zayıflıklarını abartmada ustadır; onlar zayıflık söz konusu olduğunda, ufacık bir tozdan bile incinen, bütün bütün çıtkırıldım takılar gibi görünmede yaratıcıdır. Varlıkları, erkeklerin bu bakımdan kendilerini hantal, suçlu hissetmelerine yol açar. Kendilerini güçlüye, "orman yasasına" karşı böyle savunur onlar.

67

Kendi kendini taklit etmek.- Şimdi o adamı seviyor, ileriye tam bir güvenle bakıyor- bir sığır gibi. Yazık! Oysa adamı büyüleyen tam da kadının değişken, anlaşılmaz görünmesiydi. Adam durgun havada bunun daha çoğunu kendisinde buldu. Kadın eski kişiliğini taklit etse iyi etmez miydi acaba. Sevisizliği taklit etse? Sevinin -öğüdü bu değil midir? *Vivat comoedia.*[2]

68

İsteme ile isteklilik.- Biri, bir genci, bilgeye götürüp "Bak, kadınlar baştan çıkarıyor bunu" dedi. Bilge başını salladı, gülümsedi. "Kadınları baştan çıkaran erkeklerdir. Erkekler kadınlardaki bütün kusurları gidermeli, düzeltilmeli. Çünkü kadın imgesini,

[2] Çok yaşa komedi

kendisi için yaratan erkektir. Kadın bu imgeye göre kendini biçimler.

Oradakilerden biri, "Kadınlar konusunda fazla yufka yüreklisin" dedi. "Onları bilmez gibisin." Bilge yanıtladı: İsteme erkeğin tavrıdır; kadınınki ise gönüllülüktür. Bu eşeylerin yasasıdır kadınlar için katı bir yasa. Varoluşunda insanlığın tümü masumdur. Ama kadınlar iki kat masumdur. Onlara yetecek şefkate, yağa kim sahip olabilir?

"Lanet olsun yağa da şefkate de" diye bağırdı kalabalıktan biri. "Kadınlar daha iyi eğitilmeli!"- Erkekleri daha iyi eğitmek gerek" dedi bilge; kendisini izlesin diye gence el etti.- Gelgelelim genç onu izlemedi.

69

Öç *alabilmek.*- Biri kendini savunamıyorsa, dolayısıyla da savunmak istemiyorsa, bizim gözümüzde bu ayıp sayılmaz. Ne var ki, ne öç olacak durumda olan ne de öç için iyi istemesi olan birine pek az saygı duyarız- İster kadın ister erkek olsun. Belli koşullarda onun bizi hançerlemesinin (her tür hançer) olanaklı olduğunu düşünmeseydik, bir kadın bizi tutabilir miydi? (Ya da dedikleri gibi büyüleyebilir miydi ?) Ya da kendini, bazen, daha kıyıcı bir öç olur böylesi. (Çin usulü)

70

Efendilere efendilik eden kadınlar.- Ara ara tiyatroda duyulan yumuşak birinin derin, güçlü, alto sesi, ansızın, bizim genellikle inanmadığımız olasılıkların perdesini kaldırır. Birden dünyada bir yerde yiğit, soylu ruhlu, yüce gönüllü; görkemli tepkiler vermeğe, kararlılıklara, özverilere hazır olan; bunları yapabilecek durumda da olan; erkeğin cinsiyet dışındaki en iyi öğesi, bir ülkü olarak onlarda ete kemiğe büründüğü için, erkekleri yönetmeğe hazır olan, bunun için gerekli sığası da olan kadınların bulabileceğine inanıveririz. Tiyatronun amacı sonuçta elbette bu kadın kavramını yaratacak türde sesler değildir. Genellikle onların temsil ettiğinin Romeo gibi ülküsel erkek aşıklar olduğu kabul edilmektedir. Ama kendi deneyimlerime dayanarak yargı verirsem, tiyatro bu noktada düzenli biçimde yanlış hesap yapmaktadır; bir sesten bu tür etkiler bekleyen besteci de aynı yanlışı yapar. Bu

tür aşıklar inandırıcı değildir. Bu tür sesler her zaman anacıl, ev kadını renklerini alı koyar- en çok da birine aşkı düşündürdüklerinde.

71

Dişi erdeni üzerine.- Üst sınıf kadınlarının eğitiminde pek şaşırtıcı, pek canavarca bir şey vardır. Bundan daha paradoksal bir şey olabilir miydi? Bütün dünya, kadınların erotik konularda olabildiğince bilgisiz yetiştirilmeleri; ruhlarının utanmayla doldurulması gerektiği konusunda anlaşmaya varmıştır. Böylece küçücük bir erotizm anıştırması bile, en aşırı sabırsızlığı, kaçışı tetikleyecektir. Kadınların "onuru" yalnızca burada sahneye çıkar: Onları bağışlamayıp da ne yapacaksınız? Ne var ki, burada onların yüreklerinde bile bilgisiz kaldığı kabul edilir; bu konuda - onların kötülükleri için- ne gözleri ne kulakları, ne sözleri ne de düşünceleri olduğu kabul edilir; bilgi düpedüz kötü sayılır. Sonra da afallatıcı bir şimşek gibi fırlayıp gerçekliğe, bilgiye, evliliğe koşmaları gerekir -kesinlikle en çok sevip saydıkları adamla... Aynı anda hazzı, teslimiyeti, ödevi, acımayı, yılgıyı, kim bilir daha neleri, tanrı ile hayvanın beklenmedik komşuluğunda yaşamaya zorlanmış olarak, çelişki içinde seviyi de utancı da yakalamak için...

Böylece eşsiz bir fiziksel düğüm atılmıştır. İnsanlığın en akıllı öğrencisinin sevinçli merakı bile, şu ya da bu kadının, bu bilmecenin çözümü ile çözümün bilmecesine kendini nasıl uyduracağını, bu bilmecenin onun zavallı, keçileri kaçırmış ruhunda ne korkunç, ne derin kuşkular uyandıracağını -kadının en son felsefesinin, kuşkuculuğunun bu noktaya nasıl çapa atacağını- tahmin etmekte yetersiz kalır.

Sonra baştaki gibi derin bir sessizlik. Sık sık kadının kendi kendine de yönelen bir sessizlik. O gözlerini kendine kapar.

Genç kadınlar yüzeysel, kaygısız görünmeyi güçlükle başarırlar. En seçkin olanları bir tür küstahlığı taklit eder.

Kadınlar onurları bakımından kocalarını kolayca bir soru işareti, çocuklarını bir savunma ya da kefaret olarak anlar. Onlar çocuğa erkeklerdekinden büsbütün değişik bir biçimde gerek duyar, çocuk istemeleri de öyle farklıdır..

Özetle insan kadınlara karşı fazla sevecen olamaz.

72

Anneler.- Hayvanlar dişiler konusunda erkekler gibi düşünmez; onlar dişiyi doğurgan varlık sayar. Onlarda babalık sevgisi yoktur; olsa olsa sevilen birinin çocuklarına duyulan sevgiye, onlara alışmış olmaya benzer bir şey vardır. Dişiler çocuklarında egemen olma arzusunun doyumunu, bir mülkiyet, bir uğraş, onlar için tümden anlaşılır olan, çene çalabilecekleri bir şey bulurlar.Annenin sevdiği bunların toplamıdır. Bu sevgiyi sanatçının yapıtına duyduğu sevgi ile karşılaştırmak gerekir. Gebelik kadını daha sevecen, daha sabırlı, daha evcil, teslimiyetten daha fazla haz duyar hale getirir. Düşünen tipte, tinsel gebelik de, dişil kişilikle yakından ilişkili böyle bir kişilik üretir: Bu kişilik erkek annelerden oluşur.-Hayvanlarda erkek güzel cins sayılır.

73

Kutsal acımasızlık.- Bir adam kucağında yeni doğmuş bebeği ile kutlu kişiye yaklaştı. "Ne yapacağım bu çocukla ?" diye sordu. "Berbat halde, biçimsiz, gücü ölmeğe yetmiyor." Kutlu kişi korkunç bir sesle bağırdı: "Öldür, sonra kendine bir anı yaratmak için üç gün üç gece kollarında tut onu! Bir daha da çocuk sahibi olma zamanın gelmeden çocuk yapma asla."- Bunu duyan adam yürüdü gitti, umudu kırılmıştı. Birçoğu acımasızca öğüt verdiği, adama çocuğunu öldürmesini salık verdiği için kutlu kişiyi kınadı. "Peki ama onun yaşamasına izin vermek daha zalimce değil mi? diye sordu kutlu kişi?

74

Başarısızlıklar.- Sevdikleri adamın karşısında erinçsiz, öz güvensiz olan, çok çok konuşan şu zavallı kadınlar hep başarısız olur. Çünkü adamı en kesin biçimde baştan çıkaran ağzı sıkı, aldırmaz sevecenliktir.

75

Üçüncü cins.- "Küçük erkek paradokstur, gene de erkektir. Ne var ki, küçük kadınlar, uzun kadınlardan başka bir türdenmiş gibi geliyor bana." dedi yaşlı dans ustası. Aristoteles, küçük bir kadın asla güzel değildir dedi.

76

En büyük tehlike.- İnsanların çoğu, uslarının sıkı düzenini, "ussallıklarını" bir gurur, bir yükümlülük, bir erdem saymamış olsa; kendilerini sağlıklı sağduyunun dostu olarak gördükleri için düşüncenin bütün uçarılıklarından, düşlemlerden sıkılıp bunlardan ötürü kendilerini onurları kırılmış duyumsamasa, insanlık çoktan yok olurdu.

İnsanlığın başında hep dolaşmış olan, şimdi de dolaşan en büyük tehlike, deliliğin patlayıp püskürmesidir -duyumsamada, görmede, işitmede keyfiliğin bu tür patlak verişi, sıkı düzeni olamayan ustan bu tür bir hoşnutluk, insanca sağduyunun yokluğu anlamına gelir.

Delinin dünyasının karşıtı doğruluk ile kesinlik değil, bir inancın genel geçerliği, genel bağlayıcılığı, kısacası yargının gelişigüzel olmamasıdır. Ne var ki, insanın şimdiye dek en büyük uğraşı, doğru mu yanlış mı olduğuna bakmadan pek çok şey üzerinde uzlaşmak, kendini uzlaşının yasasına bırakmaktı. İnsanın aldığı kafa sıkı düzeni buydu. Gelgelelim karşıt güdüler hâlâ öyle güçlü ki, biz temelde insanlığın geleceğinden pek de güvenle söz edemiyoruz. Şeylerin imgeleri hâlâ sürekli kayıyor, karışıyor. Bundan sonra öncekinden çok daha fazla, çok daha hızlı olacak bu. Düpedüz en seçkin tinler bu genel bağlayıcılık karşısında ürperiyor, direniyor -en başta da hakikati araştıranlar... Bu inanç, herkesin inancı olarak, en incelmiş kafalarda bir bulantı, yeni bir hırs üretiyor. Bütün tinsel süreçlerde beklenen ağır tempo, burada bir düzgü olarak saptanan bu kaplumbağaya benzeme durumu, sanatçılarla düşünürleri düşman tarafına geçenler haline getiriyor.- Delilikte böylesine sevinçli bir tempo olduğundan, sabırsız tinlerde deliliğe yönelik biçimsel bir heves patlak veriyor. Ah! erdemli zekalar gerek!- çok anlamlılıktan en uzak sözcüğü kullanacağım- Paylaşılan büyük inancın bir arada kalmasını, danslarını sürdürmelerini güvenli kılmak için, erdemli alıklık, ağır tinler için vurdum duymaz metronomlar gerek. Birinci sınıf bir gereksinim buyurup istiyor bunu. Biz ötekiler ayrıksı, tehlikeli olanlarız. Şimdi, hiçbir zaman kural olmak istememesi koşuluyla, ayrıksı lehine söylenecek şeyler var.

77

İyi vicdanlı hayvan.- Güney Avrupa'da haz veren her şeydeki kaba öğe -ister İtalyan operasında (örneğin Rossini ile Bellini) ister İspanyol macera romanında olsun (Ona Gil Blo'un Fransız kılığında en kolay ulaşabiliriz)- gözümden kaçmıyor. Ne var ki, bu insanı Pompei'de yürürken, eski bir kitabı okurken karşılaştığı kabalıktan daha fazla öfkelendirmez. Neden? Bunlarda utanma duygusu olmadığı için mi? Kaba olan her şey, musiki ya da romandaki gibi, soylu, sevgi dolu, tutkulu bir şey ölçüsünde dengeli, özgüvenli kılınmış göründüğü için mi? "Hayvanın da insan kadar hakkı var, bırakın özgürce dolaşsın. Sen de sevgili dostum, her şeye karşın sen de hâlâ bir hayvansın." Bana öyle geliyor ki bu kıssadan çıkan hisse, Güney'in insanlığının özgün yönü. Kötü beğeninin de iyi beğeni ölçüsünde hakları var. Hatta büyük bir ihtiyaca karşılık geliyorsa, belli bir doyum sağlıyorsa, evrensel bir dil, bütün bütün anlaşılır bir maske, bir jest sağlıyorsa kötü beğeninin hakkı önceliklidir. Bununla karşılaştırıldığında incelmiş beğeni bir ölçüde bile isteye yapılmış, kurulmuş gibi görünür. Nasıl anlaşılacağından da pek emin değildir. Hiç popüler değildir, olmamıştır da. Popüler olan, popüler kalan maskedir. Dolayısıyla, bu operanın tartımını belirleyen, melodilerdeki, kadanslardaki, hoplamalardaki, sevinçlerdeki maskeli balo havasına karşı çıkmanın anlamı yoktur.

Antik yaşama gelince! Maskeden duyulan hazzı, maske kullanan, herhangi bir maske kullanan iyi bir vicdanı anlamadıkça nasıl anlarız? Eski tinin yunağı burasıdır, tazelenmesi buradadır. Antik dünyanın ender, yüce kişilikleri bu yunağa ortalama olanlardan daha çok gerek duydu belki de.

Buna karşılık, Kuzeyin yapıtlarındaki, örneğin Alman müziğindeki kaba dönüşüm beni söylenıeğe ağzım varmayacak ölçüde öfkelendirir. Burada bir utanç duygusu var. Sanatçı kendini kendi gözünde alçaltır, bu nedenle de kendini tutamayıp kızarır. Onunla birlikte biz de utanırız. Onun kendini bizim için alçaltmak zorunda olduğunu anladığımızdan onunla birlikte utanır, böylece de öfkeleniriz.

78

Neye gönül borcu duymalıyız.- Yalnızca sanatçılar, özellikle de tiyatro sanatçıları, her tek kişinin, kendisi olduğu, kendisini

yaşayarak anladığı, kendisi olmak istediği şeye keyifle bakmasını sağlayan gözler, duymasını sağlayan kulaklar verdi; günlük kişiliklerde üzeri örtülen kahramana saygı duymayı da bize yalnızca onlar öğretti. Kendimizi kahramanlar olarak görme sanatını da. Biz kendimizdeki bazı temel ayrıntılarla ancak bu yolla ilgilenebiliriz. Bu sanat olmasa ön plan dışında hiçbir şey olmayacaktık, baştan sona el erimi uzaklıkta olanı, en kaba olanı, gerçekliğin kendisiymiş gibi gösteren perspektifin büyüsü içinde yaşayacaktık.

Belki de her tek bireyin günahkarlığını bir büyüteç aracılığı ile gösteren, günahkarı ölümsüz, büyük bir suçluya dönüştüren dine de buna benzer bir değer verilmeli. O kişiyi bengi bir perspektifle kuşatarak insana kendini uzaktan, geçmiş bütünlüğü olan bir şey olarak görmeyi öğretti.

79

Yetkin olmayanın çekiciliği.- Burada bir ozan görüyorum. O çoğu kişi gibi ellerinde tamamlanan, yetkinleşen bütün şeylerden çok, eksikleri yüzünden daha çekicidir. Gerçekten de, o, üstünlüğünü, ününü, gücünün bolluğundan çok daha fazla aşırı yetersizliğine borçludur. Yaptıkları, hiçbir zaman dile getirmek istediğini, görmüş olmak istediğini bütün bütün dile getirmez; sanki bir görünün önceden edinilmiş tadına sahiptir, görünün kendisine değil. Ne var ki, onun gönlünde bu görüye yönelik kocaman bir hırs kalır. O, bu hırstan, isteğin, aşermenin aynı ölçüde kocaman bir uzdil türetir. Bu hırs yüzünden, dinleyicilerini yapıtının, yalnızca yapıt olanların üzerine yükseltir; hiç yükselmedikleri bir yüksekliğe ağsınlar diye kanatlar ödünç verir. Sonra onlar da, ozanlara, bilicilere dönüştürülmüş halde, mutluluklarının yaratıcısına bol bol saygı gösterirler. Sanki o, dinleyicilerini doğrudan kendisi için en kutsal en son olanın görüsüne götürmüş gibisanki amacına ulaşmış, görüsünü gerçekten görmüş iletmiş gibi. Onun ünü amacına hiçbir zaman ulaşamamasından kaynaklanır.

80

Doğa ile sanat.- Yunanlılar (ya da en azından Atinalılar) insanın iyi konuştuğunu duymaktan hoşlanırdı. Yunanlıların Yunanlı olmayanlardan en büyük ayrımı, güzel konuşmayı dinleme

gerçekten aç gözlülükle can atmalarıydı. Dramatik dizelerin doğadışılığını kendilerinden geçerek hoş gördüler. Sahnedeki tutkuların bile iyi söylenmesini istediler. Doğada tutku öyle az söze dökülür, öylesine mahcuptur ki neredeyse sessizdir. Sözler varsa, bunlar karma karışıktır, usdışıdır, konuşan tutkunun sözleri kendinden utanır. Yunanlılar sayesinde bu doğadışı sahne anlaşmasına, düzenine- tam da hoş gördüğümüz biçimi ile, seve seve hoş gördüğümüz biçimi ile- alıştık. İtalyanlar sayesinde ise, öteki doğadışı anlaşma düzenine: Şarkı söyleyen tutkuya...

Gerçeklikle doyuramayacağımız bir gereksinim doğdu: En güç duruma düşen insanların, iyi, üstelik de uzun uzun konuşması. Genellikle yaşamın uçurumlara yaklaştığı yerde, gerçek durumda insanın usunun başından gider, kişi dilsel açıklığını, anlaşılırlığını yitirir. Böyle bir durumda trajik kahramanın hâlâ sözcükler, nedenler, uzdilli jestler, tepeden tırnağa bir entellektüel parlaklık bulması bizi mutlu eder. Doğadan böyle bir sapma, insan gururu için belki de en uygun yemektir. Çünkü insan sanatı yüce gönüllü, kahramanca bir doğa dışılık; uzlaşılmış bir düzen olarak bundan ötürü sevdi.

Biz romantik bir ozanı, her şeyi usa, sözcüklere dönüştürmüyorsa, bu arada ellerinde hep bir sessizlik kalıntısı saklamıyorsa kınarız -tıpkı en yüce duygulara, melodiler bulamayan, olsa olsa duyarlı "doğal" kekelemeler, bağırtılar bulan opera bestecisini kınadığımız gibi. Burada doğaya karşı çıkılır. Burada yanılsamanın kaba çekiminin daha yüksek bir çekime yol verdiği kabul edilir.

Yunanlılar uzağa, bu bakımdan çok ileri gittiler - korkutucu biçimde uzağa. Tıpkı sahneyi alabildiğince dar tutup derin ardalanların kendilerini etkilemesini yadsıdıkları gibi, tıpkı aktörler için yüz ifadelerini, kolay devinimleri olanaksız kılıp onları ağırbaşlı, katı maskeli cinlere dönüştürdükleri gibi- tutkunun kendisini de herhangi bir ardalandan yoksun bıraktılar, ona güzel konuşma yasası dikte ettiler. Korku, acıma uyandırabilecek imgelerin temel etkisine karşı koymak için her şeyi yaptılar. Çünkü korku ile acımayı istemediler -Aristoteles'e bütün onurlar, onurların en yüksekleri verilir, ne var ki, o, Yunan tragedyasının en son ereğini tartışırken bırakın taşı gediğine koymayı, taşı tutamadı bile. Çalışmalarını, yaratıcılıklarını, yarışmalarını en çok gıcıklayan şeyi görmek için, Yunan trajik şairlerine bakalım. Onlar seyirciyi duygulara boğarak etkilemeye kalkışmaz kesinlikle.

Atinalılar tiyatroya güzel konuşmalar duymağa giderdi. Sofokles'i ilgilendiren güzel konuşmalardı: Onun sapkınlığını bağışlayın!

Ciddi operada bu çok farklıdır. Onun bütün derdi, zoru birinin onun kişiliklerini anlamasını önlemektir. Arada bir yakalanan bir sözün dikkatsiz seyirciye yardımcı olması gerekir. Ancak genelde durum kendi kendini açıklamalı, konuşmalar dert edilmemelidir. Hepsinin düşündüğü bu, dolayısıyla da sözcüklerle eğlenirler.

Belki az daha yürekli olsalar, sözleri küçümsediklerini söyleyeceklerdi. Rossini biraz daha küstahlık etseydi, her yerde la-la-la-la'dan başka söz söyletmeyecekti -Böyle yapmış olsa daha akıllıca olurdu. Operadaki kişilikler söz konusu olduğunda, onların sözüne değil sesine inanmamız gerekiyor artık. Birinin operaya gitmesinin nedeni bu farktır; bu güzel doğadışılıktır. *Recitativo secco* bile gerçekte söz olarak, metin olarak duyulmak için hazırlanmamıştır: Böyle bir yarı müziğin, olsa olsa, önce müzikal kulakları dinlendireceği (melodi sayesinde dinlenmek bu sanatın en yüce ama bundan ötürü de en yorucu hazzıdır), sonra da başka bir şey olduğu kabul edilir: Açıkçası, gelişen bir sabırsızlık, gelişen bir öfkelenme, musikinin tümü için, melodiler için yeni bir istek.

Bu açıdan değerlendirdiğimizde Richard Wagner'in müziği ne durumdadır? Acaba başka mı? İnsan bu yapıtların sözlerini, müziğini icradan önce anımsamazsa, ne sözler, hatta ne de müzik duymazmış gibi geliyor sık sık bana.

81

Yunan beğenisi.- Iphigenia'nın sahnelenmesinden sonra, arazi mühendisi,"Bunun neresi güzel?" diye sordu. "Bunda hiçbir şey kanıtlanmıyor." Yunanlılar bu tattan bu ölçüde uzakmak zorunda mıydı? Sofokles'te hiç değilse "Her şey kanıtlanır."

82

Yunanlı olmayan olarak espri.- Yunanlılar tüm düşünmelerinde, betimlenemeyecek ölçüde mantıklı, yalındı. Hiç değilse uzun iyi dönemlerinde böyleydiler. Onlar, Fransızlar gibi mantıktan usanmadılar. Fransızlar mantıktan sık sık usanır, karşıta küçük bir sıçrama yapmayı sever. Fransız mantık dehasını, karşıta

böyle bir sürü sıçramayla şakacı sokulganlığını, kendini yadsımasını gösterebiliyorsa sürdürebilir. Onlar mantığı, ekmek ile su gibi gerekli saydılar -Ama aynı zamanda, onun hiçbir şey eklenmeden katıksız alındığında, ekmekle su gibi, tutuklulara uygun bir beslenme türü olduğunu düşündüler. İyi bir toplumda insanın tek başına, bütün bütün haklı olmayı istememesi gerekir, oysa bütün saf mantığın amacı budur. Bundan ötürü bütün Fransız esprisinde küçük dozda mantıksızlık vardır

Yunanlıların sokulganlığı, hem eski Fransızlardan hem de şimdiki Fransızlardan çok daha az gelişmişti. Onların en gelişmiş ruhlu insanlarında bile böylesine az espri bulmamızın nedeni budur. -Yazık, bu tümcelere inanılmayacak, benim eklemeğe eğilimli olduğum bu türden daha nicesine de. - *Est res magna tacere*[3] dedi Martialis.[4]

83

Çeviriler.- Her hangi bir çağın tarih duygusunun düzeyi, bu çağın çeviri biçeminden, eski çağları, kitapları soğurmağa çalışmasından çıkarsanabilir. Corneille'nin çağında, hatta Devrim döneminde Fransızlar eski Roma'nın mülkiyetini bizim -daha gelişmiş tarih duygumuz sayesinde- artık göze alamayacağımız bir biçimde elde ettiler. Eski Roma'nın kendisi de: Eski Yunanlılardaki iyi, yüce olan daha eski her şeye, nasıl da zor kullanarak, ama aynı zamanda çocuksu bir biçimde el koydular. Şeyleri nasıl da Roma'nın şimdisine çevirdiler. kelebeğin kanatlarındaki, şu, an denilen tozu nasılda ince ince, nasıl da aldırmasızca fırçaladılar. Böylece Horatius ara sıra Alcaeus'u ya da Achilous'u çevirdi; Propertius ise aynısını Callimachus ile Philetas için yaptı - Yargılayabilirsek, Theocritus ile aynı düzeyde ozanlardı. Gerçek yaratıcının neyi yaşayıp anladığına; şiirinde neyin simgesini yazdığına aldırmazlardı. Ozan olarak tarihsel anlayışı, duyuşu önceleyen eski titizlikle duygudaş değillerdi. Ozan olarak bu çok kişisel şeylere, adlara, bir kentin, kıyının, yüzyılın maskesi, kostümü sayılacak hiçbir şeye ayıracak vakitleri yoktu. Onu, hızla çağdaş olanla, Romalı olanla değiştirdiler. Bize şöyle sorar gibidirler: "Eskiyi kendimiz için yeni yapmayacak mıyız; onda kendimizi

[3] Sessiz kalmak büyük şeydir.

[4] İspanya doğumlu Roma ozanı, daha çok Epigramları ile anımsanır.

bulmayacak mıyız?" Bu ölü gövde içinde kendi tinimizin soluğunu alıp vermeğe hakkımız yok mu? Çünkü her şeyden önce o ölü, her ölü şey ne çirkindir!". Tarihsel duyuşun tadını bilmiyorlardı, geçmiş, yabancı olan her şey onlar için sıkıcıydı. Romalılar olarak onun Roma işgaline gel gel ettiğini düşündüler. Gerçekten de çeviri bir tür işgaldi. Yalnızca tarihsel olan görmezden gelinmedi, şu ana da yanılsamalar eklendi. En başta da ozanın adını silip yerine kendi adlarını yazdılar. Hırsızlık ettikleri uslarından bile geçmedi, bu işi su katılmamış *imperium Romanum* bilinciyle yaptılar.

84

Şiirin kökeni üzerine.- İnsanın düşlemsel yanına aşık olup bir de sezgisel ahlaksallık kavramını savunanların aşağıdaki türden bir savları var: "Yararın her zaman en yüce tanrı olarak saygı gördüğünü kabul etseydik, şiirin durumunu açıklamamız nasıl olanaklı olurdu? İlkin bu ritmik konuşma iletişimin açıklığının değerini arttırmaktan başka bir şey yapmaz, gene de bütün yeryüzünde top gibi gürler, bunu yaparken amacı yararla, yarara ulaştıran yolla alay etmek gibidir. Şiirin yabanıl, güzel usdışılığı, yararcılığı yadsır. Bir kez olsun yarardan uzaklaşmak: İnsanı, işte bu yüceltir, ahlaklılık için, sanat için esin verir."

Bu kez bu konuda yararcılardan yana konuşmam gerek. -Öyle az haklı olurlar ki insanın acıyası geliyor onlara.- Şiirin yaratıldığı şu eski çağlarda da yarar gözetiliyordu, hem de pek büyük bir yararlılık. Biri tartımın -tümcenin bütün atomlarını yeniden düzenleyen, insanı sözcükleri özellikle seçmeye çağıran, düşüncelere yeni bir renk veren, onları daha loş, daha yabancı, daha uzak kılan gücün- konuşmanın canını boyamasına izin verdiğinde, buradaki yarar elbette boş inançla ilgiliydi. İnsanların şiiri sıradan konuşmadan daha iyi anımsadığı farkedildiği için tartımın amacı insan yakarılarının tanrıları daha derinden etkilemesiydi. Ayrıca tartımlı tik takların daha uzaklardan duyulduğuna, tartımlı bir yakarının tanrıların kulağına daha yakın geldiğine da inanılıyordu. Gelgelelim insanlar öncelikle bizim müzik dinlerken yaşadığımız güçlü, karşı koyulmaz etkinin yararını istediler. Tartım içten gelen bir dürtüdür, kendimizi koyverme, ona uyma konusunda yenilmez bir zorlama yaratır. Yalnızca ayaklarımız değil ruhumuz da vuruşu izler. Belki tanrıların tini de böyle tutuldu - Böy-

lece tartım kullanarak tanrıları zorlamaya, onlar üzerinde güç elde etmeğe çalışıldı: Şiir onların üzerine büyülü bir ağ gibi atıldı.

Hatta şiirin kökenine hepsinden fazla katkıda bulunmuş olabilen yadırgatıcı bir anlayış vardı. Pigsagorcular arasında bu felsefi bir öğreti, eğitim hilesi olarak görülür. Gelgelelim filozoflar varolmadan çok önce, tutkuları boşaltan, ruhu arıtan *ferocia animi*'yi[5] -kesinlikle ritm aracılığıyla- arıtan gücünden ötürü müziğe güveniliyordu. Ruhun uygun gerilimi, uyumu yitirildiğinde, şarkıcının vuruşuna uyarak dans edilmeliydi: Bu sağaltımın reçetesi buydu. Onunla Terpander (Yedinci yy'ın başlarında yaşayan bir Yunanlı lirik ozan) bir başkaldırıyı durdurdu, Empodokles (beşinci Yüzyılda yaşayan bir Yunanlı Filozof) bir çılgını yatıştırdı, Damon[6] aşktan sararıp solan bir genci sağalttı. Bu aynı zamanda tanrılar öç alma isteği ile kudurduğunda, onlara da uygulanmaya çalışılan bir sağaltımdı idi. Bunu her şeyden önce öfkeli olanları büsbütün delirterek, kinlenenleri öç alma isteği ile çıldırtarak, duyguların taşkınlığını, baş döndürücülüğünü en son uca iteleyerek yaptılar. Bütün orgiastik tapımlar, tanrı sonradan kendini daha özgür, daha dingin duyumsasın, insanı rahat bıraksın diye bir takım tanrıların vahşiliğini, bir kerede boşaltmayı, bu vahşiliği bir orgiye dönüştürmeyi amaçladı. Etimolojik olarak *melos*[7] bir yatıştırıcıdır, kendisi yatıştırdığından değil, sonraki etkisi insanı yatıştırdığından...

Yalnız tapım şarkılarında değil, dünyasal şarkılarda da tartımın büyülü bir gücü olduğu kabul edilmiştir. Örneğin kuyudan su ya da teknede kürek çekilirken şarkının, bu sırada işbaşında olduğu varsayılan cinleri büyülediği kabul edilir. Şarkı onları uysallaştırır, bağlar, böylece de cinler insanın aracı olurlardı. Sık sık da eylemler şarkı söylemeğe fırsat verir. Her eylem tinlerin yardımına bağlıdır: Büyü şarkıları, büyülü sözler şiirin ilk biçimi olarak görülür.

Koşuk kehanette de kullanıldıysa-Yunanlılar Hexameter'in Delphi'de kullanıldığını söylerler- o zaman ritm burada da bir baskı uyguluyor olmalı.

Bir kehanet istemek (yunanca sözcüğün bana olanaklı görünen türevine göre) belirlenmiş bir şey istemektir, Apollon'un

---

[5] Ruhun yabanıllığını.

[6] Musiki üzerine yazan bir Atinalı, Platon'un Devlet'inde adı geçer.

[7] Melodi sözcüğünün yunanca kökü.

kayırmasını elde ederek geleceğin zorlanabileceği düşünüldü. O, en eski tasarıma göre, önceden bilen bir tanrıdan çok daha fazlasıydı. Formül tartımla olduğu gibi söylendiğinde geleceği bağlar. Şu da var ki, formül Apollon'un buluşudur, o tartımın tanrısı olarak yazgının tanrıçalarını bile bağlayabilir.

Özetle, eski, boş inançlı insan tipi için tartımdan daha yararlı ne olabilirdi? Tartım herhangi bir şey yapmayı olanaklı kılıyordu.-bazı işleri büyüsel olarak ilerletmeyi, bir tanrıyı görülmeğe, yakın olmaya, dinlemeğe zorlamayı, insanın isteğine göre biçimlemeyi ruhun bazı aşırılıklardan (sıkıntıdan, düşkünlükten, kinden) arıtılmasını sağlıyordu, yalnız insanın ruhunu değil en kötü cinlerinkini de. Koşuk yoksa insan bir hiçti, oysa koşuk aracılığı ile neredeyse bir tanrı oluyordu. Böylesine köklü bir duygu hiçbir zaman bütün bütün silinemez. Bugün, insan bu gibi boş inançlarla binlerce yıl savaştıktan sonra bile, en akıllımız bile yeri geldikçe tartımla alıklaşıyor. Üstelik de bir düşünceyi doğru saymasının nedeni salt ölçülü bir biçimi olması, kendini tanrısal sekişler, zıplamalarla sunması. Bugün en ağırbaşlı filozofların, kesinlik konusunda ne ölçüde titiz olurlarsa olsunlar, düşüncelerine, güvenilirliklerine güç katmak için ozanların sözlerine gerek duymaları epey eğlenceli değil mi? Üstelik, bir ozanın hakikatle çatışmasından çok onunla uzlaşması tehlikelidir. Çünkü Homeros'un dediği gibi "Ozanlar bir sürü yalan söyler."

85

İyi ile güzel. Sanatçılar sürekli över -başka bir şey yapmazlar- sayıp döktükleri bütün şeyler, durumlar bir kereliğine insana kendini iyi, yüce ya da sarhoş ya da şen ya da iyi, akıllı duyumsama fırsatı vermek içindir. Değerleri insan mutluluğu için güvenli, kesin sayılan seçkin şeylerdir sanatçıların konuları. Sanatçı hep böyle konuları bulmak, onları sanatın ülkesine çekmek için pusuya yatar. Söylemek istediğim şu: Onlar, mutluluğa değer biçenler değildir; merakların en büyüğü ile, bu değerlendirmelerden hemencecik yararlanma dürtüsüyle, değerlendirmeleri yapanlara yaklaşmaya çalışanlardır. Bu sabırsızlığın yanı sıra ulakların geniş ciğerlerine, koşucuların ayaklarına da sahip olduklarından, yeni iyiyi ilk övenler arasında hep onlar da vardır. Bundan ötürü de ona ilk iyi diyenler, iyi diye değerlendirenler olarak görülürler. Gelgelelim, söylediğim gibi bu yanlıştır :Onlar, gerçek

değer biçenlerden daha hızlı, daha yüksek seslidir yanlızca.- İyi de kimdir gerçek değer biçenler? -Varlıklılar ile aylaklar.

86

Tiyatrodan.- Bugün gene güçlü, yüce duygular yaşadım, akşam musiki, sanat alabildiysem, hangi musikiyi ya da hangi sanat türünü istemediğimi pek iyi biliyorum- açıkçası dinleyenleri sarhoş etmeğe çalışan, onları bir an güçlü, ulu duyguların yüceliğine zorlayan türü istemiyorum. -Bu tür, akşamları zafer arabalarında kurulan fatihler için değil yaşamın kamçılarken ölçüyü kaçırdığı yorgun katırlara benzeyen sıradan ruhlar için tasarlanmıştır. Kafa buldurucular, idealist kamçılar olmasa bu türün insanları "yüce duyguları, düşünceleri" nereden bilirdi. Bu yüzden onların şarapları gibi coşturanları da vardır. İyi de onların içkilerinden, sarhoşluklarından bana ne? Coşmuş kişi şaraba gerek duyar mı? Böyle biri, ruh gelgitinin yüksek zamanını taklit ederek, yeterli neden olmadan etki üretmeğe çalışan araçlara, aracılara bir tür bulantıyla bakar.

Ya şimdi ne oluyor? Uyku vakti gelmeden, sürünerek kovuğuna dönmeden önce köstebeğe kanatlar, gururlu kendini beğenmişlik verilmiyor mu? Onu dışarı, tiyatroya gönderip, kör, yorgun gözlerine de koca koca gözlükler takınmıyorlar mı? Yaşamı "eylem" değil, iş olan insanlar, sahnenin karşısına geçip yaşamı salt iş olmayan yadırgatıcı yaratıklara bakmıyorlar mı? Sen de kalkmış "Bu terbiyedir, bu eğlencedir, bu kültürdür" diyorsun.

Tamam, bu durumda ben sık sık kültürsüz oluyorum, çünkü bu gösteri sık sık midemi bulandırıyor. Kendinde yeterince trajedi, komedi bulan biri için, herhalde en iyisi tiyatrodan uzak durmaktır. Ya da kırk yılda bir giderse bütün süreç-tiyatro, seyirciler, ozan da içinde- onu gerçekten trajik ya da komik bir gösteri gibi çarpar, sahnelenen oyun ilkiyle karşılaştırıldığında pek önemsiz, pek anlamsız kalır. Faust'a ya da Manfred'e benzeyen biri için tiyatronun Faust'u ya da Manfred'i nedir ki. Gelgelelim, sahneye bu tür figürlerin çıkartılmasının, üzerine düşünülecek bir şeyler sağladığı kesin. Düşüncelere ya da tutkulara yeteneği olmayan olsa olsa serhoş olmayı becerebilenlerin önüne en güçlü düşünceler, tutkular çıkarılır. Burada onlar serhoşluk üretmenin araçları olarak kullanılırlar. Avrupalının haşhaşı, fufeli olarak tiyatro, musiki? Ah! Uyuşturucunun tarihinin öyküsünü bize

kim anlatacak bize? Bu, bizim "yüksek-kültür" denen kültürümüzün tarihinin tümüdür neredeyse.

87

Sanatçıların kendini beğenmişliği- Fazla böbürlendikleri, kendi topraklarında gelişip gerçek bir yetkinliğe ulaşacakmış gibi görünen, şu yeni, tuhaf, güzel küçük bitkilerden daha kibirli şeyleri düşünüp durdukları; kendi bağlarında ya da bahçelerinde gerçekten iyi olabilecek olanı pek düşünmedikleri için, sanatçıların, çoğu zaman en iyi neyi yapabileceklerini bilmediğini düşünüyorum.

İşte bir müzisyen, bu konuda herhangi bir müzisyenden daha iyi. Acı çeken, yılgın, işkence görmüş tinlerin dünyasından selenler bulmakta, sağır hayvanlara bile söz anlatmakta usta. Güz sonu renklerini, son, en son, en kısa hazzın dile gelmez, kıpır kıpır mutluluğunu dile getirmekte eşi yok. Nedenleri ile sonuçları menteşelerinden çıkmış bir ruhtaki, her an, "hiç yoktan" bir şeyler patlak verebilecek bir ruhtaki gizli, tekinsiz gece yarıları için sesler bulur.

İnsan mutluluğunun derinliklerinden, herkesten daha büyük bir mutlulukla çeker -mutluluğun içilip bitirilmiş kadehinin dibindeki en acı, yavan damlaları da en tatlı damlayla birlikte çeker. Bu son damla, en iyiler içindir ya da en kötüler... Tinlerin artık sıçrayamazken, uçamazken, hatta yürüyemezken kendi kendilerine nasıl sürüklendiğini bilir. Onunki örtük acının, rahatsız bir anlamanın, sözsüz veda etmenin ürkek ürkek göz atışıdır. Bütün saklı acıların Orpheus'u olarak, herkesten büyüktür; sanatta daha önceden dile getirilemez gibi görünen hatta sanat için değersiz sayılan şeyleri- sözcüklerin, olsa olsa, ürkütüp kaçırdığı, kavrayamadığı nitelikleri- bile ete kemiğe büründürmüştür: Evet! O pek küçüklerin ustasıdır.

Ne var ki, onun istediği bu değildir. Onun kişiliği geniş duvarları gözü pek freskleri yeğler. Ruhunun değişik bir beğenisi, başka bir dürtüsü olduğunu, en çok evlerin kuytu yerlerinde sessiz sessiz oturmayı sevdiğini göremez. Orada gizli, kendinden saklanmış halde; çok kısa, yalnızca bir tek ölçü uzunluğundaki tüm gerçek baş yapıtlarını oluşturur, orada bütünüyle iyi, yüce, yetkin olur -belki de yalnızca orada. Ama bunu bilmez, bunu bilmek için burnu çok büyüktür.

88

Hakikati ciddiye almak.- Hakikat konusunda ciddi olmak: İnsanlar bu sözden nasıl da farklı şeyler anlıyor! Bir düşünürün kendinde uçarılık olarak algıladığı, şu ya da bu saatte utanca kapıldığı kanıtlama, irdeleme yollarının, görüşlerinin aynısı, onlarla karşılaşan, onlarla bir süre birlikte yaşayan bir sanatçıda, onlarda en derin hakikati kavradığı duygusuna yol açabiliyor. Bir sanatçı olmasına karşın, görünüşün karşıtına ciddiyetle istekli olması, saygı uyandırır. Dolayısıyla, kişinin ciddilik tutkusu, onun ruhunun bilgi dünyasında nasıl yüzeysel, nasıl tok gözlüce oynadığını ele verebilir.- Bizim ciddiye aldığımız her şey bizi elevermez mi? O bizim neye önem verdiğimizi neye vermediğimizi gösterir.

89

Şimdi ile önce .- Şu en yüce sanat, şenlik sanatı elimizden uçup gittiyse, bütün sanat yapıtlarımızdaki sanatın ne yararı var. Önceden bütün sanat yapıtları, daha yüce, daha mutlu anların andaçları, anıtları olarak insanlığın büyük festival caddesini süslerdi. Şimdi sanat yapıtları ile insanlığın acılı yolundan yoksulları, bitkinleri, hastaları avlamak istiyorlar; bu insanlara kısa kösnül bir an, küçük bir sarhoşluk, bir çılgınlık sunmak için yapıtları kullanıyorlar.

90

Işıklar, gölgeler.- Kitaplar ile tutanaklar farklı düşünürler için farklı anlamlara gelir: Biri, kitaptan, kafasında ansızın çakan bir anlayıştan aşırıp hemen evine getirebildiği ışıkları toplar. Oysa başka bir düşünür, bize salt gölgeler sunar. Bir gün önce ruhunda oluşan şeyin, kara, kül rengi imgelerini.

91

Uyarı.- İyi bilindiği gibi, Alfreri[8] şaşkın çağdaşlarına yaşam öyküsünü anlatırken yığınla yalan söyledi. Onun kendisine karşı

[8] Kont Vittorio Alfreri (1749-1803) İtalyan dram yazarı.

aşırı despotik davranması, bu yalanları destekliyordu. Bu tutumu, kendi dilini yarattığı, bir ozan olarak kendini zorbaca zorladığı biçemde açığa vuruluyor.

Sonunda yüceliğin katı bir biçimini bulduğunda yaşamını, anılarını bu biçimin içine sıkıştırdı. Bütün bunlarda fazlasıyla acıyla kıvranış vardı. -Ben Platon'un kendisinin yazdığı bir özyaşam öyküsüne de, Rousseau'nunkinden ya Dante'nin *Vita Nuova*'sından daha fazla inanmazdım.

92

Düzyazı ile şiir.- Düzyazının büyük ustalarının hemen hep ozanlar olması dikkat çekicidir -bunlar ya açık açık ozandır ya da "odacık"larında ozandır- Kuşkusuz iyi düzyazı ancak şiirin karşısında yazılır. Çünkü o, şiire karşı süregiden, iyi yönetilen bir savaştır. Onun bütün çekiciliği belli bir biçeme bağlıdır. Bu biçem kendini şiirden sakınır, her zaman onunla karşıtlık içindedir. Her soyut şey, şiir karşısında bir afacanlık olarak okunmak ister. Kuru, soğuk olan her şey, güzel, tatlı tanrıçayı, güzel tatlı bir yılgınlığa sürüklemeyi amaçlar. Genellikle anlık "yakınlaşmalar", barışmalar yaşanır- derken ansızın bir geri sıçrama, bir kahkaha gelir. Tanrıça loş, yumuşak renklerden hoşlanırken sık sık perde kaldırılarak içeriye çiğ ışığın girmesi sağlanır. Sık sık onun ağzından alınan sözler tanrıçayı zarif elleri ile zarif kulaklarını kapatmaya zorlayacak biçimde söylenir. Dolayısıyla bu savaşta binlerce hoş yan vardır. Bunlar şiirsel olmayan ruhların yenilgisini de, hiçbir şey bilmeyen sözde yazı adamının yenilgisini de içerirler. Bu yüzden, onlar kötü yazar, kötü konuşurlar. "Savaş bütün iyi şeylerin babasıdır".

Bu yüzyılda dört ender, gerçekten şiirsel insan düzyazıda ustalığa erdi. Bu yüzyılın şiirsiz olmasını onlar sağladı. Onlar olmasa, benim kabul ettiğim gibi, bu yüzyıl olmazdı. Onu ortaya çıkaran yüzyıl tarafından açık açık talep edilecek olsa da, Goethe'yi görmezden gelerek, yalnızca Giacomo Leopardi, Prosper Merimee, Ralph Waldo Emerson ile Walter Savage Landor'u, Imaginary Conversations'u yazarını düz yazının ustası olarak adlandırılmağa değer sayıyorum.

93

Ama niye yazıyorsun?.- A: Elinde mürekkepli bir kalemle düşünenlerden değilim, açık bir mürekkep hokkasının önünde, bir sandalyede otururken, gözlerini kağıtlara dikip kendini tutkularına bırakan biri de... Ben yazılarımdan sıkılır, utanırım. Benim için, yazmak daraltıcı, huzursuzluk veren bir gereksinim. Kısa bir öyküde bile ondan söz etmekten tiksinirim.

B: Peki niçin yazıyorsun öyleyse?

A: Dostum, dürüst olmak gerekirse, şimdiye dek düşüncelerimden kurtulmanın başka bir yolunu bulamadım.

B: Ama niye onları başından savmak istiyorsun.

A: Neden istiyorum? İstiyor muyum? Zorundayım.

B: Yeter, yeter.

94

Ölümden sonraki gelişme.- Fontanelle'nin ölümsüz "Ölümün Diyalogları"nda ortaya attığı törel sorunlar konusundaki şu küçük, gözüpek sözler, onun zamanında, göz ardı edilemeyecek bir zekanın paradoksları, oyunları sayıldı yalnızca. Beğeni ile tin konusunda en üst düzeyde söz sahibi olanlar bile, onlarda, daha fazla hiçbir şey bulamadı. Kim bilir, belki Fontenelle'nin kendisi bile bulamamıştır. Oysa şimdi inanılmaz şeyler oluyor. Oyun ciddiye biniyor. Artık bu diyalogları Volter ile Helvetius'unkilerden çok değişik duygularla okuyoruz. Onların yazarını da, otomatik olarak, tinin sıradüzeninde başka bir düzeye; çok daha yüksek bir düzeye yükseltiyoruz. Yaptığımız doğru mu? Yanlış mı?

95

Chamfort.-[9] Halkı, kalabalığı Chamfort ölçüsünde anlayan birinin gene de kalabalığa karışmasını, felsefi bir el çekişle, dirençle başka bir yanda durmamasını, kendime ancak şöyle açıklayabiliyorum. Onda bilgeliğinden bile güçlü bir içgüdü vardı, hiçbir zaman da yatışmamıştı bu içgüdü: Kandan gelen soyluluğa karşı nefret. Belki de annesinin duyduğu, nedeninin açıklanması çok kolay olan bu kin, Chomford'un anne sevgisi ile kutsanmıştı.

[9] Sebastian Roch Nicolas Chamfort.

Çocukluğuna dek uzanan, annesinin öcünü almak için zamanını bekleyen bir içgüdü. Böyle olsa bile, yaşam, dehası -yazık ki damarlarında dolaşan babasının kanından geliyordu- çok, çok uzun yıllar boyunca soyluluğun saflarına, onlara denk biri olarak katılmak için onu baştan çıkardı. Ama sonunda kendi imgesine, eski yönetimde yaşayan eski insanın imgesine katlanamaz oldu. Öfkeli bir tutkuyla pişman oldu, bu pişmanlık, onun avamın giysilerini bir çeki gömleği olarak giymesine yol açtı. Chamford azıcık daha filozof kalmış olsaydı, devrim trajik esprisini, en keskin orağını elde edemeyecek, bön bir olagelme sayılacak, bunca tini yoldan çıkaramayacaktı. Öyle olmadı, Chamford'un kini, öç alma isteği bütün kuşağı eğitti, en ünlü insanlar bu okuldan geçtiler. Yücelik bakımından, geçmişin, bugünün en önde gelen devlet adamlarından bile daha seçkin biri olan Mirabeau'nun, Confort'u, kendisinin daha yüce, daha yaşlı bir benliği olarak gördüğünü, ondan itişler, uyarılar, yargılar beklediğini, aldığını unutmayalım.

Böyle bir dostu, yandaşı olmasına karşın- en önemlisi elimizde Mirabeau'nun Chamfort'a mektupları var- bütün ahlakçıların en esprilisinin Fransa'ya yabancı olması yadırgatıcıdır, bu bakımdan o yüz yılda başka bir Fransızdan daha düşünceli gözleri, kulakları olan Stendhal'den farklı değildir. İkincisi, Parislilerin katlanabileceğinden daha fazla İngiliz, Alman değil midir?- Oysa Chamfort- tinsel derinliği, arka planı bakımından varlıklı, karanlık, acılı, ateşli adam; yaşamın ilacı olarak kahkahaya gerek duyan, gülmediği günlerde kendini yitmiş sayan düşünür- bir Fransızdan çok İtalyan gibi, Dante ile Leopardi ile aynı kandan gibi görünür.

Chamford'un son sözlerini biliyoruz. *"Ah! mon ami,"* der *Sieges'e "je m'en vais enfin de ce monde, ou il faut que le coeur se brise ou se bronze."*[10] Bunun ölen bir Fransızın sözleri olmadığı kesin.

96

İki konuşmacı.- Bu iki konuşmacıdan biri, tezinin ussallığını, ancak kendisini tutkularına bıraktığında gösterebilir. Tinselliğini açığa çıkmaya zorlayacak, yeterli kanı, ısıyı yalnızca kendisini

[10] "Ah dostum! Sonunda bu dünyadan ayrılmak üzereyim, burada kalp ya kırılmak ya da bronz kesilmek zorunda."

tutkularına bırakması pompalar. Öteki de ara ara aynısını deneyebilir -kendi tezlerini duyulur biçimde şiddetle savunmak, dinleyicilerinin ayaklarını yerden kesmek için- ama genellikle küçük bir başarı elde eder. Bulanık bulanık, kafası karışmış bir biçimde konuşmaya başlaması uzun sürmez. Abartır, şeyleri görmezden gelir, savının ussallığı konusunda güvensizlik yaratır. Gerçekte kendi kendisine de güvenmez. Bu da, dinleyicilerin onun tutkularının gerçek olup olmadığından kuşkulanmasına yol açan, sıçrayıverdiği en soğuk, en iğrenç tonların nedenini açıklar. İkinci konuşmacının durumunda tutkular tini boğar, belki de tutkuları, ilk konuşmacının tutkularından daha güçlü olduğu için. Şu da var ki, duyguların seline direndiğinde, onları küçümseyerek alaya aldığında, gücünün doruğundadır. Tini saklandığı yerden ancak o zaman bütün bütün çıkar. Mantıklı, alaycı, oyuncu gene de dehşet vericidir.

97

Yazarların çalçeneliği.- Öfkenin bir çalçeneliği vardır, - Luther'de, Schopenhauer'de sık sık karşılaşılır. Kant'ta kavramsal formüllerin aşırı bolluğundan kaynaklanan bir çalçenelik bulunur. Sözü aynı konuya döndürmekten kaynaklanan çalçenelik: Bu Montaigne'de bulunur. Kinci yaradılışların çalçeneliği: Modern yayınları okuyan biri, bu tipte iyi yazar anımsayacaktır. Güzel sözden, konuşma biçiminden kaynaklanan çalçenelik: Goethe'nin düz yazılarında hiç de seyrek değildir. Gürültüden, karmaşık duygulardan duyulan iç hazdan kaynaklanan çalçenelik: Carlyle'deki örneğin.

98

Shekaspeare'e övgü.- Bir insan olarak Shakespeare'i övmek için bundan daha güzel bir şey söyleyemezdim: O Brutus'a inandı, bu tipin erdeminden azıcık bile kuşkulanmadı, en iyi tragedyasını ona adadı, -bu tragedya hâlâ yanlış adlandırılmaktadır.- ona, yüce ahlaksallığın en dehşet verici, en kusursuz örneğine... Tinin özgürlüğü! burada tehlikede olan budur. Bu tehlike karşısında hiçbir kurban aşırı büyük olamaz. Biri, bağımsızlığı büyük bir tinin bağımsızlığı olarak seviyorsa, öteki bu tür bir özgürlüğü tehdit ediyorsa, insan en değerli dostunu bile bu uğurda kurban

edebilmeli. Kurban ettiği en ünlü, en onurlu insan bile olsa, dünyanın süsü, eşsiz bir deha bile olsa, kurban etmeli. Shakesepeare bunu sezmiş olmalı. Cesare'ı yerleştirdiği yükseklik, onun Brutus'a bağışlayabileceği en değerli onurdur: Böylece Brutus'un iç sorununu ölçülemeyecek kertede yükseltti, aynı zamanda bu düğümü kesebilecek tinsel gücünü de...

Ozanın, Brusut'la duygudaşlığına yol açan ya da onu Brutus'un yardakçısına dönüştüren, acaba gerçekten politik özgürlük müydü? Yoksa, politik özgürlük bazı dile gelmez şeyler için salt bir imge miydi. Ozanın yalnızca simgelerle konuşmak istediği, ruhunda yer tutan birtakım bilinmez, karanlık olgular, maceralar karşısında olabilir miyiz? Brutus'ün hüznünün yanında Hamlet'in hüznü nedir ki? Belki de Shakespeare ikisini de ilk elden deneyimleri ile biliyordu Belki onun da kendine özgü kasvetli saatleri, kötülük meleği vardı.

Bu tür benzerliklerde, gizli ilişkilerde bize verilen ne acaba: Shakespeare, kahramanın, Brutus'un her şeyi önünde, erdemi önünde secde etmekte, kendini değersiz, uzak duyumsamaktadır. Bunun kanıtı tragedyasında yazılıdır. Sahneye iki kez, bir ozan çıkarır, iki kez Brutus'un üzerine öyle sabırsızca, öyle aşırı bir horgörü boşaltır ki, insana Shakespeare kendini hor görüyormuş gibi gelir. Yüceliğin, - törel yücelik de dahil- olanakları ile dolar taşar gibi görünen, buna karşılık kendi işlerinin yaşamının felsefesinde sıradan dürüstlüğe bile pek seyrek ulaşan ozan, kibirli, debdebeli, usandırıcı biçimde -onların sık sık böyledir- sahneye girdiğinde Brutus'un, Brutus'un bile sabrı taşar. "O zamanını bildiğinde ben de onun neşesini bileceğim. Bu sallanan aptallarla savaşın ne gereği var." diye bağırır Brutus. Bu onu yazan ozanın tinine geri çevrilmeli.

99

Schoppenhauer'in izleyicileri.- Barbarlar daha yüksek bir kültürle ilişki kurduğunda ne olur? Aşağı kültür, her zaman, en başta, yüksek kültürün bütün kusurlarını, güçsüzlüklerini, aşırılıkları kabul eder, ancak ondan sonra, bu temelde yüksek kültürde belli bir çekicilik bulur. Sonunda, edindiği kusurlar, güçsüzlükler aracılığı ile gerçekten değeri olandan taşanların bazılarını kabul eder- Bunu görmek için uzak barbar kabilelerini gezmeye gitmek gerekmez, bu durum yakında da gözlenebilir.. Elbette

bizim yakından gördüğümüz, bir ölçüde arıtılıp tinselleştirilmiş olandır, pek ele avuca gelir yanı yoktur.

Almanya'da Schopenhauer'in yandaşları ustalarından genellikle ilk neyi alırlar. Onun üstün kültürü karşısında büyülenmek, baştan çıkarılmak için, yandaşlarının kendilerini önce yeterince barbar gibi duyumsamaları gerekir kesinlikle. Onun, sık sık, Alman'dan çok İngiliz'e benzemesine neden olan, gerçekçi anlayışı,[11] açıklık, us konusundaki iyi niyeti değil mi? Yoksa Varlık ile İsteme arasındaki çelişkiyi yaşam boyu sürdüren, onu yazılarında neredeyse bütün konularda sürekli kendisi ile çelişmeye zorlayan entellektüel vicdanının gücü mü? Yoksa kilise, Hristiyan tanrısı hakkındaki sorularındaki açıklık mı? Çünkü, ondan önceki Alman felsefecilerinde, bu konularda açıklık pek az görülür. Ayrıca da o bir "Volterci olarak yaşayıp ölü." Yoksa onun sezginin entellektüelliği, nedensellik yasasının a priori doğası, anlama yetisinin araçsal niteliği, istemin özgür olmayışı konusundaki ölümsüz öğretileri mi? Hayır, bunların hiçbiri onun Alman izleyicilerini büyülemez. Bunu hiç de büyüleyici bulmazlar onlar. Ne var ki, Schopenhauer'in, olgusal bir düşünürün dünyanın bilmecelerinin çözücüsü olmak uğruna, kendini boş bir zorlama tarafından baştan çıkarılmaya, bozulmaya bıraktığı yerlerdeki gizemli sıkıntıları, kaçamakları; kanıtlanamaz. *Tek İstek öğretisi* ("Bütün nedenler, belli bir isteğin, şu anda, bu yerde görünüşünün, gelişigüzel-nedenleridir yalnızca.", " Şimdiye dek varolmuş olan, şimdi varolan, gelecekte varolacak olanların tümünde yaşama isteği bulunduğu gibi, en küçüğüne varasıya, bütün varlıklarda, bir bütün olarak, bölünmemiş olarak yaşama isteği bulunmaktadır.); bireyin yadsınması (Bütün aslanlar temelde bir tek aslandır", "bireylerin çokluğu salt görünüştür, gelişim bile salt görünüştür; Lamarck'ın düşüncesini anımsatır" yapısal ama saçma bir düşünce"); Deha konusundaki ekstatik derin düşünceleri ("estetik düşünmede, birey artık birey değil saf, istek-siz, acı-sız, zaman-sız bir bilgi konusudur"; özne olarak düşündüğü nesne tarafından bütünüyle soğurulur, nesnenin kendisi olur".) ; acıma duygusu zırvalığı, acımada *principium individuationis*'i[12] yarıp geçme saçmalığı, acımanın bütün törelerin kaynağı olduğu yolundaki zırvalamaları; aynı zamanda "gerçekte varoluşun amacı ölmektir", "a

[11] Thatsachen-Sinn.

[12] Bireyleşme ilkesi, Schopenhauer'in temel kavramlarından biri.

priori olarak, ölen birinden büyülü büyüsel etkilerin ışıyabilme olasılığının bütün bütün yadsınamayacağı" gibi savlar -Filozofun bu aşırılıkları, kusurları, diğerleri de kolayca benimsenen savlarındandır, uzun bir eğitimi gerektirmezler.

Ama gelin bir de Schopenhauer'in yaşayan en ünlü izleyicisini tartışalım. -Onun başına gelen birçok sanatçının başına geldi. Kendi yarattığı karakterleri, onun en özgün sanat yapıtlarında örtük olan felsefeyi yanlış yorumladı. Richard Wagner yaşamının ortalarına dek kendini Hegel tarafından baştan çıkarılmağa bıraktı. Sonra, Schopenhauer'in öğretisini kendi karakterlerinde bulmağa, bu tür kategorileri "istem", "deha", "acıma" olarak kendisine uygulamağa başladığında, aynı şey ikinci kez başına geldi. Oysa, Schopenhauer'in tinine Wagner'in kahramanlarına özgü olandan daha aykırı hiçbir şey yoktur: Son kerteye varmış bencilliğin masumiyetinden, yüce tutkuların kendindeki iyilik olduğu inancından söz ediyorum- tek sözle, kahramanlarının görünüşünde Siegfried-imsi olandan. Schopenhauer yaşasa "Bütün bu kokular benden çok Spinoza'dan geliyor." diyebilirdi. Wagner kendine Schopenhauer'den başka filozoflar aramış olsa daha iyi bir temele sahip olmuş olacaktı. Ne ki, bu düşünürün ona yaptığı büyü, onu yalnız bütün öteki filozoflara karşı körleştirmekle kalmamış, bilimin kendisine bile körleştirmişti. Onun bütün sanatı, kendini giderek daha çok Schopenhauer'in felsefesinin bir yan parçası, bütünleyicisi olarak sunmak istedi; git gide daha açıkça, daha yüce bir tutkuyu, insan bilgisinin, biliminin yan parçası, bütünleyicisi olma isteğini bıraktı. Onu yalnızca bu felsefenin gizemli tantanası çekmedi- bu bir Cagliostro[13] için de çekici olurdu - felsefecilerin jestleri tutkuları da, onu yoldan çıkarmıştı hep.

Wagner, örneğin Alman dilinin yozlaşmasına öfkelenirken Schopenhauerciydi. Onun bu noktadaki öykünmesi alkışlanacaksa, Wagner'in kendi biçeminin, Schopenhauer'i kızdıran bütün ülserlerden, şişliklerden acı çektiği küçümsenmemeli. Almanca yazan wagnercilere gelince, wagnerciliğin herhangi bir hegelcilik ölçüsünde tehlikeli olduğu kanıtlanmaya başlamıştır.

Wagner, Yahudilere duyduğu nefret bakımından schopenhauerciydi, onların en büyük işleri söz konusu olduğunda bile

[13] Onsekizinci yüzyıl İtalyan maceracı, sihirbaz. alşimist. Başka bir sürü şeyin yanı sıra felsefe taşına sahip olduğunu ileri sürmüştü

Wagner Yahudilere karşı adil olamıyordu. her şeyden önce Yahudiler Hristiyanlığı bulmuştu.

Hristiyanlığı, Budacılığın, Katolik Hristiyan formüllerle, duyarlılıklarla geçici, gelişigüzel bir uzlaşı aracılığı ile Avrupa'da budacı bir çağı başlatmak için yelle taşınmış bir tohumu olarak anlama girişiminde Schopenhauerciydi Wagner.

Wagner, hayvanlara acımamızı isterken Schopenhauerciydi. Bildiğimiz gibi bu konuda Schopenhauer'in atası, onun ardılları arasında karşımıza çıkan bir sanatta -belli şeylere, insanlara karşı nefretin hayvanlara acıma kılığına bürünmesi sanatınında- neredeyse ustalaşmış olan Voltaire idi. En azından, Wagner'in öğütlerinde açığa vurulan bilim düşmanlığı, herhangi bir yufkayüreklilik, acıma ruhundan- ya da apaçık göründüğü gibi, "ruh" diye adlandırılmayı hak eden bir şeyden- esinlenmez kesinlikle.

Elbette, bir sanatçının felsefesi, sonradan usa gelen bir düşünce ise, sanatına zarar vermiyorsa, pek önemli değildir. İnsan gelişi güzel, belki de pek talihsiz, küstah maskaralığından ötürü bir sanatçıya kin duymaktan kendini yeterince sakınamaz. Bizim sevgili sanatçılarımızın, istisnasız, bir ölçüde aktör olduğunu, bir ölçüde böyle olmak zorunda kaldıklarını unutmamalıyız. Oyun oynamadan bunların yaşamlarını sürdüremeyeceklerini de.

Gelin Wagner'de gerçek, özgün olana güvenelim- özellikle de onun yandaşları olarak kendimizde gerçek, özgün olana inanalım. Onu kendi entellektüel esintilerine, kasılmalarına bırakalım. Gelin, bütün dürüstlüğümüzle, böyle bir sanatın, yaşayıp gelişmek için hangi tuhaf besinlere, ihtiyaçlara gerek duyduğunu soralım. Onun bir düşünür olarak böylesine sık yanlış yolda olması; adalet ile sabrın ona göre olmaması önemli değil. Onun yaşamının kendi gözünde haklı kılınması, haklı kılınmış kalması yeter. Bu yaşam bizim hepimizde "Adam ol beni izleme kendini izle. Kendini izle."[14] Yaşamımız kendi gözümüzde haklı kılmalıyız. Biz de kendimizden gelişip çiçekleneceğiz, özgür, korkusuz, masum bir bencillikle. Böyle bir adamı düşünürken, bu gün eskisi gibi şu sözcükler usuma geldi.

"Tutku Stoacılıktan, iki yüzlülükten daha iyi. Kötülükte onurlu olmak, insanın kendisini geleneğin törelliğinde yitirmesin-

[14] Goethe Genç Werter'in Acıları'nın sonraki basımlarına bu bu sözleri bir epgiraf olarak eklemişti. Çünkü kahramanın intiharı birçok gencin elinde ya da cebinde bu kitapla intiharına yol açmıştı

den daha iyi; özgür bir insan iyi de kötü de olabilir, oysa özgür olmayan insan doğada bir lekedir, ne göksel ne de yersel avuntuda payı yoktur. Son olarak. özgür olmak isteyen herkes kendi çabasıyla özgür olmalı, bu özgürlük kimsenin kucağına gökten zembille inmez." (Richard Wagner Bayreuth'da s. 94.)

100

Die Art, wie ein Denker die Wirkung seiner Gedanken und ihre umbildende und erschütternde Gewalt zu spüren bekommt, ist beinahe eine Komödie; mitunter hat es das Ansehen, als ob Die, auf welche gewirkt worden ist, sich im Grunde dadurch beleidigt fühlten und ihre, wie sie fürchten, bedrohte Selbständigkeit nur in allerlei Unarten zu äussern wüssten.

Birinin egemenliğini tanımayı öğrenmek.- İnsan küçük görmeği öğrendiği ölçüde birilerinin egemenliğini kabul etmeyi de öğrenmeli. Yeni bir çığır açan, ötekilerin çoğunu bu yeni yola götüren biri, insanların şükranlarını dile getirmekte ne ölçüde güçsüz, ne ölçüde beceriksiz olduğunu şaşkınlıkla keşfeder - şükranın genelde ne ölçüde seyrek dışa vurulduğunu da. Gönül borcu, konuşmak istediğinde hemen hemen her zaman susar, boğazını temizler, ağzından bir söz çıkmadan önce bir süre sessiz durur. Bir düşünürün kendi düşüncelerinin etkisi üzerine; onların dönüştürücü, devrimci gücü üzerine bir kanıya varması neredeyse bir komedidir. Ara ara, bu düşüncelerden etkilenenler, onlar yüzünden küçük düşmüş özgüvenlerine tehdit saydıkları şeyi ancak uygunsuz bir biçimde açığa vurabiliyorlarmış gibi görünürler. İncelikle teşekkür etmenin yolunu bulmak için bütün bir kuşak gerek. Şükranın bir ruh inceliği, bir deha kazandığı ana adamakıllı geç ulaşırız. O zaman genellikle ortada böyle biri de vardır. Bu kişi sunulan büyük şükranı kabul eder, ama yalnızca yaptığı iyilik için değil, en iyi, en yüksek olanın hazinesi için de... Bu onun ardılları tarafından azan azar toplanmış bir hazinedir.

101

Voltaire.- Mahkeme olan yerde iyi konuşmayı yöneten yasalar da vardı, dolayısıyla yazanların tümü için biçem yasaları da bulunuyordu. Gelgelelim mahkeme dili saraylı dilidir. Mesleki bir uzmanlığı olmadığı için, bilimsel konularda karşılıklı konuş-

mada bile, teknik anlatıma elverişli değildir. Çünkü bunlarda mesleki uzmanlık tadı vardır. Bu yüzden, mahkeme kültürü olan ülkelerde, teknik anlatım, uzmanlığı ele veren her şey bir biçem bozukluğudur. İmdi, her mahkeme geçmişle geleceğin bir karikatürü olduğundan, Voltaire'nin bile bu noktada (Örneğin, Fontenelle ile Montesquieu gibi biçemciler konusundaki yargılarında) dile gelmeyecek ölçüde ciddi, titiz olduğunu görmek şaşırtıcıdır. Çünkü hepimiz artık mahkeme beğenisinden yakamızı sıyırdık, oysa Voltaire onu yetkinleştirdi.

102

Filoloji için bir söz- Öyle değerli, öyle şahane kitaplar var ki, ödevleri, bu kitapları saf, anlaşılır durumda tutmak olduğunda bilgin kuşaklarının tümü, bu ödev uğruna çalıştırılır -Filoloji bu inancı tekrar tekrar berkitmek için vardır. O, ortada görülmüyor olsalar da, böyle değerli kitapları gerçekten nasıl kullanacağını bilen kişilerin -belki de bu tip kitapları yazan ya da yazabilecek olanların- eksik olmadığını önceden kabul eder. Açıkçası filolojinin önceden kabul ettiği soylu bir inanç vardır: Her zaman "gelecek olan", hiçbir zaman burada olmayan çok az sayıda insan uğruna, önce bol miktarda kirli işin, özenle yapılması gerekir. Onun her türlü çalışması "*in sum Delpinorum*"adır.[15]

103

Alman müziği üzerine.- Avrupa'nın Devrim[16] aracılığı ile geçirdiği dönüşümü kendi başına dile getirdiği için, Alman müziği ötekilerden düpedüz daha fazla Avrupa müziği bugün. Coşkun halk kitlelerini dile getirmeyi yalnızca Alman besteciler biliyor, bunu yapmak için yapay gürültü yaratıyorlar; gürültünün yüksek perdeden olması bile gerekmiyor -Oysa, örneğin İtalyan operası halkın değil olsa olsa askerler ile uşakların korosunu seslendiriyor. Üstelik, her türlü Alman müziğinde; burjuvazinin, soylulara, özellikle de saraylı, şövalyece, eski, özgüvenli topluluğun dışavu-

---

[15] *In* (ya da *:ad*) *usum Delpini*, orjinal olarak Dauphin için, açıkçası Fransa veliahtı için özel olarak hazırlanan Yunan ya da Roma klasiğinin baskısı, Nietzsche figüratif konuşarak çoğul kullanır, gelecekteki krallığa gönderme yapar.

[16] Fransız devrimi.

rumu olan espriye, şıklığa duyduğu derin kıskançlık seziliyor. Bu musiki Goethe'nin şato kapısı önündeki şarkıcısının, kralın "salonunda" da beğenilen müziğinden farklıdır; "Şövalye gözünü kırpmadan yiğitçe baktı, dilber de başını önüne eğdi.[17] Yosmalık bile, Alman müziğinde yanında vicdan azabı olmadan ortaya çıkmaz, Alman, kendini ancak şirinlikle, yosmalığın kırlardan gelen bacısıyla törel bakımdan tümüyle iyi hisseder. Buradan başlayarak, git gide onların coşkun, pek bilgili, çoğu kez de barbar "ululuğuna" yükselir, Beethoven' tarzı ululuğa.

Bu müziğin insanı düşünülmek istenirse, Bethooven'i düşünmek, sözgelimi Teplitz'deki karşılaşmalarında, Goethe'nin yanındaki durumunu göz önüne getirmek yeter: Kültürün yanında yarı barbarlık; soyluluğun yanında halk; iyinin, "iyi"den de fazlasının yanında, iyi yaradılışlı; sanatçının yanında düşsever; dingin birinin yanında avutulması gereken biri; dürüst birinin yanında abartan, güven uyandırmayan biri; kaygılı, kendine işkence eden, aptalcasına kendinden geçmiş, dertleri zevk edinmiş, har vurup harman savuran, küstah, kaba biri, özetle "evcilleştirilmemiş insan". Goethe -Almanların istisnası Goethe -onun hakkında bunları düşünüyordu, ona bunları söyledi. Goethe düzeyinde müzik henüz bulunmadı.

Bu aralar Almanya'da melodi küçümsenmesi, melodi duygusunun körelmesi git gide yayılanlaşıyor; bunun demokratik bir arsızlık, devrimin geç gelen bir etkisi diye anlaşılıp anlaşılamayacağını sorulabilir. Çünkü melodi yasalılıktan öylesine hoşlanır, oluşum durumunda olana, daha biçimlenmemiş, öylesine olana öyle isteksizdir ki, kulağa Avrupa'nın eski düzeninin bir yankısı gibi, eski düzene dönmek için bir ayartma gibi gelir.

104

Alman dilinin seleninden. Birkaç yüz yıldan beri yazılı almanca sayılan Almanca'nın nereden çıkageldiği belli. Almanlar, saraydan gelen her şeye duydukları derin saygıyla, mektup, belge,

---

[17] *"Die Ritter schauten muthig drein und in den Schooss die Schönen".* Dizeler Goethe'nin " Şarkıcı" *(Der Sänger)* baladındandır. Bu balad kralın sözleri ile başlar: Duyduğum nedir kapının önünde..." Şarkıcı kendi kendine keyif için şarkı söylemektedir, ama kral onu içeri getirtir, müzik hoşuna gitmiştir, ona görkemli altın bir zincir armağan eder ama şarkıcı onu bırakıp bir bardak iyi şarap alır, "kuşlar gibi şakıyarak" çıkar gider.

dilekçe gibi bir şey yazacakları zaman, hamaratça resmi biçemi örnek aldılar. Bürokratik biçemde yazmak, saray ile hükümet biçemi ile yazmaktı- bu yaşanılan şehrin Almanca'sına göre kibar bir şeydi. Böylece usul usul yazıldığı gibi konuşmaya varıldı - böylece sözcüğün biçiminde, seçiminde, kullanımında son olarak da selinde kibarlaşıldı: Konuşurken saraylının kibarlığı taklit edildi, sonunda da bu özentili yapmacıklık, ikinci doğa oldu.

Belki de böyle bir durum başka hiçbir yerde ortaya çıkmadı - Açıkçası yazılı dilin konuşma dilini alt etmesi, bütün bir halkın özentili yapmacıklığının yöresel ağızları aşan ortak dilin temeli olması. Alman dilinin seleninin ortaçağda, özellikle de ortaçağdan sonra adamakıllı köylüce, iyiden iyiye kaba saba olduğuna inanıyorum. Geçen son birkaç yılda, öncelikle bunca Fransız, İtalyan, İspanyol sesine öykünülmek zorunda kalındığı için almanca biraz daha kibarlaştı. Bu özellikle ana dilleriyle idare edemeyen Alman (aynı zamanda Avusturyalı) soyluları bakımından doğru. Gelgelelim bu uygulamaya karşın almanca gene de Montaigne için katlanılamayacak ölçüde kaba kaldı; Racine için daha da katlanılmazdı. Bugün İtalyan ayak takımının ortasındaki Almanların sesi hâlâ odun gibi kaba saba; dumanlı odalardan saygısız yörelerden geliyormuşçasına boğuk boğuk. Şimdi bir kez daha bürokrasinin eski hayranlarının kendilerini tutamayıp kibar ses çıkarmağa can attıklarını, Almanların uzun dönemde almanca için gerçek bir tehlike olabilecek en özel "akustik hecelemeğe" boyun eğdiklerini fark ediyorum. - Tehlikeli, çünkü Avrupa'nın tümünü dolaşsanız bundan daha iğrenç bir ses bulamazsınız. İnsan sesinde soğuk, küçümseyici ilgisiz, aldırışsız bir şey var: Artık Alman kibarlığının sesi bu. Genç memurların, kadınların, tecimenlerin iyi niyetle kibar olmaya çalıştığını işitiyorum. Küçük kızlar bile bu memur Almancasında öykünüyor. Çünkü bu seleni subaylar buldu, özellikle de Prusyalılar: Aynı subayların, askerler, uzmanlar olarak alçak gönüllülüğünün inceliği hayranlık uyandırır. Bütün Almanların bu alçak gönüllülük türünden öğreneceği şeyler var (Alman Profesörler ile bestecileri de için).

Gelgelelim Alman Subaylar konuşur konuşmaz kımıldar kımıldamaz eski Avrupa'daki en kendini beğenmiş, en tatsız adamlar olup çıkıyorlar-elbette hiç bilincinde olmadan. Değerli Almanlarımız da en kibar topluluğun yetkin örneği olarak ona saygı duyarlarken" onun tonu ayarlamasına izin verirken" bunun bilincinde değildir. Oysa yaptı tam da budur. İlk başta baş çavuş-

larla as subaylar onun selenine öykünürken onu kabalaştırırlar. Onlar kentin kapıların dışında eğitim yapar iken Alman kentlerini kuşatan buyrukların böğürtüsüne, kükreyişine kulak verin yeter, Bu böğürtüde, kükremede bir kurumlanış, öfkeli bir yetke duygusu, aşağılayıcı soğukluk duyulur açık açık.

Alman dilinin ses bakımından askerileştiği su götürmez. Belki de asker ağzıyla konuşmağa alışa alışa böyle yazmaya da başlayacaklar. Çünkü belli seslere alışmak kişiliği kesinlikle etkiler. İnsan, çok geçmeden sözcükler deyimler edinir, sonunda, düpedüz bu selene uygun düşünceleri olur. Belki Almanlar subaylar gibi yazmaya başlamıştır bile, Almanya da yazılanların pek azını okuyor olabilirim. Gelgelelim şunu çok daha kesin biliyorum :Dış ülkelerde kulağıma gelen resmi Alman duyuruları da Alman müziğinden değil bu tatsız kendini beğenmişlik duygusundan esinleniyor.

Önde gelen Alman devlet adamın neredeyse bütün konuşmalarında, bu kişi[18] imperyal sözcüsünün[19] ağzından konuştuğunda bile, yabancıların kulaklarını tırmalayan, iğrendiren bir aksan duyarız. Ama Almanlar bunu hoş görür-onlar kendilerini hoşgörür.

105

Sanatçı olarak Almanlar.- Almanlar bir kez gerçekten tutkuya kapıldı mı (ama yalnızca tutkuya karşı bir iyi niyet değil söz ettiğim, çünkü genellikle yalnızca bu var) kendini tutkuya bırakarak eyler, davranışları üzerinde uzun uzadıya düşünmezler.

Gerçekten böyle anlarda onların davranışları pek kabadır, çirkindir de. Bu davranışlarda ölçülülük, melodi eksik gibidir. Almanlar, bazı tutkuların becerebildiği delice coşku, yücelik alanına yükselmedikçe, izleyiciler kendilerini gücenik ya da borçlu hissederler. Buraya yükselince, Almanlar bile güzelleşir. Güzelliğin büyüsünü Almanların üzerine dökmesi için gereken belli belirsiz yükseklik duygusu Alman sanatçıları yücelere, yücelerin yücesine, tutkuların aşırılığına şürükler- başka deyişle çirkinliğin hantallığın ötesine yükselmeğe ya da hiç değilse, onun ötesindeki daha iyiye, aydınlığa, daha güneye, güneşli dünyaya bakmak için,

[18] Bismarck.

[19] I. Wilhelm.

derin bir istek. Bu yüzden, onların şiddetli kasılmaları, dans etme isteklerinden başka bir şeyi göstermez genellikle. İçlerindeki gizlenen su perileri, orman tanrıları, arada sırada daha yüce tanrılar da -bu zavallı ayıları sürükleyip götürür.

106

Kayırıcı olarak musiki.- Bir yenilikçi çömezine "Benim düşüncelerimi öğrenip onları kendi dilinde söyleyecek bir ses sanatı ustasına hasretim, böylece insanların kulağına, yüreğine daha iyi ulaşırdım. Selenle insanlar her türlü yanılgıya her türlü hakikate götürülebilir: Kim bir selenin yanlışlığını kanıtlayabilir?" dedi.

"Sizi yanlışlanamaz saysınlar mı istiyorsunuz?" dedi çömez.

Yenileyici şöyle yanıtladı: "Bir fidanın ağaç olmasını diliyorum. Bir öğretinin ağaç olması için epeyce bir süre geçmesi gerek. Ama inanılması için de çürütülemez olması gerek. Ağaç, fidanın doğasını açığa çıkarması için fırtınalara, kuşkulara, kurtçuklara, güçlüklere gerek duyar. Yeterince güçlü değilse bırak kırılsın. Ama bir fidan yadsınamaz, olsa olsa kırılabilir."

"İyi de, ben sizin davanıza inanıyorum, bu öğretinin, ona karşı her şeyi, şimdiye dek kalbimden geçen her şeyi söyleyebileceğim ölçüde güçlü olduğunu sanıyorum"

Yenileyici bu kendi kendine gülüp ona parmağını salladı. "B u tür çömezlerin en iyisidir, ama en tehlikelisi de gene budur. Her türlü öğreti buna dayanmaz" dedi

107

Sanatlara gönül borcu.- Sanatlara iyi demeseydik, gerçek dışına tapmanın bu türünü bulmamış olsaydık, şimdi bize bilim aracılığı ile verilen genel geçer yanlışlık, yalancılık -kuruntu ile yanılgının bilen, duyan insanın koşulları olduğu görüşü- düpedüz katlanılmaz olurdu. İçtenlik, dürüstlük iç bulantısına, intihara yol açardı. Ama bu tür sonuçlardan uzak durmamıza yol açan karşıt bir güç var artık: Görünene karşı iyi niyet olarak sanat. Sanki bir şiir bitmiş gibi, gözlerimizi iyi biten bir şeyden alamayız. Bu durumda o, oluş ırmağının üzerinden karşı kıyıya taşıdığımız bitmemişlik değildir artık. -böyle zamanlarda bir tanrıçayı taşırmış gibi taşırız onu, bu hizmeti yerine getirmekten, çocuk gibi onur duyarız. Estetik bir görüntü olarak varoluş, bizim için katlanılabi-

lir duruma gelir. Böyle bir görüngüye yüzümüzü dönebilmemiz için bize gözler, eller, en başta da iyi bir vicdan verir sanat. Ara sıra kendimizden çıkıp bakarak, kendimizden aşağı bakarak, kendimizin verdiği yorgunluğu dinlendirmemiz zorunludur. Bilgi tutkumuzun içinde alıklık ölçüsünde yiğitliği de bulmalıyız, arada bir alıklığımızdan haz duyabilmeli ya da bilgelikten haz duymamayı da başarmalıyız. Kesinlikle bizim temelde ağır başlı, ciddi insanlar oluşumuzdan-gerçekten, insandan daha ağır olduğumuzdan ötürü -bize bir alık şapkasından daha çok yakışan bir şey yoktur. Kendimizle ilişkimizde ona ihtiyacımız var. Şeyler karşısındaki özgürlüğümüzü yitirmeyelim diye, taşkın, yüzer gezer, rakseden, alaycı, çocuksu, mutluluktan uçan sanata gerek duyarız -ülkümüz ister bunu bizden. Aşırı duyarlı içtenliğimizle ahlakın eline düşmemiz, istemlerimizin taşkınlığı bizi erdemli canavarlara, bostan korkuluklarına dönüştürürdü. Bizim için bir geri dönüş olurdu bu. Ahlakın da üzerinde durabilmeliyiz. Yalnızca her an kayıp düşmekten korkan bir adamın kaygılı katılığı ile değil onun üzerinde, batmadan yüzüp gezerek, oynayarak da durabilmeliyiz. O zaman nasıl olur da sanatsız ederiz, alıklık olmadan yaşarız. Şöyle ya da böyle kendinden utanıyorsan bizden değilsin henüz.

ÜÇÜNCÜ KİTAP

108

Yeni savaşlar.- Buddha'nın ölümünden sonra, gölgesi yüzyıllarca bir mağarada göründü -koskocaman, ürkütücü bir gölge. Tanrı öldü: Ne var ki, insanlığın tutumu yüzünden daha binlerce yıl gölgesinin göründüğü mağarada olabilir. Biz -Biz onun gölgesini de alt etmeliyiz.

109

Kendimizi sakınalım.- Dünyanın canlı bir varlık olduğunu düşünmekten kendimizi sakınalım. Öyle olsa nereye genişleyecekti? Nereden beslenecekti? Nasıl gelişip, çoğalacaktı. Organik olanın ne olduğunu aşağı yukarı biliyoruz: Salt yeryüzünün kabuğunda algıladığımız, dile gelmeyecek ölçüde türedi, geç, seyrek, rastlantısal olanı yeniden yorumlamamalı, onu özsel, genel geçer, bengi bir şey haline getirmemeli. Bütüne organizma diyenler bunu yapmıyor mu? Benim midemi bulandırır bu. Bütünün bir makine olduğunu düşünmekten bile kendimizi sakınalım: O kesinlikle bir tek amaç için tasarlanmamıştır, ona "makine" demek onu pek fazla onurlandırmak olur.

Her şeyde, her yerde komşu yıldızların döngüsel devinimlerini göreceğimizi ummaktan kendimizi sakınmalıyız. Samanyoluna bir göz atmak bile, orada çok daha kaba, çok daha çelişkili devinimlerin, sonsuza dek doğrusal bir yolda giden yıldızların da bulunup bulunmadığı konusunda, buna benzer başka konularda kuşkuların doğmasına yol açar. İçinde yaşadığımız gök düzeni ayrıksıdır; ayrıksı durumların ayrıksılığı: Organiğin oluşumunu bu düzen, ona bağlı olan göreli süre olanaklı kıldı Şu da var ki, dünyanın toptan niteliği, bengiliğin tümünde kargaşadır- zorunluluğun olmaması anlamında değil, düzenin, düzenlemenin, biçimin, güzelliğin, bilgeliğin, bizim estetik insanlaştırmamıza verilen bütün öteki adların olmaması anlamında. Bizim usumuzun bakış

açısından yargılandığında, başarısız atışlar çok daha fazla kuraldır. Ayrıksılıklar gizli bir amaç değildir, bütün düzenek hiçbir zaman melodi diyemeyeceğimiz kendi biçemini[1] sonsuza dek yineler durur, -sonuç olarak da "başarısız atış" sözü bile kendinde bir insanlaştırma, bir yakınma barındırır. Oysa biz nasıl olur da bütünü övebilir ya da ondan yakınabiliriz? Ona kalpsizlik, usdışılık ya da bunların karşıtlarını yüklemekten sakınalım. O, ne yetkin ne güzel ne soylu ne de bunlardan herhangi biri olmak ister. İnsana öykünmeyi ise hiç mi hiç istemez. Bizim estetik ya da törel yargılarımızın hiçbiri ona uymaz. Ne kendini koruma içgüdüsü ne de başka bir içgüdüsü var. Herhangi bir yasa da gözetmez. Doğada yasalar olduğunu söylemekten kaçınalım. Orada yalnızca zorunluluklar var: Ne buyuran ne buyruğa uyan ne de yasayı çiğneyen var. Orada amaçların olmadığını bildiğinizde, rastlantının da olmadığını bilirsiniz. Çünkü "rastlantı" dünyasının, yalnızca amaçlar dünyasının yanı sıra anlamı var. Ölümün yaşama karşı olduğunu söylemekten kaçınalım. Yaşayan, olsa olsa, ölünün bir türüdür, çok da ender bir türü.

Dünyanın durmadan yeni şeyler yarattığını düşünmekten kendimizi sakınalım. Sonsuza dek kalan tözler yoktur, madde Elalıların Tanrısı gibi bir yanılgıdır. Ama ne zaman kendi başımızın çaresine bakacağız. Tanrının tüm bu gölgeleri ne zaman usumuzu karartmaz olacak? İnsanlığı saf, yeni bulgulanan, yeniden kurtarılan bir doğa ile doğallaştırmaya ne zaman başlayacağız.

110

Bilginin kaynağı.- Anlama yetisi upuzun bir zaman dönemi boyunca yanlıştan başka bir şey üretmedi. Bunlardan birkaçının yararlı olduğu kanıtlandı, türü korumaya yardım ettiler. Bunlara isabet ettirenler, ya da bunları miras alanlar, kendileri ya da kendi soylarından gelenler bakımından daha talihli oldu.

Sonunda hemen hemen insanın türsel, temel niteliği oluncaya dek sürekli miras bırakılan bu tür yanlış inanç öğretilerinin örnekleri şunlardır: Kalıcı şeyler olduğu; eşit şeyler olduğu; şeyler, tözler, cisimler olduğu; bir şeyin göründüğü gibi olduğu; istemimizin özgür olduğu; benim için iyi olanın kendinde iyi olduğu. Bu tür önermeler pek geç yanlışlandı, bunlardan çok geç kuşku-

[1] Biçem anlamındaki Weise sözcüğü ezgi anlamına da gelir.

lanıldı; hakikat- Bilginin en güçsüz biçimi olarak- çok geç ortaya çıktı. İnsan bununla yaşayamazmış gibi göründü: Organizmamız tersine göre hazırlanmıştı; bütün yüksek işlevleri, duyu algısı, her tür duyumsama fi tarihinden beri özümsenmiş temel yanılgılarla çalışmıştı. Dahası, bu önermeler, bilgi dünyasında "doğru" ile "doğru olmayanın" belirlendiği düzgüler oldu. -mantığın en uzak bölgelerine dek.

Bu yüzden bilginin gücü, doğruluk derecesine değil yaşına, onun ne ölçüde içerildiğine, yaşam koşulu olma niteliğine bağlıdır. Yaşam ile bilginin çatışır gibi göründüğü yerde hiçbir zaman gerçek bir kavga olmadı, orada yadsıma ile kuşku delilik sayıldı yalnızca. Doğal yanılgıların karşıtlarının varolduğunu kabul eden, bunlara bağlanan Elealılar gibi ayrıksı düşünürler bu karşıtlarla uyumlu yaşamanın olanaklı olduğuna inandılar. Onlar değişmez, insanlıkdışı bir adam olarak bilgeyi icat ettiler: Bilgelerin bilgisinin yaşamın ilkesi olduğuna inandılar. Gelgelelim, bütün bunları ileri sürmek için kendilerini, kendi durumları konusunda kandırmaları zorunluydu: Kurgusal olarak kendilerine kişi dışılık ile değişmeyen süre yüklemek zorundaydılar; bilgenin doğasını yanlış yorumlamak zorundaydılar; bilge dürtülerin rolünü yadsımak zorundaydılar. Epece genel bir biçimde, usu bütün bütün özgür, kendiliğinden bir etkinlik olarak kavramak zorundaydılar. Onlar, kendilerinin de önermelerine, sağduyuya karşı çıkarak ya da sükunet isteği ile ya da tek başına sahip olmak ya da egemen olmak için ulaştıkları gerçeğine gözlerini kapadılar. Dürüstlük ile kuşkuculuğun da incelerek gelişmesi sonunda bu insanları olanaksız kıldı. Onların yaşam, yargılama biçimlerinin de ilkel dürtülere, bütün duyan, bilen varlıkların temel yanlışlarına bağlı olduğu görüldü.

Bu daha incelmiş dürüstlük, kuşkuculuk, iki çelişik tümcenin yaşama aynı anda uygulanabilir sayıldığı her herde ortaya çıktı. Çünkü ikisi de temel yanlışlıklarla uyuşuyordu.

Dolayısıyla yaşam bakımından bunların daha yüksek ya da daha alçak yararlılık derecesine sahip olduğu ileri sürülebilir. Aynı zamanda yaşam için yararsız olsa bile zarar da vermediği apaçık olan önermeler ortaya atıldığında da bunlar[2] ortaya çıktı: Böyle durumlarda, entellektüel oyun dürtüsünün dışa vurumu için boş bir alan vardı. Dürüstlük ile kuşkuculuk bütün oyunlar-

[2] Daha incelmiş dürüstlük, kuşkuculuk.

da olduğu gibi masumca, mutluluk vericiydi. İnsan beyni, usul usul bu tür yargılarla inançlarla dolmaya başladı. Bu çaparız içinde bir mayalanma, savaş, güç isteği gelişti.[3] Yalnızca yarar ile haz değil her tür dürtü "hakikatler" konusundaki bu kavgada safını aldı. Entellektüel savaş bir uğraş, bir çekim merkezi, bir meslek, bir ödev, kutsanmış bir şey oldu.- Sonunda bilgi ile doğru için savaş öteki gereksinimler arasında bir gereksinim olarak yerini aldı. Bundan sonra yalnızca inanç, kanı değil irdeleme, güvensizlik, yadsıma, karşıtlık da bir güç oldu. Bütün "kötü" içgüdülerin bilgiye boyun eğmesi sağlandı, hepsi bilginin hizmetinde kullanıldı, izin verilenin, onurlandırılanın, yararlı olanın görkemini kazandılar- sonunda iyinin gözü suçsuzluğunu da elde ettiler .

Böylece bilgi yaşamın bir parçası, dolayısıyla sürekli büyüyen bir güç oldu- bilgi bu ilkel temel yanılgılara çarpıncaya dek gelişti: İkisi de aynı insanda bulunan iki yaşam, iki güç olarak. Düşünür, hakikat güdüsü ile yaşam koruyan yanılgıların ilk kez çarpıştıkları varlıktır artık. Bundan sonra hakikat dürtüsü kendisinin yaşam koruyan bir güç olduğunu da kanıtladı. Bu savaşla karşılaştırıldığında geri kalan her şey önemsizdir. Burada yaşam koşulları üzerine en son soru sorulmuştur, soruyu deneyle yanıtlama girişimiyle de ilk kez karşılaşıyoruz. Hakikat özümsemeye ne ölçüde dayanabilir ? İşte soru; işte deney.

111

Mantıksalın kaynağı.- Nasıl oldu da mantık insan usunda ortaya çıktı? O, kesinlikle, özünde çok geniş olması gereken mantıkdışından çıktı. Bizimkinden değişik bir çıkarım yolu olan sayısız varlık yok oldu. Bunların hepsi için kendi yolları daha doğru olabilirdi. Örneğin, hem besleyici hem de saldırgan hayvanlarda "eşit" olanı nasıl bulacağını yeterince sık bilemeyenlerin- başka deyişle, şeyleri çok ağır, çok sakınımlı sınıflayanların- hayatta kalmak için seçilme olasılıkları, denkliği hemen kestirenlere göre daha düşük oldu. Bununla birlikte mantık için her türlü temeli yaratan, yalnızca benzer olanı eşit olarak ele alma yönündeki baskın eğilimdi. - Hiçbir şey eşit olmadığı için mantıksız bir eğilim-.

---

[3] Machtgelüst- Nietzsche'in güç isteminden önce yazıldı.

Tam anlamda ona hiçbir şey karşılık gelmese bile, mantık için olmazsa olmaz olan töz kavramının yaratılabilmesi için, benzer biçimde şeylerdeki değişmelerin uzun bir dönem boyunca görülmemesi, algılanmaması gerekiyordu. Böyle tam görmeyen varlıklar, her şeyi "akış içinde" görenlere göre üstünlük elde etti. Temelde, çıkarım yapar iken yüksek düzeyde sakınım da, her türden kuşkucu eğilim de yaşam için büyük bir tehlike oluşturur. Karşıt eğilim -yargıyı askıya almaktansa doğrulamak, beklemektense şeyler karşısında yanılmak, şeyleri sıkıştırmak, yadsımaktansa kabul etmek, adil olmaktansa yargılama- olağanüstü güçlü bir biçimde bakılıp yetiştirilmiş olmasaydı, hiçbir canlı varlık hayatta kalamazdı.

Bugün beynimizdeki mantıklı düşüncelerin, çıkarımların rotası, tek başına ele alındığında, çok mantıksız, adil olmayan güdüler arasındaki bir sürece, bir savaşa karşılık gelir. Artık bu ilkel düzenek kendi yolunda öyle hızlı, öyle iyi gizlenmiş olarak akıyor ki, biz genellikle yalnızca bu savaşın sonuçlarını yaşıyoruz.

112

Neden-sonuç. - Biz onu açıklama diye adlandırsak da, bilgi ile bilimin daha eski aşamalarından bizi ayırd eden "betimlemedir". Bizim betimlemelerimiz daha iyi. -Yoksa atalarımızdan daha iyi açıklamıyoruz. Biz toy insanın ya da eski kültürlerin sorgucularının, olsa olsa iki ayrı şey gördüğü yerde, türlü türlü ard arda geliş bulduk. Bu ard arda gelmeye "Neden" ile "sonuç" deniyor. Gelgelelim biz oluşun imgesini bu imgenin ötesine ya da ardına ulaşmaksızın yetkinleştirdik. Her durumda "neden" dizileri çok daha bütünlüklü olarak karşımıza çıkıyor, biz de çıkarım yapıyoruz: ilkin şu ya da bu önce gelmeli ki sonra şununla bu gelebilsin. -Ne var ki, bu herhangi bir kavrama içermiyor. Örneğin, her kimyasal süreçte, "nitelik", her zamanki gibi, bir tanısık olarak görünüyor; her türlü bir yerden bir yere gitmede de. İtmeyi kimse açıklamadı. Bir şeyi nasıl açıklayabiliriz? Biz olsa olsa var olmayan şeylerle çalışırız: çizgiler, düzlemler, atomlar, bölünebilir zaman aralıkları, bölünebilir uzamlar. Biz ilkin her şeyi bir imgeye, kendi imgemize dönüştürüyorsak, açıklama nasıl olanaklı olur?

Bilimi, şeyleri olabildiğince inanılır biçimde insansallaştırma girişimi olarak düşünmek yeter. biz şeyler, onların ard arda geliş-

lerini betimledikçe, kendimizi giderek daha kesin betimlemeyi öğreniyoruz. Neden ile etki: Belki de böyle bir ikilik hiç yok. Gerçekte bizim parçaları çiftler olarak yalıttığımız bir süreklilikle karşı karşıyayız. Tıpkı devinimi yalıtılmış noktalar olarak algılayıp onu görmeden bile çıkarsamamız gibi.

Birlikte birçok etkinin öne çıktığı birdenbirelik yolumuzu şaşırtır. Gerçekten, o salt bilim için birdenbiredir. Bu birdenbirelik anında gözümüzden kaçan sonsuz sayıda süreç vardır. Neden ile etkiyi gelişigüzel bölümler, parçalanmalar olarak değil bir süreklilik, bir akış olarak görebilen anlama yetisi neden- sonuç kavramını tanımayacak, bütün koşulluluğu yadsıyacaktı.

113

Zehirler öğretisi. - Bilimsel düşünmenin ortaya çıkabilmesi için öyle çok şeyin bir araya gelmesi gerekti ki? Bütün bu zorunlu güçler ayrı ayrı bulunmalı, uygulanmalı, yetiştirilmeliydi. Şu da var ki, onlar ayrı oldukça, etkileri şimdikinden, açıkçası bilimsel düşüncede bütünlendikleri, birbirlerini denetledikleri durumdan bütün bütün farklıydı. Onların etkisi, zehirlerin etkisiydi, örneğin kuşku, yadsıma, bekleme, toplama, dağıtma güdülerinin etkisi... Bu güdüler, kendi varoluşlarının ötekilerle birlikteliğini kavramayı; hepsinin bir insandaki bir tek örgütleyici gücün işlevleri olduğunu duyumsamayı öğrenmeden önce, yüzlerce insan kurban edildi. Şimdi bile bilginlerin, fizikçilerin, sanatçıların, yasa koyucuların daha yüksek bir organik dizge oluşturmak yönündeki sanatsal enerjileriyle yaşamın uygulamalı bilgeliğinin birleştiği zamanlar uzak görünüyor. -O çağlar geldiğinde, hepsi, şu anda onları bildiğimiz biçimleriyle, eski çağların değersiz kalıntıları gibi görünecek.

114

Törel alan nereye dek genişler.- Yeni bir imge görür görmez, dürüstlüğümüze, adaletimize bağlı olarak, onu hemen bütün eski deneyimlerimizin yardımı ile kurarız. Bütün deneyimler törel deneyimlerdir, duyu algısı alanında bile.[4]

---

[4] Burada, III. kitabın, kozmolojik, epistemolojik ilk bölümünden, töreler ile ilgili olan ikinci bölümüne geçiliyor.

115

Dört yanılgı.-[5]İnsan yanılgıları ile eğitilmiştir. İlkin o kendisini hiçbir zaman bütün olarak görmez; ikincisi, kendine kurgusal nitelikler verir, üçüncüsü kendisini hayvanlara, doğaya göre yanlış bir sıra düzenine yerleştirir; dördüncüsü, hep yeni iyi levhâları bulur, bunları her zaman bir süreliğine bengi, koşulsuz sayar. Bu yüzden, bugün bir insancıl güdü, insanca durum; yarın ise başka bir insanca güdü, insanca durum ilk sırada yer alır, çok yüceltilerek ululanır. Bu dört nedenin etkilerini giderseydik, insanlığı, insan olmayı, "insan değerini" de ortadan kaldırmamız gerekecekti.

116

Sürü içgüdüsü.- Nerede törellikle yüzleşsek, değer biçmelerle, insan güdüleri ile eylemlerinin sıra düzeniyle de karşılaşırız. Değer biçmeler ile sıra düzenleri topluluğun, sürünün gereksinimlerini dile getirir hep. Onun için en yararlı olan (ikinci en çok, üçüncü en çok) aynı zamanda bütün bireylerin değeri için ilk ölçüt sayılır. Törellik, bireyleri sürünün işlevi olmaları, kendilerine salt işlev olarak değer yüklemeleri yönünde eğitir. Farklı toplulukların korunmasının koşulları çok farklıdır; bu yüzden çok farklı törellikler vardır. Gelecekteki sürülerin, toplulukların, devletlerin biçimlerindeki özlü değişmeleri göz önünde bulundurarak, çeşit çeşit törelerin olacağını önceden söyleyebiliriz. Törellik bireydeki sürü içgüdüsüdür.

117

Sürü pişmanlığı.- İnsan geçmişinin en uzun, en uzak dönemleri boyunca vicdan azabı şimdiki gibi değildi. Bugün kişi salt kendi isteminden, eylemlerinden sorumludur, kendi kendisi ile gurur duyar. Bütün yasa öğretmenlerimiz, sanki yasanın kaynağı buymuş gibi, işe bireydeki bu benlik anlayışından, haz anlayışından başlarlar. Oysa insan geçmişinin en uzun dönemi boyunca,

---

[5] Putların Alaca Karanlığı'nda Dört Büyük Yanılgı adlı bir bölüm var. Nietzsche kendini yinelemez ama oradaki düşünceleri ile buradaki düşünceler arasında çarpıcı bir süreklilik vardır.

insanın yalnız durabildiğini düşünmekten daha korkunç bir şey yoktu. Tek başına olmak, şeyleri kendi başına yaşayarak anlamak, ne boyun eğmek ne de yönetmek, birey olmak- bu bir haz değil bir cezaydı. İnsan "bireyliğe" yargılanırdı. Düşünce özgürlüğü başlı başına bir rahatsızlık sayıldı. Şimdi biz yasa ile boyun eğmeyi bir zorlama, bir yitik olarak anlarken, eskiden bencillik acı verici, gerçek bir dert olarak anlaşılırdı. Benlik olmak, insanın kendisine, kendi ağırlığına, ölçüsüne göre saygı göstermesi -o günlerin beğenisine karşıydı. Bunu yapma eğilimi delilik sayılırdı; çünkü tek başına olmak her türlü acıyla, her türlü korkuyla bağlantılıydı. O günlerde "özgür istem" vicdansızlıkla sıkı sıkıya ilişkilendirilmişti, insan, eylemlerinde daha az özgür olduğu ölçüde; eylemlerinde kendi anlayışı değil sürü içgüdüsü dile geldiği ölçüde törel sayılırdı. Sürüye zarar vermek -bunu istemiş olsun olmasın- bireyin vicdanını sızlattı -komşusun, hatta bütün bir sürünün de. Bu konuda biz her bakımdan başka türlü düşünmeği öğrendik.

118

İyi isteme.- Bir hücrenin kendisini daha güçlü bir hücrenin işlevine dönüştürmesi, bu erdemli bir tutum mu? Böyle yapmak zorunda. Daha güçlü hücre daha güçsüzü özümsüyor, kötü bir hücre mi? O da yapmalı, bu onun için zorunluluk. Çünkü bol besin elde etmeğe çabalıyor, kendini yeniden yaratmak istiyor. Dolayısıyla biz yardımseverliğin olduğu yerde bağışlama güdüsü mü yoksa boyun eğme güdüsü mü var ayırd etmeli, içinde iyilik etme duygusu olanın daha güçlü olan mı yoksa daha güçsüz olan mı olduğunu sormalıyız. Sevinç ile istek birlikte bir şeyi bir işleve dönüştürme isteğinden daha güçlü görünüyor. Sevinç ile istenme isteği bir işlev olma isteğinden daha güçsüz görünüyor.

Acıma, özünde birinci türdendir: içgüdünün daha güçsüz olduğunu gördüğü şeyi kendine mal etmek dürtüsü- anlaşılır bir dürtü. Gelgelelim "Güçlü" ile "güçsüzün" göreli kavramlar olduğunu unutmamalı.

119

Özveriye hayır.- Birçok kişide, aşırı güçlü, doyurucu bir işlev olma isteği buluyorum. Kesinlikle bir "işlev" olabilecekleri bütün

yerler konusunda çok arınmış bir anlayışları var. Ayrıca bu yönde bir itilimleri de. Örnekler içinde kendilerini bir erkeğin işlevine dönüştüren şu kadınlar da var, sonuçta bunların gelişmesi güdük kalıyor, böylece de erkeğin kesesi, politikası, eğlencesi oluyorlar. Böyle varlıklar kendilerini en iyi bir başka organizmada uygun bir yer bulduklarında koruyorlar: Bunu başaramazlarsa hırçınlaşıyorlar, öfkeleniyorlar, kendilerini yiyiyorlar.

120

Tinin esenliği.- Törelliğin gözde tıbbi formülasyonu Chios'lu Ariston'a dek gider. Onun "Erdem tinin esenliğidir" sözünün yararlı olabilmesi için sizin "erdeminiz sizin tininizin sağlığıdır" biçiminde dönüştürülmesi gerek. Çünkü bu nitelikte bir sağlık[6] olmadığı için bir şeyi bu yolla tanımlamaya her yelteniş başarısızlığa uğruyor.. Gövdeniz için neyin sağlıklı olduğunun belirlenmesi bile, sizin amacınıza, çevrenize, enerjilerinize, güdülerinize, yanlışlarınıza, en başta da tininizin ülkülerine, düşlemlerine bağlıdır. Dolayısıyla gövdenin sayısız sağlığı vardır. Böylece, biz gövdenin yeniden baş kaldırmasına ne ölçüde izin verirsek, sapkın "insanların eşit olduğu" öğretisini ne ölçüde yadsırsak, tıp adamlarının olağan insan kavramını, onunla birlikte de olağan diyet ile olağan hastalık süreci kavramını o ölçüde bırakması gerekecektir. Tinin sağlığı ile sayrılığı üzerine düşünme, tinin esenliğinde her insana özgü erdemi bulma zamanı ancak o gün gelir. Elbette, bu sağlık bir insanda öteki kişinin tersi gibi görünecektir.

Sonuçta,büyük soru yanıtlanmadan kalır: Erdem uğruna bile olsa, hastalığın üstesinden gelebilir miyiz; bilgi susuzluğumuz, özelikle de kendimizi bilme susuzluğumuz sağlıklı bir tin kadar hasta bir tini de gerektiriyor mu ? Kısacası, sağlık istemi kendi başına bir önyargı, bir ödleklik, belki de pek ustaca bir barbarlık, döneklik mi değil mi?

121

Kanıtsız yaşam.- Kendimize içinde yaşayabileceğimiz bir dünya düzeni kurduk- cisimler, çizgiler, düzlemler, nedenler etkiler, devinimler durgunluklar, biçimler içerikler olduğunu

---

[6] Bireşsellşmemiş bir erdem olarak sağlık

kabul ederek. İnancın bu öğeleri olmasa artık kimse yaşamını sürdüremezdi. Yaşam bir kanıt değildir. Yaşam koşulları yanlışı da içerebilir.

122

Hristiyan lıktaki törel kuşkuculuk.- Aydınlanmaya Hristiyan lığın da büyük bir katkısı oldu, insanları suçlayarak, gücendirerek törel kuşkuculuğu pek keskin, pek etkili bir biçimde öğretti, bunu usanmadan, ustalıkla yaptı. Her bireyin kendi "erdemine" olan inancını yıktı. Eskiden kıtlığı çekilmeyen erdem örneklerinin, kendi yetkinliklerine inançla dopdolu, bir matador onuruyla yaşayan bu kişilerin yeryüzünden silinmesine yol açtı.

Bugün Hristiyan lığın bu kuşkuculuk okulu tarafından eğitilirken, eskilerin törel incelemelerini -örneğin Seneka ile Epiktetos'u- okurken saptırıcı bir üstünlük duygusuna kapılır, kendimizde bir sürü gizli iç görü, üst-görü olduğunu duyumsarız. Yaşlı bir adamla konuşan bir çocuk gibi, ya da La Rochefoulaculd'un[7] önündeki aşırı coşkulu bir genç gibi utanırız: Erdemin ne olduğunu onlardan daha iyi biliriz.

Şu da var ki, sonunda biz bu dinsel kuşkuculuğu, günah, pişmanlık, kayra, kutsama gibi bütün dinsel durumlara, işlemlere uyguladık. Kurtçuğun öyle derine inmesine izin verdik ki, Hristiyan kitaplarını okur iken biz de aynı kurnaz üstünlük, anlayış duygusuna kapılır olduk

Biz din duygusunu da daha iyi biliyoruz. Bu, onları iyi bilme, iyi betimleme zamandır, çünkü eski inancın müminleri de ölüp gitmektedir. Onların imgelerini, türlerini hiç değilse bilgi için saklayalım.

123

Salt araçtan fazla bir şey olarak bilgi.- Bilim, bu yeni tutku olmadan da -bilgi tutkusu demek istiyorum- ilerlerdi, en başta da şimdiye dek onsuz gelişip olgunlaştı. Bilime duyulan iyi inanç, yeni çağda egemen olan onun yararlı olduğu önyargısı (önceden kilisede bile egemendi bu duygu) gerçekte şuna dayanır: Bu koşulsuz zorlama, tutku kendisini öyle seyrek açığa vurmuştu ki,

[7] Françoise de La Rochefoucauld (1613-80).

bilim bir tutku değil yalnızca bir koşul, bir "ethos" sayılmıştı. Sık sık bilginin *amour-plaisir*'i[8] (merak), ya da, açığa vurulmamış onur, yaşamı devam ettirme güdüsü ile ona alışkın olarak *amour-vanite*[9] yeterli görülür. Birçok kişiye, çok fazla boş vakitlerinin olması, bu boş vakti okumak, toplamak, gözlemek, yeniden saymaktan başka ne yapacaklarını bilmemek tamamen yeter- Onlardaki "bilimsel dürtü", can sıkıntısıdır.

Papa X. Leo bilimi övdü (Beroalda'ya mektubunda) Onu en güzel süs, yaşamımızın en büyük gururu, hem mutluluk hem de mutsuzluk zamanlarının en soylu uğraşı diye adlandırdı. Sonunda da "O olmasa bütün insan çabaları ayaklarını basacak sağlam bir yer bulamazdı- o varken bile şeyler değişkendir, epeyce güvensizdir" dedi. Gelgelelim bu hoş görülebilir düzeyde kuşkucu papa da bilimin bütün öteki kilise övgücüleri gibi en son yargısı konusunda susar: Onun sözlerinden, böyle bir sanat dostu için yadırgatıcı olsa da, bilimi sanattan üstün tuttuğu sonucunu çıkarılabilir. Ne var ki, sonuçta bilimlerin üzerine yerleştirdiği şeyi söylemediği sürece, incelikten başka bir şey değildir bu: "Vahiy ile gelen hakikat", "Tinin ebedi kurtuluşu" ile karşılaştırıldığında, onun gözünde süslerin, görkemin, eğlencenin, yaşamın güvenliğinin ne anlamı var? Bilim ikinci sınıf bir şeydir, en son, koşulsuz tutkunun nesnesi değildir" Leo bu yargıyı gönlünde alı koyar: Hristiyan lık'ın bilim konusundaki gerçek yargısı budur.

Bilimin en keskin çıraklarının bile erdem için didinmeyi ilk sıraya yerleştirmesi , eski çağda onun değeri, önemi daha azalttı. Bilgi erdemin en iyi aracı olarak kutsandığında, bilimin en yüksek övgüyü aldığı düşünüldü. Bilginin bir araçtan daha fazla bir şey olmak istemesi tarihte yeni bir şeydir.

124

Sonsuzun çevreninde.- Karayı bırakıp gemiye bindik, geride kalan köprülerimizi yaktık. Aslında daha da ileri giderek ardımızdaki kalan karayı yıktık. Şimdi, bak gemicik: Okyanus senin yanında. Elbette hep kükremez o, ara sıra ipek gibi, altın gibi, görkemin düşleri gibi saçılmış olarak uzanır. Ama onun sınırsız olduğunu, sınırsızlıktan daha korkunç bir şey olmadığını anladı-

[8] Hazza dayalı aşk.

[9] Boşluğa dayalı sevgi.

ğın zaman da gelecek. Ah, kendini özgür sanıp şimdi kafesin duvarına çarpan kuş. Sanki o sana daha çok özgürlük sunuyormuşçasına sılayı özlediğinde: Yazık ,"kara" da yok artık sana.

125

Kaçık adam- Öğle öncesi aydınlığında bir fener yakan, pazar yerinde koşarken durmadan "Tanrıyı arıyorum! Tanrıyı arıyorum!" diye bağıran kaçık adamı duymadınız mı? Oradakilerin çoğu tanrıya inanmayanlar olduğu için onun böyle davranması büyük bir kahkahanın patlamasına yol açtı, onu kışkırttılar. "Ne, yolunu mu şaşırmış?" diye sordu biri. Bir başkası "Çocuk gibi yolunu mu kaybetmiş" dedi. "Yoksa saklanıyor mu?", "Bizden korkuyor mu?", "Yolculuğa mı çıkmış?", "Yoksa göçmüş mü?" Onlar birbirlerine böyle bağırarak güldüler. Kaçık adam onların arasına sıçrayıp bakışlarıyla onları delip geçerek "Tanrı nerede?" diye sorar, "şunu da söyleyeceğim, onu biz öldürdük -sizlerle ben! Onun katiliyiz hepimiz. Ama bunu nasıl yaptık? Denizi kim içebilir? Bütün çevreni silmemiz için bize bu süngeri kim verdi? Onu güneşinin zincirlerinden kurtarır iken ne yaptık biz yeryüzünde? Nereye gidiyor şimdi dünya, biz nereye gidiyoruz? Bütün güneşlerden uzağa mı? Sürekli, boş yere geriye, öne, yana, bütün yönlere atılıp durmuyor muyuz? Üst alt kaldı mı? Sanki sonsuz bir hiçte yolumuzu yitirmiyor muyuz? Boş uzayın soluğunu duymuyor muyuz? Hava giderek soğumuyor mu? Giderek daha çok, daha çok gece gelmiyor mu? Öğleden önce fenerleri yakmak gerekmiyor mu? Tanrıyı gömen mezar kazıcılarının yaygarasından başka bir ses duyuyor muyuz? Tanrısal çürümeden -Tanrının çürümesinden başka koku duyuyor muyuz? Tanrı da çürüdü. Tanrı öldü! Tanrı ölü! Onu öldüren de biziz!

Bütün katillerin katili olan biz nasıl avunacağız? Dünyayı şimdiye dek elinde tutan, en kutsal, en güçlü olan bizim bıçaklarımızla kana bulandı. Kim temizleyecek bu kanı bizden? Hangi suyla arıtabiliriz kendimizi? Nasıl bir kefalet törenini düzenlesek, hangi kutsal oyunu oynasak? Bu eylemin büyüklüğü bizim için fazla büyük değil mi? Bu ancak eylemi gerçekleştirene yaraşır sayıldığı için bizim tanrı olmamız gerekmiyor mu? Hiçbir zaman daha büyük bir eylem olmadı, şu da var ki, bizden sonra doğacak olan, bu eylem yüzünden şimdiye kadarki tarihlerden daha yüksek bir tarihin bir parçası olacak!"

Kaçık adam burada susar, dinleyenlere bakar: Onlar da suskun, söylenenleri yadırgamış halde ona bakarlar. Sonunda kaçık adam elindeki fenerini yere atar, fener söner, parçaları çevreye dağılır. Sonra "çok erken geldim, daha zamanı değildi. Bu tekinsiz olagelme daha yolda, yolculuğunu sürdürüyor. O daha hâlâ insanların kulağına ulaşmadı. Şimşeğin de gökgürültüsünün de zamanı var. Yıldızların ışığının zamanı var, siz yaptıktan sonra bile, işlerinizin görülmesinin, duyulmasının zamanı var. Bu eylem onlara hâlâ en uzak yıldızdan bile uzak, ama yine de bunu onlar yaptı!" Kaçık adamın aynı gün farklı kiliselere daldığı, içerde *Requem aeternam deo*'yu söylediği anlatıldı. Dışarı sürülmüş, sorguya çekilmiş; ama o şu yanıtı vermiş hep "Tanrının türbeleri, mezarları değilse nedir bu kiliseler?"

126

Mistik açıklamalar.- Gizemli açıklamalar derin sayılır. Aslında onlar yüzeysel bile değildir.

127

Nachwirkung der ältesten Religiosität.- Jeder Gedankenlose meint, der Wille sei das allein Wirkende; Wollen sei etwas Einfaches, schlechthin Gegebenes, Unableitbares, An-sich-Verständliches.

En eski dinselliğin sonraya etkisi.- Düşüncesiz kişi, istemenin tek başına etkili olduğunu kabul eder; istenci yalın, gelişigüzel verilmiş, kendinde anlaşılabilir bir şey sayar. Bir şey yaparken, örneğin bir şey kırarken, kıranın kendisi olduğu, istediği için kırdığı kanısındadır. Burada bir sorun görmez; ona göre duyduğu istek yalnızca neden sonuç varsayımı bakımından değil, bunlar arasındaki ilişkiyi anladığı yolundaki inancı bakımından da yeterlidir. Olagelmenin düzeneği üzerine, bir vuruşun ortaya çıkması için yapılması gereken yüzlerce ince iş üzerine hiçbir şey bilmez. ; aynı biçimde, istemenin, kendi kendine, bu işin en küçük bölümünü bile yapamayacağı konusunda da hiçbir şey bilmez. Onun için istem büyüsel bir biçimde etkin olan bir güçtür, sonucun nedeni olan isteme inanç, büyüsel olarak etkin olan güçlere inançtır.

İmdi, özde, kişioğlu bir şeyin olup bittiğini gördüğü yerde, bu oluşun arkasında, bir neden olarak bir istemenin; kişisel, isteyen bir varlığın iş başında olması gerektiğine inandı. Mekanik kavramı ondan çok uzaktı. İnsan upuzun bir dönem boyunca, yalnızca kişilere inandığı için (tözlere, güçlere, şeylere, vb. inanılmadığı için) neden-sonuç inancı, onda temel bir inanç oldu. O, bir şeyin olduğu her yerde bu inancı uyguladı. -O, içgüdüsel olarak hâlâ bunu yapıyor: Bu, en eski kökenli atavizmidir.

"Nedensiz sonuç yoktur", "her sonuç yeri geldiğinde bir nedendir" önermeleri çok daha sınırlı önermelerin genellemeleri gibi görünür: "İsteme olmadan etkileme yoktur"; "Ancak isteyen varlıklar üzerinde etkili olunabilir", "Bir sonuçtan ötürü acı çekme hiçbir zaman saf, sonuçsuz değildir tersine bütün acılar isteğin kışkırtmasından oluşur" (eyleme, direnişe, öç almaya, karşılık verme). Ama insanlığın tarihöncesinde iki önerme kümesi de özdeşti: Birinciler ikincilerin genellemesi değildi, ikinciler birincilerin yorumlarıydı.

Schopenhauer bütün varolanların yalnızca bir isteme olduğunu kabul ettiğinde, eski bir mitolojiyi tahta çıkardı. Öyle görünüyor ki, o isteği çözümlemeğe bile hiçbir zaman yeltenmedi. Çünkü herkes gibi o da, istemin tümden yalın olduğuna, doğrudanlığına inandı. -Oysa istem çok iyi uygulanan bir düzenektir, bu yüzden de gözleyen gözden kaçar neredeyse.

Schopenhauer'e karşı şu önermeyi ileri sürüyorum: İlkin, istemin var olması için haz ile hoşlanmama düşüncesi gerekir. İkincisi, güçlü bir dürtü hoşlanma ya da hoşlanmama olarak yaşanıp anlaşıldığında, bu anlama yetisinin yorumuna dayanır, o da bu işi genellikle bizim bilincimize yükseltmeden yapar. Bir, aynı dürtü haz ya da hoşlanmama olarak yorumlanabilir. Üçüncüsü, haz, hoşlanmama, istek ancak anlama yetisi olan varlıklarda olabilir, organizmaların büyük çoğunluğunda bu tür bir şey yoktur.

128

Bir yakarının değeri.- Tanrıya yakarı, özünde, hiçbir kişisel düşüncesi olmayan, ruh yüksekliği nedir bilmeyen ya da böyle bir yüksekliği farketmeden yaşayıp giden insanlar için icat edilmiştir. Kutsal yerlerde; yaşamda dinginlik gerektiren, bir tür tanrısallık gerektiren bütün anlamlı durumlarda bu tayfanın durumu ne olacak? İrili ufaklı bütün din kurucularının bilgeliği, hiç değil-

se ötekilerin düzenini bozmasınlar diye, bunlara yakarı sözcükleri vermiştir. -Çünkü, dudakların mekanik çalışması belli bir zaman alır, belleğin bir parça güç harcamasına yol açar; ayrıca da eller, ayaklar, gözler bir süre kımıldamaz. Bırakın Tibetliler gibi ölçüsüz süre için "*om mane padme hum*"larını çiğnesinler; Benare'ler gibi, Ram, Ram, Ram diyerek tanrının adını parmaklarıyla saysınlar (çekici olsun olmasın dua böyle sürer gider); bin adıyla Vishnu'yu ya da doksan dokuz adıyla Allah'ı onurlandırsınlar; dua değirmenleri ya da tespihler kullansınlar. İşin özü bu uğraşın onları bir süreliğine bağlanmış olması; ayak altında dolaşmalarını katlanılabilir kılmasıdır. Onların dua türü, düşünceleri olan, kendi ruhsal yükseklerini bilen dindar kişilerin yararına icat edilmiştir. Ne var ki, bu tip bile, ard arda huşu uyandıran sözler, sesler dindar bir tekdüzelik çıka geldiğinde bıkkın saatler yaşar. Ama bu ender insanlar -her dinde bir istisna olan ayrıksı kişiler- bu durumda ne yapacaklarını bilirler, güçsüz, yoksul tinler ise bilmezler; yakarı takırtıları engellense, böyleleri dinlerinden yoksun bırakmış olurlardı. -Protestanlık bunun böyle olduğunu bize giderek daha fazla gösteriyor. Dinin kitlelerden istediği, insanların ellerini, gözlerini, ayaklarını, öteki organlarını sakin tutmasıdır, böylece onlar bir süre daha güzel olur -daha insanca görünürler.

129

Tanrının koşulları- Luther doğru biçimde "Bilge insanlar olsazsa tanrının kendisi de olmaz" dedi. Ama "Alıklar olmasa tanrı daha bile az var olurdu." Bizim iyi Luther'imiz bunu söylemedi.

130

Tehlikeli bir yargı.- Hristiyan lığın dünyayı çirkin, kötü bulması bir çözümdü, bu çözüm dünyayı çirkinleştirip kötüleştirdi.

131

Hristiyan lık ile intihar.- Hristiyan lık ortaya çıktığında intihara can atanlardan geçilmiyordu. Hristiyan lık da onu gücünün kaldıracına dönüştürdü. Yalnıza iki tür intihara izin verdi, onları en yüksek tanrısallıkla, en yüce umutlarla süsledi, ötekileri kor-

kunç bir biçimde yasakladı. Yalnızca şehitler ile çilecilerin kendi gövdelerini usul usul yıkmalarına izin verildi.

132

Hristiyan lığa karşı.- Şimdi Hristiyan lığa karşı yargı veren gerekçelerimiz değil beğenimiz

133

İlke.- İnsanlığın tekrar tekrar baş vurmak zorunda kaldığı kaçınılmaz bir varsayım, uzun erimde doğru olmayana en sağlamca inançtan (örneğin Hristiyan inancı) daha güçlüdür. Uzun erimde: Bu bağlamda yüzbinlerce yıl anlamına geliyor.

134

Kurban olarak kötümserler.- Varoluştan derin bir usancın yaygınlaştığı yerde, bir halkın çoktandır yapmış olduğu büyük bir beslenme yanlışının etkisi açığa çıkmaktadır. Dolayısıyla Budacılığın yayılması (kaynağı değil), büyük ölçüde Hintlilerin beslenmede pirince aşırı bağlanmaları, neredeyse yanlızca onunla beslenecek ölçüde bağlanmalarıydı. Bu genel bir gevşemeye yol açtı. Belki, yeni çağda Avrupa'nın küskünlüğünün nedeni büyük babalarımızın, Alman beğenisinin Avrupa üzerindeki etkisi yüzünden, orta çağ boyunca kendilerini içkiye vermeleridir. Orta çağ, Avrupa'nın alkol zehirlenmesi demektir. Almanların yaşam memnuniyetsizliği özünde bir kış hastalığıdır, bu hastalık, Almanların oturma odalarındaki bozulmuş mahzen havası ile soba dumanının etkisiyle daha da kötüleşir.

135

Günahın kökeni.- Günah, Hristiyan lığın şimdi ya da bir zamanlar egemen olduğu her yerde anlaşıldığı biçimi ile, bir Yahudi duygusu, buluşudur. Bu ardalan bakımından Hristiyan ahlakı, Hristiyanlık dünyayı "yahudileştirmeği" amaçladı. Eski Yunanın - günah duygusu olmayan bir dünyanın- bizim duyarlılığımıza hâlâ pek tuhaf görünmesi, onun Avrupa'da ne ölçüde başarılı olduğunu ortaya koyuyor. Oysa bütün bir kuşak, çok sayıda yetkin bi-

rey bu dünyaya yaklaşmak, onu özümsemek için ne çok iyi niyet gösterdi. "Tanrının kayrasına ancak pişmanlık duyduğunda ulaşacaksın". Yunanlı bu sözü hem gülünç hem de sıkıcı bulurdu. O "Belki köleler böyle duyumsar" derdi. Hristiyan, güçlü, aşırı güçlü, öç sever bir varlığı önceden kabul eder. Gücü öylesine büyüktür ki kimsenin, onurunu kırma dışında ona zarar verme olanağı yoktur. Her günah onun onuruna bir saygısızlıktır, bir *crimen laesae majestatis divinae*'dan[10] başka bir şey değildir. Pişmanlık, kendini aşağılama, toz toprak içinde yuvarlanma, bağışlanmanın - kısacası, onun kırılan onurunun onarılmasının- ilk koşuludur, son koşul da budur: Onur için yanıp tutuşan bu göksel doğulu, günahın başka bir zararı olup olmadığına, onun gelişerek insanları bir salgın gibi bir biri ardına ele geçirip boğacak büyük bir felaket olup olmadığına aldıramaz. Günah insanlığa değil, ona karşı bir saldırıdır. Onun lutfuna erenler günahın doğal sonuçları bakımından onun aldırışsızlığına da ermişlerdir. Tanrı ile insanlık bütün bütün ayrılmıştır. Bu durumda insanlığa karşı bir günah gerçekten düşünülemez. Her eylemi, doğal sonuçları bakımından değil, salt doğaüstü sonuçları bakımından düşünmek gerekir. Yahudi duygusu bunu ister, çünkü doğal olan her şeye boş verilebileceğini düşünür. Buna karşılık Yunanlılar ,kutsala karşı saygısızlık kavramına çok daha yakındı, hatta bunda-Prometheus'un durumundaki gibi hırsızlıkta; Ajaks'ın durumundaki gibi çılgınca bir kıskançlığın göz önüne serilmesi olarak sığırların boğazlanmasında- bir soyluluk bile bulurlardı. Onlar kutsala saygısızlığa tanrısallık uydurmak, ona soyluluk katmak için trajediyi buldular.- Bütün şiirsel yetilerine, yücelik duygusuna karşın Museviliğe özce, derinlemesine yabancı kalan bir sanat, bir haz biçimi.

136

Seçilmiş halk.- Yahudiler, onlar ulusların törel dehası oldukları için, kendilerini bütün uluslar arasında seçilmiş bir halk olarak duyumsarlar (çünkü kendilerini insan olarak öteki halklardan çok daha derinlemesine aşağı görürlerdi) -Yahudilerin kendi tanrısal krallarından, ermişlerinden hoşlanmaları XIV. Luis'ten türetilen Fransız soyluluğunun krallarından hoşlanmasına benzerdi. Soyluluk bütün erkini, hükümranlığını krala teslim ederek

[10] Tanrısal majestenin onurunu kırma.

alçalmıştı. Bunu duyumsamamak için, bunu unutabilmek için kralca bir görkem, kralca bir yetke, ancak soyluluğun ulaştığı, dengi olmayan bir güç bolluğu gerekti. Bu ayrıcalık sayesinde, insan sarayda yükselir, altındaki her şeyi, bu üstün durumdan görerek aşağılık bulurdu. - Böylece vicdanının buluttan nem kapan sesinden kurtulurdu. Dolayısıyla krallık gücünün kulesi bulutlara varasıya yükseltildi, insanlar kendi güçlerinin son taşını da bu kulenin üzerine yerleştirdiler.

137

Kıssadan hisse.- İsa, ancak Yahudi manzarasında olanaklıydı. -Öfkeli Yehova'nın karanlık, büyük fırtına bulutunun yayıldıkça yayıldığı manzarada demek istiyorum. Bir tek güneş ışınının arada sırada korkunç, sürekli, genel bir gün-geceyi delivermesi, yalnızca burada bir "sevi" tansığı, hak edilmemiş bir "kayra" gibi algılandı. İsa, Tanrının insana indiği gökkuşağını, merdiveni ancak burada düşleyebilirdi. Başka yerlerde güzel hava, güneş ışığı kural sayılıyor, her gün yaşanan bir şey olarak görülüyordu.

138

İsa'nın yanlışı.- Hristiyanlığın kurucusu insanın en çok günahlarından ötürü acı çektiğini düşündü. Bu onun yanılgısıydı - günahsız olduğunu düşünen, günahı ilk elden deneyimlememiş birinin yanılgısı. İsa'nın ruhu, onların çektiği bu acı için harika, düşlemsel bir sevecenlikle doldu taştı. Günahı bulan kendi halkı günahlarından nadiren çok büyük bir acı çekti -Ama Hristiyanlar o zamandan beri, onun yanılgısını "doğru çıkararak" ustalarını korumanın, yanlışını kutsamanın yolunu buldu.

139

Tutkuların rengi.- Halkın, Aziz Paul gibi tutkulara karşı bir nazar boncuğu var: Onların bu konusunda tek bildiği tek şey, tutkuların kirli, çirkinleştirici, kalp kırıcı olduğudur. Bu yüzden halkın ülkücü eğilimi, tutkuların yok sayılmasını amaçlar, yetkin arılığı tanrıda bulurlar. St. Paul'den de Yahudilerden de pek farklı biçimde, Yunanlılar ülküsel eğilimlerini düpedüz tutkulara yönelttiler; sevdiler, yükselttiler, yaldızladılar, tanrısallaştırdılar

onları. Besbelli, tutkular onları daha mutlu etmekle kalmadı, daha arı, daha tanrısal da kıldı. -Ya Hristiyanlar? Onlar bu bakımdan Yahudi mi olmak istediler? Yoksa başardılar mı?

140

Pek Yahudice.- Tanrı sevilmek istediyse ilk başta yargılamayı bir yana bırakmalıydı; adaleti de. Bir yargıç, acımalı bir yargıç bile sevilmez. Bu noktada, Hristiyanlığın kurucusu, duyguları bakımından yeterince incelmiş değildi -bir Yahudi olarak.

141

Pek doğulu.- Ne? İnsanları ancak kendisine inanmaları koşulu ile seven, bu sevgiye inanmayanlara kötü kötü bakan, göz dağı veren bir tanrı mı? Ne? Her şeye gücü yeten bir tanrının duyduğu, eğerli tümcelere sıkıştırılmış, bir aşk mı? Bir kez olsun, onurun, öfkeli öç alma duygusunun efendisi olamamış bir aşk mı! Bütün bunlar ne kadar da doğulu! "Seni seviyor olsam, sana ne bundan?" bütün Hristiyanlığa yeten bir eleştiridir.

142

Günlük.- Buddha: "Sana iyilik edene yaltaklanma!" der. Bu sözü Hristiyan kilisesinde yineleyin: Havadaki Hristiyan olan her şeyi bir anda temizler.

143

Çok tanrıcılığın en büyük üstünlüğü.- Bir bireyin kendi ülküsünü öne sürmesi, ondan kendi yasasını, sevinçlerini, haklarını türetmesi- Şimdiye dek bu en edepsiz sapkınlık, puta taparlığın ta kendisi sayılageldi. Bunu göze alan az sayıda insan hep bu yüzden, "Bu ben değildim, değildim! Bir tanrı bana aracılık etti" diyerek, kendi kendini savunmak zorunda kaldı. Harika bir tanrılar yaratma sanatı, yetisi -Çok tanrıcılık- bu dürtülerin kendini boşaltabileceği, arıtabileceği, yetkinleştirebileceği, yüceltebileceği bir ortamdı. Çünkü özünde bu, inatçılık, boyun eğmezlik, kıskançlıkla ilişkili olan, farkına varılmamış bir dürtüydü.

Kişinin kendi ülküsüne sahip olma dürtüsüne bu düşmanlık, bir zamanlar her türlü törelliğin merkezi yasasıydı. Yalnızca bir düzgü vardı: "İnsan". Her halk, bu tek, en son düzgüye sahip olduğunu düşündü. Oysa yukarıda, dışarıda, üst-dünyanın biraz uzağında düzgülerin çokluğunu gözlemesine izin verilen biri vardı; bir tanrı ötekinin yadsınması sayılmıyordu, ötekine karşı bir sövgü de değildi. İnsanların lüksüne ilk kez burada izin veriliyordu, ilk kez burada birinin hakları onurlandırıldı. Tanrıların, kahramanların, her türden üstün insanın,[11] insanımsının- aşağı insanın, cücelerin, perilerin, kentaurların, satirlerin, cinlerin, şeytanların da icat edilmesi bencilliğin, bireyin egemenliğinin haklı kılınması bakımından paha biçilmez bir başlangıç deneyimiydi. Birinin öteki tanrı ile ilişkisinde bir tanrıya bağışladığı özgürlük- sonunda insan yasalar, gelenekler, komşular bakımından kendi kendine de özgürlük bağışladı

Öte yandan tek tanrıcılık, olağan insan tipi öğretisinin bu katı sonucu -normal bir tanrının yanında yalnızca sözde tanrıların olduğuna inanç,- insanlığın şimdiye dek karşılaştığı belkide en büyük tehlikeydi. O, bizi, görebildiğimiz kadarıyla, öteki türlerin çoğunun çoktan ulaştığı ilkel bir tıkanma ile tehdit etti. Çünkü onların tümü kendi türleri için bir tek normal tipe, ülküye inanırlar, onlar törelerin törelliğini kendi etlerine kanlarına dönüştürmüşlerdir. Çok tanrıcılıkta insanın özgür tinliliği, çok tinliliği ilk başlangıç biçimine ulaştı- kendimizi kendi yeni gözlerimizle, daha da bizim olan yeni yeni gözlerimizle yaratma gücüne: Dolayısıyla bütün hayvanlar içinde yalnızca insanın bengi çevrenleri, bakış açıları yoktur.

144

Dinsel savaşlar.- Din savaşı kitlelerin şimdiye kadarki en büyük ilerlemesini gösterir. Çünkü o kitlelerin kavramlara saygılı davranmağa başladığını kanıtlar. Din savaşları tarikatlar arasındaki daha incelmiş savaşlardan sonra başladı.

[11] Bu "üst insanlar"ın (Uebermenschen) Nietzsche'nin kitaplarındaki ilk görünüşüdür

145

Et yemezleri bekleyen tehlike.- Patatesin ağır bastığı bir beslenmenin içki kullanımına yol açması gibi pirincin ağır bastığı bir beslenme de afyon ile uyuşturucu kullanımına yol açar. Ancak bu beslenmenin, uyuşturucu etkisi yapan düşünüş, duyuş yollarını içeren daha ince etkileri de vardır. Bu şu olgu ile de uyum içindedir: Duyup düşünmenin uyuşturucu biçimlerini destekleyenler, örneğin Hintli gurular, baştan sona etsiz bir beslenmeyi överler, ellerinden gelse, bu tür beslenmeyi kitleler için bir yasa olarak koymak isterler. Bu yolla onlar, doyurabilecek konumda oldukları bir gereksinimi yaratıp arttırmak isterler.

146

Alman umutları.- Ulus adlarının genellikle kaba adlar olduğunu unutmayalım. Örneğin Tatar, "köpek" anlamına gelir. Çinliler onları böyle adlandırırdı. "Germans"[12] özünde "kafir" demektir. Gotlar Hristiyan olduktan sonra, çok sayıdaki akraba boyu, Tevratın yunanca çevirisine uygun olarak bu biçimde adlandırdılar. Yunanca Tevrat, kafirler için, Yunancada "uluslar" anlamına gelen bir sözcük kullanır. Bakınız Ulfias[13] Almanların adı Avrupa'daki Hristiyan-olmayan ilk ulus diye kötüye çıkmıştır; ama bunu onurlu bir ada dönüştürme olanakları var gene de. Schopenhauer onlara bu yolda belirgin bir yatkınlıkları olduğu konusunda güvence verdi. Bu onların Romalı olmadığını düşünen "Burada Ben duruyorum, başka türlü Ben olamam" diyen Luter'in sözleri de böylece yerine getirilmiş olurdu.

147

Soru-yanıt.- Yaban boyların günümüz Avrupalılarından aldığı ilk şey nedir? İçki ile Hristiyanlık; Avrupa uyuşturucuları... Peki en çabuk neden yok oluyorlar? Avrupa'nın uyuşturucularından.

---

[12] Almanlar.

[13] "Alman yazınının babası" Ulfias dördüncü yüzyılda yaşayan bir Got din adamıdır. İncili Got diline çevirmiştir.

148

Reformasyonlar nerede olur.- Kilisenin en fazla yozlaştığı çağda Almanya'daki kilise en az yozlaşmıştı. Reformasyonun burada olmasının niçini de budur, reformasyon Almanya'da yozlaşmanın başlangıcına bile katlanılamadığını olduğunu gösterir.

Karşılaştırma yapılırsa,o dönemde hiçbir ulus, Luter'in zamanındaki Almanlardan daha Hristiyan değildi. Onların Hristiyan uygarlığı, yüzlerce tomurcuktan çiçek açmağa hazırdı. Yalnızca bir gece daha gerekiyordu. Ne var ki, bu gece fırtına getirdi, her şeye son verdi.

149

Reformasyon'un başarısızlığı.- Bir çok Yunanlının yeni bir Yunan dini kurma girişiminin başarızlığa uğraması, orada epeyce erken çağlarda bile, daha yüksek bir uygarlığın varlığını gösteriyordu. Bu şunu düşündürür: Yunanistan'da erken dönemde, türlü türlü gereksinimleri, mutsuzlukları, inancın, umudun bir tek reçetesi ile sağaltılamayan türlü türlü bireyden geçilmiyordu.

Pythagoras, Platon belki Empodokles, daha çok önceleri orfeusçuluğun ateşli yandaşları, yeni dinler kurmayı amaçladılar. İlk ikisi din kurucusu rolüne ruhça, yetenekçe öyle uygundu ki insan onların bu konuda başarıya ulaşamamasına şaşar. Hepsi ancak tarikatlar kurabildi. Bütün bir ulusun düzeltilmesinin başarısız olduğu, önderlerin yalnızca tarikatlar kurabildiği her yerde, ulusun nispeten heterojen olduğu, kaba sürü içgüdüsünden, törelerin törelliğinden uzaklaşmağa başladığı sonucunu çıkarabiliriz. Onlar ilginç bir ara durumda kalırlar. Bu durum genellikle ahlak ile yozlaşmanın küçümsenmesi olarak öylece bırakılır. Oysa, gerçekte bu, yumurtanın olgunlaşmağa yüz tuttuğunu, kabuğun kırılmak üzere olduğunu belirtir.

Luter'in Reformasyon'unun Kuzeyde başarılı olması, Avrupa'nın kuzeyinin güneyine göre geciktiğini, hâlâ yalnızca homojen, tekdüze ihtiyaçları bildiğini düşündürüyor. Gerçekten, Güneydeki eski dünyanın kültürü Alman barbarların kanının aşırı ölçüde karışması ile usul usul barbalaşmasaydı, böylece kültürel üstünlüğünü yitirmeseydi, Avrupa hiçbir zaman öncelikle Hristiyan olmazdı.

Bireyin ya da bireyin düşüncelerinin etkisi koşulsuz olabildiği ölçüde, etkilenen kitlenin de daha homojen, daha alçak olması

gerekir. Bu arada karşıt hareketler, tanınması, karşılanması gereken karşıt gereksinimlerin olduğunu belli eder. Tersine her zaman şu çıkarımı yapabiliriz: Bir uygarlık, güçlü, başkasına söz hakkı tanımayan yaradılışların etkisi az iken, bunlar olsa olsa tarikatlar kurabilirken, gerçekten yüksektir. Bu, çeşitli sanatlara, bilgi alanına da uyar. Birinin yönettiği yerde kitleler vardır. Kitlelerin olduğu yerde köle olma ihtiyacını da buluruz. İnsanların köleleştirildiği yerde, az sayıda birey vardır. Sürü içgüdüsünün vicdanı, bu az sayıdaki bireye karşı çıkar.

150

Ermişlerin eleştirisi üzerine.- Bir erdeme sahip olmak için insanın onu en kaba biçiminde -Hristiyan ermişlerinin istediği, gerek duyduğu gibi- mi istemesi gerek? Onlar ancak erdemlerinin görünüşü, onları gören birinde kendini hor görme duygusu yaratacağını düşündükleri sürece yaşamaya katlanabildiler. Ama ben bu türlü etkileyen bir erdeme "kaba" diyorum.

151

Dinin kökeni.- Schopenhauer'in ileri sürdüğü gibi, dinin kaynağı metafizik gereksinim değildir. Metafizik gereksinim olsa olsa, geç kalmış bir filizdir. Dinsel düşüncelerin egemenliği altında insan "öteki dünya" (öte, aşağı, yukarı) kavramına alışmıştır. Dinsel düşünceler tahrip edildiğinde bu kez, rahatsız edici boşluktan, yoksunluktan sıkılır insan. Bu duygudan bir kez daha öteki dünya gelişir. Şu da var ki, bu, artık törel olmayan metafizik bir "öteki dünya"dır. Ama ilk çağlarda, "öteki dünya"nın ileri sürülmesine yol açan, başlangıçta bir takım güdüler ya da gereksinimler değil, belli doğal olguların yorumlanmasındaki bir hata, anlama yetisindeki bir aksaklıktı.

152

En büyük değişim.- Her şey değişik bir ışık altında, her şeyin rengi değişmiş bulunuyor. Biz artık eskilerin en bildik, en sık görüleni nasıl deneyimlediğini iyice anlamıyoruz. Örneğin günü, uyanışı. Eskiler düşlere inandığından, uyanış değişik bir ışıkta görülürdü. Aynısı, ölümle, onun anlamı ile aydınlatılan bütün

yaşam için de geçerlidir. Bizim için "ölüm" büsbütün başka bir şey demektir. Bütün deneyimler farklı biçimde parlıyordu, çünkü onlar aracılığı ile tanrı parlıyordu. Uzak gelecek üzerine tüm kararlar, bakış açıları da öyleydi. Çünkü onların bilicileri, gizli alametleri vardı. Kehanete de inanıyorlardı. "Hakikat" farklı anlaşılıyordu. Çünkü eskiden deli hakikatin sözcüsü sayılabiliyordu - Bu bizi ürkütür ya da güldürür.

Her yanlış insanların duygularını farklı etkilerdi. Çünkü yalnızca devletin cezasından ya da kırıp geçirmesinden değil tanrısal cezalandırmadan da korkulurdu. İnsanın cinlere, baştan çıkarıcı peri kızlarına inandığı çağlarda sevinç neydi? İnsan yanıbaşında pusuya yatmış cinler görür iken tutkular neydi? Kuşku, en tehlikelisinden bir günah türü olarak, bengi seviye bir sövgü; iyi, yüce, arı, acımalı olan her şeye karşı bir güvensizlik sayılır iken felsefe ne idi?

Biz şeylere yeni bir renk verdik, durmadan da sürdürüyoruz onları boyamayı. İyi de yaşlı ustanın- eski insanlığın- renkli görkemi karşısında, şu ana kadarki çabamızın ne yararı var?

153

Homo poeta. - Bu trajedilerin trajedisini, bitirildiği kadarı ile, kendi elimle yarattım. Törelliği varoluşa öyle sıkı sıkı düğümledim ki onu artık olsa olsa bir tanrı çözebilir. (Horatius da böyle olsun istedi.) Dördüncü perdede, ahlak uğruna bütün tanrıları öldürdüm. Şimdi, beşincide ne olacak? Trajik çözümü nereden bulacağım? -Yoksa komik bir çözüm üzerine düşünmeğe mi başlamalıyım?[14]

154

Tehlikeli yaşamın başka başka türleri.- Ne yaşadığın hakkında hiçbir fikrin yok. Sarhoş gibi yaşayıp gidiyorsun. İkide bir merdivenden düşüyorsun. Ama sarhoş olduğun için kolunu bacağını kırmıyorsun. Bu merdivenin taşları bize sert geldiği kadar sert gelmiyor sana. Çünkü kasların çok gevşek, beynin de çok yumuşak. Bizim için yaşam çok tehlikeli. Bizler camdan yapılmı-

[14] Nietzsche'nin alıntıladığı bu bölüm Horatius'un Ars Poetica'sının 191'inci dizesidir.

şız. Bir yere toslamakla kalırsak bizim için üzül. Ama düşersek her şey biter.

155

Bizim duyumsadığımız-. Doğada büyük olanı seviyoruz, onun büyüklüğünü keşfettik: Bu, kafalarımızda büyük insanların olmamasından ileri geliyor. Yunanlıların durumu bizimkinin tersiydi. Onların doğa duyguları bizimkinden değişikti.

156

En etkili.- Bir insan, bütün çağına direniyor, kapıda onun yolunu kesip hesap soruyorsa bunun bir etkisi olmalı. Bu etkiyi isteyip istemediğinin önemi yok; Önemli olan onun bunu yapabilmesi.

157

Mentiri.- Dikkat et! Düşünüyor: Çok geçmez bir yalan hazırlamış olur. Bu kültürün bir aşamasıdır, bütün halklar orada durmuştur. Yalnızca Romalıların *mentiri*[15] sözcüğünü kullanırken ne demek istediklerini düşünmek yeter.

158

Elverişsiz nitelik. - Her şeyde derinlik bulmak. Bu elverişsiz bir niteliktir. Bu insanın gözünü hep açık tutar, sonunda insan istediğinden de fazlasını bulur.

159

Her Erdemin çağı var.- Günümüze karşı dik başlı olan, genellikle dürüstlüğü yüzünden vicdansız olur. Çünkü dik başlılık, dürüstlükten başka bir çağa ait bir erdemdir.

---

[15] Yalan söylemek ya da bir şey uydurmak. Sözcük mens'ten (us) türetilmiştir, kök anlamı yeni bir şey düşünmektir.

160

Erdemlerle ilişkide.- İnsan bir erdem yüzünden rezil olup yaltakçılık edebilir.

161

Çağı sevenlere.- Eski rahipler, salıverilmiş mahkumlar, yüzler takınır. İstedikleri, geçmişsiz bir yüzdür. Ama siz yüzlerinde geleceği yansıttığını bilen, "çağı" seven, sizlere karşı geleceksiz bir yüz takınacak ölçüde nazik insanlar gördünüz mü hiç?

162

Bencillik.- Bencillik duygulara uygulanan bir perspektif yasasıdır. En yakındaki en büyük, en ağır görünür. İnsan uzaklaştıkça büyüklük de ağırlık da azalır.

163

Büyük bir utkudan sonra.- Büyük utkunun en iyi yanı, onun utkuyu kazananı yenilgi korkusundan kurtarmasıdır. "Bir gün de yeniliversem ne olur, artık bu bakımdan yeterince varlıklıyım" der kendi kendine.

164

Dinlenmeyi arayanlar.- Dinlenmeyi arayan tinlerde, onların kendi çevrelerine yerleştirdiği birçok karanlık nesne saptadım.Uyumak isteyenler odalarını karartır ya da sürüne sürüne inlerine girerler. En çok neyi aradıklarını bilmeyen ama bilmek isteyenlere bir işaret.

165

Bir şeyden elçekip uzaklaşanların mutluluğu.- Bir şeyden bütün bütün, uzun bir süre el çekmiş, sonradan ona tekrar rastlamış biri onu yeniden keşfetmiş gibi olur. Bu keşif nasıl da mutlu eder insanı! Aynı yaz güneşinde fazla uzun süre yatan sürüngenlerden daha akıllı olalım.

166

Her zaman kendi dostlarımız arasında.- Doğada, tarihte benim türümden ne varsa bana onlar konuşur, beni onlar mahuzlar, avutur ötekileri duymam, hemen unuturum. Biz hep kendi dostlarımız arasındayız.

167

Sevi ile misantropi.-[16] İnsan, insanların onu hasta ettiğinden ancak onu sindiremez olunca, midesi insanla dolu olunca söz eder. Mis antropi fazla iştahlı insan sevgisinden, "yamyamlıktan" ileri gelir. İyi de, insanları istiridye gibi yut diyen kim Prens Hamlet.

168

Hasta bir adamdan.- "Kötü yolda"- Nesi var? Övülme arzusu yüzünden acı çekiyor. Bu besini de bulamıyor- İnanılmaz! Bütün dünya onu kutluyor, el üstünde tutuyor, herkes onu öpüyor.- Evet ama, onun kulağı övgülere tıkalı. Onu bir düşmanı övdüğünde, düşmanının ondan övgü beklediği için böylesine çömert davranığına düşünüyor. Ötekilerden biri onu övdüğünde -böylesine ünlü olduğu için geriye pek kimse kalmıyor- bazı insanların onu ne dost ne de düşman saymamasına inciniyor; "Bana adalet gösterisi yapanlardan bana ne?" diyor.

169

Açık düşmanlar.- Düşman karşısındaki yüreklilik bir şeydir; ama bu ödlekliği, kararsızlığı, şaşkınlığı dışlamaz. Napoleon'un yargısı böyleydi. Bildiği "en yürekli kişi": Murat'tı[17]Bundan şu sonuç çıkar: Bazıları kendini erdemine, erkekliğe, sevinçliliğe yükselmek için açık düşmanlara gerek duyar.

---

[16] İnsanlardan kaçma ya da nefret etme

[17] Joachim Murat (1771-1815), Napoleon'un 1804'te imparatorluk tacı giydikten sonra, imparatorluk mareşali rütbesine yükselttiği on sekiz adamdan biri.

170

Kalabalıkla.- Şimdi kalabalıkla birlikte koşuyor, ona kasideler söylüyor; ama günün birinde onun düşmanı olacak. Çünkü kendi aylaklığına tam boş yer sağlayacağına inandığı için onu izliyor, kalabalığın onun için yeterince tembel olmadığını,onu hep ileri ittiğini, birinin sakin kalmasına hiç izin vermediğini daha fark etmedi. Dinginliği de seviyor.

171

Ün.-Çokluğun birine duyduğu gönül borcu bütün utancını bir yana attığında biz ünü ortaya çıkar.

172

Tadını kaçırmak.- A: "Sen tadını kaçırıyorsun, herkesin söylediği bu." B: "Kesinlikle. Onun partisinin tadını herkes için kaçırıyorum -hiçbir parti de bunu hoş görmüyor."

173

Derin olmak, derin görünmek.- Derin olduklarını bilenler, duru olmaya çalışırlar.Derin görünmek isteyenler, bulanıklık için uğraşırlar. Çünkü kalabalık, dibini görmediği şeyin derin olması gerektiğini düşünür. Bu yüzden Suya girmeye ürker, bu yüzden isteksizdir.

174

Ayrı.-Parlamenterizm beş temel siyasal kanı arasında seçim yapmak için kamusal izin demektir - o, bağımsız, bireysel görünmeyi sevenlere yaltaklanır, onları kazanır. Onlar kanıları için savaşıyormuş gibi görünürler. Gelgelelim, sonuçta, sürüye bir kanıya sahip olmasının buyrulmasıyla, ona beş kanıya sahip olma hakkının verilmesinin arasında pek fark yoktur.Beş kamusal kanıdan sapıp, onlardan ayrı duran, hep bütün sürüyü karşısında bulur.

175

Güzel konuşmadan.- Şimdiye dek en inandırıcı, en güzel konuşan kimdir? Davul gürlemesi; krallar bunu buyurduğu sürece onlar en iyi söylevci, ayaktakımını en iyi coşturan olarak kalır.

176

Acıma.- Zavallı hükümdar prensler! Bütün hakları birdenbire hak iddialarına dönüşüyor. Bütün bu hak iddiaları kulağa küstahlık gibi gelmeğe başlıyor. Yalnızca "Biz" ya da "beni halkım" bile deseler, kötücül, yaşlı Avrupa gülümsemeğe başlıyor. Çağdaş dünyadaki törenlerin protokol müdürü onlar için törene pek fazla zaman harcamadan, *"Les souverains rangent aux parvenus"*[18] diye karar verebilir pek ala.

177

"Eğitim kurumu" üzerine.- Almanya'da üsttekiler, eğitimin büyük amaçlarından birinden yoksun: Üstteki adamların kahkahası. Çünkü Almanyada bunlar gülmez.

178

Törel aydınlanma üzerine.- İnsan Almanlar hakkında onların Mefistofales'inden çıkarak konuşmak zorundadır, bir de Faustlarından. Bunlar bilginin değerine karşı iki törel ön yargıdır.

179

Düşünceler.- Düşünceler duygularımızın gölgeleridir -onlar hep duyulardan daha karanlık, daha boş, daha yalın.

180

Özgür ruhlar için iyi bir çağ.- Özgür ruhlara göre özgürlükler ile bilim eşittir. Kilise yerinden kımıldamadığı sürece şimdiye dek ondan paçayı kurtarmışlardır. O ölçüde ki bu, onlar için iyi bir çağdır.

---

[18] Hükümdarlar sonradan görmelere dahildir.

181

Ardından gitmek, önde yürümek.- A "Bu ikisinden biri hep önde, öteki ise hep arkada yürüyor, yazgı onları nereye götürürse götürsün. Gelgelelim arkadan yürüyen ötekinden erdemce de gönülce de üstün." B: "Eee! ne olmuş? Ne var bunda? Sen benim ya da bizim lehimize değil, ötekilerin yararına konuşuyorsun. *"Fit secundum regulam"*[19]

182

Yalnızlıkta.- Tek başına yaşayanlar yüksek sesle konuşmaz pek, yüksek sesle de yazmazlar. Çünkü boş yankıdan korkarlar. peri Echo'nun[20] eleştirisi. Yalnızlıkta bütün sesler farklı duyulur.

183

En iyi geleceğin müziği.-[21] Yalnızca en derin mutluluğun üzüntüsünü bilen, başka bir üzüntü bilmeyen birini, en üst düzeyde müzisyen sayacağım. Gelgelelim, böyle bir müzisyen, şu ana dek ortaya çıkmadı.

184

Adalet.- Bostan korkuluklarıyla, aç bakışlarla kuşatılmaktansa, insanların benden çalmasına razıyım. Bu da benim beğenim. Bu her bakımdan bir beğeni konusu, başka bir şey değil.

185

Yoksul.- Bugün yoksul ancak ondaki her şey azaldığı için değil, her şeyi atan o. Bu onun için ne demekti? Şeyleri bulmağa alışıktı. Onun bu gönüllü yoksulluğunu yanlış anlayanlar yoksuldur.

---

[19] Bu kuraldır.

[20] Echo yunanca yankı.

[21] On yıl önce Nietzsche ile başkaları Wagner'in müziğine geleceğin müziği diyorlardı.

186

Vicdansızlık.- Yaptığı her şey görgülü, düzenli, gene de vicdansız. Çünkü işinde olağan dışı.[22]

187

Saldırgan temsil.- Sanatçının düşünceleri çok iyi olmasına çok iyi ama o bunları sunuş tarzı ile bana saldırıyor. Oyunu öylesine geniş, öylesine empatik, öylesine kaba kandırma araçlarına dayanıyor ki sanki bir kalabalığa seslenir gibi. Onun sanatına vakit ayırır ayırmaz "kötü bir topluluktaymışız" gibi geliyor bize.

188

İş.- Bugün iş ile işçi aramızdaki en aylaklara bile öyle yakın ki... Daha XIV Luis'in yönetimine kadar "Hepimiz işçiyiz" diyen kraliyet kibarlığı alay etmek sayılır, bu yüzden yakışıksız bulunurdu.

189

Düşünür.- Düşünür o, demek ki şeyleri olduğundan daha yalın duruma getirmeği biliyor.

190

Övenlere karşı.- A: "İnsanı olsa olsa ona denk olanlar över." B: "Evet, seni öven, sana "senin denginim" der."

191

Kimi savunmalara karşı.- Bir davayı savunmanın en haince yolu onu bile bile çürük öncüllere dayanarak savunmaktır.

---

[22] Bu aforizma, *ordentlich* (düzenli) ile *Auserordentlich* (olağan dışı) arasındaki karşıtlığa dayanıyor.

192

İyi yaradılışlı.- Yüzü iyi niyetle ışıldayan iyi yaradılışlıları başkalarından ayıran nedir? Başka insanlar onları el üstünde tutar, şıp diye bu kişilere vurulurlar. Bu yüzden de iyi yaradılışlı kişiye eğilim gösterirler. İlk yargıları da "Onu sevdim!" olur. Bu insanları ayırt eden bu yargının ardından hemen aşağıdaki durumların gelmesidir: Kendine ayırma isteği (öteki kişinin değerinden pek kuşkuları yoktur) hızla iç etme, sahip olmaktan duyulan sevinç, abayı yaktıklarının (Besessenen) yararına eylem, son işgallerinin yararına eylem.

193

Kant'ın zekası.- Kant sıradan insanın haklı olduğunu, sıradan insanı şaşkına çevirecek bir yoldan kanıtlamak istedi. Bu onun ruhunun gizli bir şakasıydı. Bilginlere karşı gözde önyargıyı desteklemek için yazdı, ne var ki halka değil bilginlere...

194

"Açık yürekli".- Şu kişi, galiba hep gizli nedenlere göre davranıyor; çünkü dilinin ucunda hep iletilebilir nedenleri var; açık elinde de bunlardan var desek yeridir..

195

Gülünç.- Bak! Bak! İnsanlardan kaçıyor ama onların önünde koştuğu için onu izliyorlar. Düpedüz sürü onlar.

196

İşitmemizin sınırları.- İnsan ancak yanıtlayabileceği soruları işitir.

197

Daha çok dikkat.- Gizliliğin mührü ölçüsünde başkalarına iletmeğe can attığımız bir şey daha yok- onun altındaki var bir de.

198

Gururun usancı.- Gurur kendisini ilerletenlerden bile usanır: Arabasının atlarına kötü kötü bakar.

199

Liberallik.- Varlıklılarda liberallik, bir tür ürkekliktir yalnızca.

200

Kahkaha.- Kahkahanın anlamı: Başkasının acısından sevinç duymak ama içinde bir kötülük olmadan.

201

Alkış.- Alkışta hep bir tür gürültü vardır- kendi kendimizi alkışladığımızda bile.

202

Savurgan.- Onda bütün hazinesini bir kerede saymış olan varlıklının yoksulluğu yoktu. O gönlünü, savurgan doğasının abuk sabukluğu ile har vurup harman savuruyor.

203

Hic niger est.[23] Genellikle bir şey düşünmüyor, ama düşündüğünde de kötü şeyler düşünüyor

204

Dilenciler ile incelik.- "Kapının zili yoksa kapıyı çalmak için bir taş kullanmak kabalık değildir." Dilenciler böyle düşünür, aynı türden sıkıntılar çekenler de böyle düşünür. Ne var ki, kimse onlar gibi düşünmez.

[23] Burada o siyah.

205

İhtiyaç.- İhtiyaç, bir şeyin olması için bir neden sayılır. Ama genellikle yalnızca olmuş olanın bir etkisidir aslında.

206

Yağmurda.- Yağmur yağıyor, kaygıyla bir araya toplaşan, ama bu kaygıları örtmeğe kalkışmayan yoksul insanları düşünüyorum. Her biri ötekini incitmeğe hazır, istekli, en kötü havada bile kendilerine sefil bir haz yaratmağa can atıyorlar. Bu, yoksulun yoksulluğu yalnızca.

207

Kıskançlık.- Kıskanç, umarım çoluk çocuğu olmaz. Çünkü artık kendisi çocuk olmadığı için kendi çocuklarını kıskanır.

208

Büyük adam.- "Birinin "büyük adam" olduğuna bakarak onun adam olduğu sonucunu çıkaramayız. Belki yalnızca bir oğlandır ya da bütün ömrü boyunca bir bukalemun olmuştur ya da büyülenmiş küçük bir dişidir.

209

Nedenler bulmanın bir yolu.- Nedenlerimiz konusunda kendimizi sorgulamanın bir yolu var: Bu yol, en iyi nedenlerimizi unutmamıza neden olmakla kalmaz, bütün nedenlerden inatla tiksinmeye de götürür. Sorgulamanın bu biçimi insanı pek alıklaştırır. Zorbaların kullandığı bir hiledir bu.

210

Çalışkanlık ile ılımlılık.- İnsan, babasının çalışkanlığını aşmamalı, bu onu hasta eder.

211

Gizli düşmanlar.- Gizli bir düşmanı durdurabilmek-bu bir lükstür, bu lüks için yüce gönüllülerin ahlakı bile yeterince varlıklı değildir.

212

Kanmayan.- Gönlünün kötü bir alışkanlığı var, tez canlı. Öyle sabırsız ki hep kekeliyor. Bu yüzden insan soluğunun ne kadar uzun olduğundan, bu tinin evi olan göğsünün ne ölçüde geniş olduğundan kuşkulanıyor.

213

Mutluluğun yolu.- Bilge, bir alığa mutluluğun yolunu sordu. Alık sanki ona en yakın kasabanın yolu sorulmuşçasına yanıt veriverdi: "Kendine hayran ol sokakta yaşa." Yo! dedi bilge "Çok şey istiyorsun. İnsanın kendine hayran olması yeter. Alık şıp diye yanıtı yapıştırdı: "Ama insan aşağılandığını duyumsamadan nasıl sürekli kendine hayran olur?"

214

İnanç mutlu eder.- Erdem yalnızca erdemine inancını yitirmeyenlere mutluluk verir, bir tür bahtiyarlık bağışlar onlara. Oysa kendi erdemine karşı, bütün erdemlere karşı güvensizlik besleyen daha incelmiş ruhları mutlu etmez. Sonuçta burada da - iyice didikleyen- erdem değil "inanç mutlu eder."

215

Ülküsel ile özdeksel.- Göz önünde tuttuğun ülkü soylu, iyi de sen böylesine tanrısal bir imgenin yapılacağı ölçüde soylu bir taş mısın? Diyelim ki öylesin, bu durumda senin işin barbar bir yontucunun işi değil mi? Bu senin ülküne küfür değil mi?

216

Sesteki tehlike.- Sesi pek gür olan birinin incelikleri düşünme becerisi yok gibidir.

217

Neden-sonuç.- İnsanın sonuçtan önce inandığı nedenler, sonuçtan sonra inandığı nedenlerden farklıdır.

218

Benim antipatim.- Bir etki yaratmak için bomba gibi patlayanlardan hoşlanmıyorum. İnsan onlardan birinin yakınındayken her zaman işitme yetisini ansızın yitirme tehlikesi yaşar- Daha büyük tehlikeler de...

219

Cezalandırmaların amacı.- Cezalandırmaların amacı cezalandıranı ıslah etmektir. Cezalandırma savunucuları, başka gerekçe kalmayınca buna baş vurur.

220

Kurban.- Kurbanlık hayvan, izleyicilerin kurban konusundaki düşüncelerini paylaşmaz ama bunu söylemesine hiçbir zaman izin verilmez.

221

Aldırış.- Babalar ile oğullar birbirlerini anneler ile kızlardan çok daha fazla dikkate alırlar.

222

Ozan ile yalancı.- Ozan, yalancıyı kendi sütünü içen süt kardeşi sayar. Bu yüzden kardeşi güçsüz, perişan kalmış, hiçbir zaman vicdanlı olamamıştır.

223

Vekil duyular.- "Gözlerimiz işitmeğe de yönelir." dedi yaşlı günah çıkarıcı baba; "Körler arasında en uzun kulak krallardadır."

224

Eleştirmen olarak krallar.- Korkarım hayvanlar insanı, kendileri gibi ama sağlam hayvan sağduyusunu en tehlikeli biçimde yitirmiş bir varlık olarak görüyorlar. Onlar, insanı çılgın bir hayvan, gülen bir hayvan, ağlayıp sızlayan bir hayvan, sefil bir hayvan olarak görüyorlar.

225

Doğal.- Kötülüğün kendi lehine büyük bir etkisi vardır hep. Ayrıca doğa da kötüdür. Haydi öyleyse kötü olalım. En göz alıcı etkileri yaratmakta ustalaşanların gizli akıl yürütmesi budur. Pek sık olarak da onlar büyük insanlar sayılır.

226

Güvensizlik ile biçem.- Biz en güçlü şeyleri yalın bir dille yalnızca gücümüze inananlarla kuşatıldığımızda söyleriz. Böyle bir çevre insanı "biçim yalınlığı" konusunda eğitir. Güvensizlik bağnazca konuşur, ötekileri de bağnazlaştırır.

227

Kötü akıl yürütme, kötü atış.- Adam kendini tutamıyor, bundan ötürü kadıncağız onu denetlemenin kolay olduğunu düşünüp, ağını onun üstüne atıyor. Çok geçmeden de kadın onun kölesi oluyor

228

Ara buluculara karşı.- İki kararlı düşünür arasında arabuluculuk yapmak isteyen, ortalama biridir. Onda bir kerelik olanı görecek göz yoktur. Şeyleri benzer olarak görmek, şeyleri aynılaştırmak güçsüz gözlerin imidir.

229

İnatçılık ile inançlılık.- Ulaştığı gerçeğe inatla yapışıyor. Ama buna "inançlılık" diyor.

230

Kıt sessizlik.- Yaptığı iyi işler konusunda susmadığı için başkalarını inandırmayı hiç başaramıyor.

231

Köklü-. Yavaş anlayanlar bilginin özünün yavaşlık olduğunu sanır.

232

Düşler.- İnsan ya hiç düş görmez ya da ilginç düşler görür. İnsan uyanıkken de aynı biçimde yaşıyor ister istemez: ya hiç yaşamıyor ya da ilginç bir biçimde yaşıyor.

233

En tehlikeli bakış açısı.- Şu an yaptığım ya da yapmadığım her şey, günün birinde var olacak her şey bakımından geçmişin en büyük eylemi ölçüsünde önemli. Etkinliğin bu geniş mi geniş bakış açısından, bütün eylemler aynı ölçüde büyük, aynı ölçüde küçüktür.

234

Bir müzisyenin rahatlığı.- Yaşamın insanların kulağına gitmiyor. Onlara göre sen dilsiz bir yaşam sürüyorsun. Melodinin bütün incelikleri, öndeki ya da arkadaki bütün zarif çözümler onlardan saklı kalıyor.

Geniş bir caddeye askeri musiki çalarak gelmediğin doğru. Öyle olsa bile bu, şu iyi insanlara, senin yaşamında musiki olmadığını söyleme hakkı vermiyor. "Kulağı olan duysun."

235

Tin ile kişilik.- Kimileri kendi doruklarına toplumsal kişilikler olarak ulaşır, oysa tinleri bu yükseklikte değildir- tin bazılarında yükseleceğine alçalmıştır.

236

Kalabalığı kımıldatmak.- Kalabalığı kımıldatmak isteyen birinin kişiliğinden sıyrılmış bir aktör olması gerekmiyor mu? İlkin kendisini kaba bir açıklığa dönüştürmesi, sonra da tüm kişiliğini, gerçeğini bu kabalaştırılmış, basitleştirilmiş çeviride sunması gerekmiyor mu?

237

Kibar.- "Öyle kibar ki!"- Evet, yanında hep Kerberos[24] için bir bisküvi taşır. Herkesin, senin, benim bile bir Kerberos olduğunu düşünecek ölçüde de ürkektir. Onun "kibarlığı" budur.

238

Kıskanç olmadan.- Onda kıskançlıktan eser yok. Ama bunun bir yararı da yok. Çünkü kimsenin meraklısı olmadığı, görenin de pek çıkmadığı bir ülkeyi ele geçirmek istiyor.

239

Sevinçsiz.- Bir tek sevinçsiz kişi, sürekli yılgınlık yaratarak, bütün evin içini karartabilir. Bu evde sevincini yitirmeyen birinin bulunması da bir tansıktır. Mutluluk hiçbir zaman böyle bulaşıcı bir hastalık değildir. Neden acaba?

240

Denizde.- Kendime bir ev yapmayacağım, evimin olmamasını iyi yazgımın bir bölümü sayıyorum. Ama bir ev yapmam gerekseydi, bazı Romalıların yaptığı gibi tam denizde yapardım. Bu güzel azmanla üç beş gizi paylaşmak isterdim.

---

[24] Eski Yunan mitolojisinde yeraltı dünyasının kapısını bekleyen köpek.

241

Yapıt ile sanatçı.- Bu sanatçının gözü yükseklerde. Hepsi bu. Sonuçta onun yapıtı olsa olsa bir büyüteç. Ona bakan herkese bu büyüteci sunuyor.

242

Suum cuique[25].- Bilgi konusunda açgözlülüğüm ne ölçüde büyük olursa olsun, şeylerden zaten bana ait olandan başka bir şey alamam- başkasının olan arta kalır. İnsan nasıl olur da hırsız ya da soyguncu olabilir?

243

İyi ile kötünün kaynağı.- İyileştirmeleri ancak bir şeyin iyi olmadığını duyumsayanlar icat edebilir.

244

Düşünceler ile sözler.- İnsanın kendi düşünceleri bile sözcüklerle bütün bütün dile gelmez.

245

Seçerek övmek.- Bir sanatçı konularını seçer. Bu onun övme biçimidir.

246

Matematik.- Matematiğin saflığını, gücünü olabildiğince bütün bilimlere tanıtalım. Bunu, şeyleri bilmeğe yol açacağı inancıyla değil, şeylerle insani ilişkilerimizi belirlemek için yapalım. Matematik, insanın genel geçer, en son bilgisi için bir araçtır yalnızca.

---

[25] Herbirine kendininki.

247

Alışkanlık.- Her alışkanlık ellerimizi akıllandırır, ama aklımızı daha az yararlı kılar.

248

Kitaplar.- Bizi bütün kitapların ötesine taşımayan bir kitap neye yarar?

249

Bilgi arayışının görünüşü.- "Ah benim oburluğum. Ruhumda özgeciliğin izi bile yok; her şeye özenen bir benlik benimki. O bir sürü bireyi, böylece bir sürü ek gözü, eli kendisi için çalıştırmak, kullanmak isterdi.- Bütün geçmişi geri getirmek, sahip olduğu hiçbir şeyi yitirmemek de...- Ah! Benim oburluğum bir alevdir. Bu oburluk yüzünden yüz varlıkta tekrar tekrar doğabilirim." Bu iç çekişi ilk elden yaşayıp bilmeyen, kim olursa olsun, bilgi tutkusunu da bilmez.

250

Suç.- Cadıların en açık göz yargıçları cadıları bile cadılığın bir suç olduğuna inandırmışlardı. Gelgelelim, böyle bir suç yoktu. Bu bütün suçlara uyar.

251

Yanlış anlaşıldık diye acı çekenler.- Gözalıcı, ulu kişilikler, hayranların tasarladığından çok başka türde acı çekerler. Onlar en yakıcı acıyı, ödevlerinin onlardan beklediği fedakarlıklardan, üzüntülerden değil bazı kötü anların aşağılık, önemsiz kışkırtmalarından ötürü duyarlar- kısacası kendi ululukları konusunda duydukları kuşku yüzünden acı çeker onlar. Prometheus insanlara acıyıp kendini onlara kurban ettiği sürece mutludur, yücedir ama, ölümlüler Zeus'a bağlılığını sunduğunda, Zeus'u kıskanmağa başlar, bu yüzden de acı çeker.

252

Borçlu olmak daha iyi.- "Bizim resmimizi taşımayan parayla ödeme yapmaktansa, borçlu olmak daha iyi" diyor hükümdarlarımız.

253

Her zaman evde.- Günün birinde amaçlarımıza ulaşınca, gururla ona ulaşmak için çıktığımız uzun yolculukları gösteririz. Oysa biz yol alırken yolculuğumuzun farkında bile değildik. Tersine her uğrakta evde olduğumuzu düşlediğimiz için bunca uzaklara gitmiştik.

254

Sıkıntıya karşı.- İşler hep başınızdan aşıyorsa, bütün sıkıntıların ötesindesiniz.

255

Taklitçiler.- A: "Ne? Taklitçi istemez misin?" B: "İnsanların benim örneğimi taklit etmelerini istemem. Herkesin kendi kendine örnek olmasını isterim, benim gibi." A: "Öyleyse?[26]

256

Deriyle kaplılık.- Her derin kişi bir kez olsun uçan balık gibi olmak, dalgaların doruklarında oynamak ister. Şeylerin bir yüzeyi olmasını, deriyle örtülü olmalarını onların en iyi özelliği sayar- *sit venia verbo.*[27]

257

Deneyden.- Kimileri,varlıklı kişilerin onları nasıl soyduğunu yaşayarak anlamadıkça ne ölçüde varlıklı olduklarını bilmez.

---

[26] Öyleyse gene de insanların senin gibi olmasını istiyorsun.

[27] Sözü bağışla.

258

Şansın yadsınması.- Utku kazananların hiçbiri şansa inanmaz.

259

Cennetten.- "İyi ile kötü tanrının önyargılarıdır." dedi yılan.

260

Çarpım tablosu.- Bir, hep yanlıştır, hakikat ikiyle başlar. Bir, durumu kanıtlayamaz, oysa ikiye karşı çıkılamaz.

261

Özgünlük.- Nedir özgünlük? Daha adı konmayan bu yüzden herkesin gözünün önünde olsa da kimsenin adını anmadığı bir şeyi görmektir. İnsanlar için bir şeyi görünür kılan genellikle onun adıdır - Özgün olanların çoğu ad verenler olmuştur.

262

Sub specie aeterni[28].- "Dirimden git gide daha hızlı uzaklaşıyorsun, çok geçmez adını defterden silerler. -Ölümdeki ayrıcalığa katılmanın tek yolu bu"- A: "Ne ayrıcalığı?"- B: "Bir daha ölmeme."

263

Kibirden değil.- Aşıkken kusurlarımız görünmesin isteriz- kibirden değil, sevilen acı çekmesin diye isteriz bunu. Gerçekten de seven kişi tanrısal bir görünümü olsun isterdi- bu da kibirden değildir.

264

Yaptığımız şey.- Ne yaptığımız hiçbir zaman anlaşılmaz. Ama övülür ya da kınanır hep.

---

[28] Bengiliğin'bakış açısından.

265

En son kuşkucu.- İnsanın en temel hakikatleri nedir? Olsa olsa onun karşı konmaz yanılgıları.

266

Acımasızlık nerede gerekli?- Yüce olanlar kendi erdemlerine karşı acımasızdır, bir de ıvır zıvıra karşı.

267

Yüce bir amaçla.- Yüce bir amacı olan kişi yalnızca kendi işlerinin, yargılarının değil adaletin bile üstündedir.

268

İnsanı kahraman yapan nedir?- Aynı anda hem en büyük acı ile hem de en büyük umutla karşılaşmağa gitmek.

269

Neye inanıyorsun?- Her şeyin ağırlığının yeniden belirlenmesi gerektiğine.

270

Vicdanın ne söylüyor?- "Olduğun kişi olacaksın!"

271

Sizin için en büyük tehlike nerede?- Acımada.

272

Ötekilerde neyi seviyorsunuz?- Umutlarımı.

273

Sana kötü diyen kim?- Her zaman beni utandırmak isteyenler.

274

Sana göre en insanca şey ne?- Birini utançtan kurtarmak.

275

Özgürleşmenin mührü nedir?- İnsanın artık kendi kendinden utanmaması.

DÖRDÜNCÜ KİTAP

SANCTUS JANUARİUS

Alev alev bir mızrakla
paramparça ediverdin ruhumun buzlarını
Şimdi o çağlayarak hızla akıyor
en yüce umudundan denize
Hep daha da sağlıklı hep daha aydın
en sevdiği zorunluluğunda özgür:
Böyle övüyor senin tansığını
Güzeller güzeli ocak ayı

Cenova, ocak, 1882

276

Yeni yıl için.- Hâlâ yaşıyorum, hâlâ varım. Daha yaşamalıyım çünkü hâlâ düşünmek zorundayım. *Sum, ergo cogito: cogito, ergo sum.*[1] Bugün herkes kendisine isteğini, en değerli düşüncesini dile getirmeğe bıraktı. Bu yüzden bugün kendimden ne dilediğimi, bu yıl yüreğimde koşturacak düşünceyi söyleyeceğim -Bundan böyle hangi düşüncenin yaşamımın nedeni, güvencesi, tatlılığı olacağını.- Şeylerde zorunlu olanı, güzel olanı görmek için, öğrendikçe öğrenmek istiyorum. Öğrenince şeyleri güzelleştirenlerden biri olacağım. *Amor fati.*[2] Bundan sonra benim aşkım bu olsun. Çirkin olana savaş açmak istemiyorum. Suçlamak istemiyorum, suçlayanları suçlamak istemiyorum. Benim değillemem, genelde her şeyi hesaba katarak uzağa bakmak, başımı çevirmek olacak: Günün birinde bir evetleyici olmak isterim ben.

---

1 Varım öyleyse düşünüyorum. Düşünüyorum öyle ise varım.

2 Yazgı sevgisi.

277

Kişisel kayra.- Yaşamda belli bir yüksek nokta var, bizler oraya ulaştığımızda, tinsel özgürlüğümüzü yitirme konusunda, bir kez daha tehlikelerin en büyüğü ile karşı karşıya kalırız. Varoluşun güzel kargaşasını ne ölçüde yüreklice göğüslersek göğüsleyelim, koruyucu usu, kayırmayı ne ölçüde yadsırsak yadsıyalım gene de bu en zor sınavı vermemiz gerekir. Çünkü kişisel kayra (providenz) düşüncesinin etkili gücüyle ancak bu an karşılaşırız. En iyi savunmacı, gözlerimiz ondan yana konuşur. Olagelenin bizim için hep en iyisi olduğunu ancak o an avucumuzdaymış gibi görebiliriz. Yaşam, her gün, her saat bize belli bir savı bir daha, bir daha kanıtlamaktan başka bir şey istemiyormuş gibi görünür. Ne olursa olsun, iyi ya da kötü hava, bir dostun yitirilişi, hastalık, bitkinlik, ulaşmayan mektuplar, bir ayak burkulması, bir dükkana anlık bir göz atış, bir karşı sav, bir kitabı açmak, bir düş, bir üç kağıtçılık, ya hemen o anda ya da olduktan hemen sonra, "yitirilmemesi, kaçırılmaması" gereken bir şey olduğunu kanıtlar. Derin bir önemi, anlamı vardır, kesinlikle de bizim için yararlıdır. Epiküros'un aldırışsız, bilinmeyen tanrılarına inanmayı bırakıp, bunların yerine ilgiyle dolup taşan, kişisel olarak başımızdaki küçük tüylerin hepsini bilen, bu küçük, alçakça hizmetten midesi hiç bulanmayan birtakım aşağılık tanrılara inanmaktan daha tehlikeli bir baştan çıkma var mı?

Tamam, ben tanrılar gibi, bize hizmet etmeğe hazır olan cinleri de rahat bırakıp, olguları yorumlayıp düzenleme konusunda bizim kılgısal, kuramsal becerimizin en üst noktaya ulaştığını varsayarak mutlu olmamız gerektiğini düşünüyorum. Zaman zaman çalgılarımızı çalarken yarattığımız harika uyumdan aşırı ölçüde şaşkına döndüğümüzde de, akıllılığımızın bu el çabukluğunu düşünürken de pek aşırıya kaçmamalıyız.- Bize çok hoş gelen bu ses uyumu kendimize güvenmemiz için aşırı iyidir.- Gerçekten zaman zaman birileri bizimle birlikte çalar, eski iyi şans, ara sıra ellerimize yol gösterir. En bilge tanrısal kayra bile, bizim alık ellerimizin ürettiğinden daha güzel bir musiki düşünemez.

278

Ölüm düşüncesi.- Bu küçük küçük, daracık daracık sokaklarda, gereksinimlerde, seslerin kargaşasında yaşamak bana bir

karasevda mutluluğu veriyor. Her an ne çok zevk, sabırsızlık, istek; ne çok yaşama susamışlık, yaşamaktan sarhoşluk gün ışığına çıkıyor. Gene de çok geçmeden bütün bu gürültülü, diri, yaşama susamış insanların üzerine bir sessizlik çöker. Şimdi bile onun karanlık yoldaşı olarak sessizlik nasıl da herkesin peşinde dolanıyor.

Durum hep bir göçmen gemisinin kalkışından önceki son saniyelerdeki gibi; insanların birbirlerine söyleyecekleri şeyler her zamankinden daha fazla. Vakit geç, bütün bu gürültü patırtının ardında okyanus, onun ıssız sessizliği sabırla bekliyor. -Öylesine aç gözlü, avlarından öylesine emin. Herkes, oradakilerden her biri şimdiye dek pek az bir şey ya da hiçbir şey olduğunu, yakın geleceğin her şey olduğunu düşünüyor. Bütün bu ivecenliğin, yaygaranın, bas bas bağırmanın birbirini dolandırmanın nedeni de bu. Herkes bu gelecekte birinci olmak istiyor.- Oysa bu gelecekte hepsi için ortak olan, kesin olan yalnızca ölüm, yalnızca ölümcül sessizlik. Bu biricik kesinliğin, ortak öğenin insanlar üzerinde hiç etkisi olmaması, uslarına kendilerinin bir ölüm kardeşliği oluşturdukları düşüncesinden daha uzak hiçbir şeyin olmaması ne tuhaf. Bu insanların ölümü düşünmeği istememesi beni mutlu ediyor.[3] Yaşamı düşünmeyi onlar için yüz kat daha çekici kılacak bir şey yapmayı çok isterdim.

279

Yıldız arkadaşlığı.- Biz arkadaştık ama yabancı olduk şimdi. Gelgelelim doğru olan buydu. Sanki bir utanç nedeni varmışçasına, bunu kendimizden gizlemek ya da durumu bulandırmak istemiyoruz. Biz iki gemiyiz, her birimizin kendi amacı, kendi rotası var. Yollarımız kesişebilir, bir bayramı birlikte kutlayabiliriz, biz de öyle yaptık. O zamanlar iyi gemiler ayrı ayrı limanlarda öyle iyi dinlenmişti ki, sanki aynı gün ışığında bir tek amaçları varmış, bu ortak amaçlarına ulaşmış gibi görünmüşlerdi. Ama sonra ödevlerimizin her şeye yeten gücü bizi gene ayırıp başka başka denizlere, güneşli kuşaklara sürdü. Belki bir daha görüşemeyeceğiz, belki de gene karşılaşacağız ama birbirimizi tanımayacağız. Uğradığımız başka denizler, başka güneşler bizi değiştirecek. Bizi yabancılaştıran bizim üzerimizdeki bir yasa. Aynı

[3] Varoluşçulukla karşıtlığa dikkat çekmek gerek.

nedenden ötürü birbirimiz için daha saygıdeğer olacağız. Eski dostluğun anısı daha da kutsallaşacak. Herhalde koskocaman ama görünmez bir yıldız yörüngesi var. Haydi bu düşünceyi yükseltelim. Bu yörüngede bizim çok farklı yollarımız, amaçlarımız onun yolunun küçük küçük bölümleri. Gelgelelim bu yüce olasılık anlarında bir dosttan daha fazlası olabilmek için ömrümüz çok kısa, görme gücümüz çok zayıf. Yeryüzünde düşman olmak zorunda kalsak da gel yıldız arkadaşlığına inanalım.

280

Bilgi aramak için mimari.- Günün birinde, sanırım yakında büyük kentlerimizdeki en büyük eksikliği saptayacağız Düşünmek için sessiz, geniş, ferah yerler. Kötü ya da çok güneşli havalar için büyük yüksek tavanlı manastırlar. Bunlara taşıt gürültüsü patırtısı ulaşamaz, görgü kuralları rahipleri yüksek sesle dua etmekten bile alı koyar. -Düşünceli olmanın, bir köşeye çekilmenin yüceliğini açığa vuran yapılar, siteler.

Düşünülenler üzerinde düşünme tekelinin kilisenin elinde tuttuğu çağ geçti. O zaman *vita contemplativa*'nın ilkin *vita religiosa* olması gerekirdi. Kilisenin yaptırdığı her şey bu düşüncenin dışa vurumudur. Bu yapıların kiliseye özgü amaçları sıyrılıp atılsa bile bu tür yapılardan nasıl memnun kalırız bilmem. Bu yapıların konuştuğu dil fazlasıyla retorik, fazlasıyla özgürlükten yoksun. Bize tanrının evi olduklarını, birtakım dünyaüstü ilişkilerin abartılı anıtları olduklarını anımsatıyorlar. Biz tanrısızlar böyle çevrelerde kendi düşüncelerimizi düşünemeyiz. Biz taşlara, bitkilere dönüştürüldüğümüzü görmek isteriz. Bu yapıların, bahçelerin çevresinde dolaşırken kendi kendimizde yürüyüşe çıkmak isteriz.

281

Nasıl bitireceğini bilmek.- En üst düzeydeki ustalık, usta kişilerin büyük şeyler kadar küçük şeyleri de nasıl yetkin biçimde sona erdireceklerini bilmelerinde kendini gösterir. Bu, bir melodiyi, bir düşünceyi, bir tragedinin beşinci sahnesini ya bir eylemi bitirmek olabilir. İkinci düzeyden olanların en iyileri son yaklaştıkça huzursuzlanır. Örneğin Porto fino'daki dağların denize yu-

muşak bir eğimle inişindeki gibi gururlu, serinkanlı bir uyumla sona erdiremezler-orada Cenova körfezi melodisini bitirir.

282

Yürüyüş- Tinin belli tutumları, en yüce gönüllülerin bile halkın alt sınıfından ya da yarı alt sınıfından geldiğini ele verir. Onları ele veren en başta düşüncelerinin yürüyüşü, adım atışıdır: Onlar yürüyemez. Bu yüzden, Napolyon da büyük taç giyme töreni gibi gerçekten gerekli olduğu bir durumda "yasal biçimde" bir prens gibi yürüyememekten derin bir üzüntü duymuştu. Orada bile Napolyon yalnızca bir askeri birlik önderi olarak kaldı.- gururlu, ivecendi, üstelik de bunun bütün bütün bilincindeydi. Uzun çapraşık tümcelerin hışırtılı katlarından hoşlanan yazarların görünüşünde de gülünç bir şey vardır: Ayaklarını örtmeğe çalışmaktadırlar.

283

Hazırlayıcı insanlar.- Daha erkekçe, daha savaşsever bir çağın başlamak üzere olduğunu gösteren bütün belirtilerden hoşlanırım. Çünkü bu çağ daha yüksek bir yola hazırlanacak, o, daha yüksek bir çağın günün birinde gerek duyacağı gücü toplayacak. Kahramanlığı bilgi arayışına vardıran, ülküler uğruna, ülkülerin sonuçları uğruna savaş açan bir çağ.- Bu amaçla bize bir sürü, yürekli, hazırlayıcı insan gerek. Bunlar günümüz uygarlığının, günümüz büyük kent yaşamının batağından dışarı sıçradıklarından daha iyi hiçbir şeyden sıçrayamazlar. -Sessiz, yalnız, kararlı, durumundan memnun, görünmez etkinliklerinde sürekli, kendilerinde aşılması gereken her şeye eğilip bakan insanlar. Daha çok sevecenlikleri, sabırları, gösterişten uzak duruşları ile ayırt edilen yengideki yüce gönüllülük gibi bütün büyük kibirleri küçük gören; ama yenilginin küçük kibirlerinden kaçınan, kendini böyle bir kibirden sakınan insanlar. Her yengi konusunda, yengide şansın payı konusunda açık seçik, özgür bir yargısı olan insanlar. Kendi bayramları, kendi çalışma günleri, kendi yas dönemleri olan, özgüvenle buyurmağa alışkın, ama yeri geldiğinde boyun eğmeğe hazır- aynı ölçüde gururlu, her durumda da kendi davasına hizmet eden insanlar, daha tehlikedeki insanlar, daha verimli insanlar, daha mutlu insanlar. Çünkü inanın bana varoluşun ha-

sadından en büyük ürünü, en büyük hazzı yaşamanın gizi, - tehlikeli yaşamaktır... Kentlerinizi Vezüv'ün eteklerinde kurun. Gemilerinizi haritası çıkarılmamış denizlere gönderin. Benzerlerinizle, kendi kendinizle savaşa savaşa yaşayın! Yöneticiler, mülk sahipleri olabildiğiniz ölçüde, siz ey bilgi arayanlar, soyguncular, fatihler olun. Ormanlarda ürkek bir geyik gibi gizli saklı yaşamakla yetindiğimizde iş işten geçmiş olur. Er geç bilgi peşinde koşma çağı gelecek. O yönetmek; o sahip olmak isteyecek. Onunla birlikte de siz...

284

Kendine inanmak.- Pek az kişi kendine inanır, bunların bazısına bu inanç, ruhlarındaki yararlı bir körlük ya da tutulma olarak bağışlanmıştır (kendi derinliklerinin dibini görebilselerdi orada ne görebileceklerdi). Oysa ötekiler bunu kazanmamak zorundadır. Onların yaptığı bir tek iyi, güzel şey en başta kendi içlerindeki kuşkuya karşı bir kanıtlamadır. Onlar onu inandırmak ya da zorlamak zorundadır. Bu da neredeyse bir deha gerektirir. Bunlar büyük, kendi kendini tatmin edememiş insanlardır.

285

Talaş.- "Bir daha hiçbir zaman dua etmeyeceksin, tapınmayacaksın, sonuna dek güvenmeyeceksin. En büyük bilgeliklerin, en büyük iyiliklerin, en büyük güçlerin hiçbirinin önünde kendini tutmayacaksın. Düşüncelerinin koşumlarını çıkararak kendi yedi yalnızlığının sürekli gardiyanı, sürekli dostu olmayacaksın. Dorukları karlı, yürekleri ateşli dağlar gibi görünecek, onlar gibi yaşayacaksın. Bundan böyle senin için ne bir öç alıcı ne de değerlendirici yok. Artık olan bitenin altında yatan bir neden, senin başına geleceklere karşı bir sevgi yok. Yüreğini dinlendirebileceğin, artık aramayı bırakıp yalnızca bulacağın bir yer de açık değil artık sana. En son barışa direniyorsun. Sen savaş ile barışın bengi yinelenişi olacaksın. Dünyadan el çekmiş kişi senin el çekmek istediğin yalnızca o değil mi? Sana bunun için kim güç verecek? Şimdiye dek bu gücü kimse bulamadı kendinde."

Bir göl var, günün birinde bu göl dışarı akmamaya karar verdi. Dışarı akageldiği yere bir bent kurdu, o günden beri bu göl yükseldikçe yükselir. Belki böyle bir tam el çekme bize el çekmeye

katlanma gücünü sağlayabilir. İnsan, tanrıya akmayı durdurur durdurmaz gittikçe daha çok yükselecek.

286

Araya girme.- İşte umutlar; ama görkemi, çabayı, tan sökümlerini kendi ruhunuzda yaşayamadıysanız, bunların ne kadarını işitilebilir, ne kadarını görebilirsiniz? Size olsa olsa onları anımsatabilirim, daha fazlasını yapamam. Taşları kımıldatmak, hayvanları insana çevirmek- Bunu mu istiyorsunuz benden? Ah daha taşsınız, hayvansınız sizler; sizin için en iyisi kendi Orfeus'unuzu aramanız.

287

Körlükten hoşlanmak.- "Benim düşüncelerim" dedi, gezgin gölgesine "Bana durduğum yeri gösterecek ama gittiğim yeri ele vermeyecekler. Gelecek konusundaki bilgisizliğimi biliyorum. Sabırsızlıktan ötürü yok olmamak için, vaad edilen şeyleri vakti gelmeden tatmak istemiyorum."

288

Başı göğe ermiş.- Bana öyle geliyor ki, çoğu kişi, kısa bir süre ya da yaklaşık bir çeyrek saat kadar bu duyguyu tatmadıkça, insanın başının arada bir göğe erdiğine inanmıyor - buna inananlar yalnızca yücelmişlik duygusunu ilk elden, daha uzun süre yaşayanlar. Ne var ki, yüce bir duygu ile insan olmak- bir tek büyük gönül durumunu ete kemiğe büründürmek- bu şimdiye dek olsa olsa bir düştü, hoş bir olasılıktı. Çünkü tarih bize bunun bir tek kesin örneğini bile vermez. Olsun varsın, tarih gene de böyle birini doğurabilir- Bir zamanlar öyle uygun ön koşullar yaratıldı, belirlendi ki, en şanslı denk geliş bile bugün onları bir araya getiremez. Şimdiye dek bizim ruhumuza girenler arada bir tüyler ürpertici istisnalardı. Oysa bu istisnalar, belki de gelecekteki ruhlar için alışılmış bir durum olacak; yüksekle alçak arasında sürekli bir devinim, yıldızlardaymış gibi kalıcı bir yükseklik, aynı zamanda bulutların üzerindeymiş gibi kalıcı bir dinlenme duygusu.

289

Gemiye!- Her bireyin kendi yaşama, düşünme yolunun genel felsefi doğrulamadan nasıl etkilendiğini bir düşünün. Kişi bunu yalnızca kendisi için parlayan, sıcaklık, kayra, bereket bağışlayan bir güneş olarak algılar. Bu onu övgüden de suçlamadan da bağımsız duruma getirir, kendine yeterli kılar, zenginleştirir; mutluluk vererek, iyi isteme ile özgürleştirir. Durmadan kötüye iyi bir biçim verir; bütün güçleri çiçeklenmeğe, olgunlaşmağa götürür. Kederin, üzüntünün yaban otlarının baş göstermesine hiç izin vermez. Sonunda haykırır kişi: Nasıl da isterdim bir sürü yeni güneşin yaratılmasını. Kötü ya da mutsuz ayrıksı insanlar- bunların hepsinin kendi felsefesi, kendi hakkı, kendi gün ışığı olmalı... Çok görmüş geçirmiş insanlık şimdiye dek zamanını bunları öğrenip uygulamak için geçirmiş olsa da bu kendini beğenmiş düşlemi bırakmayı öğrenmeli Bu insanlara gereken itiraf etmek ruhları için, günahları için acıma dilenmek değil. Onlara yeni bir adalet gerek! Yeni bir parola, yeni felsefeciler gerek! Törel dünya da yuvarlaktır. Törel dünyanın da kutupları var. Avustralyalıların da varolma hakları var. Keşfedilecek başka bir dünya var -Birden fazla dünya. Haydi filozoflar gemiye!

290

Tek şey gerekiyor.- Birinin kişiliğine bir "biçim" vermesi- büyük, az görülen bir sanat! Bunu ancak kendi doğasının bütün gücünü, güçsüzlüğünü araştıran, sonra bunların her birini, bir sanat olarak görünecek biçimde, gerekçelendirilmiş olarak sanatsal bir plan içinde yerli yerine koyanlar yapabilir. Bu durumda zayıflıklar bile göze hoş görülür. Buraya ikincil doğalarının büyük bir kitlesi eklenmiş, şuradan özgün doğalarının bir bölümü çıkarılıp atılmış İki durumda da uzun uzun uğraşılmış, her gün çaba harcanmıştır. Şurada ortadan kaldırılamayan bir çirkinlik örtülmüş, az ileride bir başkası yorumlanıp yüceltilmiş. Belirsiz, dirençli biçimlemelerin çoğu saklanıp uzak görüşlüler için kullanılmış. Uzağa, ölçülemeyene göz kırpmayı amaçlıyor bunlar. Sonunda yapıt bitirildiğinde oluşturulmuş, çekip çevrilmiş irili ufaklı her şeyin bir tek beğeni ile nasıl sınırlandığı apaçık görünür. Ortada bir tek beğeni varsa onun iyi mi kötü mü olduğu daha az önemlidir.

Böyle bir sınırlama getirmekten, insanın kendi kendine koyduğu yasaya uyarak yetkinlikten en incelmiş sevinci duyanlar, güçlü, egemen yaradılışlar olacaktır. Dev gibi büyük isteklerinin tutkusu bütün stilize doğaların, bütün ele geçirilmiş hizmetçi doğaların önünde yumuşayacaktır. Saraylar kurup saray bahçeleri tasarlamak zorunda kalsalar bile doğaya özgürlük vermeyi yadsıyacaklardır.

Kendine gücü yetmeyen zayıf kişiliklerse biçimin sınırlamasından nefret ederler. Onlara bu keskin, kötü sınırlama dayatılırsa aşağılanmış olacaklarını, hizmet eder etmez köle olacaklarını düşünerek hizmet etmekten nefret ederler. Bu tür tinler - birinci düzeyden de olsalar- biçim dışıdır, kendi çevrelerini de özgür doğa olarak yorumlarlar. Yaban, gelişigüzel, fantastik, düzensiz, şaşırtıcı. Üstelik de ancak bu yolla kendilerine haz verebildikleri için sakınımlıdırlar. Çünkü tek şey gerekmektedir: edebiyatın ya da şiirin şu ya da bu tarzı olmuş farketmez, İnsan kendisi ile doyuma ulaşmalıdır. Ancak o zaman bir insana bakmağa gönül indirebilirler. Kendisi ile yetinmeyen biri, sürekli öç almağa hazırdır, biz ötekiler de onun çirkin görünüşlerine katlanmak zorunda kalarak, onun kurbanları olacağız. Çünkü çirkinliğin görüntüsü insanı kötü eder, içini karartır.

291

Cenova.- Çoktandır bu şehre, onun villalarına, hoş bahçelerine, ta uzaklardaki, insanların yerleştiği tepelerine eğimlerine bakar dururum. Sonunda artık söylemeliyim. Eski kuşaklara ait yüzler görüyorum. Bu bölge kaba otokratik insanların görüntüleri ile süslenir. Onlar burada yaşamıştı, üstelik de isteye isteye yaşamışlardı burada. Birkaç saatliğine değil yüzyıllarca kalsın diye yapıp süsledikleri evleri ile onlar bana bunu söylüyor. Yaşama karşı sevecenler, oysa kendilerine karşı sevecen olmayabiliyorlar çoğu zaman.

Konut yapımcılarına bakıyorum, gözleri yakın ya da uzak, kendilerinin yaptığı şeyler üzerinde dönüyor, şehrin, denizin dağların konturlarında, sınırlarında dolaşıyor. Gözlerinde şiddet, ele geçirme isteği var. Gözün görebildiği her şeyi kendi planlarına uydurmak, böylece de mülk edinmek istiyorlar. Bütün bu bölge, mülk edinmenin çapulun görkemli gözü doymaz bencilliği ile aşırı ölçüde gelişmiş. Bu insanlar uzak topraklarda hiçbir sınır

tanımazken; yeni olana susamışlıkları ile eskinin yerine yeni dünyayı koyarken; yurtlarında hepsi birbirine başkaldırıp kendi üstünlüğünü dile getirmenin bir yolunu buluyor, kendisi ile komşusunun arasına kendi kişisel sonsuzluğunu koyuyor. Her biri onu kendi kişisel mimari düşüncesine boğarak kendi gözlerini şenlendiren bir ev olarak yeniden biçimleyerek ana yurdunu geçiriyor.

Kuzeyde insan, kentlerin kuruluş tarzına bakıp düşünürken, yasa ile yasalılıktan duyulan genel hoşnutluktan etkilenir. Orada insan kendini ötekilerle eşitlemenin, kendine çeki düzen vermenin bütün ev kuranların ruhunun derinliğine işlediğini keşfeder. Ama burada her köşe başında denizi, macerayı, doğuyu bilen başka biri çıkar insanın karşısına. Yasadan, komşudan bir tür sıkıntı gibi tiksinen, yaşlı, kıskanç gözlerle her şeyi ölçen bir insan. O imgeleminin harika kurnazlığı ile bütün bunları en azından düşüncede kurmak, onlara el basmak, ya da anlam vermek ister. Onun doymak bilmez melankolik ruhu güneşli bir öğle vakti, bir kez olsun tatmin olur: Gözüne yalnızca kendisi görünürken, ortalıkta yabancı hiçbir şey yokken.

292

Töre öğütçülerine.- Hiçbir töreler topluluğunu desteklemek istemem. Ama bunları destekleyenlere bir öğüdüm var. En iyi şeylerden, bütün, değerli durumlardan yoksun kalmak istiyorsanız onlar hakkında şimdi konuştuğunuz gibi konuşun. Onları törelliğiniz başına yerleştirin, gün eşiğinden gün bitimine dek erdemin getirdiği mutluluktan, ruhun dinginliğinden, adaletten, ettiğini bulmadan söz edin. Onları ele alış biçiminiz yüzünden sonunda bunlar popülerleşir, sokağın gürültü patırtısının bir parçası olur. Ama bu arada onlarda iyi olan her şey aşırı ellenmekten örselenir, bütün altın içerikleri kurşuna dönüşür. Doğru, simya ustasısınız ama ters yönde: En değerlinin değersizleştirilmesi yönünde. Neden şimdiye kadarki amacınızın tersi bir amaca ulaşmak için başka bir reçete denemiyorsunuz? Yadsıyın bu iyi şeyleri, onlardan sürünün istediği şeyleri istemeği bırakın. Bırakın gözden düşsünler. Onların yalnız ruhların saklı gizleri olmasını sağlayın. Törelliğin yasak bir şey olduğunu söyleyin. Böylece yalnızca önemli olanlar için, yiğit olanlar için bir şeyler kazanabilirsiniz. Ama bu amaç için ortada şimdiye dek olduğu gibi bulantı

değil, korku esinleyen bir nitelik olmalı. Törellikten Meister Eckhard gibi söz etme vakti gelmedi mi? " Tanrıdan, beni tanrıdan kurtarmasını istiyorum?"

293

Bizim havamız.- Bilimin yürüyüp yanından geçerken ona göz ucu ile bakanları -kadınlarla ne yazık ki birçok sanatçının yaptığı gibi- nasıl çarptığını çok iyi biliyoruz. Hizmetinin yavuzluğu, hem küçük hem de büyük şeylerdeki acımasızlığı şeyleri tartıp yargılamadaki hızı, geçerli yargıları onların aklına başından alıyor; ödlerini patlatıyor. Öncelikle en zor olanın talep edildiğini, övgüsüz, süssüz, en iyi olanın yapıldığını görmek onları dehşete düşürüyor. İşin iyi yapılması kural, başarısızlık ise istisna sayıldığından, daha çok paylamalar, kınama sesleri geliyor kulağa -askerler arasında işitildiği gibi -Ama kural her yerde olduğu gibi burada da sessiz bir ağız. "Bilimin bu yavuzluğunun, en iyi topluluktaki davranış kalıpları gibi, nazik tutumlar gibi bazı etkileri var. Bunlar topluluğa katılmayanların gözünü korkutuyor. Ama ona alıştırılanlar bu parlak, saydam, dinç, elektrikli havadan başka bir yerde yaşamak istemiyor. Başka yerde şeyler onlar için temiz değildir, başka yerler de yeterince havadar değildir. Onlar başka yerde, en iyi sanatlarının başkalarına yarar sağlayacağından, onları gerçekten hızlandıracağından kuşkuludur. Yaşamlarının yarısının yanlış anlamalar yüzünden parmaklarının arasından kaçıp gideceğini, epeyce sakınımlı davranmaları, şeyleri gizlemeleri gerekeceğini, engelleneceklerini düşünürler.- boş yere güç yitirmenin binbir yolu- Oysa onlar bu sert, temiz öğede tam güce ulaşırlar. Burada uçabilirler. Öyleyse insanın yüzmek, bata çıka yürümek, kanatlarını kirletmek zorunda kalacağı çamurlu sulara inmesine gerek var mı? Hayır! Bizim için orada yaşamak çok güç. Hava için, temiz hava için doğmuş olmamız, ışığın ışınları ile yarışmamız, bengi toz taneciklerini bu ışınlar gibi sürmek istememiz- güneşten uzağa değil güneşe sürmek istememiz- bizim suçumuz değil. Yo, bunu yapamayız. Öyleyse yapabileceğimizi yapalım: Dünyaya ışık saçalım, "dünyanın ışığı" olalım. Bizim kanatlarımız, hızımız, sertliğimiz bunun için, bunun için erkeksiyiz, ateş gibi korkuncuz. Bizden sıcaklık, ışık almayı bilmeyenler korksun bizden.

294

Doğaya kara çalanlara karşı.- Bütün doğal eğilimleri hemen çarpıtıcı bir hastalığa dönüşen ya da düpedüz bir alçaklık olup çıkan kişiler canımı sıkar. İnsanın eğilimlerini, içgüdülerini kötü sayma ya götürüyorlar bizi. Kendi doğamıza, doğanın tümüne karşı yaptığımız haksızlığın nedeni onlar. Kendi içgüdülerine, zerafetle, kaygısızca güvenen yeterince insan var. Bunlar doğanın sözde "kötü niyetinden" korkmazlar. İnsanlar arasında soyluluğun bu ölçüde az bulunmasının nedeni bu. Çünkü insanın kendisinden korkmaması, kendisinden alçakça bir şey beklememesi soyluluğun imlerinden biri olacak hep. Biz, doğuştan özgür kuşlar gönlümüzün dilediği yere uçarız. Gittiğimiz her yerde özgürlükle, gün ışığı kuşatır bizi.

295

Kısa süreli alışkanlıklar.- Kısa süreli alışkanlıkları severim. Onları, birçok şeyi tanımanın, dünyanın tatlısını acısını sonuna dek bilmenin paha biçilmez aracı sayarım. Benim yaradılışım baştan sona kısa alışkanlıklar için tasarlanmıştır. Fiziksel sağlığımın gerekleri bakımından bile- en alttan en üste varasıya görebildiğim her şeyde. Her zaman burada bana kalıcı doyum sağlayacak bir şey olduğuna inandım. Kısa alışkanlıkların da tutkuya inancı vardır. Onlar da bengiliğe inanırlar. Onları bulup saptadığım için insanlar bana imrenmeli. İmdi, o beni sabah akşam besliyor bütün çevresine, benim içime işleyen bir mutluluk yayıyor, öyle ki başka hiçbir şey istemiyorum, karşılaştırmağa, hor görmeğe ya da kine gerek duymadan... Ama günün birinde onun da vadesi dolar. Bu iyi şey, midemi bulandıran bir şey olarak değil, usulca benim ona doyduğum ölçüde bana doymuş bir şey olarak benden ayrılır. Hoşça kal! demek için tokalaşırken birbirimize müteşekkir olmamız için bir neden varmış gibidir. Bu yeni keşfin düpedüz doğru, bunun artık son olduğuna inancımla birlikte- bu yıkılmaz alık, yıkılmaz bilge- tam o anda bile yeni bir şey kapıda bekliyor. Yemeklerde, düşüncelerde insanlarda kentlerde, şiirlerde, musikide, öğretilerde, günü düzenleme biçimlerinde başıma hep böyle şeyler geliyor.

Kalıcı alışkanlıklardan nefret ediyorum. Olaylar sonunda ister istemez kalıcı alışkanlıklara yol açacak gibi göründüğünde, sanki soluduğum hava kalınlaşmış, bir zorba yaklaşıyormuş gibi gelir

bana. Örneğin, resmi bir konum yüzünden aynı insanlarla sürekli ilişki; kalıcı konut ya da yalnızca sağlıklı olmak. Evet bütün sefilliğime, hastalık yüzünden çektiğim sıkıntılara, bende yetkin olmayan her şeye, derinden gönül borcu duyuyorum. Çünkü bu tür şeyler bana kalıcı yüz tane arka kapı bırakıyorlar. Yaşamımda hiç alışkanlık olmaması, sürekli doğaçlama yapmayı gerektiren bir yaşamım olması en katlanılmaz şey, kesinlikle olabilecek en korkunç şey olurdu. Bu, benim sürgünüm, Sibiryam olurdu.

296

Sağlam diye ad yapmak.- Sağlama çıkmış ad son kertede yararlı bir şey olagelmiştir. Toplumda, sürü içgüdüsünün egemen olduğu yerlerde, herkesin kişiliğini, uğraşını - temelde öyle olmasalar bile- değişmezmiş gibi göstermesinin en kestirme yoludur. "Ona bel bağlanabilir, o aynı kalır." Bu toplumdaki bütün tehlikeli durumlarda bir övgüdür. Toplum şu kişinin erdeminin, bunun hırsının, ötekinin düşünceliliğinin, berikinin tutkusunun, her zaman el altında olan bir araç sağladığını şunu duyumsamaktan mutlu olur. Toplum bu araçsal yaradılıştan, kendi kendine karşı bu biçimde dürüst kalmadan, görüşlerin, esinlerin bu değişmezliğinden, değişmez yanılgılardan onur duyar, bunlara en yüksek onurlarını bağışlar. Törelerin törelliği ile açıklanan her yerde çiçeklenmiş olan böyle bir saygı "kişilikleri" yaşatır, bütün değişmeleri, bütün yeniden öğrenmeleri, bütün kötü ünleri ortaya çıkarır. Bu düşünme biçimi başka yerde çok yararlı ola bile, hiçbir genelgeçer yargı bilgi için bundan daha zararlı olamazdı. Çünkü bilgi peşinde koşanlar tam da iyi niyetleri yüzünden, hiç yılmadan toplumun kanılarına karşı olduklarını duyurdukları, sağlam olmasını istediğimiz her şeye karşı güvensiz oldukları için kınanacak, adları kötüye çıkacaktır.

Bilgi arayanların tutumu adı sağlama çıkanların tutumunun tersine onursuz sayılır. Oysa kanıların taşlaşmasının onuru tekelinde tutması konusunda uzlaşma vardır. Bu gün bütün kavramların büyüsü ile yaşamak zorundayız. İnsanın çevresinde binlerce yılın karşıtlığını duya duya yaşaması ne zor. Bilgi arayışının başı binlerce yıl boyunca vicdansızlıklarla belaya girmiş olsa gerek. En yüce tinlerin tarihinde epeyce kendini hor görme, epeyce gizli acı olduğunu sanıyorum.

297

Karşı çıkabilmek.- Günümüzde herkes eleştirileri, karşı çıkışları kabul edebilmeyi yüksek kültür göstergesi sayıyor. Bazıları, daha yüksek insanların, onların henüz farkına varmadıkları kendi haksızlıklarının işaretlerini almak için çelişkiyi isteyip kışkırttığını anlıyorlar. Ama karşı çıkabilme, alışılmışa, geleneğe, içi boşaltılmışa düşmanlık duyarken vicdanlı olmak- kültürümüzde gerçekten yüce, yeni, şaşırtıcı olanı ötekilerden daha çok bu kuruyor. Bu, özgürleşmiş ruhun yürüyüşünün adımıdır. Bunu bilen var mı?

298

İç çekiş.- Bu kavrayışı yolda yakaladım, el altındaki sözleri o uçup kaçmasın diye onu çivilemek için kullandım. Şimdi bu yavan sözlerden, onların içindeki sarsıntıdan, çırpıntıdan öldü. Artık ona baktığımda, nasıl oldu da bu kuşu yakalamanın beni bu ölçüde sevindirdiğini anlayamıyorum pek.

299

Sanatçılardan ne öğrenilir.- Öyle olmadıkları halde şeyleri kendimiz için nasıl güzel, çekici, istenir kılabiliriz. Ben şeylerin kendilerinde bu nitelikleri taşımadıklarını düşünüyorum. Burada doktorlardan bir şeyler öğrenebiliriz. Örneğin acı olanı seyreltip bir karışıma şarapla şeker eklemelerinden.- Ama durmadan yeni buluşlar yapmaya, yeni marifetler sergilemeğe çalışan sanatçılardan daha fazlasını öğrenebiliriz. Şeylerden, onlar görünmez oluncaya dek uzaklaşmak, görünmeleri gerekiyorsa gözlerimizin onlara bir çok şey eklemesini sağlayacak ölçüde uzağa çekilmek, ya da şeyleri bir köşede kesilmiş, çerçevelenmiş olarak görmek. Ya da birbirlerini kısmen örtecek biçimde yerleştirip bize yalnızca mimari perspektiflerin anlık görünüşlerini vermek. Onlara renkli camların ardından ya da gün batımının ışığında bakmak, ya da onlara tümüyle saydam olmayan bir yüzey, bir ten vermek, bunların tümünü başka şeylerden çok bu konularda akıllı olan sanatçılardan öğreneceğiz. Çünkü sanatın bitip yaşamın başladığı yerde, onlardaki bu ustaca güç sona erer- en başta da günlük, en küçük sorunlar karşısında.

300

Bilimin prelüdleri.- Yolu büyücüler, simyacılar, astrologlar, cadılar hazırlamamış olsa, bilimlerin doğup gelişebileceğine inanır mısınız? Vaatleriyle, hak iddialarıyla, gizli, yasak güçlere karşı açlık, susuzluk yaratanlar onlar oldu ilkin. Bilgi alanında herhangi bir şey yapabilmek için verilen umutlar sınırsız olmalıydı. Bilimin bu prelüdleri, hazırlık alıştırmaları, bu nitelikleri ile uygulanmamış, düzenlenmemiş olsaydı bile, dinin tümü, uzak bir çağ, bir prelüd, bir alıştırma gibi görülebilirdi.

Din, az sayıda bireyin bir tanrının kendine yeterliğinden onun kendini kurtarma gücünün tümünden yararlanmasını olanaklı kılmak için tuhaf bir araç olmuş olabilir. Gerçekten dinsel eğitimden, onun tarih öncesinden yararlanmasa insan kendine susamayı, kendine acımayı, kendisinde doğumu, tamlığı öğrenebilir miydi diye sorabiliriz. Sonunda ışığı isteyerek yarattığını, yalnızca insanın değil, tanrının da kendisinin elinden çıktığını, başka şeylerin onun ellerinde yalnızca bir kil olduğunu bulması için-Prometheus'un ilkin ışığı çalması sonra da bu yüzden ceza görmesi mi gerekiyordu? Bunların hepsi yapımcının imgeleri olsa olsa -istek, hırsızlık, Kafkaslar, akbaba, bilgi peşinde koşanların bütün trajik prometeleri de öyle

301

Derin düşüncelerin ham hayalleri.- Daha yüksek insanları, daha aşağı insanlardan ayıran, birincilerin ölçülemeyecek kadar çok görüp işitmeleri, baştan sona görüp işitmeleridir. İnsanı hayvanlardan, yüksek hayvanları da alçak hayvanlardan ayıran düpedüz budur.

İnsanlığı geliştirenler için dünya daha dopdoludur onun ilgisini yakalamak için ona doğru giderek daha çok olta atılır. Onu uyaran şeylerin sayısı durmadan artar. Tıpkı farklı hoşlanmalarla hoşlanmamaların sayısındaki artış gibi... Daha yüksek insan hep ötekilerden daha mutlu, hep daha mutsuz olur. Ama yanılsamaları silkip atamaz hiç. Kendisinin büyük, görsel işitsel bir görüntü olan yaşamın önüne yerleştirilmiş bir dinleyici, bir seyirci olduğunu düşünür. Kendi doğasını, "seyrederek düşüncelere dalan yaradılış" diye adlandırır -böylece de bu yaşamı durmadan yaratan bir ozan olduğunu gözden kaçırır.O, bu dramın oyuncusundan, etkin insan denilen insandan elbette farklıdır. Ama gene de

yalnızca sahnenin önünde bir seyirci olana, festival konuğuna çok az benzer. Bir ozan olarak kesinlikle *vis contemplativa*'sı[4] vardır, geri dönüp yapıtına bakma becerisi de vardır.

Ama aynı zamanda, hem bütün görünüşlerin hem de dünyaya ilişkin bütün inançların söyleyebileceği gibi, o eyleyen insanda eksik olan *vis creativa*[5] üzerinde durmaktadır. Aynı zamanda hem düşünüp hem de eyleyenler, sürekli olarak daha önce orada olmayan bir şeye- değerlendirmelerin, renklerin, tonların, perspektiflerin, ölçülerin, onaylamalarla değillemelerin hep gelişen dünyasına- biçim verirler. İş bitirici denilen insanlar (oyuncularımız), durmadan bizim bulduğumuz bu düş üzerinde çalışır. Bunlar rollerini öğrenir, her şeyi ete, gerçekliğe, gündelik olana çevirirler. Bizim dünyamızda değerli ne varsa -kendi doğasına göre- kendinde değersizdir- doğa hep değersizdir; değer her zaman, doğaya bir armağan olarak verilir. -Şimdiye dek bu değeri veren, bağışlayan da bizdik- Biz yalnızca bizi ilgilendiren dünyayı yarattık. Ne var ki, biz ne yaptığımızı bilmiyoruz. Uçucu anlarda onu yakaladığımızda da hemen aklımızdan çıkıverdi. En iyi gücümüzü saptayamadık. Kendi gücümüzü olduğundan küçük gördük. Pek az bakıp düşündük. Ne olabileceğimiz ölçüde gururlu ne de olabileceğimiz ölçüde mutluyuz.

302

En mutlu kişinin tehlikesi.- İncelmiş duyulara, incelmiş bir beğeniye sahip olmak; tinin en incelmiş, en nefis şeylerini yalınca, doğru, en uygun besin olarak almaya alışmış olmak. Güçlü, gözü pek bir ruha sahip olmak. Yaşam yolunda gözünü kırpmadan sağlam adımlarla yürümek; hep türlü türlü tehlikeleri göze almağa hazır olmak- şenlik yapar gibi, keşfedilmemiş dünyalara, denizlere, insanlara, tanrılara özlem duyarak yaşamak. Bütün tatlı müziklere, sanki onlar yürekli adamların, askerlerin, denizcilerin kısa bir mola vermek, haz duymak istemiş olabileceğinin bir imiymiş gibi kulak vermek; göz yaşlarına yenik düşmek, mutlu kişinin tepeden tırnağa kıpkırmızı hüznü: Bütün bunların kendi mülkü, durumu olmasını kim istemez. Bu Homeros'un mutluluğuydu! Yunanlılara tanrılarını veren kişinin - hayır, hayır kendine

[4] Bakıp düşünceye dalma gücü.

[5] Yaratma gücü.

tanrılar icat edenin durumu. Ancak bunu küçümsememeliyiz. İnsan, ruhundaki bu Homeros mutluluğu ile acı çekmeğe, güneşin altındaki öteki yaratıkların tümünden daha fazla yeteneklidir. Varoluş dalgalarının kıyıda şimdiye dek yıkadığı en değerli deniz kabuğunu satın almak için ödenecek bedel budur. Ona sahip olan kişinin acısı git gide incelir, keskinleşir; sonunda fazla ince, fazla keskin olur. Her küçük sıkıntı, bulantı sonunda, Homeros için yaşamın tadını kaçırmağa yeter de artar bile. O genç balıkçıların sorduğu aptalca bir bilmeceyi bilememişti. Evet, küçük bilmeceler en mutlu kişiler için tehlikelidir.

303

İki mutlu kişi.- Doğrusu, gençliğine karşın, yaşamın, en usta gözlemciyi bile şaşırtan büyük bir doğaçlamacısıdır bu. Çünkü durmadan en büyük tehlikeleri göze alsa bile görünüşe göre hiç hata yapmıyor. Hani şu doğaçlama ustalarını, her ölümlünün yaptığı gibi, arada bir hata yapsalar da dinleyicinin ellerine tanrısal bir şaşmazlıkla güvendiği müzisyenleri anımsatıyor. Onlar tematik düzenlerini her zaman içlerinden gelen en ilineksel tonla kaynaştırmağa, bunu parmaklarının bir dokunuşu aracılığı ile yapmaya; kazaya güzel bir anlam, bir ruh üfürmeğe hazırdır. Bunda yaratıcıdır.

Burada büsbütün farklı bir kişi var: Temelde istediği planladığı hiçbir şey yolunda gitmez. Rastgele gönül verdiği şey, onu çoğu kez uçurumun kıyısına, yıkımın eşiğine getirir. Bu durumdan yakayı kurtarmayı başardığında bu yüzden mutsuz olacağını mı sanıyorsunuz? O çoktandır kendi isteklerini, tasarılarını çok ciddiye almamayı kafaya koymuştur. "Bu yolunda gitmediyse, belki şu yolunda gider. Başarılarım için başarısızlıklarımdan daha fazla gönül borcu duymam gerekip gerekmediğini bilmiyorum" der kendi kendine. "Ben inatçı olmak için, boğa gibi boynuzlu olmak için mi yaratıldım? Benim için yaşamın değerini sonucunu kuran şey, başka yerde, benim gururum da sefaletim de başka yerde. Yaşam konusunda daha çok şey biliyorum çünkü onu yitirme noktasına öyle sık geldim ki... Tam da bu yüzden ötekilerden daha fazla yaşam var bende."

304

Yapmayı yapa yapa bırakmak.- "Bunu yapma", "Vazgeç!", "Kendini yen!" diyen bütün törelliklerden iğrenirim temelde. Ama bir şey yapmak için beni dürtükleyen, bunu gün eşiğinden gün erimine dek yapan, gece de dürtmenin düşünü gören, bunu iyi yapmaktan başka bir şey düşünmeyen, bunu olsa olsa benim yapabileceğim ölçüde iyi yapan törelliklerle kafam barışır. İnsan bu biçimde yaşadığında böyle bir yaşama ait olmayanlar ondan birer birer dökülür. Kinsiz, nefretsiz biri, yaşam ağacının yaşama ait olmayan yapraklarının bir ağaçtan en hafif esintiyle uçuşan sarı gazeller gibi uzaklaştığını görür. Hatta o, bu yaprak dökümünün farkına bile varmayabilir, çünkü gözlerini amacına dikmiştir- yana, geriye, arkaya değil ileriye.- Yaptığımız bıraktığımızı, vazgeçtiğimizi belirlemeli; biz yapıp ederek bırakırız, vazgeçeriz. Benim hoşuma böylesi gider benim *platicum*'um[6] böyle dile gelir. Ben göz göre göre kendi yoksulluğum uğruna çalışıp didinmek istemem. Olumsuz erdemleri- özü değilleme olan, bir şeyden yoksun bırakma olan erdemleri-sevmem.

305

Kendini denetlemek.- İnsana en başta kendini denetlemesini buyuran ahlakçılar, bu yüzden insanın belli bir hastalığa yakalanmasına neden oluyorlar. Açıkçası, bütün doğal kıpırtılara, eğilimlere karşı kalıcı bir aşırı duyarlılık hastalığına. Bu bir tür kaşıntı gibi bir şeydir. Böyle aşırı uyarılmış bir kişiyi, içten ya da dıştan ne çekerse çeksin, ne iterse itsin, çekici gelen ya da onun içini gıcıklayan ne olursa olsun, bu onun gözünde kendini denetlemesini tehlikeye düşüren bir şeydir. O artık kendini hiçbir içgüdüye ya da özgür kanat çırpışına bırakamaz. Tehlikeyi savuşturmaya hazır, kendine karşı silahlanmış, keskin, güvensiz gözlerle kaskatı dikilir.- Şatosunun bengi korucusu, çünkü kendisini bir şatoya dönüştürmüştür. Elbette, bu yolla yüceliğine ulaşabilir. Ne var ki, başkaları için katlanılmaz, kendisi için zor biri olup çıkmıştır. Ruhunun bütün güzel rastlantıları kesilmiş, bunlardan yoksun kalmıştır. Kulakları bütün öğütlere tıkalıdır. Çünkü insan başkalarından bir şeyler öğrenmek istiyorsa ara sıra kendinden geçebilmelidir.

---

[6] İlke.

306

Stoikler ile epikürcüler.- Epikürcü aşırı duyarlı entellektüel mizacına uyan durumları, kişileri, hatta olayları seçer. Ötekilerin tümünü bırakır. Burada ötekiler hemen hemen her şey anlamına gelir. Çünkü onlar, epikürcünün sindirimi için çok ağır çok güçlü gelecekti. Öte yandan stoacı, kendini taşları, solucanları, ot parçalarını, akrepleri içi kalkmadan yiyebilme konusunda eğitir kendini. O varoluşun kazaları midesine ne boşaltırsa boşaltsın midesinin kayıtsız kalmasını ister. O Cezayir'deki Apar tarikati Assaua'yı anımsatır. Bu duyarsız insanlar gibi o da duyarsızlığını dışarıya göstermekten, bir dinleyici bulmaktan hoşlanır. - epikürcü bunu çoktan bırakmıştı onun kendi bahçesi vardı- [7]Yazgının doğaçlamalar yaptığı kişiler için - Yavuz çağlarda, yanardöner, ele avuca sığmaz insanların yönetiminde yaşayanlar için- Stoacılık gerçekten önerilebilir. Ama yazgının kendisine uzunca bir iplik dokuma izni verdiğini kestiren biri epikürcü anlaşmalara girse iyi eder. İşi tinle olanlar[8] her zaman bunu yapar. Çünkü böyle bir tip için, incelmiş duyarlılıklarından yoksun kalmak, onun yerine katı bir stoik kirpi postu giymek yitiklerin yitiğidir.

307

Eleştiriden yana.- Eskiden bir hakikat ya da olasılık olarak sevdiğimiz şey, şimdi size bir yanılgı gibi geliyor. Onu atıp bunun kendi davanız için bir utku olduğunu düşünüyorsunuz. Ama belki de bu yanılgı o zaman, siz henüz başka bir insanken -siz hep başka birisiniz- sizin için, görmenize henüz izin verilmeyen çok şeyi bir deri gibi örten, kaplayan şu andaki "hakikatleriniz" ölçüsünde zorunluydu. Bu kanıyı sizin için öldüren usunuz değildi, yeni yaşamınızdı. Artık ona ihtiyacınız yoktu, şimdi çöktü, usdışı da onun içinden sürüne sürüne bir kurtçuk gibi ışığa çıktı. Bizim bir şeyi eleştirmemiz, rastgele kişilik dışı bir olgu değildir. Bu en azından çok sık olarak gelişen, derisini atan dirimsel güçle-

---

[7] Epiküros Atina'da okulun evi haline gelen bir konut, bir de bahçe satın aldı. Pazarda değil evde ders verdi.

[8] Sanatçılar, bilginler, yazarlar.

rin kanıtıdır. Biz değilleriz, değillemeliyiz de, çünkü bizde bir şey-bizim belki henüz görmediğimiz ya da bilmediğimiz bir şey- yaşamak, onaylamak ister. Bu eleştirinin lehine söylenmektedir.

308

Her günün tarihi.- Bizim durumumuzda her günün tarihi nedir? Onu oluşturan alışkanlıklara bakın. Yaşadığınız her gün, sayısız küçük ödlekliğin, tembelliğin ürünü mü, yoksa yürekliliğinizin, yaratıcı usunuzun ürünü mü? Bu iki durum ne ölçüde farklı olursa olsun, insanlar sizi iki durumda da aynı ölçüde sevebilir, şu ya da bu yolla onlardan yararlanabilirsiniz. Gelgelelim, övgü, kâr, saygınlık yalnızca vicdanlı olmak isteyenlere yetebilir.- ama böbreklerini inceleyen, vicdanını bile biliminin nesnesi yapan birine yetmez.

309

Yedinci yalnızlıktan. Bir gün gezgin kapıyı çarpıp çıktı, kendi sonra da durup ağladı. Ardından şunları söyledi "Hakikate, görünmez olana, kesin olana bu tutku yok mu- Öyle güceniğim ki ona. Bu düpedüz karanlık, düpedüz tutkulu bozguncu beni izleyip duruyor. Dinlemek isterdim ama bırakmıyor. Beni oyalanmak için ayartan ne çok şey var. Her yerde Armina'nın[9] bahçeleri bana el ediyor. Bu yüzden her yerden yüreğimi koparmak, yeni yeni yürek acıları yaşamak zorundayım. Yıpranmış, yaralanmış olsalar da, şu ayaklarımı bir tekrar tekrar kaldırmalıyım. İlerlemek zorunda olduğumdan, beni alıkoyamayan en güzel şeylere, dönüp dönüp, öfkeyle bakıyorum. Beni tutamadılar diye.

310

İstek ile dalga.- Şu dalga nasıl da hırsla yaklaşıyor. Sanki ulaşacağı bir şey var. Bu çapraşık kayalığın en derin kuytularına tüyler ürpertici bir ivecenlikle giriyor. Görünüşe göre birinden önce davranmağa çalışıyor, değerli, çok değerli bir şey orada saklanmış sanki.- İşte şimdi de geri dönüyor. Azıcık daha yavaş ama

[9] Christoph Willibald Gluck'un bir operasının adı, aynı zamanda kadın kahramanın da. Opera ilk kez 1777'de sahnelendi.

hâlâ coşkudan ap ak kesilmiş. Umutları mı kırıldı? Yoksa aradığını buldu mu? Görünüşe göre umutları kırıldı. Gelgelelim bir başka dalga yaklaşmakta, ilkinden daha da hırslı, daha yabanıl, görünüşe göre onun ruhu da gizlerle, hazineleri bulup ortaya çıkarma isteği ile dolup taşıyor. Dalgalar böyle yaşar.- Biz isteyenler böyle yaşarız. Bundan fazlasını söylemeyeceğim.

Ne var, ne oldu? Bana güvenmiyor musun? Bana kızıyor musun güzel canavar ? Bütün gizini açığa vurmamdan mı korkuyorsun? Peki öfkelen bana, tehlikeli yeşil gövdeni kabart kabartabildiğince, benimle güneş arasına bir duvar dik!- Şimdi yaptığın gibi. Doğrusu şimdi bile yeşil bir alacakaranlıktan, yeşil bir şimşekten başka bir şey kalmadı ortalıkta. Canının çektiği gibi sürdür, kendine güvenen bir hazla kötü kötü kükre- ya da derinliklerinin en dibine dek zümrütlerini döküp boşaltarak, gene dal, köpükten uçsuz bucaksız ak yelelerini zümrütlerin üzerine saç, püskürt. Bence, ne yapsan haklısın, çünkü ne yapsan yakışıyor sana. Ne yapsan iyi bence, nasıl ele verebilirim bu durumda seni? Çünkü- iyi dinle- seni biliyorum gizlerini, türkünü biliyorum. Sen de, ben de aynı türden değil miyiz? Senin de benim de bir gizimiz yok mu?

311

Kırılmış ışık.- İnsan her zaman atılgan değildir, yorulmağa başladığında bizden biri şöyle iç geçirir: "İnsanları incitmek öyle zor ki. Ah yazık ki bunu yapmak gerekiyor! Kendimizi kırıcı olandan korumayı yadsırken, dünyadan el çekmiş durumda yaşamanın yararı ne? Kalabalıkların arasında yaşamak, bütüne karşı günah işlenmesi gereken, ona karşı günaha girmesi zorunlu olan bireyleri övmek daha iyi değil mi? Aptallarla aptal olmak, kibirlilerle kibirli, tutkululara tutkulu olmak... Genelde böylesine kendini beğenmiş bir yoldan çıkma varken, bu uygun değil mi? Ötekilerin bana yaptığı kötülüğünü duyduğumda ilk tepkim hoşnutluk değil mi?" Bu konuda tümüyle haklısın, seninle öyle uyumsuzuz, benim yanımda öyle çok hakikat var ki, elinden geliyorsa benim kesemden iyi bir gün geçir. İşte hatalarım, işte kırdığım potlar, işte yanılgım, işte kötü beğenim, şaşkınlığım, göz yaşlarım, kibrim, baykuş gibi insandan uzaklığım, çelişkilerim" demek gelmiyor mu içimden. İşte böyle gülebilirsiniz, Gülün gülebildiğinizce, sevinin de. Şeylerin doğasına, yasasına gücen-

mem ben. Bu doğadan, bu yasalardan kaynaklanan kusurlar, kırılan potlar sevindirir beni.

Elbette yarım yamalak, yeni bir düşüncesi olan biri sokağa çıkıp herkese şöyle bağırmanın kaçınılmaz olduğunu duyumsadığında daha güzel kullanılabilir. "Bakın, göğün krallığı ele geçirildi- orada olmadığım için üzülmemek elde mi?- Hepimiz gereksiziz."

Ama dediğimiz gibi biz cesurken böyle düşünmeyiz. O zaman bunu düşünmeyiz.

312

Köpeğim.- Acıma bir ad takıp "köpek" diyorum ona. Öteki köpekler ölçüsünde güvenilir, göze çarpan, utanmasız, eğlendirici, zeki -azarlayabiliyorum, havamda değilsem, ona keyfimin yerinde olmadığını gösterebiliyorum, ötekilerin köpeklerine, hizmetçilerine, karılarına yaptığı gibi.

313

İşkence resmi değil.- Raphael'in gittiği yoldan gitmek, bir başka işkence görüntüsü çizmemek istiyorum. Yeterince yüce şey var, bu yüzden yüceyi onun kıyıcılıkla kardeşçe bir ilişkiye girdiği yerde aramak zorunda değiliz. İşkencede büyük bir uşak olmak isteseydim tutkum hiçbir zaman bundan doyuma ulaşmazdı.

314

Yeni evcil hayvanlar.- Gücümün ne ölçüde büyük ya da küçük olduğunu bilmeme yardım edecek işaretleri, belirtileri görmem için bir aslan ile bir kartalım olsun isterim. Bugün onlara bakıp korkmam gerekmez mi? Onların da bana korkuyla bakacakları zaman gelecek mi?

315

Son saat üzerine.- Fırtınalar benim tehlikemdir. Oliver Cromwell'i yok eden onun bir fırtınası oldu, benim de, böyle bir fırtınam olacak mı? Yoksa esen bir yelin yokluğunda yorulup kendi kendine doyan bir ateş gibi sönüp gidecek miyim?- Sönüp

gitmiş bir ışık mı olacağım? Yoksa sonunda sönmemek için kendi kendimi mi üfleyeceğim?

316

Bilici insanlar.- Bilici insanların büyük acılar çektiğinden hiç haberiniz yok;, olsa olsa onlara güzel bir armağan bağışlandığını, bu armağanın sizde de olmasının hoşunuza gideceğini sanıyorsunuz. Ama ben kendimi bir masalda dile getireceğim. Hayvanlar havadaki, bulutlardaki elektrikten çok sıkıntı çekerler. Biz bir takım türlerin hava konusunda bilicilik yeteneği olduğunu görüyoruz. Maymunlar bunun bir örneğidir. Maymunların bu durumu Avrupa'da bile gözlenebilir, yalnızca oradaki hayvanat bahçelerinde değil -Cebelitarık'ta da- Onları bilici kılan acılarıdır, ama biz buna aldırmayız. Güçlü bir pozitif elektrik yükü henüz görünmeyen ama yaklaşan bir bulutun etkisi altında ansızın negatif elektriğe dönüştüğünde, havadaki değişimin eli kulağında olduğunda, bu hayvanlar sanki bir düşman yaklaşıyormuş gibi kendilerini savunmaya hazırlanır ya da kaçarlar. Çoğu saklanmağa çalışır. Kötü hava onlar için bir haya durumu değil soluğunu enselerinde duydukları bir düşmandır.

317

Geriye bakış.- Yaşamımızın her döneminin gerçek dokunaklılığı (pathos) biz bu dönemi yaşadığımız sürece bizim için seyrek olarak belirgindir. Biz o süre içinde hep bunun olanaklı tek durum olduğunu kabul ederiz.- Ethos ile Pathos[10] ayrımı yaparak Yunanlıların ağzından konuşursak- Bu patos değil ethos'tur. birkaç müzikal ses bugün bana bir kışı, bir evi, son kertede yalnız bir yaşamı, o dönemde yaşadığım duyguları anımsatır. Sonuna dek böyle yaşayabileceğim düşünmüştüm. Ama şimdi onun bütün bütün pathos olduğunu, tutku olduğunu, bu yüzden de bu acılı, yürekli müzikle karşılaştırılabileceğini düşünüyorum. İnsan bu tür şeyleri yıllarca ya da sonsuza dek yaşamamalı, yoksa bu gezegen için fazlasıyla "doğaüstü" olur.

---

[10] Pathos yaşamın ethos'a göre daha geçici, edilgin olarak yaşanıp anlaşılmasıdır. Ethos ise kişiliğin daha kalıcı, daha etkin olmasıdır.

318

Acıdaki bilgelik.- Acıda, hazdaki kadar bilgelik var. İkisi de türün korunmasına en üst düzeyde katkı yapan etkenlerdendir. Acı olmasa tür çoktan yok olurdu. Acının acıtması onun kötü olduğunun kanıtı değildir, acıtmak onun özüdür. Acıda kaptanın buyruğunu duyarım. "Yelkenleri topla". Gözü pek bir denizci "adam"da yelkenlerini bin türlü açabilmeli, yoksa anında işi biter, okyanus onu yutuverir. Acı güvenlik işareti verir vermez yelkenleri küçültme vakti gelmiştir. Büyük bir tehlike, bir fırtına yaklaşmaktadır. Bu durumda kendimizi olabildiğince az şişirmemiz önerilir.

Doğru, büyük bir acı yaklaşırken tam da buna karşıt bir buyruk duyanlar da var. Onların ifadeleri hiçbir zaman bir fırtınanın yaklaştığı zamanlardakinden daha gururlu, daha savaşçı, daha mutlu değildir. Gerçekten onlara en büyük anlarını acı bağışlar. Bunlar kahraman insanlardır, insanlığın büyük acı getiricileridir. Acının savunulması gerektiği gibi bu az olan, az bulunan insanların da savunulması gerekir. Doğrusu, onları bundan yoksun bırakmamak gerekir. Onlar birici sınıf tür koruyucu, tür kayırıcı, arttırıcı güçlerdir. Bunu şöyle yaparlar: Rahatlığa karşı çıkarlar, bu tür mutluluktan duydukları tiksintiyi gizlemezler.

319

Deneyimlerimizin yorumcuları.- Dürüstlüğün bir türü bütün din kuruculara, onların türüne yabancıdır. Onlar deneyimlerini bilgileri bakımından bir vicdan sorunu yapmamışlardır. "Ben gerçekten ne yaşadım? Bu sırada bende, çevremde ne olup bitti? Olması gerektiği gibi parlak mıydı? İsteğim duyuların bütün kandırmalarına karşı, düşleme karşı yüreklice direndi mi?" Onların hiçbiri bu tür soruları sormadı; sayın dindarlarımızdan biri de sormadı bu soruları. Tersine, onlar usa aykırı şeylere susamıştır, onu doyurmak için kendilerine pek sert davranmak istemezler. Böylece onlar küçük "mucizeler", "yeniden doğuşlar" yaşar, küçük meleklerin sesini duyarlar. Ama bizler, biz ötekilerin alnına kendi deneyimlerimizi bilimsel deneyler ölçüsünde sıkı sıkı irdelemek yazılmıştır - saatlerce, günlerce. Biz kendi kendimizin deneği, deney hayvanı olmak isteriz.

320

Yeniden görüşme.- A: "Seni iyi anlıyor muyum? Sen arıyorsun değil mi? Şimdi gerçek dünyada senin köşen, yıldızın nerede? Gönencinin fazlasını toplayacak biçimde, varoluşun senin için haklı kılınmış olarak güneşin altında sere serpe nerede yatabilirsin. Bırak herkes bunu kendi için yapsın; usundan genellemeleri, başkaları için, toplum için kaygılarını atsın! "-der gibisin-

B: "Daha fazlasını istiyorum, ben arayıcı değilim. Ben kendi güneşimi yaratmak istiyorum."

321

Yeni özen.- Gelin cezalandırmayı, kınamayı, başkalarını adam etmeyi bu ölçüde çok düşünmeyelim. Biz bir bireyi pek seyrek değiştiririz. Bir kez bunu başarırsak, dikkat çekici başka bir şey daha başarılmış olabilir: O da bizi değiştirmiştir. Biz daha çok gelmekte olanlar üzerindeki etkimizin onların tümünün etkisini dengeleyip, onların etkisine ağır basmasına çalışmalıyız. Göğüs göğüse bir savaşa girmeyelim -bütün kınamalar, cezalandırmalar, başkalarını adam etme girişimlerinin sonu buraya varır. Kendimizi çok daha yukarı yükseltelim. Kendi örneğimizi daha da göz alıcı renklerde boyayalım. Kendi parıltımızın onları çok fazla gölgede bırakmasını sağlayalım. Hayır, başkalarını kınayan, kendini doyuma ulaşamamış hissedenler gibi onların hesabına kendimizi karartmayalım.

İyisi mi yolumuzu değiştirelim! Kendi yolumuza bakalım?

322

Karşılaştırma.- Bütün yıldızların döngüsel bir yörüngede dolaştığı düşünenler en derin düşünürler değildir. Kendine geniş bir uzay olarak, içinde galaksiler taşıyan biri olarak bakan biri bütün galaksilerin ne ölçüde düzensiz olduklarını da bilir. Onlar bizi kargaşaya varoluşun labirentlerine götürür.

323

Yazgıda iyi şans.- Yazının bize bağışlayabileceği en büyük kayra, ayrıcalık, bir süre karşıtımızın saflarında dövüşmemize izin vermesidir. Büyük utku alnımıza böyle yazılır.

324

Media vita'da.-[11] Yok, yaşam benim umutlarımı kırmadı. Her geçen yıl bana daha doğru, daha çekici, daha gizemli geldi- büyük özgürleştiricinin bana geldiği günden beri: Yaşamın, bir ödev, bir bela, bir hile olmadığı, bilgi ardında koşan biri için bir deney olabileceği - Bilginin ta kendisi olduğu düşüncesi.[12] Başkaları için yaşam başka şeyler olabilir, örneğin üzerinde dinlenilecek bir yatak, böyle bir yatağa giden, ya da ondan sapan bir yol ya da bir aylaklık biçimi. Benim için o, tehlikeler, yengiler dünyasıdır. Bu dünyada kahramanca duygular da dans edip oynayacak bir yer bulurlar. "Bilgi aracı olarak yaşam". Yüreğinde böyle bir ilke olan kişi yalnızca yiğitçe yaşamakla kalmaz, sevinçle yaşar, neşeyle güler de. Önce savaş ile yengi konusunda epeyce şey bilmeden gülmeyi, iyi yaşamayı bilen var mı?

325

Büyüklüğe ait olan.- İçinde büyük bir acı çektirme gücü, isteği bulmayan biri, büyük bir şeye ulaşabilir mi? Acı çekmek en küçük şeydir. Güçsüz kadınlar, hatta köleler bile bunu büyük bir ustalıkla başarırlar. Ama büyük bir acı çektirirken bu acının çığlıklarını işitirken kişinin yüreğindeki üzüntüden, belirsizlikten perişan olmaması, işte bu büyüklüktür.

326

Ruh ile acının doktorları.- Bütün töre öğütçüleri gibi bütün tanrıbilimciler de kötü bir alışkanlığı paylaşırlar. Hepsi de insanları çok kötü bir yolda oldukları, kökten, katı, sonuca giden bir sağaltıma gerek duyduklarına inandırmağa uğraşırlar. İnsanlar yüzyıllardan beri bu öğretmenleri can kulağı ile dinlediğinden,

---

[11] Ömrün yarısı'nda.

[12] Büyük özgürleştirici bu düşüncedir.

çok kötü bir yolda olduklarına ilişkin inançlar sonunda onlara yapışıp kaldı. Sanki yaşam onlar için gerçekten güçmüş gibi, iç çekmeğe, yaşamda iyi bir şey olmadığını düşünmeğe, küsmeğe fazlası ile hazırlar artık. Gerçekte onlar kendi yaşamlarından, ona duydukları sevgiden fazlasıyla eminler. Hoşa gitmeyeni alt etmek, acının, kötü yazgının zehirli dişini çekmek için sayısız kural, ustaca hile de biliyorlar.

Bence insanlar acıdan, kötü yazgıdan söz ederken durumu hep abartıyorlar. Sanki bu konuyu abartmak görgü kurallarından biri. Oysa ağrıya karşı anastezi ya da düşüncelerin ateşli tez canlılığı ya da dingin bir duruş ya da iyi ya da kötü anılar, amaçlar, umutlar; anestezi ile aynı etkiyi yapan çeşit çeşit gurur, türlü türlü duygudaşlık gibi sayısız ağrı kesici var. Üstelik acının en üst düzeyinde kişi otomatik olarak bilincini yitirir. Acılığımızın üzerine tatlılığımızı damlatmayı çok iyi biliyoruz.- özellikle de ruh acılığımızın. Gözü pekliğimizde, yüce gönüllülüğümüzde, uysallığımızın dünyadan el çekmemizin soylu sabuklamalarında da derdimize devalar buluruz. Bir yitik olsa olsa bir saat için yitiktir, o, her nasılsa, gökten bir armağan da getirir -yeni bir güç ya da en azından güç için yeni bir fırsat.

Töre söylevcileri kötü insanlığın iç "yoksulluğu" konusunda ne masallar uydurdular! Tutkulu insanların mutsuzluğu konusunda ne yalanlar attılar. "Yalanlar" burada cuk oturan bir söz gerçekten de. Çünkü onlar bu tür insanların aşırı varlıklı mutluluğunu pek iyi biliyorlardı ama bu konuda ölü gibi sustular. Çünkü bu onların kuramını çürütüyordu. Bu kurama göre, bütün mutluluk, tutkuların yadsınmasından, istemin susturulmasından gelir. Son olarak tüm bu ruh doktorlarının reçeteleri, onların pek övdüğü katı, kökten sağaltım yöntemi konusunda şunu söylememe izin verin: Yaşamımız onu stoacı yaşam biçimine, taşlaşmaya dönüştürmemizin daha iyi olacağı ölçüde acıklı, ağır durumda mı gerçekten. Hayır, stoacı gibi kötü bir durumda yaşamayı seçecek ölçüde kötü değil durumumuz.

327

Ciddiye almak.- Anlama yetisi insanların çoğunda hantal, iç karartıcı, gıcırdıyan, güçlükle çalıştırılan bir makinedir. Onlar bu makineyle çalışmak, iyi düşünmek istediklerinde buna "konuyu ciddiye almak" der. Kimbilir iyi düşünmek onlara ne ağır geliyor-

dur. Sevgili insan hayvan, iyi düşündüğünde, iyi tinini yitirmiş gibi olur hep. Bu durumda o "ciddileşir". "Kahkahanın, şenliğin bulunduğu yerde, düşünmenin beş paralık değeri yoktur". İşte bütün "şen bilime" karşı olan ciddi hayvanın önyargısı budur. İyi öyleyse, gelin bunun bir ön yargı olduğunu kanıtlayalım.

328

Alıklığa zarar vermek.- Böyle inatla, böyle büyük bir kararlılıkla öğretilen inanç, bencilliğin kınanası bir şey olduğu inancı, bencilliğe zarar vermiştir elbette. (Bu arada, yüz kez söyleyeceğim gibi sürü içgüdüsüne yarar sağlamıştır.) En başta bencilliği iyi vicdanından yoksun bırakarak, bizi bütün kötülüklerin gerçek kaynağını onda bulmaya zorlayarak. Bunlar binlerce yıl boyunca vaaz edildi, dediğim gibi böylece bencilliğe zarar verildi. Bencillik çok tinden, çok sevinçten, çok duyarlılıktan, çok güzellikten yoksun bırakıldı. Bu yoksunluk bencilliği bönleştirdi, çirkinleştirdi, zehirledi.

Antik düşünürler kötü yazgının ana kaynağının çok başka bir yerde olduğunu düşünürler. Sokrates ile başlayarak bu düşünürler bıkıp usanmadan şunu söylediler: "Düşüncesizliğiniz, aptallığınız, kurala göre yaşamanız, komşunuzun kanısına boyun eğmeniz, mutluluğu bu ölçüde az yakalamanızın nedenidir. Biz düşünürler, düşünürler olarak herkesten daha mutluyuz."

Aptallığa karşı söylevin bencilliğe karşı söylevden daha iyi gerekçeleri olup olmadığına burada karar vermeyelim. Kesin olan onun aptallığı iyi vicdandan yoksun bırakmasıdır. Bu filozoflar aptallığa zarar verdiler.

329

Boş vakit ile aylaklık.- Amerikalıların altın sevgisinde Amerika yerlilerine, yerli kanına özgü yabanıllıktan bir şeyler var: Onların soluksuz çalışması -Yeni Dünya'nın ayırıcı kusuru- yabanlığı yaşlı Avrupa'ya bulaştırmaya, bütün o harika tinsizliğini anakaranın üzerine sermeğe başladı bile. Daha şimdiden dinlenmekten utanılır oldu, uzun uzun düşünmek de, neredeyse vicdan azabına yol açıyor. Borsanın son durumuna ilişkin haberleri okuyarak öğle yemeği yerken bile, insan kolundaki saati ile düşünüyor; hep "bir şeyler kaçıracakmış gibi" yaşıyor. "Hiçbir şey yap-

mamaktansa bir şey yapmak daha iyi." Bu ilke, bütün kültürleri, iyi beğenileri boğacak bir urgan olsa olsa. Nasıl çalışanların ivecenliği bütün kalıpları göz göre göre yıkıyorsa, biçimin kendisine yönelik duygu da davranışların melodisi için göz ile kulak da yerle bir ediliyor. Bunun kanıtı, insanların birbirlerine karşı bir kez olsun dürüst olmak istedikleri bütün durumlarda- arkadaşlar, kadınlar, akrabalar, çocuklar, öğretmenler, öğrenciler, önderler, prensler ile ilişkilerinde- talep edilen, genel yontulmamış açıklıkta bulunabilir. Artık törenler için, dolaylı bir yoldan yükümlülük için, koruyuculuk ruhu için, herhangi bir *otium*[13] için zaman ya da güç yok.

Durmadan kazanç peşinde koşarak yaşamak, insanların, sürekli madik atarak, havalara girerek, başkalarından önce davranarak ruhlarını tüketmeğe zorluyor. Erdem, artık bir şeyi ötekilerden daha kısa sürede yapmak oldu. Doğruluğa izin verilen saatler seyrekleşti, bu saatler geldiğinde de insanlar yorgun oluyor, kendilerini koyvermek değil tersine geniş geniş, uzun uzun, boylu boyunca uzanmak istiyorlar. Mektup artık bu durumda yazılıyor. Mektupların biçemi, ruhu her zaman "çağların asıl imi" olacak.

İnsan içine çıkmak, sanat hâlâ insanı eğlendiriyor eğlendirmesine ya, bu, işten yıpranmış kölelerin kendilerine hazıladığı bir eğlence türü. Ah şu eğitimlilerin, eğitimsizlerin "sevinç" yetingenliği! Ah şu her türlü sevinç karşısında arttıkça artan kuşku! İş, git gide daha fazla sayıda vicdanlı kişiyi kendi saflarına alıyor. Şu anda sevinç isteği kendini "iyileşme, dinlenme gereksinimi" diye adlandırıyor, üstelik de kendi kendisinden utanır olmuş durumda. "İnsan sağlığını buna borçlu!" Bir kır gezisi fırsatı yakaladıklarında insanlar böyle diyorlar. Yakında kendini kınamadan, vicdan azabı çekmeden vita contemplativa (açıkçası düşüncelerle, dostlarla yürüyüş) isteğine boyun eğemez hale gelebilirler.

İmdi! Eskiden başka türlüydü. Çalışmak vicdan azabına yol açıyordu. İyi aileden gelen biri mecbur olduğu için çalışıyorsa, bunu genellikle gizlerdi. Köleler aşağılık bir iş yaptıkları duygusu ile çalışırlardı çünkü "yapma"nın kendisi aşağılık bir şeydi. Soyluluk da, onur da yalnızca *otium* ile *bellum*'dadır.[14] Antik önyargıların sesi böyle derdi.

---

[13] Aylaklık.

[14] Aylaklık ile savaşa.

330

Alkış.- Bir düşünür onaya, alkışa gerek duymaz; onun için yalnız kendi kendini alkışlaması güvenlidir, onsuz edemez. Ne tür olduğu önemli değil, alkışsız edebilenler var mı? Olduğundan kuşkuluyum: Bilgeliği karalamayan Tacitus, en bilge kişi için bile "*quando etiam sapientibus gloriae cupido novissima exuitur*" dedi.[15] Bu, ona göre asla demektir.

331

Sersemleştirilmektense sağır olmak yeğdir.- Eskiden ünlenmek istenirdi. Artık pazar çok büyüdüğü için bu yetmiyor, şimdi yaygara koparmak gerek. Bu yüzden en güzel sesler bile sesi çıkmaz olasıya bağırıyor, en iyi mallar çatlak seslerle satılıyor. Artık şarlatanların bağırtısı olmadan, sesler kısılmadan deha yok.

Kuşkusuz bir deha için kötü bir çağ. İki gürültünün arasındaki sessizliğini bulmayı, gerçekten sağır oluncaya dek sağırmış gibi yapmayı öğrenmek zorunda. Elbette bunu öğreninceye dek sabırsızlıktan, baş ağrısından yok olmazsa.

332

Kötü saat.- Her filozofun en kötü saati "İnsanların benim en kötü kanıtlarıma inanmamasının ne önemi var?" diye düşündüğü saatler vardı her halde- O sırada komşusuna gülen bir kuş onun üzerinden uçar, "Senin için ne önemi var? Senin için ne önemi var?" diye sorar.

333

Bilmenin anlamı.- Spinoza, *Non ridere, non lugere, neque detestari, sed intelligere*![16] der, onun biçemi ölçüsünde yalın, o ölçüde ustaca. Gelgelelim, son çözümlemede bu *intelligere* bizim öteki üçünü bir kerede duyumsadığımız kalıptan başka bir şey mi? Birbirine karşıt, başka başka gülme, yas tutma, kargışlama isteklerinin sonucundan başka bir şey mi? Bilgi olanaklı olmadan önce, bu içgüdülerden her biri, şey ya da olgu üzerine kendi tek

[15] Tarihler, IV.6 Ün arzusu bilgelerin bile en son bıraktıkları istektir.

[16] Gülmemek, yas tutmamak, nefret etmemek, anlamak!

yanlı görüşünü sunmuş olmalıdır. Bundan sonra bu tek yanlı görüşlerin kavgası gelir. Bu da, ara sıra, bir anlama neden olur. İnsanın içi yatışır, üç yanı da haklı bulur, bir tür adalet, bir tür sözleşme olur. Çünkü, bütün içgüdüler, adalet ile sözleşme sayesinde varoluşlarını koruyup sürdürebilir; ötekiler karşısında hak ileri sürebilirler. Uzlaşmanın yalnızca son sahneleri ile bu uzun sürecin sonunda hesabın kapatılmasının bilincine vardığımız için, biz *intelligere*'nin uzlaştırıcı, adil, iyi bir şey - özce içgüdelerin karşında duran bir şey olması gerektiğine karar veririz. Oysa o, içgüdülerin birbirine karşı belli bir davranışından başka bir şey değildir.

Çok uzun bir zaman boyunca, bilinçli düşünce, düşüncenin kendisi sayıldı. Tinsel etkinliğimizin büyükçe bir bölümünün bilincinde olmadığımız, onun büyük bir bölümünü duyumsamadığımız bizim kafamıza ancak şimdi dank ediyor. Ama ben, bu çekişen içgüdülerin, kendilerini nasıl duyulur kılacaklarını ya da birbirlerini nasıl inciteceklerini çok iyi anladıklarını sanıyorum. Bütün düşünürlerin başına gelen ani, şiddetli tükenmenin (bu, savaş alanındaki tükenmedir) kaynağı pekala bu olabilir. Gerçekten, bizim çatışan derinliklerimizde örtük kahramanlıklar olabilir; ne var ki, Spinoza'nın varsaydığı türden, sonsuza dek kendinde dinlenen[17] tanrısal bir şey yoktur. Bilinçli düşünme, özellikle filozofunki, en güçsüzüdür. Bundan dolayı, düşünmenin göreli olarak ılımlı, serinkanlı bir biçimidir: Bu yüzden de filozoflar bilginin doğası konusunda yoldan saptırılmaya yatkındırlar.

334

Sevi öğrenilmeli.- Musikide başımıza gelen şudur: Genelde bir figürün, bir melodinin önce duyulması, bulunup ayrılması; ayrı bir yaşam olarak yalıtılıp sınırlanması gerekir. Sonra yabancılığına, yadırgatıcılığına karşın onu hoş görmek için biraz emek, biraz iyi isteme gerekir, görünüşüne, ifadesine karşı sabırlı olmak, acayipliğinin karşısında yufka yürekli olmak gerekir. Sonunda onu beklemeğe başladığımız, o başarısız olursa kendimizin de başarısız olacağımızı duyumsadığımız an gelir. Artık bizi durmadan acımasızca zorlar, büyüler; ta ki biz onun, dünyada ondan,

[17] Ewig-in-sich-Ruhendes

yalnızca ondan daha başka bir şey istemeyen alçak gönüllü, aklı başından gitmiş aşıkları oluncaya dek.

Ama bu yalnızca musikide başımıza gelmez; biz şu anda sevdiğimiz her şeyi böyle öğrenmişizdir. Biz sonunda her zaman, yabancı olana karşı iyi istememizin, çıdamımızın, anlayışlı olmamızın ödülünü alırız. O, usul usul peçesini sıyırır yeni dile gelmez bir güzellik olur çıkar. Bu, bizim konukseverliğimize bir teşekkürdür. Kendilerine aşık olanlar bile, bu yolla sevmeği öğrenmiş olurlar. Çünkü başka bir yol yoktur. Sevi de öğrenilmelidir.

335

Çok yaşa fizik!- Bir şeyi gözlemeyi kaç kişi bilir? Bunu yapanların arasında kaç kişi kendini gözler? "Herkes kendisinin en uzağındakidir."[18] Kendini derinlemesine inceleyenlerin tümü bunu düş kırıklığı içinde öğrenir. Bir tanrının ağzından insanlara söylenen "kendini bil" sözü hemen hemen bir yaramazlıktır. İnsanın kendi kendini gözlemesi öylesine umutsuz bir iştir ki, törel eylemin özü hakkında konuşan hemen hemen herkesin biçemi - bakışı, gülüşü, yardım etme çoşkusu ile bu hızlı, istekli, inanmış, boşboğaz biçem- bunun en iyi tanığıdır. Sana şöyle demek ister gibidir: "Sevgili dostum bu benim uzmanlık alanım. Sorunu, tam da bu soruyu yanıtlamaya yetkili birine sordun. Rastlantıya bak ki, ben hiçbir konuda bu konuda olduğundan daha bilge değilimdir. Konuya gelirsek: Bir insan "bu doğru" diye yargı verdikten sonra "dolayısıyla bu yapılmalı" sonucunu çıkarıp, ardından doğru gördüğünü, zorunlu saydığını yapmaya koyulursa - onun eyleminin özü töreldir."

Ama dostum, sen bir değil üç eylemden söz ediyorsun. "Bu doğru!"diye yargılamak da bir eylemdir. Birinin hem törel hem de töredışı bir yargı vermesi olanaklı olmayabilir mi? Niçin bunu, tam da bunu doğru sayıyorsun?

"Çünkü vicdanım bunu söylüyor; vicdanımın sesi de asla töredışı olamaz; çünkü törel olanın ne olması gerektiğini ancak o belirler."

---

[18] Jeder ist sich selber der Fernste. Der Fernste (en uzak) Naechste (en yakın-komşu)ın karşıtıdır. Almanca İncil'de bu sözcük kullanılır.

Peki ama niçin vicdanının sesine kulak veriyorsun? Böyle bir yargıyı doğru, şaşmaz sayma hakkını nereden alıyorsun? Bu inanç için -bunun için bir vicdan yok mu? Entellektüel vicdandan söz edildiğini duymadın mı hiç? Senin "vicdanının" ardındaki bir vicdandan? Senin "bu doğru" diyerek verdiğin yargının, içgüdülerinde, sevdiklerinde, sevmediklerinde, deneyimlerinde, deneyimsizliklerinde bir ön tarihi var. "Bu yargı orada nasıl doğdu?" diye sormalı, sonra da "beni ona kulak vermeğe iteleyen nedir?" demelisin. Sen onun buyruklarını subayının buyruğunu dinleyen iyi bir asker gibi dinleyebilirsin. Ya da buyuran bir adamı seven bir kadın gibi. Ya da buyurucusundan korkan bir korkak, bir yaltakçı gibi. Ya da hiçbir şeye karşı çıkmayan bir kalın kafalı gibi. Kısacası, vicdanının sesini dinleyebileceğin yüz tane yol var. Gelgelelim, senin vicdanının sesi diye kabul ettiğin şu ya da bu yargı- başka deyişle senin bir şeyi doğru sayman- kendini, hiçbir zaman uzun uzadıya düşünmemiş olmana, sana çocukluğundan beri doğru olduğu söylenmiş olanı körü körüne kabul edegelmene de bağlı olabilir. Ya da belki de bu noktaya dek ödev dediğin şey senin ekmeğin olduğu, sana onur verdiği içindir. O, sana kendi varoluş koşulun gibi göründüğü için de onu "doğru" saymış olabilirsin (varoluş hakkına sahip olmak sana apaçık görünür).

Törel yargının sağlamlığı senin kişisel alçaklığının, kişiliksizliğinin kanıtı da olabilir; "Törel gücünün" kaynağı inatçılık olabilir- ya da senin yeni ülküler tasarlama beceriksizliğin. Kısacası, daha ustaca düşünmüş, gözlemiş olsaydın; daha çok şey öğrenmiş olsaydın, hiçbir koşulda senin bu "ödevini", senin bu "vicdanını", ödev diye, vicdan diye adlandırmazdın. Senin törel yargının doğuş biçimi konusundaki anlayışın, bu yüce sözlerinin tadını kaçıracak, tıpkı "günah", "ruhun kurtuluşu", "kurtarma" gibi başka sözcüklerin de tadını kaçıracağı gibi. -Şimdi kategorik buyruğu ağzına alma dostum! Bu söz kulağımı tırmalıyor, senin bu ciddi varlığına güleceğim geliyor. Bu sözü duyunca aklıma, kendinde şeyi - rezil bir şey daha- çalarak ele geçiren bu yüzden cezalandırılan koca Kant geliyor. Kategorik buyruk onun yüreğinde usul usul sürünerek ilerlerken, onu yolundan saptırıp "Tanrı"ya, "Ruh"a, "Özgürlük"e, "Ölümsüzlük"e götürdü. Yolunu şaşırıp kafese düşen bir tilki gibi. Gene de onda bu kafesi kırıp açacak güç, zeka vardı.

Ne? İçindeki kategorik buyruğa saygın mı var? Sözde törel yargının bu "sağlamlığına" saygı mı var? "Burada herkes benim gibi yargılamalı." diyen koşulsuz duyguya saygın mı var? Bu noktada bencilliğini daha fazla beğen. Bencilliğinin körlüğünü, dar kafalılığını, iddiasızlığını da... Çünkü kendi yargısını evrensel bir yargı olarak anlayan bencildir. Bu, kör, dar kafalı, iddiasız bir bencillik, çünkü senin henüz kendini bulmadığını; kendini, kendin için bir ülküyü yaratmadığını ele veriyor- çünkü yaratmış olsaydın, senin yargın hiçbir zaman bir başkasının yargısı olamazdı, hele herkesin hiç mi hiç olamazdı.

"Bu durumda herkesin böyle eylemesi gerekirdi" diye yargı vermeyi sürdüren biri, kendini bilmeye giden beş adımı daha atmamış demektir. Atmış olsaydı, birbirinin aynısı olan eylemlerin olmadığını, varolamayacağını bilirdi. Şimdiye dek gerçekleştirilen her eylemin bütün bütün başka, bir daha yinelenemeyecek biçimde gerçekleştirildiğini; bunun gelecekteki bir eylem için de doğru olduğunu, eylemler konusundaki bütün düzenlemelerin (şimdiye dek varolan törelliklerin, en içsel en ustaca düzenlemelerinin bile) kabaca onların dış yüzleri ile ilgili olduğunu; bu düzenlemelerin aynılığa benzer bir şeye yol açabileceğini, ama bunun olsa olsa bir benzeyiş olacağını; bir eylem düşünen ya da geçmiş bir eyleme bakan biri için bu eylemin içine girilmez olduğunu, öyle de kaldığını; bizim "iyi", "soylu", "büyük" konusundaki kanılarımızın doğruluğun kendi eylemlerimizle kanıtlanamayacağını, çünkü her eylemin bilinemez olduğunu; bizim kanılarımızın, değerlendirmelerimizi iyinin ne olduğuna ilişkin levhâlârımızın, kesinlikle eylem düzeneğimizdeki en güçlü kaldıraçlar olduğunu, ama her belli durumda onların düzeneğinin yasasının kanıtlanamaz olduğunu bilirdi.

Öyleyse kendimizi kanılarımızın, değerlendirmelerimizin arıtılması ile bizim için iyi olanın yeni levhâlârını yaratmakla sınırlayalım; "eylemlerimizin törel değeri" üzerine derin derin düşünmeye son verelim! Evet dostum! birilerinin başkaları hakkındaki bütün törel gevezeliğinden tiksinme zamanı geldi. Törel yargı içinde oturmak beğenimize aykırı olmalı. Böyle gevezelik etmeği, böyle kötü beğeniyi, zaman içinde geçmişi birkaç adım daha ileri sürüklemekten başka yapacak işi olmayanlara hiçbir zaman şimdi de yaşayamayanlara- bu da demektir ki kalabalığa, büyük çoğunluğa- bırakalım. Gelgelelim, biz, kendimiz olmak

istiyoruz[19] - yeni eşsiz, karşılaştırılamaz insanlar, kendilerine yasalar koyanlar, kendini yaratanlar. Bu amaçla, biz, dünyada yasalı, zorunlu olan her şeyi en iyi öğrenenler, en iyi keşfedenler olmalıyız. Bu anlamda yaratıcılar olabilmek için fizikçiler olmalıyız.- Oysa şimdiye dek bütün değerlendirmeler, ülküler fizik konusundaki bilisizliğe dayandı ya da ona karşıt biçimde kuruldu. Bu yüzden: Çok yaşa fizik! Bizi fiziğe -onurumuza- dönmeğe zorlayanlar da çok daha fazla yaşasınlar.

336

Doğanın cimriliği.- Neden doğa insanların kendi ışığına uygun olarak- kimi az, kimi çok- parlamasına izin vermekte böylesine cimri. Niçin büyük insanlar batarken güneş gibi güzel görünür de doğarken böyle değillerdir. Böyle olması insanlar arasındaki yaşamı çok daha fazla tek anlamlı, açık seçik kılardı.

337

Gelecekteki "insancalık".- Bu çağa, ona uzak bir çağın gözleri ile bakarken bugünün insanlığında onun "tarih duygusu" diye adlandırılan ayırıcı erdeminden, hastalığından daha dikkat çekici bir şey bulamıyorum. Tarihte tümden yeni, bütün bütün yabancı bir şeyin başlangıcı bu: Bu tohuma birkaç yüzyıl ya da daha fazla zaman verilirse sonunda o harika bir bitki olacak; harika olduğu ölçüde yaşlı dünyamızı daha yaşanabilir bir yer kılacak, harika kokular saçan bir bitki... Biz bugünün insanları, olsa olsa gelecekteki çok güçlü bir duygunun zincirinin baklalarını oluşturmağa başladık -ne yaptığımızı da pek bilmiyoruz. Bu, bize, yeni bir duygu değil de neredeyse eski bir duygunun azalması gibi geliyor; tarih duygusu böylesine soğuk, yoksul; birçok kişi, sanki bir buzlanmanın saldırısına uğrar gibi onun saldırısına uğruyor, bu saldırı onu daha soğuk, daha yoksul kılıyor. Ötekilerin gözünde, o, sinsice yaklaşan eski bir çağın imi; bu kişiler gezegenimizi, şu anki durumunu unutmak isteyen, bu yüzden de gençliğinin tarihini yazan hastalıklı bir melankoli olarak görüyor. Bu, gerçekte sözünü ettiğimiz yeni duygunun bir rengi: İnsanlığın bütün tarihini kendi tarihi gibi yaşamaya kalkışan biri, sağlığını düşünen sayrı-

[19] Wir aber wollen Die werden, die wir sind.

nın, gençlik düşlerini düşünen yaşlı adamın, sevdiğini yitirmiş aşığın, ülküleri yerle bir olmuş şehidin, aldığı yaralardan, dostlarının yitirilmesinden başka hiçbir şey getirmeyen bir meydan savaşının akşamında, bir kahramanın bütün üzüntüsünü olağanüstü genelleştirilmiş bir biçimde duyumsayacaktır. Ama biri, savaşın ikinci gününde tan sökümünü, yazgısını sevinçle selamlayan bir kahraman olarak; çevreni geçmiş ile geleceğin binlerce yılını çevreleyen, geçmiş ruhun bütün soyluluğunun bir varisi olarak benzerini başka hiçbir çağın görmediği, düşünmediği bir kişi olarak- yükümlülük duygusu bulunan, eski soyluların en aristokratiği, yeni soyluluğun da ilki olan bir varisi- olarak- her türlü üzüntüye katlansa, katlanabilseydi; kendi ruhunu bütün bunlarla birlikte- en eskiyi, en yeniyi, insanlığın yitiklerini, umutlarını, fetihlerini, yengilerini- yüklenebilseydi; sonunda bütün bunları bir tek ruh içinde toplayıp bir tek duygunun içine tıkabilseydi- bu kesinlikle insanlığın şimdiye dek bilmediği bir mutluluğa yol açacaktı: Erkle, seviyle; göz yaşıyla, kahkahayla dopdolu bir tanrının mutluluğu, akşam güneşi gibi durmadan tükenmez zenginliklerini bağışlayan, güneş gibi onları denize döken, ama kendini ilk kez, en yoksul balıkçı, altın küreklerle kürek çektiğinde en varlıklı duyumsayan bir mutluluk. Bu tanrıca duygu, o zaman -insancalık - diye adlandırılırdı.

338

Acı çekme istemi, acıma istemi.- Her şeyden önce acıyan bir insan olmak size yararlı mı? Yoksa acıyan biri olmanız acı çekenlere mi yararlı? Ama izin verirseniz ilk soruyu şimdilik yanıtlamayalım.

Bizim kişisel, en derin acımızı neredeyse hiç kimse kavrayamaz, hemen hemen hiç kimse ona oluşamaz. Aynı kaptan bile yesek, burada komşumuz için örtük kalırız. Şu da var ki, insanlar, acı çektiğimizin farkına vardığında, bizim acımızı yüzeysel bir biçimde yorumlarlar. Acıma duygusunun ta özünde, onun başkalarının acısında kişisel olan her şeyi sıyırıp atması vardır. Bizim "yardımseverlerimiz" değerimizi, isteğimizi düşmanlarımızdan daha fazla küçültürler. Sıkıntıdaki birine yardım etmeğe çalışanları harekete geçiren acıma, bu entellektüel hoppalık yazgının rolünü üstlenir. Bu büyük ölçüde edepsizliktir. Onlar bu durumda benim için ya da senin için sıkıntı verici olan bütün iç

ardışıklıktan, karışıklıktan tümden habersizdir. Ruhumun bütün ekonomisi, rahatsızlıktan etkilenen denge, yeni kaynakların, gereksinimlerin açığa çıkacağı yol, bütün yaraların iyileşeceği yol, geçmişin bütün dönemlerinin dökülüp atılacağı yol -bizim sevgili acıyan arkadaşlarımız sıkıntının içinde bulunabilecek bu tür şeylerin hiçbirine aldırmaz. Yardım etmek isterler, gelgelelim, derdin kişi için zorunlu olduğu konusunda hiçbir düşünceleri yoktur. Oysa yılgınlıklar, yoksunluklar, güçten düşmeler, gece yarıları, maceralar, riskler, gaflar senin için de benim için de karşıtları ölçüsünde gereklidir. Mistik bakımdan konduğunda, insanın cennetine giden yolun her zaman onun cehenneminden, şehvete düşkünlüğünden geçtiğini anlamazlar. Hayır "acıma dini" (ya da "yürek") onlara yardım etmelerini buyurur, onlar en hızlı yardımı götürdüklerinde en çok yardım ettiklerini düşünürler.

Sen, bu dine bağlı olan, kendine başkalarına davrandığın gibi davranıyorsan; acılarının üzerinde bir saat bile durmasına izin vermiyorsan; bütün olası dertleri önlemeğe, önceden görüp engellemeğe çalışıyorsan; acıyı hoşnutsuzluğu kötü, iğrenç, yok edilesi bir şey, varoluşun bir defosu olarak görüyorsan, belbelli yüreğinde acıma dininin yanı sıra başka bir din, belki de acıma dininin anası olan bir din de barındırıyorsun: Rahatlık dini. Ah! Siz rahat kişiler, yardımsever insanlar, insan mutluluğu konusunda ne az şey bilirsiniz siz. Çünkü mutluluk ile mutsuzluk kardeştir hatta birlikte büyüyen ya da sizin durumunuzda olduğu gibi birbirinin gözünde hep küçük kalan ikizlerdir. Ama şimdi ilk soruya geri dönelim.

Genelde birinin kendi yolunu tutması nasıl olanaklı olabilir. Durmadan şu ya da bu haykırış bizi yoldan çıkmaya çağırır. Gözlerimiz yardım etmek için kendi düşünmemizi hemen bırakmamızı gerektirmeyen bir şeyi pek seyrek görür. Biliyorum, benim kendi yolumu yitirmem için yüz tane geçmiş, değerli yol var, bunlar hakikaten yüksek düzeyde "törel". Geçekte acıma töresini savunanlar, bunun, yalnızca bunun törel olduğu görüşünü kabul ederler- insanın komşusunun yardımına koşmak için kendi yolunu yitirmesi. Yitik olduğumu, bana kendimi gerçek dertler karşısında bulmaktan başka bir şey gerekmediğini kesin olarak biliyorum. Acı çeken bir arkadaşım "Bak, ölmek üzereyim, lütfen benimle öleceğine söz ver!" dese, ona söz vermem gerekir, özgürlüğü için dövüşen küçük bir dağ kabilesinin bu konudaki fikri beni, yaşamımı, elimi ona sunmaya zorlayacaktı. İyi nedenler varsa, bir

kereliğine iki kötü örnek seçebilirim. Bütün bu tür acıma duyguları, yardım çağrıları gizliden gizliye baştan çıkarır. Çünkü "kendi yolumuz" çok zordur; çok şey bekler bizden, ötekilerin sevgisinden, şükranından çok çok uzaktır. Kendi yolumuzdan, kendi vicdanımızdan kaçmağa, ötekilerin vicdanına, "acıma dininin" sevgili tapınağına konmağa, hiç de isteksiz değilizdir.

Bir yerde bir savaş çıkar çıkmaz, kesinlikle en soylu insanlar arasında elbette gizli tutulan bir sevinç baş gösterir. Kendilerinden geçerek yeni ölüm tehlikesine atılırlar. Çünkü, bu, onlara kendilerini anayurt uğruna kurban etmek için -kendi amaçlarından kaçmak için- çoktandır verilmesini istedikleri bir iznin çıkması gibi görünür. Savaş onlara intihar için dolambaçlı bir yol sunar iyi vicdanlı bir yol ama. Bazı konular üzerinde susmalıyım ama kendi ahlaklılığım konusunda susmak istemiyorum, o bana şöyle der: Bir köşeye çekilip öyle yaşa, böylece kendin için yaşayabilirsin. Çağının en önemli saydığı şeyleri bilmeden yaşa. Seninle bu gün arasında en azından üç yüzyılın derisi var. Bugünün yaygarası; savaş, devrim gürültüleri senin için bir mırıltı olmalı. Yardım etmeği de isteyeceksin ama yalnızca seninle aynı acıyı, aynı umudu paylaştıkları için anladıklarına -arkadaşlarına-, bu yardım etme kendine yardım edecek biçimde olacak. Onları daha yürekli, daha yılmaz, daha yalın, daha sevinçli kılmak isterim. Bugün pek azının anladığı, en az da acıma vaizlerinin anladığı şeyi öğretmek isterim: Acıyı değil sevinci paylaşmayı.

339

Vita femina.[20] Bir yapıtın güzelliklerini sonuna dek görmek için hiçbir bilgi ya da iyi isteme yeterli değildir; bu bakımdan en seyrek görülen şansa gerek vardır. Bu dorukları örten bulutlar, bir an için onları güneşte parlarken görmemiz için kaldırılmalıdır. Bunu görmek için, doğru noktada durmak yetmez, örtüyü bizim ruhumuzun kaldırması gerekir. Çünkü bu, ortada sanki sıkı durup gücünü koruma sorunu varmışçasına dışsal bir anlatıma, mesele gerek duyar. Ama bu denk geliş herkes için öyle seyrektir ki iyi olan her şeyi en yüksek doruklarının- ister bir yapıt ister bir iş, ister insanlık ya da doğa olsun- şimdiye dek örtük kaldığına; büyük çoğunluğun hatta en iyi insanların gözlerinden bile

[20] Yaşam kadındır.

saklandığına inanasım geliyor. Bize açılan şey kendisini yalnızca bir kez açar.

Elbette Yunanlılar "her şeyin iki üç kat güzel olması" için dua ettiler, Tanrılara iyi nedenlerle yakardılar. Çünkü tanrısal olmayan gerçeklik, bize güzeli ya hiç vermez ya da bir kez verir. Demek istediğim şu: Dünya güzel şeylerle dolup taşsa da, sıra güzel anlara, bu güzel şeylerin kendilerini bize açmasına geldiğinde yoksuldur, hem de çok yoksul. Ama belki de yaşamın en güçlü büyüsü budur; o altından dokunmuş bir örtüyle, umut vermeyle, karşı koymayla, utangaçlıkla, alaylarla, baştan çıkartmayla kıvılcımlanan güzel olanakların örtüsüyle örtünmüştür. Evet yaşam kadındır.

340

Ölen Sokrates.- Ben Sokrates'in yaptığı, söylediği her şeydeki yürekliliğe, bilgeliğe hayranım -söylemediklerine de... Bu alaycı, adamı kendine aşık eden bu canavar, Atina'nın kendine en çok güvenen gençlerini titreten, ağlatan fareli köyün bu kavalcısı yalnızca çağının en büyük gevezesi değildi, aynı ölçüde çağının en sessiz kişisiydi. Yaşamının son anında sessizliğini koruduğunu anımsatmak isterim. Bu aşamada belki de tinlerin daha yüksek bir katındaydı. Belki ölmüştü, belki ağudan ötürü, belki dindarlıktan, belki de kötücüllükten -o an bir şey dilini çözdü de şöyle dedi: Ey Crito, Asclepius'a bir horoz adadım." Bu gülünç, korkunç son sözler kulağı olanlar için anlamlıdır "Ey Crito yaşam bir hastalıktır". Onun gibi bir adamın, herkesin gözü önünde sevinçle, bir asker gibi yaşamış birinin, kötümser olması olanaklı mı? O, olsa olsa sevinçli bir yüz takındı. Ama en son yargısını, en derin duygusunu bütün yaşamı boyunca sakladı. Sokrates, Sokrates yaşamda acı çekti. Sonra da gene kendinden öç aldı- korkunç, dindar, kafir söyleşisiyle. Sokrates'e böyle bir öç gerekiyor muydu? Onun dolup taşan erdeminde bir gramcık yücelik yok muydu?- Yazık, dostlarım, bizim Yunanlıları bile alt etmemiz gerek![21]

[21] Sokrates'in son sözü onun bir hastalıktan ötürü tedavi gördüğünü gösteriyor. Çünkü Asclepius bir tıp tanrısıydı.

341

En büyük ağırlık.- Günün ya da gecenin birinde bir cin, sen yalnızlıkların yalnızlığında iken usulca yanına sokulup sana şunları söylese ne olurdu: "Şimdi yaşadığım, yaşamış olduğun yaşamı bir kez daha, sayısız kez daha yaşamak zorundasın. Bu yaşamlarda yeni hiçbir şey olmayacak; her acı, her sevinç, her düşünce her iç çekiş, yaşamındaki dile gelmeyecek ölçüde küçük ya da büyük her şey zorunlu olarak, tümden aynı sıra ile aynı düzen içinde sana geri gelecek- bu örümcek, ağaçlar arasındaki bu ay ışığı bile, bu an bile, ben kendim bile. Varoluşun bengi kum saati tekrar tekrar ters çevrilecek, sen ey toz tanesi, sen de onunla birlikte..."

Kendini yere atıp dişlerini mi gıcırdatırdın, böyle konuşan cine ilenir miydin? Yoksa, bir kez böylesine görkemli bir anı yaşayınca ona şu yanıtı mı vermek isterdin: "Sen bir tanrısın, bundan daha tanrısal bir şey hiç duymadım". Bu düşünce seni ele geçirdiğinde, seni sen olarak değiştirir ya da belki ezer geçerdi. Her şeyde, her tek şeydeki soru "Bunu bir daha istiyor musun, sayısız defa daha istiyor musun?" sorusu bütün eylemlerine ağırlıkların en büyüğünü koyardı. Yoksa ne diye kendini, yaşamı iyi kılmak zorunda olasın, her şeyden çok bu son, bengi onaylama, belirleme için can atasın.

342

İncipit tragodia.-[22] Zerdüşt otuzuna geldiğinde evinden, Unmi gölünden ayrılıp dağlara gitti. Orada ruhunu yalnızlığını yaşadı, on yıl boyunca bundan yorulmadı. Ama sonunda yüreği değişti- bir sabah, gün doğarken kalktı, güneşin önüne adım atıp ona şunları söyledi:

"Sen büyük yıldız, parladıkların olmasa senin mutluluğuna ne olurdu? Dört yıldın inime tırmanıyorsun Ben olmasaydım, yılanım, kartalım olmasaydı ışığından, yolculuğundan usanırdın. Ama biz her günün eşiğinde seni bekledik, senden taşanları aldık, bunun için seni kutsadık. Bak, gör kendi bilgeliğim hasta etti beni, çok fazla bal toplayan bir arı gibi, onu almaya uzanan eller gerek bana. Armağan vermek, dağıtmak istiyorum ta ki bir kez daha aklı başında olanlar budalalıklarından, yoksullar zenginliklerinden memnun olasıya. Bunun için derinlere inmeliyim, senin gibi ey

[22] Trajedi başlıyor. Karşılaştırın Nietzsche'nin ön sözünün birinci bölümü.

aşırı varlıklı yıldız, senin akşamları denizin arkasına giderken, ışığını yer altı dünyasına götürürken yaptığın gibi. İnmek istediğim insanların dediği gibi, batmalıyım ben de, sen nasıl batıyorsan. Fazla büyük bir mutluluğa bile kıskanmadan bakabilen dingin göz, kutsa beni öyleyse. İçindeki su, altına dönüşüp akabilsin diye, senin esrimenin yansımasını her yere taşıyabilsin diye taşmak isteyen bu kabı kutsa. Bak, gör bu kap gene boşalmak istiyor. Zerdüşt yeniden insan olmak istiyor.- Böylece Zerdüşt batmağa başladı.

BEŞİNCİ KİTAP
BİZ KORKUSUZLAR

Carcasse, tu trembles?
Tu tremblerais bien davantage,
si tu savais, où je te mène
TURENNE*

* *Gövde, titriyor musun?*
Seni nereye götürdüğümü bilseydin,
çok daha fazla titrerdin...

Henri de la Tour d'Auvergne Vicomte de Trenne (1611-75) zamanının en büyük Fransız generallerinden biriydi. 1643'de maraşal oldu, Napolyon'un buyruğu ile Paris'te İnvalides'e gömüydü.

343

Bizim sevincimizin anlamı.- En büyük, en yeni olagelmenin- Tanrı'nın ölmesinin, Hristiyan tanrısına inancın artık inanılmaz olmasının- ilk gölgeleri, Avrupa'nın üzerine düşmeğe başladı bile. Çünkü hiç değilse az sayıda insan için- onların gözlerindeki kuşku, bu görülmeğe değer olagelmeyi görecek ölçüde güçlü, becerikli- birtakım güneşler batmış; birtakım en eski, en derin güvenler kuşkuya dönüşmüş gibi; yaşlı dünyamız ister istemez onlara her gün biraz daha akşam, biraz daha güvenilmez, biraz daha yabancı, biraz daha "kocamış" görünüyor. Ama bu konuda şu söylenebilir: Olagelmenin kendisi, anlayışlı çokluğun anlama sığasından öyle büyük, öyle uzak, öyle ötede ki, onlar onun haberlerinin ulaşmış olduğunu düşünecek durumda bile değil. -Bu olagelmenin gerçek anlamını çok kişinin bildiği daha da az varsayılabilir. - Bu inancın altı oyulduğu için, onda kurulan; onun desteklediği, onda gelişenlerin hepsi çökmek zorunda; örneğin bütün Avrupa ahlakı. Şu an önüne geçilmiş durumda olan bozulmanın, yırtılmanın, yıkımın, batışın[1] bu bolluğunu, sırasını- bugün bu kocaman yılgı mantığının önde gelen duyurucusu, öğretmeni; kasvetin, güneş tutulmasının, dünyadaki isteği herhalde henüz hiç gerçekleşmemiş yalvacı rolünü oynamaya zorlanmış olanlardan hangisi yeterince öngörebilir. Bizlere: Doğuştan bilmece bilenlere, dağlarda bekleyenlere, bugün ile yarın arasında postalanmış olanlara; dün ile bugün arasındaki çelişkide haça gerilenlere, gelecek yüzyılın öncülerine, erken doğanlarına bile, çok geçmeden Avrupa'yı saracak gölgelerin ancak şimdi görülmesi gerekiyordu. Niçin biz ileriye, yaklaşan karanlığa bakanlar bile, ona gerçek bir işin içinde olma duygusu olmaksızın, en başta da

[1] Abbruch, Zerstorrung, Umsturz, untergang)

kendimiz için hiçbir korku, kaygı duymadan bakıyoruz? Yoksa, bu olagelmenin ilk sonuçlarının fazlaca mı etkisi altındayız halâ?- Bu ilk sonuçlar, bizim için doğmuş olan sonuçlar, beklenebileceğin tam tersi. Hiç de üzücü, iç karartıcı değiller, tersine sanki daha çok yeni, seyrek betimlenebilen bir ışık, mutluluk, kurtuluş, canlılık, yüreklenme, tan sökümü gibi onlar.

Gerçekten, "Yaşlı tanrının öldüğü" haberini duyduğumuzda, biz filozoflara, "özgür ruhlar"a sanki üzerimizde yeni bir gün doğmuş gibi geliyor; yüreğimiz şükranla, şaşkınlıkla, önseziyle, beklentiyle dolup taşıyor. Uzun bir süreden sonra çevren, tekrar açık görünüyor bize, oysa parlak olmaması gerek; uzun bir süre sonra gemilerimiz artık yeniden açılmağa cesaret edebilir, her türlü tehlike ile karşılaşmayı göze alabilir; bir kez daha bilgi aşığının gözüpekliğine izin veriliyor; deniz, denizimiz açılıyor gene; belki de şimdiye dek hiçbir zaman böyle bir "açık deniz" olmadı.

344

Nasıl olur da hâlâ dindar oluruz.- Bilimin kanılarında yurttaşlık hakları yoktur. Bu yüzden, sağlam bir temele dayanarak şöyle denir: Kanılar ancak varsayımların alçak gönüllülüğüne; geçici deneysel bir bakış açısına; düzenleyici bir kurgu düzeyine inmeğe karar verdiklerinde, bilgi dünyasına alınabilirler, bir değer kazanabilirler. -Gerçi bu kabul edilme hep polis gözetiminde, polis güvensizliğinde bir sınırlama ile olur. Ama daha ince düşünülürse, bir kanının, bilime, ancak bir kanı olmaktan çıktıktan sonra kabul edilebilmesinin bir anlamı yok mu? Bilimsel ruh disiplininin ilk adımı, insanın artık kanılara izin vermemesi değil mi?

Belki öyle; ama gene de sormak zorundayız: Bu disiplini başlatmayı olanaklı kılmak için, bazı ön kanılar -hatta bütün öteki kanıları kendine kurban edecek ölçüde buyurucu, koşulsuz kanılar- olması gerekmez mi? Biz bilimin de inanca dayandığını görüyoruz. Basitçe "önkabuller olmaksızın" bilim yok. Hakikat gerekli mi değil mi? Yalnız bu soruyu daha baştan onaylamak zorunlu değil; onu şu ilkeyi, inancı, kanıyı dile getirilerek onaylanmak da zorunlu: "Hiçbir şey hakikatten daha gerekli değil, ona göre her şeyin değeri olsa olsa ikinci düzeyde."

Bu koşuluz hakikat isteği: Nedir bu? Birinin kandırılmama isteği mi? Kandırmama isteği mi? Çünkü, "kendimi kandırmak

istemiyorum" özel durumu, "Kandırmak istemiyorum." genellemesi altında toplanırsa, hakikat isteği ikinci sorudaki gibi de yorumlanabilir. Ama kanmamak neden?İnsan kendisinin kandırılmasına niçin izin vermesin?

İlk ilkenin gerekçelerinin ikincisininkinden büsbütün başka bir dünyaya ait olduğuna dikkat edin. Birisi kendisinin kandırılmasına izin vermek istemez, çünkü bunun zararlı, tehlikeli, belalı olduğunu kabul eder. Bilim, bu anlamda, uzun erimli bir sağduyu, bir ölçülülük, yararlı bir şey olacaktı; ancak doğruyu söylemek gerekirse buna karşı çıkılabilir. Nasıl olur? Birinin aldatılmasına izin vermemek istemesi gerçekten daha az mı zararlı, daha az mı tehlikeli, daha mı az belalı? Koşulsuz biçimde güvensiz olmanın mı yoksa koşulsuz biçimde güvenli olmanın mı, daha avantajlı olduğuna karar verebilmek için varoluşun niteliği üzerine önceden ne biliyorsun?

Ama ikisi de, daha çok güven gibi, daha çok güvensizlik de gerekliyse: Bilim, üzerinde durduğu koşulsuz inancını ya da kanısını - hakikat başka her şeyden önemlidir, bütün öteki kanılardan da!- nereden alabilir? Hem hakikat hem de hakikat olmayan durmadan yararlı olduklarını kanıtlamasalar- ki durum budur-, bu kanı hiçbir zaman var olmazdı. Dolayısıyla- bilimde yadsınamayacak biçimde varolan bu inanç kaynağını böyle bir yarar hesabına borçlu olamaz; bu inanç "Hakikat isteminin","ne pahasına olursa olsun" hakikatin yararsızlığının, tehlikesinin durmadan ona kanıtlanmasına karşın doğmuş olsa gerek. "Ne pahasına olursa olsun": Bu sözleri, inançları birbiri ardına bu sunağa sunup, boğazlayınca nasıl da iyi anlıyoruz!

Sonuçta "hakikat isteği", "Kendimin aldatılmasına izin vermek istemiyorum" demek değil, "aldatmayacağım; kendimi bile!" demektir. - Başka bir seçenek yok- Bununla da biz törel zemindeyiz. Çünkü özellikle yaşam sanki bir görüntüyü; açıkçası yanılgıyı, aldatmayı, ikiyüzlülüğü; göz boyamayı, kandırmayı, kendini kandırmayı amaçlıyormuş gibi görünecekse -görünüyorsa; öte yandan yaşamın büyük formu kendini gerçekten hep sallantısızca "*politropoi*"[2] tarafında gösteriyorsa, yalnızca kendinize özenle "Neden aldatmak istemiyorsun?" diye sormak zorundasınız. Hoş-

[2] Bu yunanca sözcüğün tam bir türkçe karşılığı yok. Sözcük Homeros'un destanı Odesseus'ta geçer dönüp dolaşan, çok gezmiş, çok yönlü anlamlarına geliyor. Nietzsche, Odesseus'un aldatma becerisinin onun hayatta kalması bakımından önemine değiniyor

görü ile yorumlandığında böyle bir karar belki bir "kişotizm"[3] küçük çapta çılgınca bir coşku olabilir ama çok daha ciddi bir şey, açıkçası yaşama düşman, yıkıcı bir ilke de olabilir.- "Hakikat isteği"- örtük bir ölüm isteği de olabilir.

Dolayısıyla, "Niçin bilim?" sorusu şu törel soruna geri götürür: Yaşam, doğa, tarih "törel değil" iken, neden törellik var? Kuşkusuz, bilime inanmakla peşin peşin kabul edilen bu korkusuz en son anlama inananlar, böylece yaşamın, doğanın, tarihin dünyasından başka bir dünyayı onaylamaktadırlar; bu öteki dünyayı onayladıkları ölçüde de - aynı kabul ile onun karşıtını, bu dünyayı, bizim dünyamızı yadsımak zorunda değiller mi? Ama insanlar benim anlamalarını istediğim şeyi anlayacaklar, açıkçası bizim bilimimize duyduğumuz inancın henüz metafizik bir inanç olduğunu; bizlerin, bugünün bilenlerinin; biz tanrısızların, metafizik karşıtlarının bile, ateşimizi halâ binlerce yıllık bir inançla yanan alevden aldığımızı; hristiyan inancının Platon'un da inancı olduğunu; tanrının hakikat olduğunu, hakikatin tanrısal olduğunu... Ama bu giderek daha daha inanılmaz olursa; bir yanılgı, bir körlük, bir yalan olmadıkça hiçbir şey tanrısallığını kanıtlamazsa- Tanrının kendisinin bizim en kalıcı yalanımız olduğu kanıtlanırsa ne olur?

345

Bir sorun olarak törellik.- Kişiliksizlik her zaman öcünü alır. Kendini yadsıyan zayıflamış, ince, tükenmiş kişilik artık hiçbir işe yaramaz- En az da felsefeye yarar. "Kişiliksizlik"in ne tanrı katında ne de dünya katında bir değeri yoktur. Büyük sorunlar büyük sevileri gerektirir. Yalnızca bunlar, güçlü, yuvarlak,[4] emin tinlerdir; yalnızca bunlar kendilerine sımsıkı yapışabilirler.

Bir düşünürün kendi sorunları ile kişisel bir ilişkisi var mı, onlarda kendi yazgısını, sıkıntısını, en büyük mutluluğunu buluyor mu; yoksa sorunları "kişisel olmayan" sorunlar mı, açıkçası onlara soğuk, meraklı düşüncenin duyargaları ile dokunup böyle kavramaktan daha iyisi elinden gelmiyor mu? En önemli ayrım budur. İkinci durumdan hiçbir şey çıkmaz, peşin peşin bu ölçüde

---

[3] Don quijote- Nietzsche'nin Don quijote'yi sevip kendini ona benzetmesi konu ile ilintili.

[4] Runden.

çok şey şöylenebilir: Çünkü büyük sorunlar onların kendilerini kavramasına izin verseler bile, kurbağaların, sıskaların onlara sıkı sıkı tutunmasına izin vermezler. Fi tarihinden beri onların beğenisi böyledir- korkunç dişilerle paylaştıkları bir beğeni.

Öyleyse neden şimdiye dek, törelliğe bu kişisel yolda yaklaşan, törelliği bir sorun olarak bilen, bu sorunu kendi kişisel derdi, işkencesi, kösnüllüğü, tutkusu olarak bilen birini, kitaplarda bile bulamadım hiç. Besbelli, törellik şimdiye dek hiç sorun olmadı. Tersine ahlak birinin bütün güvensizliklerden, uyumsuzluklardan, çelişkilerden sonra ötekiyle üzerinde anlaşabildiği bir yer, düşünürlerimizin kendilerinden bile uzakta dinlendikleri; derin bir soluk aldıklarını, dirildiklerini duyumsadıkları barışın kutsanmış yeri oldu. Törel değerlendirmeleri eleştirmeğe kalkışan birini görmedim hiç. Bilimsel merakın, bir sorunu kolayca önceden gören, daha ne yakaladıklarını bile bilmeden onu havada kapan, psikolojistlerin, tarihçilerin, rafine, deneysel imgelemlerinin en belli belirsiz girişimlerini bile özlüyorum. Ben bu duyguların, değerlendirmelerin kökeninin tarihini keşfetmek için başlangıç düzeyinde, yavan bir iki çabayı (bu bir eleştiriden tümüyle farklıdır, etik dizgelerin tarihinden de farklıdır) güçlükle buldum. Özel bir durumda, bu tür bir tarihe sempati duyulması için; yeteneği cesaretlendirmek için her şeyi yaptım- bugün bana göründüğü gibi boşuna bir çabaydı.[5]

Bu ahlak tarihçilerinin (çoğu İngilizdir) pek değeri yoktur. Genellikle hiç kuşku duymadan belli bir ahlakın buyruğuna girerler, bugün halkın safça ağzına sakız ettiği hristiyan ahlakının gözde boş inanlarını - örneğin, törel eylemin öz niteliğinin özgecilik, kendini kurban etme ya da sempati ile acıma olduğu inancını- paylaşarak, bilmeden bunun kalkan taşıyıcısı, izleyicisi olarak hizmet ederler. Onların ortak yanlış öncülü, ulusların, en azından ehli ulusların, ahlakın belli ilkeleri üzerinde uylaştığını onaylamaları, sonra da bundan hem sizin hem de benim için bu ilkelerin koşulsuz biçimde bağlayıcı olmak zorunda olduğu sonucunu çıkarmalarıdır; ya da, tersine, ayrı ayrı uluslar arasında törel değerlendirmelerinin zorunlu olarak farklı olduğu gerçeğini görerek, bundan hiçbir ahlakın bağlayıcı olmadığı sonucunu çıkarmalarıdır. İkisi de aynı ölçüde çocukçadır.

---

[5] Nietzsche'nin burada Der Ursprung der moralisher Empfindungen (1877) ile Entstehung des Gewissens'in (1885) yazarı Paul Ree'yi ima ettiği düşünülür.

Onların en incelmişlerinin yanlışı şudur: Onlar, bir halkın kendi ahlakı konusundaki ya da insanlığın bütün insan ahlakı konusundaki belki de en alıkça kanılarını -onun kökeni, dinsel kısıtlaması, özgür istem boş inancı ile bu türden şeyler konusundaki kanıları- ortaya çıkarıp kınarlar; sonra da törelliğin kendisini eleştirdiklerini sanırlar. Gelgelelim "-malısın" buyruğunun değeri, bu buyruk konusundaki kanıların kendilerinden, bu buyrukla birlikte gürleşebilen yanılgıların zararlı otlarından temelde ayrıdır, bağımsızdır da. Bu bir hastaya verilecek ilacın değerinin, temelde hastanın ilacı bilimsel olarak düşünmesinden ya da yaşlı bir kadın gibi düşünmesinden bağımsız olması ölçüsünde kesindir. Ahlak bir yanlıştan gelişmiş de olabilirdi, bu gerçeğin anlaşılması, ahlakın değeri sorununu etkilemezdi.[6] Dolayısıyla şimdiye dek hiç kimse ahlak adı verilen, bütün ilaçların en ünlüsünün değerini sınamadı.- Sınamak için önce bir kez sormak gerek. Pekala! Bizim işimiz düpedüz bu.

346

Bizim soru işaretimiz.- Ama siz bunu anlamıyor musunuz? Gerçekten de insanlar bizi anlamakta güçlük çekecekler. Biz sözcükleri arıyoruz; belki kulakları da arıyoruz. İyi hoş da biz kimiz. Biz kendimizi basitçe eski deyişle tanrısız ya da inançsız ya da ahlaksız diye adlandırmak isterdik istemesine ya bu sözcüklerin bizi adlandırdığına pek inanmıyoruz. Biz bunların üçüyüz. Öyle ileri kertede ki biri,- sen meraklı bey- bizim bu noktadaki gözüpekliğimizi hiçbir zaman anlayamazsın. Bizimki inançsızlıktan bir inanç, bir amaç, bir şehitlik hazırlamak zorunda olan bir kopuğun acılığı, tutkusu değil artık. Biz dünyanın gidişinin hiç tanrısal olmadığını; onun insan ölçütlerine göre bile ussal, acımalı, ya da adil olmadığını anlayarak soğuduk, katılaştık. İçinde yaşadığımız dünyanın tanrısal olmadığını,[7] ahlakdışı olduğunu, "insanlık dışı" olduğunu pek iyi biliyoruz,- biz onu, isteğimize, dileğimize göre, açıkçası bir gereksinime göre, fazlasıyla yalan yanlış yorumladık. Çünkü insan saygı duyan bir hayvandır, güvensizdir de. Aynı zamanda, bu dünya, bizim sandığımız de-

[6] Burada törelliğin değerinin, sağlıkla, yaşamla ya da son-uçta erkle ilişkisine bağlı olduğu varsayılıyor.

[7] Ungottlich.

ğerde değil, bizim güvensizliğimizin onu ele geçirmesi hemen hemen kesin. Ne ölçüde çok güvensizlik, o ölçüde çok felsefe.

Onun değerinin daha az olduğunu söylemekten kendimizi sakınıyoruz: İnsanların gerçek dünyanın değerini aşan değerler bulduklarını ileri sürmesi bize gülünç görünüyor bugün. Bu, tam da bizim insanın büyüklenmesinin aşırı sapıklığı diye; böyle olduğu uzun süredir bilinmeyen bir usdışılık diye sırtımızı döndüğümüz şeydir. Bu, en son çağcıl kötümserlikte dile getirilmiştir. Buda'nın öğretisi bunun daha eski, daha güçlü dile getirilişiydi; ama, daha kuşkuyla, daha iki anlamlı olsa bile Hristiyanlıkta da var. Şu da var ki daha kuşkuyla, daha iki anlamlı dile getirilmesi yüzünden, onlardan daha az baştan çıkarıcı değil.

"Dünyaya karşı insan"nın, "Dünyayı yadsıyan ilke olarak insanın, şeylerin değerinin ölçüsü olarak insanın, sonunda kendi varoluşunu kendi terazisine koyan, ama kendi varoluşunun hafif geldiğini gören dünya yargıcı olarak insanın havalara girmesi hepsi- sonunda bu havaların kocaman yavanlığının bilincine varıyoruz, bu yüzden de hastalanıyoruz. "İnsan ve dünya" derken, küçücük "ve" sözcüğünün yüce kurumlanışı ile ayrılarak insan ile dünyanın yan yana konduğunu görür görmez gülüyoruz. Böyle gülenler olarak, biz insanı küçümsememizi bir adım daha ileri vardırmıyor muyuz düpedüz? Bu yüzden kötümser olmuyor muyuz; bizim için bilinebilir olan varoluşu küçümsemiyor muyuz? Böylece de ortada bir karşıtlık olduğundan kuşkulanmıyor muyuz?- Belki de yaşama bağlanmamızı sağlayan saygımızla şimdiye dek evimizde olduğumuz dünya ile bizim ta kendimiz olan öteki dünya'nın[8] karşıtlığı- acımasız bir kuşku, köklü bir kuşku, olanaklı en derin kuşku, biz Avrupalıların denetimini giderek daha kötü biçimde ele geçiriyor. Gelecek kuşakları kolayca bir ya/ya da ile karşı karşıya bırakabilecek bir kuşku: "Ya saygılarınızı ya da kendinizi yok edin." İkincisi yoksayıcılık olurdu; ama birincisi de -yoksayıcılık olmaz mıydı? Bizim soru işaretimiz bu?

347

İnananlar ile onların inanma gereksinimleri.-Gelişmek için ne çok inanca gerek duyar insan. Ona yapıştığı için sarsılmak istemeyen birine göre, inanç nasıl da "sağlamdır"; bu inanç kişinin

[8] Einer andren Welt, die wir selber sind.

gücünün -ya da daha açık söylersek, güçsüzlüğünün- ölçüsüdür. Bence, bugün bile, yaşlı Avrupa'da birçok insan Hristiyanlığa gerek duyuyor. Hâlâ inananlar bulmasının nedeni bu. Çünkü insan böyledir: Bir inanç önermesi onun önünde bin kez çürütülebilir- gene de bu inanca gerek duyuyorsa, İncil'in söz ettiği ünlü "gücün kanıtına" uygun olarak, onu tekrar tekrar "doğru" sayacaktır. Bazıları halâ metafiziğe gerek duyuyor; ama bu da kesinliğe doğru atılgan bir istem. Bu istem, bugün bilimsel pozitivist formda kendini çok sayıda insanın üzerine boşaltıyor. Kendisinden çıkılarak bir şeylerin sağlama bağlanmak istendiği bu istem (bu arada insanlar bu istemin coşkusuyla kesinliğin temellendirilmesini hafife alıyor, savsaklıyorlar)- bu da bir destek, bir dayanak; kısacası dinsel, metafizik sistemleri, her türden kanıları yaratmasa bile- onları koruyan- şu güçsüzlük içgüdüsü...

Gerçekte, bütün bu pozitivist dizgelerin çevresinde belli bir kötümser iç sıkıntısının dumanı tütüyor, yorgunluk, yazgıcılık, düş kırıklığı, yeni düş kırıkları yaşama korkusu gibi kokan bir şey... - ya da gösterişli gazap, kötü huy, haklı öfke anarşizmi; güçsüzlük duygusun verdiği öteki semptomlar ya da maskaralıkların tümü. En zeki çağdaşlarımızın bile kendilerini perişan köşelerde, darlıklarda,- örneğin yurtseverlikte (Fransızların *chauvinisme* Almanların "Alman olmak" diye adlandırdıkları şeyi anlatmak istiyorum) ya da doğanın yalnızca tiksinti, şaşkınlık uyandıran bölümünü (bugün insanlar bu bölümü *la verite vraie*[9] diye adlandırmaktan hoşlanıyorlar) çekip çıkaran, soyan Fransız naturalizminin biçeminde olduğu gibi önemsiz estetik amentülerde; ya da Petersburg tarzı yoksayıcılıkta (uğrunda ölecek ölçüde inançsızlığa inanma) -yitirdikleri keskinlik bile, hep bir inanca, desteğe, omurgaya, arkadan payandaya duyulan ihtiyacı açığa vuruyor...

İstek yokluğunda inanç en çok göz dikilen, en ivedi gerek duyulan şeydir. Çünkü istek, buyruğun etkisi olarak, egemenliğin, gücün en kesin imidir. Başka deyişle, insan buyurmayı ne ölçüde az bilirse, o ölçüde buyuran, şiddetle buyuran birine- bir tanrıya, bir prense, bir sınıfa, bir fizikçiye, günah çıkaran bir papaza, bir öğretiye ya da parti bilincine- göz diker. Herhalde bundan iki dünya dininin, hristiyanlık ile Budizmin kökenlerinin, en başta da birdenbire yayılmalarının, isteğin büyük çöküşüne, hastalığına

[9] Hakiki hakikat.

bağlı olduğu anlaşılabilir. Gerçekten olan biten buydu: İki din de, isteğin hastalandığı, bu yüzden de, birtakım "-malısın"lar bakımından bütün bütün umutsuz bir isteme yol açtığı bir koşulla karşılaştılar. İki din de, isteğin tükendiği çağlarda, insanlara fanatizmi öğrettiler; böylece sayısız insana destek oldular, istemenin yeni olanaklarını, istemeden duyulan mutlulukları sundular. Çünkü fanatizm, bütün duyu dizgesinin, bütün anlama yetisi dizgesinin, şimdiye dek baskın olagelen bir tek bakış açısını, duygunun aşırı beslenmesi (hipertropi) uğruna hipnotize etme türü olarak, en güçsüzün, en güvensizin bile ulaştırılabildiği "istek gücüdür" düpedüz - Hristiyan, buna inancım der. İnsan kendisine buyrulması gerektiği temel inancına erdiğinde, bir "inanan" olur. Tersine, en ince iplerin, olanakların üzerinde durup uçurum kıyısında dans etme alıştırması yapmış olarak insan öyle bir kendini belirleme gücü, mutluluğu; öyle bir isteme özgürlüğü tasarlayabilir ki, tini, bu tasarımda tüm inançları, bütün kesinlik isteklerini bırakır. Böyle bir tin en yetkin özgür tin olabilirdi.

348

Bilginlerin kökeni üzerine.- Avrupa'da bilginler, özel bir toprak gerektirmeyen bir bitki gibi, her tür sınıftan, her tür toplumsal koşulda gelişirler. Dolayısıyla onlar özce, ister istemez demokratik düşünceyi taşırlar. Ama bu köken kendini ele verir. İnsan gözlerini bilimsel bir kitapta bilginlerin entellektüel özelliğini - her bilginin bir özelliği vardır- saptamak, onu iş üstünde yakalamak için eğittiğinde, hemen her zaman, bunun ardında bilginin "ön tarihi", onun ailesi, özellikle ailesinin uğraşları ile, el sanatları ile yüz yüze gelir.

Burada şu duygu dile gelir "Artık bu kanıtlandı, böylece hazırım", "tamamlanan işi" onun bakış açısından onaylayan, genellikle bilginin kanındaki atası ile içgüdüsüdür. Kanıtlama inancı yalnızca hamarat bir soyun çağlardan beri "iyi sanatkarlık" sayageldiği şeyin bir belirtisidir.

Bir örnek: Söz gelişi, ödevi her zaman çeşit çeşit materyali düzenlemek, onları ayrı ayrı dosyalara dağıtmak, genelde şeyleri şematize etmek olan kayıt görevlilerinin ya da her türden büro görevlilerinin oğulları, bilgin olduklarında, hemen hemen her zaman, bir sorunu ancak şematize edildiğinde çözülmüş sayarlar.

Temelde yalnızca şematik kafalar olan filozoflar vardır. Bunlar için baba mesleğinin biçimsel yönü bir içerik olmuştur. Sınıflama, kategori tabloları oluşturma becerisi bir şeyi ele verir: Biri ana babasının çocuğu olmanın bedelini ödemektedir.

Bir avukatın oğlu, bilgin olarak bir avukat olmak zorundadır. Her şeyden çok davasının doğru görülmesini diler, bunun yanında belki de davanın haklı olmasını... Protestan din adamlarının, öğretmenlerin oğulları, bilgin olarak, davalarını yalnızca yiğitçe, içtenlikle dile getirdiklerinde kanıtlanmış saymalarındaki çocuksu kesinlikleri ile ayırd edilebilirler. Temelde düpedüz inanılmaya alışmışlardır- İnandırma, babalarının "el sanatıdır." Öte yandan iş çevresine, halkının geçmişine uygun olarak, bir Yahudinin en az alışık olduğu şey inanılmaktır. Yahudi bilginlere bu açıdan bakın:Hepsi mantığa büyük bir saygı duyarlar; bu da demektir ki, akıl yürütmelerin gücü ile zorlayıcı bir uyum içindedirler. Onlar ırk, sınıf önyargıları ile karşılaştıkları yerde bile, kimsenin onlara seve seve inanmadığı yerde bile mantıkla kazanmak zorunda olduklarını bilirler. Çünkü mantıktan daha demokratik bir şey yoktur, mantık kişilere rütbesine göre değer vermez; çarpık burunlarla düz burunlar arasında ayrım yapmaz (yeri gelmiş iken söyleyelim: Avrupa'nın, insanların daha mantıklı düşünmesi, daha temiz entellektüel alışkanlıkların yerleşmesi bakımından, Yahudilere epeyce gönül borcu vardır. - En çok da ağlanacak ölçüde *déraisonnable*[10] bir ırk olan, bugün bile hâlâ önce "kafalarını yıkamaları" gereken Almanlar... Yahudiler etki kazandıkları her yerde insanlara ince ayrımlar yapmayı, daha aydınlık, daha temiz yazmayı öğrettiler; onların ödevi her zaman "*raison*"a[11] kulak verilmesini" sağlamaktı.

349

Bir kez daha bilginlerin kökeni.- İnsanın kendisini korumak istemesi, bir sıkıntı koşulunun varlığını gösterir. Bu istek onun kendi gücünü arttırmak isteyen temel yaşam içgüdüsünün sınırlandığının belirtisidir. Gücünü arttırmayı isteyerek insan sık sık kendini korumayı tehlikeye atar, hatta kurban eder. Bazı felsefe-

[10] Usdışı.

[11] Us anlamına gelen fransızca sözcük Nietzsche'nin kendini Almanlardan - Alman Anti-Semitizminden- ayrı tutma kararlılığını gösterir

cilerin- örneğin veremli Spinoza'nın- kendini koruma içgüdüsünü çok önemli sayması, onu böyle görmek zorunda olması çok semptomatik sayılmalıdır, çünkü onlar sıkıntı içindeki bireylerdi.

Bizim modern doğa bilimlerimizin baştan sona Spinozacı öğretiye takılıp kalmaları (en yekin, en kötü biçimde Darwincilik buna örnektir, "varoluş savaşı" öğretisi yüzünden anlaşılmaz biçimde tek yanlıdır) herhalde doğa bilimcilerinin çoğunun kökenine bağlı olsa gerek: Onlar bu bakımdan "halktandır"; ataları yoksul sıradan insanlardı, hayatta kalmanın güçlüklerini ilk elden biliyorlardı, hem de çok iyi biliyorlardı. Bütün İngiliz Darwinciliği İngiltere'deki aşırı nüfusun küf kokusunu, darlığın, küçük insanların aşırı kalabalığının havasını solur gibidir. Oysa bir doğabilimci, insansal köşesinden ortaya çıkacaktır: Doğada darlık, kıtlık değil, saçmalığa varacak ölçüde taşkınlık, savurganlık egemendir. Varoluş savaşı, yalnızca bir istisna, yaşama isteminin geçici bir sınırlamasıdır. -Yaşama isteği olan güç isteminin gereği olarak- büyük kavga da küçük kavga da, ağır basmanın, büyüyüp gelişmenin, gücün çevresinde yaşanır her yerde.

350

Homines religiosi'nin[12] ***onuruna.***- Kiliseye karşı savaş, başka şeylerin yanı sıra -çünkü bu birçok şey demektir- daha yaygın, daha keyifli, daha dürüst, daha yüzeysel yaradılışların, daha ağır başlı, daha derin, daha düşünceli, açıkçası, varoluşun değeri üzerine, kendi değerleri üzerine kalıcı bir kuşkuyla düşünüp duran daha kötü, daha kuşkucu insanların egemenliğine karşı da savaşıdır. Halkın ortak içgüdüsü, duyarlı neşesi, "iyi yürekleri" onlara başkaldırdı. Bütün Katolik kilisesi insanın doğası konusundaki güney kuşkusunun üzerinde durur. Bu, kuzeyde hep yanlış anlaşılır. Bu kuşku, Avrupa'nın güneyine doğunun derinliklerinden, en eski, gizemli Asya'dan, onun düşünceye dalmasından miras kalmıştır. Protestanlık, zaten bir halkın, dürüst, saf kalpli, yüzeysel olan uğruna başkaldırısıdır (kuzey hep güneyden daha iyi yürekli, daha yüzeysel olagelmiştir). Gelgelelim asayı törenle, "iyi insanların" (koyunların, eşeklerin, kazların, sağaltılmayacak ölçüde yüzeysel yaygaracıların, "modern düşünceler"in tımarhanesi için olgunlaşmamış olanların) eline veren, Fransız Devrimi oldu.

[12] Dindar insan.

351

Rahip yaradılışlıların onuruna.- Ben kamunun (bugün kamudan başka ne var ?) bilgelikten anladığı şey yüzünden- onlar bilgelikten çayırda yatan, geviş getirirken ciddi ciddi yaşamı gözleyen köy rahiplerinin uysallığını, zeki, sığırımsı vurdum duymazlığını, dindarlığını anlar- filozofların her zaman kendilerini bilgelikten olabildiğince uzakta hissettiklerini düşünüyorum, belki de filozoflar yeterince halk ya da köy papazı olamadıklarından böyle oluyordur. Besbelli, halkın, onlara en uzak olanı anlayabileceğine inanmayı en son filozoflar öğrenecek. Halka en uzak olan, durmadan yüksek sorunların, en zor sorumlulukların fırtına bulutlarının içinde yaşayan, yaşamak zorunda olan (hiçbir zaman bir gözlemci, dışarıda, güvende, nesnel biri olmayan...) bilgi adamının [erkennenden] büyük tutkusudur.

Halk kendi bilge ideallerini kurar iken bambaşka bir insan türüne saygı duyar. Üstelik, onlar bu tür bir adama en güzel sözler, en büyük onurlar bağışlamakta yerden göğe haklıdır: onlara yakın olanlar, şu ılımlı, ciddi, yalın düşünen, namuslu rahip tiplerdir. Halkın bilgelik karşısındaki korkusu bu tür insanları över. Halkın, onlardan biri olan, onların arasından çıkan ama halkın gönencine adanan, bunun için seçilen, bu uğurda kurban edilen -Onlar kendilerinin tanrıya kurban edildiğine inanırlar- bu adamlardan daha fazla kime şükran duymak için nedeni var? Halkın zarar görmeden içini döktüğü kişiler bu adamlardır, insanca gizlerini, üzüntülerini en kötü sorunlarını bu adamlara atarak kurtulurlar (çünkü insan kendini dile getirerek kendinden kurtulur; "itiraf ettiğinde" insan unutur.)

Derin bir gereksinim bunu buyurur; çünkü ruhun pisliği, o adamlardaki saf, arıtıcı suyu olan lağımlara gerek duyar. Bu pislik, hızlı bir sevgi akıntısına gerek duyar; kamu sağlığına uygun olmayan böyle bir hizmeti kendini kurban ederek görmeğe can atan güçlü, alçak gönüllü, saf kalplere gerek duyar- çünkü bu doz, bir kurbanı gerektirir; rahip kurban edilmiş bir adamdır, öyle de kalır.

Halk, bu biçimde kurban edilmiş, uysallaştırılmış ciddi "inanç" adamlarında bilgelik bulur. Bilgelik burada birinin kendi

güvensizliğine göre köy rahiplerinin elde ettiği bilgi, kesinlik[13] demektir. Bu sözcüğü, bu saygıyı onlardan kim alabilir? - Gelgelelim, tersine, filozofun gözünde rahibin hâlâ halk olması, bilgi adamı olmaması da boşuna değildir- en başta rahipler bilgi adamına inanmazlar; bu inanç ya da daha doğrusu boş inanç yüzünden onlar "halk" gibi kokar. Yunanistan'da filozof[14] sözcüğünü bulan alçak gönüllülüktü, bu alçak gönüllülük- Pythagoras, Platon gibi gurur, kendine egemen olma canavarlarının alçak gönüllülüğü- birinin kendini bilge diye adlandırmasındaki kibirli küstahlığı tinin aktörlerine bıraktı.

352

Ahlakın olmaması öyle seyrek ki.- Çıplak bir insanın genellikle utanılacak bir görünüşü vardır. Bizden, Avrupalılardan söz ediyorum (dişi Avrupalılardan bile değil). Diyelim ki, birtakım büyücülerin kötülüğü yüzünden, bir masanın çevresinde oturan en neşeli topluluk kendini soyunuk, giysisiz durumda buluverdi. Bence onların yalmzca neşeleri değil en güçlü iştahları bile kaçardı. Görünüşe göre Avrupalılar, giysi denilen maskaralık olmadan edemiyorlar pek.

Şimdi "ahlaklı adamın" giydirilme biçimini düşünün, nasıl da törel formüllerin, terbiye kavramlarının ardına saklanmıştır - eylemlerimizin yolu yardımseverce ödev, erdem, dayanışma, onur, kendini yadsıma kavramları ile görünmez olacak biçimde örtülmüştür. Bütün bunların aynı ölçüde iyi bir gerekçesi yok mu? Bunların insan kötülüğünü, alçaklığını -içimizdeki yabanıl hayvanı- maskelemeyi amaçladığı sanmıyorum. Tersine, bence düpedüz evcil hayvanlar olarak utanılacak bir görünüşümüz var, evcil hayvanlar olarak törel giysiye ihtiyacımız var. Avrupa'da "içerideki adam" kendini utanmadan "gösterecek" (ya da kendini gösterdiğinde güzel olacak) ölçüde kötü değil. Avrupalı, evcil olmak için iyi gerekçeleri bulunan sayrı, hastalıklı, sürünen bir hayvan olduğu için törelliği giyiniyor; çünkü o, neredeyse bir düşük, yarım, güçsüz, kısrık bir şey...

---

[13] Sicher hem güvenli hem de emin anlamına gelir, Unsicherheit güvensizlik anlamına geldiği gibi emin olmama anlamına da gelir.

[14] Bilgi sever anlamına gelir.

Törel giysiye bir canavarın korkunçluğu gerek duymuyor, ona gerek duyan derin vasatlığı, kaygısı, kendisinden sıkıntısı ile bir sürü hayvanı. Avrupalı daha soylu, daha önemli, daha saygı değer, "tanrısal" görünsün diye ahlak giyer- bunu itiraf edelim!-

353

Dinlerin kökeni üzerine.- Din kuranların özgün buluşu ilkin: *disciplina voluntatis*[15] etkisi yapan belli türde bir yaşam, günlük alışkılar koymak, aynı zamanda can sıkıntısını ortadan kaldırmaktı- sonra da bu yaşam biçimine, onu en yüce değer ile aydınlatılmış gösteren bir yorum getirmekti, böylece, bu yaşam biçimi, birinin uğrunda dövüşeceği, belli koşullarda uğruna kendini kurban edeceği bir şey oluyordu. Gerçekte, bu iki buluştan ikincisi daha önemliydi. Birincisi, yaşama biçimi genellikle daha önce de vardı, öteki yaşam yolları ile birlikteydi, ama kimse onun iç değerinin bilincinde değildi. Din kurucularının önemi özgünlüğü onu görmelerinde, seçmelerinde, ilk kez onu nasıl kullanabileceğini, onun nasıl yorumlanabileceğini kestirmelerindedir.

Örneğin, İsa (ya da Paulus) Roma taşrasında küçük insanların nasıl yaşadığını buldu. - alçak gönüllü, erdemli, kısıtlı bir yaşam. O bir yorum sundu, bu yaşama biçiminde en yüce anlamı, en yüksek değeri buldu- bununla da bütün öteki yaşama biçimlerini küçümseme gözüpekliği, sakin Herrnhut fanatizmini,[16] büyüdükçe büyüyen, sonunda dünyayı (açıkçası Roma ile bütün imparatorluğun üst sınıfını) alt etmeğe hazır olan gizli, yeraltında yaşayan bir öz güven buldu. Buda da, benzer biçimde, kendi durumunda halkının bütün sınıflarına toplumsal katmanlarına dağılmış bir insan tipi buldu. Bu insan üşengeçlikten ötürü iyi, iyi yaradılışlı idi gene tembellikten ötürü bu tip, hemen hemen hiçbir şeye gerek duymadan, perhizde yaşıyordu. (en başta da saldırgan değildi). O, bu insan tipini, bütün *vis inertiae*'si[17] ile birlikte, yeryüzündeki dertlerin (genelde işler, eylemler demektir) tekrarlanmasını önleyeceğine söz veren bir inancın içine kaçınılmaz bir biçimde nasıl yuvarlayacağını anladı. Bunu anlamak onun dehasıydı. Bir din kurucusu olmak için insanın, şimdiye dek

---

[15] İstem disiplini.

[16] Moravian kardeşliği.

[17] Süre durum yetisi ya da atalet gücü.

birbirine ait oldukları saptanmamış ruhların belli bir ortalama tipi konusunda şaşmaz bilgisi olmalıdır. Onları bir araya getiren din kurucusudur. Öyleyse bir din kurmak, her zaman bilmenin uzun süreli bir şenliğidir.

354

"Türün dehası üzerine".- Bilinç sorunu, (daha kesin söylersek bir şeyin bilincinde olma sorunu) yalnızca ondan ne ölçüde vazgeçebildiğimizi kavramaya başladığımızda ortaya çıkar. Şimdi fizyoloji ile hayvan tarihi, bizi böyle bir kavrayışın (Onların Leibniz'in önden uçan kuşkusuna ulaşmaları iki yüz yıl aldı) başlangıcına yerleştiriyor. Çünkü biz düşünebiliyor, duyumsayabiliyor, isteyebiliyor, anımsayabiliyoruz, sözcüğün her anlamında "eyleyebiliyoruz"; gene de bunların hiçbiri (metaforik olarak dendiği gibi) "bilincimize girmek" zorunda değil. İnsan kendini bir aynada görmeden bütün ömrünü geçirilebilir. Şimdi bile, bu sorun bakımından, yaşamımızın büyük bir bölümü bu ayna etkisi olmadan yaşanıyor. Eski filozofların kulağına ne ölçüde saldırgan bir söz gibi gelirse gelsin, bizim düşünmemiz, duyumsamamız, yaşama isteğimiz bakımından da doğru bu. En önemli konuda yüzeysel ise, bilinç niye var?

Şimdi, benim yanıtımı, onun içerdiği aşırı savları dinlemeğe istekliyseniz, bence bilinçliliğin incelmişliği ile gücü her zaman insanın (ya da hayvanın) iletişim sığası ile orantılı olmuştur. Bu sığa da iletişim gereksinimi ile orantılı gibi görünmektedir. Gelgelelim, bu son söylediğimden, iletişim ustası olan, gereksinimlerini anlatmada usta olan tek bir adam, gereksinimleri bakımından ötekilere en çok bağımlı kişidir sonucu çıkmamalı. Bence durum bütün bir ırklar[18] bütün kuşak zincirleri bakımından böyle: Gereksinimin, sıkıntının insanları ötekiler ile daha çabuk, daha incelikli iletişime; daha çabuk daha iyi anlaşmaya zorlamasının sonucu iletişim sanatının fazlalığı, iletişim gücünün artmasıdır. -Sanki usul usul biriken şimdi onu harcayacak bir mirasyedi bekleyen bir sığa gibi. (Şu sanatçı denilenler, bu tür mirasyedilerdir, söylevciler, vaizler, yazarlar da- onların hepsi uzun bir zincirin sonuna gelen insanlardır, bunların her biri, sözcüğün en iyi

[18] Rassen.

anlamında, "geç doğan"lardır, dediğim gibi, yaradılışça miras yedidirler.

Bu gözlemin doğru olduğunu varsayarak artık bilinçliliğin iletişim gereksiniminin baskısıyla geliştiği; baştan beri onun yalnızca insanlar arasında gerekli, yararlı olduğu (özellikle buyuranlar ile boyun eğenler arasında); onun bu yararla orantılı olarak geliştiği varsayımını ilerletebilirim. Bilinçlilik gerçekte yalnızca insanlar arasındaki bir iletişim ağıdır, ancak bu niteliği ile geliştirilmesi zorunludur; yırtıcı bir hayvan gibi yalnız başına yaşayan bir insan ona gerek duymayacaktı.

Eylemlerimizin, düşüncelerimizin, duygularımızın, hareketlerimizin -en azından onların bir bölümünün- bilincimize girmesi bu korkunç, insana uzun bir zamandan beri efendilik eden "-mak zorundasın"ın sonucudur. Soyu en fazla tehlikeye giren hayvan olarak insanın yardım etmeyi, korumayı öğrenmesi gerekiyordu; akranlarına ihtiyacı vardı, sıkıntılarını dile getirmeyi, kendisini anlaşılır kılmayı öğrenmek zorundaydı. Bunun için de en başta "bilinçliliğe" gerek duydu. Onu sıkıntıya sokanın ne olduğunu kendi kendine "bilmek" zorundaydı; nasıl duyumsadığını "bilmek" zorundaydı. Ne düşündüğünü "bilmek" zorundaydı. Çünkü, bir kez daha söylersek: İnsan, birçok canlı gibi, düşündüğünü bilmeden düşünür; bilinçliliğe yol açan düşünme, düşünmenin olsa olsa küçük bir bölümüdür- en yüzeysel, en kötü bölümüçünkü ancak bu bilinçli düşünme sözcüklerin biçimini- bu da iletişim imlerinin biçimini demektir- alabilir. Bu olgu bilinçliliğin örtüsünü kaldırır.

Kısacası, dilin gelişimi ile bilincin (usun değil, yalnızca usun bilinçliliğe girmesinin yolu) gelişimi el ele gider. Buna insanla insan arasında yalnızca dilin değil bakışın, tokalaşmanın, bir jestin de köprü olarak hizmet ettiğini ekleyelim. Bizim bilincimizde duyu verilerinin ortaya çıkması, onları sabitleyebilme, onları dışsalmışçasına sergileme gücümüz, bunları imler aracılığı ile başkalarına aktarma ihtiyacımızla orantılı olarak artar. İmler bulan insan aynı zamanda kendini her zamankinden daha fazla bilen insandır. İnsan kendi bilincini ancak sosyal bir hayvan olarak kazandı, - hâlâ da bunu yapıyor, giderek daha fazla yapıyor.

Görüldüğü gibi benim düşüncem bilincin özünde insanın bireysel varlığına ait olmadığı, daha çok onun toplumsal ya da sürü doğasına ait olduğudur. Buradan şu çıkar: Bilinç, toplumun ya da sürünün yararı ne ölçüde gelişmesini gerektiriyorsa o ölçüde

incelikle gelişti. Sonuç olarak, dünyadaki en iyi niyetle, olabildiğince bireysel olarak "kendimizi bilme" isteğimiz, her birimizde bireysel olanın değil "ortalama" olanın bilincine varmamızı sağlayacaktır. Düşüncelerimiz- "türün dehası ile- durmadan bilinçlilik niteliği ile yönetilir, sürünün bakış açısına geri çevrilir. Temelde bütün eylemlerimiz, hepsi, karşılaştırılamayacak ölçüde kişisel, eşsiz, sınırsızca bireyseldir; buna kuşku yok. Ama bunları bilince çevirir çevirmez artık böyle görünmezler.

Benim onları anladığım biçimde görüngücülüğün,[19] perspektifçiliğin özü budur. Hayvansal bilincin doğasına bağlı olarak, bizim bilincine varabileceğimiz dünya, olsa olsa bir yüzey-dünyadır, im-dünyadır; ortak, ortalama kılınmış bir dünyadır. Bilincine varılan her şey, düpedüz bu bilincine varmadan ötürü, sığ, ince, nispeten bön, genel, im, sürü işareti olur çıkar. Bütün bilincine varmalar, temelde büyük bir bozulmayla, yanlışlamayla, yüzeyselleştirmeyle, genellemeyle bağlantılıdır. Sonunda bilincin gelişmesi bir tehlike olur.

En bilinçli Avrupalıların arasında yaşayan herkes, onun bir hastalık olduğunu bilir. Kestirileceği gibi, burada beni ilgilendiren bir özne nesne karşıtlığı değil. Bu karşıtlığı gramerin (halkın metafiziğinin) tuzağına yakalanan bilgi felsefecilerine bırakıyorum. Beni ilgilendiren "kendinde şey" ile görünüş arasındaki karşıtlık hiç değil. Çünkü bu konuyu böyle bir ayrıma karar verecek ölçüde "bilmiyoruz". Bilgi için, "hakikat" için organımız yok. Biz, ancak insan sürüsünün, türünün çıkarı bakımından yararlı olduğu ölçüde biliyoruz (ya da inanıyoruz ya da düşlemliyoruz.) Burada "yarar" denilen şey bile, sonuçta, yalnızca bir inanç, imgesel bir şey. Belki günün birinde tam da bu belalı aptallık yüzenden yok olacağız.

355

"Bilgi"[20] kavramımızın kökeni.- Bu açıklamayı sokaktan alıyorum. Halktan birinin şöyle dediğini duydum: "Benim kim olduğumu bildi."[21] O zaman kendi kendime sordum. Halk aslında bilgiden ne anlıyor? Bilgi isterlerken ne istiyorlar? Şundan fazlası-

---

[19] Phänomenalismus.

[20] Erkenntnis.

[21] Er hat mich erkannt.

nı değil: Yabancı bir şeyin bildik bir şeye geri götürülmesi. Ya biz filozoflar- biz bilgiden söz ederken bundan daha fazlasını mı söylemek istiyoruz? Bildik demek, bizim artık şaşmayacak ölçüde alıştığımız; bizim için gündelik olan; bağlandığımız bir kural olan, içinde kendimizi evimizde hissettiğimiz her şey, her bir şey demektir. Bizim bilgi isteğimiz, bilinene duyulan bu ihtiyacımız; yabancı, alışılmamış, sorgulanabilir bir şeyi, artık bizi rahatsız etmez duruma gelinceye dek açığa çıkarma isteği değil mi? Bizim bilme dediğimiz, korku içgüdüsü değil mi? Bilenlerin sevinç haykırışları düpedüz yeniden ulaşılan güvenlik duygusu değil mi?

Bu filozof, dünyayı ideaya geri götürmekle onu bilinir kılacağı kuruntusuna kapıldı. Ah! "İdea" onun için bu ölçüde tanıdık, bildik olduğu için; böylesine alışılmış olduğu için bu kuruntuya kapılmadı mı? -Yoksa artık "idea"dan pek korkmadığı için mi...?

Ah! Şu bilenlerin yetingenliği! Onların, ilkelerine, dünya bilmecesine sundukları çözümlere bunu unutmadan bakın. Şeylerde - Onların altında ya da arkasında- bizim için talihsiz biçimde pek bildik olan bir şey, örneğin bizim çarpım tablomuzu ya da mantığımızı; ya da istememizi, arzumuzu bulduklarında -nasıl da sevinirler hemencecik! Çünkü bildik olan bilinir:[22] Onlar bunda uzlaşırlar. En sakınımlıları bile, bildik olanın en azından yabancı olandan daha kolay bilinebileceğini, örneğin, bizim için daha bildik olduğu için "iç dünyadan" "bilincin olgularından" başlamanın yöntemsel bir yasa olduğunu kabul ederler. Yanlışların yanlışı! Bildik olan, alışılmış olandır; alışılan da bilinmesi- açıkçası bir sorun olarak görülmesi, yabancı, uzak olarak, "dışımızda" olan olarak görülmesi en zor olandır. Doğa bilimlerinin psikoloji ile bilinç eleştirisine -doğal olmayan bilimlere diyesim geliyor- göre büyük kesinliği, düpedüz yabancı olanı nesne edinmelerine dayanır, bu arada, yabancı olmayanı nesne edinmeyi istemek bile, neredeyse çelişiktir, saçmadır.

356

Avrupa'da şeyler nasıl daha "artistik" olacak.- Bugün, bizim yaşadığımız, bunca etkenin artık insanı zorlamaz olduğu geçiş çağında bile, geçim derdi, hemen hemen bütün erkek Avrupalıları, belli bir rolü, meslek denilen şeyi benimsemeğe

[22] Was bekannt ist, ist "erkannt".

zorluyor. Üç beş kişi özgürlüğünü koruyor, bu rolü seçmenin görünür özgürlüğünü... Birçok erkek için bu rol seçilmiş bile. Sonuç tuhaf. Bu rol, ileri yaşlara ulaştıkça onların kafalarını karıştırıyor. Kendi "iyi icraatlarının" kurbanı oluyorlar. "Mesleklerinde" karar kıldıklarında, kendilerini bir sürü rastlantının, mizacın, kaprisin kullandığını -bu arada bir sürü başka rol oynamış olabileceklerini; şu anda o rolleri oynamak için çok geç olduğu unutmuş oluyorlar. Daha derinden bakıldığında rol kişilik oluyor, sanat da doğa oluyor.

İnsanların kendi mesleklerinin, ekmeğini bu meslekten kazanmanın onların alın yazısı olduğuna katı bir güvenle, hatta sofuca inandıkları; rastlantı, rol, kapris gibi öğeleri tanımak istemedikleri çağlar oldu. Orta Çağlara özgü şu kocaman toplumsal kuleler, bu inancın, sınıfların, loncaların, kalıtımsal tecim ayrıcalıklarının yardımı ile dikildi. Bu toplumsal kuleler kesinlikle bir şeyden ötürü övülmeğe devam ediyorlar: Kalıcılık (kalıcılık yeryüzünde birinci sınıf bir değerdir.)

Ama, bu inancın bırakıldığı, küstah bir inancın; karşıt bir bakış açısının ortaya çıktığı, gerçekten demokratik çağlar da var. - ilk kez Perikles döneminde belirginleşen Atinalı inancı; git gide Avrupa'nın da inancı olagelen bugünkü Amerikan inancı. Böyle çağlarda birey, neredeyse her şeyi yapabileceğine, hemen hemen her rolü oynayabileceğine inanır, herkes kendi kendisiyle denemeler, doğaçlamalar yapar; yeni denemelere girişir, deneylerinden hoşlanır; her türlü doğa durup sanat olur...

Yunanlılar, bu rol inancını -dilerseniz sanatçı inancını- kabul ettikten sonra, bilindiği gibi, adım adım, harika ama öykünülmeğe her bakımdan değer olmayan bir dönüşüm geçirdiler. Gerçekten aktörler oldular, bu nitelikleri ile bütün dünyayı; hatta sonunda dünyayı alt eden gücü büyüleyip alt ettiler (çünkü Roma'yı yenen, genelde aklı ermeyenlerin söylediği gibi Yunan kültürü değil; *Gräculus histrio* idi...[23] Ne var ki, korkarım, biz modern insanlar da epeydir aynı yoldayız. Bu durum, bugün istenirse kavranabilecek ölçüde ele avuca gelen bir şeydir. Kişi nasıl rol yaptığını keşfetmeğe başladığında; nasıl bir aktör olabildiğini anlamağa başladığında aktör olur.

Bununla, daha katı, daha sınırlı çağlarda hiçbir zaman gelişmeyen, ya da en azından onursuzluğun kuşkusundan, yasaklama-

[23] Küçük Yunanlı aktör.

sından ötürü "altta" bırakılan, yeni bir insan biteyi, yeni bir insan direyi ortaya çıkar. "Aktörler", her türden aktörler, gerçek ustalara dönüştüğünde, tarihin en çılgın, en ilginç çağları ortaya çıkar. Bu durum ortaya çıktığında, bir başka insan tipinin durumu giderek kötüleşir, sonunda bu tip olanaksızlaşır; en başta da büyük "mimarlar"... Yapı kurma gücü felç olur; uzak geleceği kuşatan tasarılar yapma yürekliliği yıldırılır. Örgütleme dehası seyrekleşir. Kim tamamlanması binlerce yıl sürecek projeler üstlenmeye kalkışabilir?

Çünkü tükenen; insanın geleceği böyle bir kapsamda hesaplamasına, vaat etmesine, ön görmesine, geleceği onlara kurban etmesine olanak veren temel inançtır- açıkçası kişinin ancak büyük bir yapıda bir taş oldukça bir değeri, bir anlamı olduğuna inanması; bu amaçla ilkin katı olmak, bir taş olmak zorunda olduğuna- en başta da bir aktör olmadığına inanması.

Kısaca söylersek (çünkü bu konuda epeydir susuldu): Bundan sonra artık kurulmayacak olan; artık kurulamayacak olan, sözcüğün eski anlamında toplumdur. Bu, yapıyı kurmak için her şey, en başta da malzeme eksiktir. Biz hiçbirimiz böyle bir toplum için malzeme değiliz artık. Bu zamanı gelen bir hakikat. Bugün sahip olduğumuz en miyop, belki de en dürüst, gene de en gürültücü insanların, bizim iyi sosyalistlerimizin hemen hemen bunun tersine inanması, tersini umması, düşlemesi, en başta da tersini haykırıp yazması beni ilgilendirmiyor. Bugün bile bütün pankartlarda, duvarlarda geleceğin "özgür toplumu" için sav sözler var. Özgür toplum mu? Olur, olur!... Ama yapı neyle kurulur bilirsiniz bayım! Ünlü kaba demirden![24] Tahtadan bile değil.

357

Eski bir sorun üzerine: "Alman olan nedir?". Alman kafalara borçlu olduğumuz gerçek felsefi başarıları bir düşünelim. Bu başarıları bütün bir ulusun başarısı saymanın bir anlamı var mı? Bunların, aynı zamanda, "Alman ruhunun" ürünü olduğunu söyleyebilir miyiz; ya da hiç değilse, söz gelişimi Platon'un idealara aşırı düşkünlüğünün,[25] onun biçimler konusundaki neredeyse dinsel deliliğinin, genellikle "Yunanlı ruhunun" bir olgusu, bir

[24] Hölzernen Eisen.

[25] Plato's Ideomanie.

tanığı sayılması gibi, bunların Alman ruhunun semptomları olduğunu söyleyebilir miyiz? Yoksa tersi mi doğru olmalı? Örneğin Goethe'nin gönül rahatlığı ile pagan olması; ya da Bismarck'ın vicdanını rahatsız etmeyen Machiavelciliğinin, onun sözde "real - politik'inin Almanlar arasında bir istisna olması gibi, bunlar da, yalnızca ırkın ruhundan çıkan bireyler ya da istisnalar olabilir mi? Bizim filozoflarımız gerçekte "Alman ruhunun" ihtiyacı ile çelişiyor muydu? Kısacası, Alman filozoflar felsefi Almanlar mıydı?

Üç olgu anımsıyorum. İlki, Leibnitz'in eşsiz anlayışıdır- Bilinçliliğin yalnızca deneyimin[26] bir ilineği olduğu; onun zorunlu, özsel bir yüklemi olmadığı; başka değişle bizim bilinçlilik dediğimizin, tinsel dünya ile fiziksel dünyanın belli bir durumunu (belki de patalojik bir durumunu) oluşturduğu; şöyle ya da böyle onun tümünü oluşturmadığı anlayışı. Bu anlayış yalnız Descartes karşısında değil, Leibnitz'den önce felsefe yapmış olanların hepsi karşısında haklı çıkmıştır. Derinliğine hâlâ ulaşılamayan bu düşüncede Alman olan bir şey var mı? Görünüşlerin bu ters çevrilmesini, Latinlerin hiçbirinin akıl edememiş olduğunu kabul etmek için bir sebep var mı? Çünkü bu bir ters çevirmedir.

İkinci olarak Kant'ın -Hume gibi genelde onun yasallığından kuşkulanmadan- "nedensellik" kavramının arkasına koyduğu koskocaman soru işaretini anımsayalım. O daha çok bu kavramın anlamlı olduğu dünyayı sınırlamağa koyuldu (Şimdiye dek bu sınır belirlemesinin işini bitiren çıkmadı).[27]

Üçüncü olarak da, birbirinden geliştirilen tür kavramlarını[28] öğretmeği göze aldığında bütün mantıksal alışkanlıklarımıza, kötü alışkanlıklarımıza da vuran Hegel'in beklenmedik darbesini alalım. Bu önerme ile Avrupa Tini son büyük bilimsel devinimini -Darwinizmi gerçekleştiriyordu. -Çünkü Hegelsiz Darwin olamazdı. Bilime ilk olarak "gelişme" kavramını tanıtan bu Hegelci yenilikte Alman olan bir şey var mı?

Evet, kuşkusuz. Biz, bu üç durumun hepsinde, bizdeki bir şeylerin açığa çıkarıldığını, bulunduğunu duyumsuyoruz, bunun için şükran duyuyoruz, şaşırıyoruz da. Bu üç önermenin her biri, Alman öz bilincinin, öz deneyiminin, kendini anlamasının düşünülüp taşınılmış bölümleri. Leibnitz ile birlikte "iç dünyamızın

---

[26] Vorstellung.

[27] Man ist auch jetzt noch nicht mit dieser Grenzabsteckung fertig geworden.

[28] Artbegriffe.

daha zengin, daha kapsamlı, daha açılmış olduğunu hissediyoruz. Almanlar olarak Kant ile birlikte doğal bilimlerinin ulaştığı bilginin sonuna dek geçerli olduğundan; nedensel olarak bilinebilen her şeyden kuşkulanıyoruz. Bilinebilir olan, bu niteliği ile bize daha az değerli görünüyor. Biz Almanlar (Bütün Latinlerin tersine), oluş ile gelişime, içgüdüsel olarak "olduğundan" daha derin bir anlam yükleyip daha büyük bir değer verdiğimiz için; "varlık" kavramının doğrulanmasına pek inanmadığımız için; - aynı zamanda, bizim insan mantığımızı insan mantığı olarak ya da biricik mantık türü olarak kabul etmeğe yatkın olmadığımız için (biz kendimizi onun olsa olsa özel bir durum, belki de en tuhaf; en aptalca durum olduğuna inandırmak isteriz)- Hegel hiç olmasaydı da hegelci olurduk.

Schopenhauer'in, kötümserliği bakımından- açıkçası varoluşun değeri sorunu bakımından -Alman olmasının zorunlu olup olmadığı, dördüncü soru olsa gerek. Ben olmadığına inanıyorum. Ardından bu sorunun[29] kesin olarak bekleneceği olagelme- bir ruh astronomu bu sorununun tam gününü, saatini hesaplamış olabilirdi- hristiyan tanrısına inancın çöküşü, bilimsel tanrıtanımazlığın utkusu, genelde bir Avrupa olagelmesidir; Avrupa'daki bütün ırkların bu olagelmede payı vardır, bu bakımdan hepsi güven ile onuru hak eder. Tersine, Almanlar- Schopenhauer ile aynı çağda yaşayanlar- tam da tanrıtanımazlığın bu utkusunu en uzun süre, en tehlikeli biçimde geciktirdikleri için suçlanabilirler. Özellikle Altıncı duyumuza, tarih duyumuza ancak son merci olarak başvuran Hegel; varoluşun tanrısallığına inandırma konusundaki görkemli girişimi ile onun yetkin geciktiricisidir. Bir filozof olarak Schopenhauer, biz Almanlar arasında ilk kabul edilmiş, ilk dik başlı tanrıtanımazdı. Bu, onun Hegel'e düşmanlığının arka planıydı. Varoluşun tanrısızlığı onun için besbelli, elle dokunulabilir, karşı konulamaz bir şeydi. Filozof, bu konuda bir ikircik olduğunu ya da konunun geçiştirildiğini gördüğünde, dinginliğini yitirip öfkeleniyordu. Onun bütün dürüstlüğü bu noktadadır. Avrupa bilincinin büyük güçlükle en sonunda kazandığı bir utku olan, sonunda Tanrıya inanma konusunda kendini kandırmayı kendisine yasaklayan iki bin yıllık hakikat disiplilinin en kaçınılmaz eylemi olan koşulsuz, onurlu tanrıtanımazlık, onun sorunu ortaya koymasının bir ön kabulüdür ...

---

[29] Varoluşun değeri sorunu.

Hristiyan tanrısını alt edenin gerçekte ne olduğu görülmektedir: Hristiyan törelliği, hep daha güçlü bir biçimde anlaşılan doğruculuk kavramına;[30] Hristiyan vicdanının günah çıkaran rahibe özgü inceliği, bilimsel vicdana, ne pahasına olursa olsun entelektüel temizliğe dönüştürülüp yüceltildi. Doğanın, tanrının iyiliği ile kayırıcılığının bir kanıtı sayılması; tarihin, tanrısal bir usun onuruna yorumlanması; gene tarihin törel dünya düzeninin, nihai törel amaçların sürekli bir tanığı olarak yorumlanması; kişisel yaşantıların, her şeyin, yazgı olduğunu; her şeyin bir işaret olduğunu; her şeyin ruhun kurtuluşu uğruna tasarlanıp düzenlendiğini düşünen dindar insanların yeterince uzun bir süreden beri kendi yaşantılarını yorumladığı gibi yorumlanması. Bunların hepsi geçti artık; insan vicdanı bunlara karşı çıkıyor, bütün daha temiz vicdanlar, bunları yakışıksız, onursuz buluyor, yalancılık, feminizm, güçsüzlük, korkaklık sayıyor. -Bu sertlikle, bu sertliğin olduğu her yerde, biz iyi Avrupalılarız, Avrupa'nın en uzun, en yürekli kendini yenmesinin mirasçılarıyız.

Biz Hristiyan yorumunu bu biçimde yadsır yadsımaz; onun "anlamını" kalpazanlık olarak yargılar yargılamaz, Schopenhauer-'ın sorusunun biçemi bize korkunç geliyor:Varoluşun genelde bir anlamı var mı? -Bu sorunun bütün bütün, tam derinliği ile işitilmesi için iki yüzyıl gerekecek. Schopenhauer'ın bu soruya verdiği yanıt -bağışlayın beni- ivecen, toyca bir şeydir, olsa olsa bir uzlaşma, bir kalmadır- Hristiyan-çileci törel bakış açısına saplanıp kalmadır düpedüz. Bu bakış açısında, tanrı inancı ile birlikte inanç da bırakmıştır. Ama dediğim gibi, o soruyu iyi bir Avrupalı olarak sormuştu, bir Alman olarak değil.

Ya da en azından Schopenhauer'in sorusuna egemen olan biçemde, Almanların onun sorusuna içsel bir yakınlığı olduğunu, onların bu soruya hazırlığını, bu soruna gerek duyduklarını kanıtlayan bir şey olabilir mi? Schopenhauer'dan sonra da Almanya'da onun ortaya koyduğu sorunu düşünüp bu konuda yazan birinin olması (zaten adamakıllı geç kalmıştır!) böyle bir içsel yakınlık olduğuna karar vermek için kesinlikle yeterli değildir. Tersine, Schopenhauer sonrası kötümserliğin kendine özgü beceriksizliği, bu sava karşı kanıt olarak kullanılabilir. -Almanların, anlaşılır bir biçimde, bu konuyu kendi öğeleriymiş gibi ele almadığı besbelli.

---

[30] Begriff der Wahrhaftigkeit.

Burada kesinlikle Eduard von Hartmann'ı ima etmiyorum.[31] Tersine, bugün onun bize fazlası ile eğilimli olduğu yolundaki eski kuşkularımı üzerimden atmış değilim. Demek istediğim şu: Belki de, Hartmann baştan beri, yalnızca Alman kötümserliği ile alay eden kötü bir şakacı olmakla kalmadı- sonunda Almanlara, insanın kuruluşlar çağında bile kendini bu ölçüde enayi yerine koyma becerisini vasiyetle miras bırakmayı becerdi. Ama şunu sormama izin verin: Almanları onurlandırmak için, bütün yaşamı boyunca, gerçek-diyalektiğinin sefaleti ile "kişisel talihsizliği"nin çevresinde şehvetle dönüp duran şu vınlayan topaç Bahnsen'i[32] göz önüne almak gerekir mi? Acaba Alman olan tam da o mu? (yeri gelmişken onun yazılarını benim kullandığım amaçla, açıkçası antipesimist bir diyet olarak kullanmayı tavsiye ederim özellikle de *elegantiae psychologicae*'sini[33] onların en kabız bağırsaklar için, en kabız uslar için bile etkili olacağını düşünüyorum. Ya şu bakireliğin kekre apostolü Mainländer (Philipp Mainlaender, Philipp Batz'ın takma adıdır. 1841'de doğdu, 1876'da kendi canına kıydı. *Philosophie der Erlösung* (Kurtuluş Felsefesi 1876) adlı yapıtında ölüm isteği, bakirelik, intihar konularını işledi) gibi amatörler, evde kalmış geçkin kızlar, onlar gerçek Alman sayılabilir mi? (Eninde sonunda bir Yahudi o- (Ahlak öğreten bütün Yahudiler tatsızdır). Schopenhauer'in kötümserliğinin, onun aptal, kör, çılgın, sorgulanabilir, tanrısızlaştırılmış dünyaya korkunç bakışının, Almanlar arasında bir istisna durum değil bir Alman olagelmesi olup olmadığı sorusu bakımından ne Bahnsen ne Mainländer hele ne de Eduard von Hartmann açık bir uç verebilirler. Ön planda görünen başka her şey - bütün sorunları pek de felsefi olmayan, *sub specie speciei*[34] bir ilke açısından ("Deutschland, Deutschland über Alles")[35] açıkçası Alman türü bakımından yargılamamakta kararlı olan bizim yiğit siyasetimiz, bi-

---

[31] Çok popüler bir filozof (1842-1906) Hegel felsefesi ile Schopenhauer'ınkinin bileştirmek istedi.

[32] Julius Bahnsen (1830-81) kişilik bilimi, tarih felsefesi, dünya yasası olarak trajik konusunda kitaplar yayınladı. Kendi reel diyalektiği ile Hegel diyalektiğine karşı çıktı. Schopenhauer'dan etkilenen üç beş Alman filozoftan biriydi.

[33] Psikolojik şıklık.

[34] Türün bakış açısından.

[35] Almanya, her şeyden önce Almanya.

zim sevinçli yurtseverliğimiz[36] büyük bir açıklıkla tersine tanıklık eder. Günümüzün Almanı kötümser değildir. Bir kez daha söyleyelim, Schopenhauer bir Alman olarak değil iyi bir Avrupalı olarak kötümserdi.

358

Tinin köylü devrimi.- Biz Avrupalılar koskocaman bir yıkıntılar dünyasının önünde duyuyoruz. Henüz ayakta kalan üç beş şeyin de çoğu çürümüş, tekinsiz görünüyor. birçok şey, şimdiden yerle bir olmuş. Bu, güzel bir resim konusu -yıkıntıların daha güzel nerede görülebilir- her yeri küçük büyük otlar bürümüş. Bu yıkık şehir kilise. Hristiyan dinsel topluluğunun en alçak temellerinin sarsıldığını görüyoruz. Hristiyan- çileci ülküye inanç hâlâ son savaşını yapıyor. Böylesine uzun bir dönemde, bunca dikkatle kurulan Hristiyanlık gibi bir kocaman yapı -o Romalıların son yapısıydı- doğal olarak bir anda yıkılamaz. Onu her türden yer sarsıntısının sarsması gerek; delen, oyan, kemiren, nemlendiren her türden tinin yardımı gerek. Ama en tuhafı da şu: Kendilerini Hristiyanlığı korumağa en çok harcayanlar- Almanlar- en etkili yıkıcılar olup çıktılar.

Görünüşe göre Almanlar kilisenin doğasını anlamıyor. Bunun için yeterince tinsel değiller mi? Yoksa yeterince güvensiz mi değiller? Kilisenin büyük yapısı şöyle ya da böyle, güneyin doğa, insan, tin konusundaki kuşkusu ölçüsünde, güney özgürlüğüne, tinin aydınlanmasına da dayanıyor. Bu kuzeyinkinden büsbütün başka bir insan deneyimine, insan bilgisine dayanıyor. Luterci reformasyon, olanca genişliği ile, yalınlığın, "çeşitliliğe" öfkesidir. Ya da daha sakınımlı konuşursak, ham, gerçek bir yanlış anlamadır; bu yanlış anlamayı bağışlamak için de birçok neden bulunmaktadır. Utku kazanmış kilisenin ifadesi anlaşılmadı, yalnızca çürüme görüldü, kibar kuşkuculuk, yengisini kendisine kanıtlayan her gücün kendisine izin verdiği kuşkuculuk, hoşgörü lüksü yanlış anlaşıldı

Bugün, Luther'in erkin önde gelen tüm sorularına karşı korkunç biçimde dar görüşlü, yüzeysel sakınımsız olduğunu görmek kolay. O yönetici bir şatodan miras kalan her şeyi eksik olan; erk içgüdüsünden yoksun, halktan gelen bir kişiydi. Bu yüzden, onun

[36] Vaterländerei.

çalışması, onun bu Romalı yapıtı onarma isteği, bilmeden istemeden bir yıkım çalışmasının başlangıcı oldu. Yaşlı örümceğin bunca zamandır dikkatle ördüğü ağı, o onurlu bir-öfke ile bozdu, al aşağı etti. Kutsal kitapları herkesin eline teslim etti- ta ki onlar, kitaplara dayanan her inancı yıkan filologların eline geçene kadar. Konsüllerin vahyine duyulan inancı fırlatıp atarak "kilise" kavramını yıktı. Çünkü "kilise" kavramı gücünü ancak kiliseyi kuran açınsamayı gönderen tinin hâlâ orada yaşaması, evini kurmayı sürdürmesi koşuluyla korumaktadır. Rahiplere, kadınlarla eşeysel birleşmeyi geri verdi: Ama halkın, özellikle de halkın içindeki kadınların duyabildiği saygının dörtte üçü, bu noktada bir istisna olan kişinin, öteki bakımlardan da bir istisna olduğu inancına dayanır.

Halk inancı, burada, insanda insanüstü bir şeye, bir tansığa insandaki kurtarıcı tanrıya inanır. Rahiplere kadın verdikten sonra, Luther'in rahipleri itiraf dinlemek işinden alması zorunluydu. Bu, psikolojik olarak doğruydu.

Ne var ki, böylece, temelde Hristiyan rahibi ortadan kaldırılmış oldu. Çünkü onun en derin yararı, her zaman kutsal bir kulak olması, iyi susması, gizler için bir mezar olmasıydı. "Herkes kendi kendisinin rahibidir."- Bu tür formüllerin, onlardaki köylü kurnazlığının ardında Luther'de "daha yüksek insanlara", "daha yüksek insanların", kilisenin anladığı anlamdaki egemenliğine duyulan dipsiz nefret gizlenmişti. -O, ulaşamadığı bir ülküyü kırıp döktü, bu arada bu ülkünün yozlaşmasından iğreniyormuş, bu yozlaşmaya karşı savaşıyormuş gibi görünüyordu. Gerçekte kendisi için rahipliği olanaksız gören bu adam *homines religiosi*-'nin egemenliğini bir yana itti. Böylece sivil toplum düzenine göre daha hoşgörüsüzce savaştığı kilisenin toplum düzeninde bir "köylü devrimi" yaptı.

Bu reformasyondan sonra gelişen her şey, iyisiyle kötüsüyle, bugün ancak yaklaşık olarak hesaplanabilir. Ama Luther'i bu sonuçlar bakımından övmek ya da kınamak için kim yeterince toy olabilir? O, her şeyde suçsuzdur; çünkü ne yaptığını bilmiyordu. Avrupa tini sığlaştı, özellikle de Kuzeyde... Törel terimleri yeğlerseniz, Avrupa tini, daha iyi oldu. -Kuşkusuz bu gelişim Lutherci Reformasyon ile büyük bir adım attı. Tinin devingenliği, rahatsızlığı, bağımsızlığa susamışlığı, özgürlüğü hak ettiğine inancı, "doğallığı"- Reformasyona bağlı olarak, Bütün bunlar da gelişti. Son nokta bakımından, bizim bugün "modern

bilim" diye saygı duyduğumuzu hazırlayıp, desteklemesi ile ilgili olarak onun değeri kabul edilmek istenirse, çağcıl bilim adamının yozlaşmasında, ondaki saygısızlık, utanmazlık, derinlik eksikliğinde, bilgi konusundaki tüm toy saf kalplilikte, gösterişli ustalıkta- kısacası son iki yüz yıla özgü olan, kötümserliğin bile bizi kurtaramadığı tinin plebiyenizminde (Plebejismus des Geistes)- kesinlikle onun payı olduğu da eklenmeli.

"Çağcıl idealar" da kuzeyin, Hristiyan kilisesinde en büyük anıtını kuran, daha soğuk, daha belirsiz, daha güvenilmez güney ruhuna karşı köylü baş kaldırısının bir parçasıdır. Sonuçta bir "devletin" karşıtı olan Hristiyan kilisesinin, ne olduğunu unutmayalım. Bir kilise en başta, daha tinsel insanlar için, daha yüksek düzeyleri güvence altına alan, gücün daha kaba araçlarından yararlanmayı kendine yasaklayacak ölçüde tinselliğin gücüne inanan bir yönetim yapısıdır- yanlızca bundan ötürü, kilise, her koşulda devletten önde gelen bir kurumdur.

359

Tinden, ahlakın öteki arka planlarından alınan öç.- Ahlaklılık- Sence o en tehlikeli, en sinsi savunucularını nereden bulur? Kötü yetişmiş bir adam var, bunun tadını çıkarabilecek ölçüde tini olmayan, ancak bunu anlamaya yetecek ölçüde eğitim görmüş biri: Kendinden sıkılmış, tiksinmiş, kendini küçük gören biri; kendisine miras kalan parasıyla son konforundan- "çalışmanın kayrasından", kendini "günlük uğraşlarda" unutma konforundan bile yoksun bırakılmış. Temelde kendi varoluşundan utanan -belki başka birkaç küçük kusuru da olan- öte yandan da denk olmadığı kitapları okuyarak ya da sindirebileceğinden daha tinsel bir toplulukla ilişki kurarak kendisini daha fazla bozulmaktan, alınganlaşmaktan da alı koyamayan böyle bir kişi; baştan sona zehirlenen -çünkü böyle kötü eğitilen biri için, tin zehir olur; eğitim zehir olur; yalnızlık zehir olur- böyle biri sonunda öç almayı, öç alma istemini alışkanlık edinir.

Sence o kendi gözünde en tinsel kişilerden bile daha tinsel biri olmak için, hiç değilse kendi imgeleminde öç almak için neyi zorunlu, kesinlikle zorunlu sayar. Bu konuda bahse girebilirsin, her zaman törelliği... Her zaman büyük törel sözleri... Her zaman adaletin, bilgeliğin, kutsallığın, erdemin davul sesini... Her zaman jestlerin stoacılığını (stoacılık insanda eksik olanı ne de güzel

saklar)... Her zaman sağduyulu sessizliğin, nezaketin, ölçülülüğün pelerinini; sağaltılamaz biçimde kendini küçümseyenleri, sağaltılamaz biçimde caka satanları örten öteki idealist pelerinlerin adı olabilecek başka ne varsa onları zorunlu sayar.

Beni yanlış anlama:Tinin bu doğuştan düşmanları arasında ara ara halkın saygı duyduğu, ermiş, bilge gibi adlar kullanan, insanlığın az bulunur parçaları olarak ortaya çıkar. Törelliğin gürültü koparan, tarihi yapan canavarları bu tür adamlardan çıkar -Aziz Augustine onlardan biridir.- Tinden korkmak, tinden öç almak istemek- bu itici güçler nasıl da sık sık erdemlerin kökleri olur! Evet tam da erdemlerin.

Şimdi de kendi aramızda bir soru soralım: Filozofların dünyanın şurasında burasında ileri sürdükleri şu sav, bilgeliği ellerinde tuttukları savı bile, bu güne dek, Yunanistan'daki gibi, Hindistan'da da bir siper değil miydi? Kimi zaman, oluş, gelişme sürecinde olanlara- bir kişiye duyulan inanç aracılığı ile (bir yanılgı aracılığı ile) sık sık kendilerini kendilerine karşı korumak zorunda olan çömezlere- nazik bir saygı olarak belki de bunca yalanı kutsayan eğitim bakımından seçilmiş; bir siper...

Ama çok daha sık olarak, filozofun usandığı, yaşlandığı, soğuduğu, katılaştığı için ardına saklandığı bir siper- hayvanların ölümden önceki içgüdüsünün bilgeliği gibi, sonun yaklaştığı duygusu olarak: Kendi başlarına uzağa giderler, kımıltısızlaşırlar, yalnızlığı seçerler, inlerde saklanır, bilgeleşirler.

Ne? Filozofun -tinden- saklanıp ardına gizleneceği bir siper olarak bilgelik mi?

360

Sık sık karıştırılan iki neden.- Bence bu en önemli adımlarımdan, en önemli ilerlemelerimden biri. Ben eyleme nedenini, belli bir biçimde, belli bir yönde, özel bir amaçla eyleme nedeninden ayırmayı öğrendim.

Birinci tür neden, önüne set çekilmiş gücün miktarıdır, herhangi bir biçimde, herhangi bir şey için kullanılmayı bekler; bu birinci neden ile karşılaştırıldığında ikincisi tümüyle önemsizdir. Çünkü genellikle, o, bu güç miktarının "boşaldığı" küçük bir rastlantıdır, miktar bu rastlantıya göre boşalır. Bir ton pudra karşısında bir kibrit çöpü... Bu küçük rastlantılar ile "kibritler"e ben "amaç" denilenleri de katıyorum; hatta, çok daha fazla, "yaşama

uğraşı" denilenleri de katıyorum. Onlar, daha önce söylediğim gibi, herhangi bir biçimde kullanılmak için bastıran gücün dev miktarı ile karşılaştırıldığında gelişi güzel, keyfi, hemen hemen önemsizdir.

Genel kanı başkadır: İnsanlar, eski bir yanılgıya uygun olarak, hedefi (amaçları, meslekleri vb.) itici güç saymaya alışmışlardır. Oysa o yalnızca yönlendirici bir güçtür -dümenci, yanlışlıkla buhar sayılmaktadır. Hatta dümenci, her zaman yönlendirici güç sayılmamaktadır.

"Hedef", "amaç", - geminin rastgele girdiği bir akıntıyı izlediğini kabul etmek istememe olgusundan sonraki bir bahaneyi güzelleştirme, kibrin kendini kandırması değil mi sık sık? Bu yolda gitmek zorunda olduğu için bu yolda gitmeyi "istiyor" değil mi? Elbette bir doğrultusu var ama- bir dümencisi yok -değil mi?

Bizim daha "amaç" kavramını eleştirmemiz gerek.

361

Aktör sorunu üzerine.- Aktör sorunu beni bütün sorunlardan daha uzun süre uğraştırdı. Tehlikeli "sanatçı" kavramına -şimdiye dek bağışlanmaz bir cömertlikle ele alınan bir kavram- yalnızca bu açıdan yaklaşılıp yaklaşılmayacağından emin değildim (bazen hâlâ da emin olmadığım oluyor). Gönül rahatlığıyla iki yüzlü olma; birinin kendi "kişiliği" denilen şeyi bir yana iten, onu taşkınlaştıran, ara sıra da söndüren bir güç olarak patlayan yüze gülücülük; bir role, bir maskeye, bir görünüşe içtenlikle can atmak; artık en doğrudan, en dar yararın hizmetinde doyuma ulaşmayan her türlü uyum sağlama için aşırı bir sığa -belki de bütün bunlar yalnızca aktöre özgü değil.

Böyle bir içgüdü, en kolay, alt sınıfların ailelerinde gelişir. Bunlar, büyük bir bağımlılık içinde, değişip duran baskıların, basınçların altında hayatta kalmak zorundadır; her zaman tutumlarını, duruşlarını değiştirmek zorundadırlar ta ki giderek her esintide paltolarını çevirmeyi öğreninceye, böylece sonunda bir palto oluncaya dek... -Sonsuza dek oynanan saklambaç sanatının - buna hayvanlarda taklitçilik denir- içselleştirilmiş, kökleşmiş ustaları oluncaya- sonunda bu sığa, kuşaktan kuşağa biriktirilerek, egemen, usdışı, inatçı bir yeti oluncaya, öteki içgüdülerin efendisi olmayı öğrenen bir içgüdü oluncaya, aktörü, "artisti" (soytarıyı, yalancıyı, maskarayı, alığı, en başta palyaçoyu, aynı

zamanda klasik uşağı, Bil Blas'ı yaratasıya dek: Çünkü bu tiplerde sanatçının; hatta sık sık da "dehanın" ön tarihi vardır.)

Daha üstün toplumsal koşullarda da benzer basınçlar altında benzer bir insan tipi gelişir. Ancak bu durumda, genellikle sahne içgüdüsü, başka bir içgüdünün denetimindedir; örneğin diplomatların durumu böyledir. Ben, iyi diplomatların boş zamanlarında iyi birer oyuncu olabileceklerine inanıyorum- ama boş zamanları olması koşulu ile.

Yahudilere, yetkin bir uyum sağlama sanatına sahip olan bu halka gelince. Bu düşünce katarı, onların dünyanın tarihsel aktör üretim organizasyonu olarak, aktörler için gerçek bir yetişme zemini olarak görülebileceğini evetler hemen. Gerçekten de şunu sormanın tam zamanı: Bugün hangi iyi aktör Yahudi değil? Bir Yahudi, Avrupa basınının geçek ustası olarak doğuştan yazardır, aynı zamanda bu gücünü aktörlük yeteneğine dayanarak kullanır. Çünkü yazar özünde aktördür: Gerçekten de o "uzmanı", "işi bilen adamı" oynar.

Sonunda kadınlar. Kadınların bütün tarihini düşünün. Onların her şeyden önce, her şeyin üzerinde aktiristler olması zorunlu değil mi? Kadınları hipnotize eden sonra da onları seven doktorları dinleyin- Koy verin kendinizi, sizi hipnotize etsinler. Her zaman ortaya çıkan nedir? Rol yapmaları, kendilerini verir iken bile...[37]

Kadınlar böylesine artistiktir.

362

Avrupa'nın daha yiğit olacağına inancımız.- Biz bunu Napolyon'a borçluyuz (ulusların "kardeşliğini", yüreklerin evrensel alışverişinin çiçeklenmesini amaçlayan Fransız Devrimi'ne değil kesinlikle) Şimdi ardarda gelen birkaç savaş sever yüzyıl ile karşı karşıyayız, tarihte bunun koşutu bir dönem yok. Kısacası, klasik savaş çağına girdik; en büyük ölçekte bilimsel, aynı zamanda da popüler savaş (silahlarda, yeteneklerde, disiplinde) çağına girdik. Bütün gelecek çağlar, onun yetkinliği yüzünden, geçmişe imrenerek, dehşetle bakacaklar. Bu savaş debdebesinin geliştiği ulusal hareket, olsa olsa Napolyon'a bir karşı darbedir. Napolyon olmasa o da olmayacaktı... Avrupa'da iş adamlarına, yontulmamışlara

[37] Dass sie "sich geben", selbst noch, wenn sie - sich geben....

(belki Hristiyanlık tarafından, Onsekizinci yüzyılın tutkulu ruhu tarafından hatta daha çok "modern düşünceler" tarafından şımartılan kadınlara da) tekrar egemen olan bir adam olarak da ona saygı duyulmalı. Modern düşünceleri, uygarlığı kişisel düşmanı sayan Napolyon, Rönesans'ın en büyük sürdürücüsü olduğunu bu düşmanlık aracılığı ile kanıtladı. O, eskinin bütün kütlesini geri getirdi, hatta en önemli parçasını, bir granit parçasını bile. Bu eski kitlenin ulusal harekete tekrar egemen olup olmayacağını, onaylayıcı anlamda Napolyon'un mirasçısı, sürdürücüsü olup olmayacağımı kim bilir? Çünkü onun istediği, bilindiği gibi- dünyanın hanımı olarak- tek, birleşik Avrupa'ydı.

363

Her eşeyin sevi konusunda kendince ön yargıları var.- Tek eşlilik önyargısına vermek istediğim bütün ödünlere karşın kadın ile erkeğin sevide eşit hak sahibi olduğunu hiçbir zaman kabul etmeyeceğim. Böyle bir hak eşitliği yok. Çünkü kadın ile erkeğin başka başka sevi anlayışları var. İki eşeyde de aşkın koşullarından biri, onların birbirine aynı duyguları beslememesi, aynı "sevi" kavramına sahip olmamasıdır. Kadınların seviden ne anladığı yeterince açık: Herhangi bir kaygı, sakınma olmaksızın, gövde ile ruhla toptan bağlanma (yalnızca teslimiyet değil); bağlanmanın bir takım hükümlere, koşullara bağlı olabileceği düşüncesinden bile utanç duyarak, ürkerek bağlanma. Bu koşul yokluğunda onun sevgisi bir inançtır: Kadında başka bir inanç yoktur.

Erkek, bir kadını sevdiğinde, ondan kesinlikle bu seviyi ister, böylece de, kadınsı sevinin ön kabulünden olabildiğince uzaktır. Bununla birlikte, toptan bağlanma isteğine yabancı olmayan erkekler -bu yüzden de erkek olmayan erkekler- olması gerektiğine de inanır Bir kadın gibi seven erkek köle olur; oysa kadın gibi seven kadın daha yetkin bir kadın olur.

Bir kadının tutkusu, kendi haklarını koşulsuzca bırakmasında öteki tarafta eşit pathos'un olmadığını, böyle bir bırakma için kendisininkine denk bir istek olmadığını kabul eder. Çünkü iki yan da seviden ötürü kendilerini bırakırlarsa ne ortaya çıkar bilmem, belki bir boş alan?

Kadın mülk edinilmek, sahiplenilmek ister; sahip olma kavramında emişmiş, tutulmuş olmayı ister. Sonuçta o, alan birini ister, kendini vermeyen, kendini sunmayan birini ister, bu kişi-

nin- kendini veren kadının ona verdiği gücün, mutluluğun, inancın katılımı ile "kendisiyle" zenginleştiği varsayılır. Kadın kendini sunar, erkek daha fazlasını kazanır. -Ben bu doğa karşıtlığının, hiçbir toplumsal sözleşme ile; adil olmak için dünyadaki en iyi niyetle bile üstesinden gelinmeyeceğini düşünüyorum: Belki de en iyisi insanın bu uzlaşmaz çelişkinin ne ölçüde katı, korkunç, büyülü, töredışı olduğunu sürekli göz önüne getirmemesi. Büyük, tam bütünlüğünde düşünüldüğünde sevi doğadır, doğa olarak da oldum olası "töredışı" bir şeydir. Buna uygun olarak, kadının sevisinde bağlılık vardır. Bu, tanım gereği böyledir.

Erkekte bağlılık aşkının sonucunda gönül borcu olarak ya da mizaca bağlı bir beğeni olarak, seçici yakınlık dedikleri şey olarak kolayca gelişebilir. Ama onun aşkının özünde bağlılık yoktur. Olmadığı öyle kesindir ki, bir ölçüde haklı olarak erkekte aşk ile bağlılığın karşılıklı oyunundan söz edebilir. Çünkü onun aşkı, sahip olmaktır, hakkından vazgeçmek, sunmak değildir. Ama sahip olma isteği hep bir sahip olma ile son bulur.

Gerçekte erkeğin daha arı, daha kuşkulu sahip olma isteği bu "sahip olmayı" nadiren, o da geç kabul eder. Onun aşkını kalıcı kılan da budur. Teslim olmadan sonra aşkının artması bile olanaklıdır. Bir kadının artık ona vereceği bir şeyi olmadığına kolay kolay inanmaz.

365

Dünyadan el çeken konuşuyor.- İnsanlarla ilişki kurma sanatı, özünde mutfağına güvenmediğiniz birilerinin yemeğini kabul edip yemeğe dayanır. Sofraya kurt gibi acıkmış oturursanız her şey çok kolay (Mephistopheles'in dediği gibi "En kötü topluluk bile size duyumsatır"[38] Ne var ki, insan gerektiğinde böyle kurt gibi acıkmaz. İnsanın eşini dostunu sindirmesi ne zor!

İlk ilke.- İnsanın, gözünü karartıp yemeğe dalmak için talihsiz bir durumdaymışçasına cesaretini toplaması; bu süreçte kendine hayranlık duyması; tiksintisini dişlerinin arasında tutması; iç bulantısını yutması.

İkinci ilke: eşin dostun, överek iyileştirilmesidir; böylece o kendisinden hoşlanmasını terlemeğe başlar ya da onun iyi ya da

[38] Goethe'nin Faust'unun 1637. dizesi şöyledir: "En kötü topluluk bile sana insanlar arasında bir insan olduğunu duyumsatır."

"ilginç" niteliklerinin bir ucundan tutup tüm erdemi ortaya çıkıncaya dek onu çekmeğe koyulmaktır, böylelikle insan eşini dostunu erdeminin katları arasında saklayabilir.

Üçüncü ilke: Kendini hipnotize etme. İnsanın artık bir haz ya da hoşnutsuzluk duymaz oluncaya, dikkat çekmeden uykuya dalıncaya, hareketsizleşinceye, duruncaya dek gözlerini ilişki nesnesine o sanki cam bir düğme imiş gibi dikmesidir. Bu evlilikte, dostlukta bol bol sınanan, olmazsa olmaz diye övülse de, henüz bilimsel olarak formüle edilemeyen bir ilaçtır. Onun halk arasındaki adı -sabırdır.

365

Dünyadan el çeken bir daha konuşuyor.- Biz de "insanlarla" ilişki kuruyoruz, biz de göze batmayan bir giysi giyiyoruz, ötekiler bizi o giysinin içinde (o giysi olarak) tanıyor, saygı duyuyorlar, bizi arıyorlar- o zaman da insan içine çıkıyoruz. Oradakiler kabul etmek istemeseler de kılık değiştirmişler. Biz de bütün sağduyulu maskelerin yaptığını yapıyoruz, bizim "giysimizle" ilgilenmeyen her türlü meraka tepki olarak kibarca kapının karşısına bir sandalye yerleştiriyoruz. İnsanlarla ilişki kurmaya ya da onların arasından geçip gitmeğe gelince, başka yollarımız, numaralarımız da var. Örneğin bir hayalet olmak.. İnsan onları başından hemen atmak, korkutmak istiyorsa bu her bakımdan önerilir. Örnek: bizi kavramak için uzanırlar ama bir şey tutamazlar. Bu korkutucudur. Ya da karanlık bir kapıdan gireriz. Ya da: bütün ışıklar söndürüldükten sonra. Ya da: Öldükten sonra geliriz.

Sonuncusu, ölümden sonra insanlarının[39] yetkin bir numarasıdır. (Böyle biri sabırsız sabırsız sormuştu bir keresinde, "Ne dersin? Çevremizdeki yabancılığı, soğuğu, ölüm sessizliğini sürdürmekten hoşlanıyor muyuz?- kendi aramızda, bu keşfedilmemiş, sessiz, örtük, yeraltı yalnızlığına yaşam diyoruz, ama- bizden ne olacağın bilmeseydik, biz ölümden sonra insanlarının ancak ölümden sonra yaşama gireceğimizi, dirileceğimizi, çok dirileceğimizi bilmeseydik buna, yaşam dendiği kadar ölüm de denemez miydi?")

[39] Posthumen Menschen.

366

Bilimsel kitapla yüzyüze.- Biz yalnızca kitaplar arasında, kitaplar tarafından dürtüklendiklerinde düşünceleri olanlardan değiliz. Bizim alışkanlığımız açık havada düşünmek- yürüyerek, sıçrayarak, tırmanarak, dans ederek, daha iyisi de yalnız başına dağlarda ya da deniz kıyısında, yolun kendisinin bile düşünceli olduğu yerde... Bizim bir kitabın, bir insanın ya da bir bestenin değeri konusundaki ilk sorumuz şudur: Yürüyebiliyorlar mı? Dahası, dans edebiliyorlar mı?

Biz seyrek okuruz ama bu bakımdan en kötü biz değiliz. Birinin düşüncesinin onun aklına nasıl geldiğini çabucak tahmin ederiz; sıkışmış bir karın ile, kafasını kağıtların üzerine eğmiş mürekkep hokkasının önünde otururken mi?- Biz de hemencecik onun kitabının işini bitiririz- Kasılan bağırsaklar da kitapta kendilerini ele vermekten oda havasından, oda tavanından, odanın darlığından geri kalmazlar- bu konuda bahse girebilirsiniz. Şimdi pek nazik bir bilimsel kitabı kapatmışken - gönül borcuyla, büyük bir gönül borcuyla ama aynı zamanda bir kurtuluş duygusu ile - duyumsadığım buydu.

Bilginlerin kitapları hemen hemen her zaman baskılayıcıdır, baskılanmıştır uzman- onun çabası, ciddiyeti, öfkesi oturup ağ kurduğu köşeyi aşırı önemsemesi, kambur sırtı- bir yerlerde ortaya çıkar. Her uzmanın sırtında kamburu vardır. Her bilimsel kitap eğilip bükülmüş bir ruhun aynasıdır. Her el sanatı çarpıklığa neden olur.

Gençlik arkadaşlarınızı bilimlerini ellerine aldıktan sonra görürsünüz- hep de tam tersi olmuştur, her zaman uzmanlıkları onları eline geçirmiş, parmağında oynatmaktadır. Köşelerinde gelişir, tanınmayacak ölçüde buruşurlar, özgürlüklerini, dengelerini yitirmiş, bir deri bir kemik kalmış, aşağı doğru yuvarlaklaştıkları yer dışında, her yerleri köşeli hale gelmiştir. İnsan onları bu durumda görünce duygulanıp susar. Her el sanatının, altın bir zemini bile olsa kurşundan bir tavanı vardır, bu tavan ruhu tuhaf, eğri büğrü edene dek ezer de ezer. Bu konuda elden bir şey gelmez. Eğitim yüzünden ortaya çıkan bu gibi kötürümleşmelerden kaçınılabileceğine kimse inanmaz. Bu dünyada her türden ustalık, pahalıya ödeniyor; belki de her şey çok pahalıya mal oluyor. Çünkü bir konuda uzman olan biri, bunun bedelinin onun kurbanı olarak öder. Ama başka türlü olmasını isterdin-

daha ucuz, en başta da daha rahat- doğru değil mi sayın çağdaşım? İyi öyleyse, ama bu durumda sen hemen başka bir şey elde edeceksin: El sanatçısı ya da usta olacaksın ya da onun yerine, eli çabuk, çok eli çabuk, elbette sırtında kamburu olmayan kalem efendiliğini elde edeceksin.

Duruşunu hesaba katmaksızın önünüzde kültür tecimeni, kültürün "taşıyıcısı"- gerçekte bir hiç olsa da, hemen hemen her şeyi "temsil eden", uzmanı oynayan, "onun yerine geçen", kâr için, onurlandırılmak için, kutlanmak için bütün alçak gönüllüğü ile uzmanlığı üstlenen kalem efendiliğini üstlenir.

Hayır bilgin dostlarım, ben yalnızca kambur sırtınız uğruna bile sizi kutsarım. Yaptığım gibi, kalem efendilerini, kültür asalaklarını aşağılamak için de. Tini tecime alet etmeyi bilmediğiniz için de...Ticari değerlere dönüştürülemeyen kanılara sahip olduğunuz için de. Olmadığınız bir şeyi temsil etmediğiniz için de. *Litteris et arbitus*'ta[40] görünüşte, yarı gerçek, giydirilmiş, marifetimsi, demogojiklik, aktörce olan her şeyi- koşulsuz dürüstlüğünü disiplinle, ön eğitimde kanıtlayamayan her şeyi- saygısızca yadsıyarak yalnızca el sanatınızın ustası olmayı istediğiniz için de...

(Deha bile böyle bir eksikliği gideremez, daha çok insanları bu konuda kandırır. Bizim en yetenekli ressamlarımızı, müzisyenlerimizi yakından bakan herkes bunu kavrar. Çok az ayrıksı dışında hepsi, böyle bir dürüstlüğün; eğitimin, kültürün bu bağımsızlığının yapay, sonradan eklenmiş görüntüsüne bürünmek için, biçimlerin, gelgeç araçların, hatta ilkelerin kurnaz buluşçuluğunu kullanmayı bilirler.- Elbette, bunu yaparken kendi kendilerini kandırmazlar, kendi huzursuz vicdanlarını sürekli susturmazlar. Çünkü elbette biliyorsunuz, bütün büyük modern sanatçılar vicdan azabı çekerler...

367

Sanat yapıtları bakımından yapılacak ilk ayrım.- Her düşünce, şiir, resim, beste, hatta yapı, hatta yontu ya kendi kendine söylenen sanata ya da tanık önündeki sanata aittir. İkinci öbeğe tanrı inancını içeren, kendi kendine söylendiği apaçık olan sanatı, tanrıya yakarmanın bütün lirizmini de katmalıyız. Dindar için henüz yalnızlık yoktur; bu buluşu yapan yalnızca biziz, biz

[40] Sanatlar ile yazılar.

henüz yalnızlık yoktur; bu buluşu yapan yalnızca biziz, biz tanrısızlar. Bir sanatçının yöneliminin tümünde bundan daha derin bir ayrım bilmiyorum: İlerleyen yapıtına ("kendisine") tanığın bakışı açısından mı bakıyor, yoksa "dünyayı unutmuş mu? İkincisi kendi kendine söylenen sanatın öz niteliğidir; unutmaya dayanır, unutuşun müziğidir.

368

Çileci konuşuyor.- Benim Wagner'in müziğine karşı çıkışım, fizyolojik bir karşı çıkıştır; ne diye onlara estetik formüller giydirmek için kendimi sıkayım. Benim "olgum"daki bulgular şunlar: Bu müzik beni etkilemeğe başladığında artık kolayca soluk alamıyorum; ayağım çok geçmeden gücenip müziğe baş kaldırıyor; tartıma, dansa, yürüyüşe gerek duyuyor. Onlar, musikiden, ilkin iyi bir yürüyüşteki, uzun uzun adımlar atarak dolaşmadaki, sekmedeki, dansetmedeki hazzı istiyor. Midem karşı koymuyor mu? Yüreğim? Dolaşımım? Bağırsaklarım? Dinledikçe sesim boğulmuyor mu?

Bu yüzden de kendime sormalıyım: Bütün gövdem gerçekte müzikten ne bekliyor? Ben yağniltilmeyi beklediğine inanıyorum. Bütün hayvansal işlevler kendine güvenli, yeğni, yürekli, çoşkun tartımlarla hızlandırılacak; sanki demirden, kurşundan yaşam, iyi altınla, yumuşak ezgilerle yaldızlanacak. Benim melankolim saklı yerlerde, yetkinliğin uçurumlarında dinlenmek ister: Bu yüzden müzige gerek duyarım. Bana ne dramdan? Onun sıradan insanlara doyum sağlayan törel kasılmalarından bana ne? Aktörün bütün o jest hokus pokusundan bana ne?

Özünde benim tiyatro karşıtı olduğumu tahmin edeceksiniz- Oysa, Wagner, tersine bir tiyatro adamıydı, bir aktördü, bütün zamanların en coşkulu taklit manyağı idi, bir müzisyen olarak da böyleydi. Wagner'in kuramında "Dram amaç, musiki hep salt bir araç" ise, Wagner'in uygulamasında baştan sona "poz, amaç; dram, aynı zamanda da musiki, bunun bir aracıdır olsa olsa." Dramatik jestlere bir iç boyut kazandırma, onları açık kılma, güçlendirme, aktörün duygulara seslenme aracı olarak musiki- Wagnerci drama gelince, o bir sürü dramatik poz için bir fırsat yalnızca- Onda, bütün içgüdülerin yanı sıra, kesinlikle her alanda sözü geçen büyük oyuncu içgüdüsü vardı. - Daha önce dediğimiz gibi, bir müzisyen olarak da...

Bir keresinde bunu dik bir Wagnerciye, güçlük çekmeden açıklamıştım, şunu eklemek için de gerekçem vardı: "Kendine karşı biraz daha dürüst ol! Her şeyden önce tiyatroda değiliz. Tiyatroda insan ancak kitle içinde onurludur; oysa bir birey olarak kendine dayanır. Tiyatroya giderken insan kendini evde bırakır. Kendi dilini, seçimini, kendi beğeni haklarını bırakır; hatta insan, hem tanrıya hem de insana karşı dört duvarı arasında sahip olduğu, uyguladığı cesaretini bile bırakır. Hiç kimse sanatının en ince anlamlarını tiyatroya giderken yanında götürmez, tiyatro için çalışan sanatçı da... Orada insan halktır, dinleyicidir, sürüdür, kadındır, ferisidir, oy veren sığırdır, demokrattır, komşudur, eş dosttur. Orada en kişisel vicdan bile "büyük sayının" eşitleyici büyüsü ile alt edilir; orada aptallığın kösnüllük, bulaşıcı hastalık etkisi vardır, orada komşu yönetir, insan orada yalnızca komşu olur."

(Benim aydınlanmış Wagnercimin bu fizyolojik karşı çıkışı nasıl yanıtladığını söylemeyi unuttum: "Sen aslında yalnızca bizim müziğimiz için yeterince sağlıklı değilsin öyle mi?")

369

Bizim biraradalığımız.- Bizler, biz sanatçılar, beğenilerimiz ile yaratıcı güçlerimiz arasında tekinsiz bir fark olduğunu kabul etmek zorunda değil miyiz? Onlar tuhaf bir biçimde yan yana, ayrı ayrı durur, her biri kendi yolunda gelişir. Demek istediğim gencin, yaşlının, erişkinin, olgunun, çürümüşün büsbütün değişik kerteleri, zamanları var. Örneğin bir müzisyen ömrü boyunca, rafine dinleyicisinin kulağı ile yüreğinin değer verdiği, hoşlandığı, yeğlediği şeylerle çelişen şeyler yaratabilir. -Bu çelişkinin farkına varması bile gerekmez. Bizim hemen hemen acı verecek ölçüde sık başımıza gelen deneyimimizin gösterdiği gibi, birinin beğenisi, kolayca güçlerinin beğenisinden daha çok gelişebilir; bu, söz konusu güçlerin felç edilmesini, üreticiliklerinin önüne geçilmesini gerektirmez. Tersi de olabilir- bu, benim sanatçının dikkati diye adlandırmak istediğim şeydir. Durmadan yaratan birini düşünün, yüce anlamında "ana" bir adam, tinin gebeliklerinden, doğumlarından başka hiçbir şey duymayan, bilmeyen biri; kendini, yapıtını düşünmeğe, karşılaştırmalar yapmağa zamanı olmayan biri; artık beğenisini ileri sürme isteği duymayan, bunu unutuvermiş biri; bu beğeni hâlâ yerinde mi, duruyor mu, düşmüş mü hiç

aldırmayan biri- böyle biri sonunda kendi yargısını epey aşan yapıtlar üretebilirdi. Böylece de onlar konusunda, kendisi konusunda alıklıklarını dile getirir- düşünür de. Bu, verimli sanatçılar arasında neredeyse bir kural olsa gerek. Hiç kimse bir çocuğu anasından babasından daha kötü tanıyamaz- büyük bir örnek alırsak, bu, bütün Yunan sanat yazın dünyası bakımından da doğrudur: O ne yaptığını hiç bilmedi.

370

Romantizm nedir?- Belki anımsanır, en azından benim arkadaşlarım anımsar, başlangıçta ben çağcıl dünyaya birkaç kaba yanhşla, gözde büyütme, öyle ya da böyle, umutla yaklaşmıştım. - Kim bilir hangi kişisel deneyimimden bilerek? -Ben 19. yüzyılın felsefi kötümserliğini, bu çağdaki düşüncenin gücünün Hume'un, Kant'ın, Condillac'ın, duyumcuların çağı olan 18. yy'a göre da üstün olmasının bir semptomu olarak anlıyorum; bu çağın öncekine göre daha atak gözüpekliğinin, yaşamın 18. yy'a göre, daha utkulu doluluğunun bir semptomu olarak görüyorum. Bu yüzden bence trajik anlayış çağımızın ayırıcı lüksü, onun en değerli, en soylu, en tehlikeli savurganlığı. Ben, aynı biçimde, Alman müziğini de Alman ruhunun Dionisyak gücünün bir anlatımı olarak yorumladım: Ben bu musikide çağlardan beri kargışlanmış, sonunda kendilerini kurtaran -kültür denilen öteki her şeyin titremeğe başlamasına aldırmayan -ilkel güçlerin yarattığı bir yersarsıntısı duyduğuma inanıyorum. Benim o zamanlar hem felsefi kötümserlikte hem de Alman müziğinde saptayamadığım şeyin onların ayırıcı niteliği olduğunu- romantizm- görüyorsunuz.

Romantizm nedir?- Her sanat, her felsefe, gelişen, didinen yaşamın hizmetinde bir ilaç, bir yardım olarak görülebilir. Onlar acı çekmeyi, acı çekenlerin varlığını her zaman önceden kabul ederler. Ama iki tür acı çeken vardır: İlki, yaşamın aşırı doluluğundan acı çekenler- Onlar dionysosçu bir sanat, trajik bir dünya görüşü, trajik bir anlayış isterler. Sonra yaşamın yoksulluğundan acı çekenler gelir. Bunlar dinlenme, sakinlik, durgun denizler peşindedir; sanat ya da bilgi aracılığı ile ya da kafayı bularak, katılarak, anastezi ile delilikle kendilerinden kurtulmaya çalışırlar. Sanat ile bilginin bütün romantizmi ikinci tipin çifte ihtiyacını karşıladı, bu tip Richard Wagner kadar Schopenhauer'i de içerir. Bunlar benim o zaman yanlış anladığım iki ünlü, önde gelen romantikti.

Ayrıca, insanın bütün dürüstlüğü ile kabul edebileceği gibi, bu onların zararına değildi. Yaşamın doluluğu ile en zengin olan dionysosçu tanrı, dionysosçu insan yalnızca korkunç, sorgulanabilir olanın görüntüsünü bağışlamakla kalmaz, korkunç bir iş, herhangi bir yıkım, parçalama, yadsıma lüksü de sağlayabilir. Onun durumunda, her türlü çölü bereketli bir çiftliğe dönüştürebilen yaratıcı, dölleyici güçlerin aşırılığına bağlı olarak kötü, saçma, çirkin görünene izin verilmiş gibidir. Tersine, en çok acı çekenler, yaşamda en yoksul olanlar yaşamda her şeyden çok ılımlılığa, barışçıllığa, eylemde olduğu gibi düşüncede de iyiliğe gerek duyarlar. -Olanaklıysa hastalar için gerçek bir tanrı olacak bir tanrıya, bir sağaltıcıya, kurtarıcıya; aynı zamanda bir mantığa, varlığın kavramsal olarak anlaşılabilirliğine de gerek duyarlar. -Çünkü mantık yatıştırır, güven verir. -Kısacası, korkuyu uzak tutan, birini iyimser çevrenlerde kapalı tutan belli ılık bir darlık...

Böylece azar azar Epicurcü, dionysosçu kötümserin karşıtını anlamayı öğrendim; gerçekte bir tür epikürcü olan "hristiyanı" da...- özünde ikisi de romantiktir. Gözüm, hataların çoğunun yapıldığı şu geriye doğru çıkarımın en zor, en sallantılı formunu görmek için git gide keskinleşti: Yapıttan yapana dek; eylemden eyleyene dek; idealden ona gerek duyanlara dek; düşünmenin, değerlendirmenin her yolundan onun ardındaki buyurucu gereksinime dek geriye doğru çıkıyorum.

Bütün estetik değerler bakımından şimdi şu temel ayrımdan yararlanıyorum: Her tek durumda "Burada yaratıcı olan[41] açlık mı yoksa aşırı bolluk mu?" diye soruyorum. İlkin, başka bir ayrım daha salık verilir gibi görünebilir -bu çok daha belirgindir- Açıkçası şuna bakmak: Yaratmanın nedeni varlığı kımıltısız kılmak, ölümsüzleştirmek isteği mi yoksa yıkma, değiştirme isteği mi; gelecek, oluş isteği mi? Bunlara yakından bakıldığında bu istek türlerinin ikisinin de çift anlamlı olduğu görünür. Onlar, benim düşündüğüm gibi, salık verdiğim ilk şemaya göre yorumlanabilirler. Yıkım, değişiklik, oluş isteği geleceğe gebe olan taşkın bir gücün dışa vurumu (bilindiği gibi bunun için ben "Dionizosçu" terimini kullanırım) olabildiği gibi; görgüsüz, yoksun, kıt kaynaklı birinin isteği de olabilir. Böyleleri, varlık, bütün varoluş onları

[41] Nietzsche'nin Toplu yapıtlarında metin burada şöyle devam eder" Örneğin Goethe'de aşırı bolluk yaratıcı olur, Flaubert'te düşmanlık

öfkelendirip kışkırttığı için yıkar, yıkmak zorundadır -Bu etkiyi anlamak için, bizim anarşistlere yakından bakın.

Ölümsüzleştirme isteği de ikili bir yorumu gerektirir. İlkin şükranla, aşkla körüklenebilir; bu kaynaktan gelen sanat, her zaman tanrısallaştıran sanattır. Belki Rubens gibi dithyrambik; Hafız gibi sevinçli bir alaycı; her şeyin üzerine Homerik bir ışıkla utku saçan Goethe gibi uyanık, sevecen. Ama derinden acı çeken, didinen, işkenceye uğrayan; en kişisel, en tekil, en dar olanı; acısının gerçek tuhaflığını bağlayıcı bir yasaya, yaptırıma dönüştürmek isteyen bir kişinin zorbaca istenci de olabilir. Her şeye kendi imgesini, işkencesinin imgesini zorlayarak, onları bu imge ile damgalayarak onlardan öç alan biri. Bu son çeşit, ister Schopenhauer'in isteme felsefesi, ister Wagner'in müziği olsun en etkileyici biçiminde romantik kötümserliktir- Kültürümüzün yazgısındaki son büyük olagelme, romantik kötümserlik.

(Hâlâ bütün bütün farklı türde, klasik türde bir kötümserlik olabilir- bu içe doğuş, bu görü, benim *proprium*'um, *ipsissimum*-'um olarak[42] ayrılmaz bir parça olarak bana ait; ancak "klasik" sözcüğü kulağımı tırmalıyor, fazlasıyla basma kalıp, ayrıca da yuvarlak, belirsiz hale gelmiş. Ben geleceğin bu kötümserliğine - çünkü geliyor! Geldiğini görüyorum! dionysosçu kötümserlik" diyorum.

371

Biz anlaşılmaz olanlar.- Hep yanlış anlaşıldığımız için, yanlış yargılandığımız için, yanlış tanımlandığımız için, bize kara çalındığı için, sözümüz yanlış duyulduğu için, duyulmadığı için yakınıp durmadık mı biz? Bu, bizim yazgımız düpedüz. Ah ne de uzun bir zaman! Alçak gönüllü olmak gerekirse 1901'e dek- bu aynı zamanda bizim ayrımımız; bunun başka türlü olmasını isteseydik kendi kendimizle onur duymayacaktık. Bizi yanlış tanıdılar- çünkü durmadan gelişip değişiyorduk; eski kabuğumuzu attık, her bahar derimizi döktük, sürekli genç kalmayı, geleceği bütünleyenler olmayı, daha uzun, daha güçlü olmayı sürdürüyoruz. Köklerimizi derinliklere- kötülüğe- hep daha güçlü daldırıyoruz; bu arada gökleri hep daha fazla sevgiyle, hep daha geniş kucaklıyoruz. Onların ışığını, bütün filizlerimizle, yapraklarımız-

[42] Kendimin, benim en yetkin örneğim

la hep daha büyük bir susuzlukla içerek... Ağaçlar gibi gelişiyoruz, -bunu anlamak güç, yaşamın tümünü anlamanın güç olduğu gibi- ama bir yerde değil her yerde; yalnızca bir doğrultuda değil aynı ölçüde yukarı, aşağı içeri dışarı doğru; gücümüz aynı anda hem gövdede, hem kökte hem de dalda işliyor; bizim yalnızca belli bir şeyi yapmak, yalnızca belli bir şey olmak özgürlüğümüz yok artık.

Dedim ya, bu bizim yazgımız; biz yükseklerde gelişiyoruz- bu bizim felaketimiz olsa bile- çünkü git gide yıldırımlara daha yakın yaşamaktayız. Olsun, bu yüzden ona saygımız azalmıyor. O bizim paylaşmak, başkalarına duyurmak istemediğimiz şey olarak kalıyor; bizim yazgımız yükseklerin yazgısı...[43]

372

Neden idealist değiliz.- Eskiden filozoflar duyulardan korkardı. Acaba biz bu korkuyu çok fazla mı unuttuk. Bugün hepimiz duyumcuyuz; bizler, şu anın, geleceğin filozofları kurama değil kılgıya, uygulamaya inanıyoruz.

Şu da var ki onlar, duyuların ideaları, kendi dünyalarından, "ideaların" soğuk dünyasından tehlikeli güney adalarına götüreceğini düşündüler. Filozofun erdeminin güneydeki bu adalarda güneş görmüş kar gibi eriyebileceğinden korkuyorlardı. "Kulak tıkamak"[44] o zamanlar felsefe yapmanın bir koşuluydu neredeyse. Yaşam bir musiki olduğu için, gerçek filozof yaşamı dinlemedi; o yaşamın musikisini yadsıdı. Tüm müziklerin, sirenlerin[45] müziği olduğu eski filozofların boş inancıydı.

Biz bugün bunun tersi (gerçi aynı ölçüde yanlış olabilen) bir yargı vermeğe eğilimliyiz, bu yargı da şu: İdealar, duyularımızdan daha baştan çıkarıcıdır, bütün soğuk, kansız görünüşleriyle, bir kez olsun bu görünüşlerine rağmen değil... Onlar hep filozofun "kanı" ile yaşayageldiler, her zaman onun duyularını, hatta, bize inanmak isterseniz, onun "kalbini"de yiyip bitirerek yaşadılar. Bu eski filozoflar kalpsizdi. Felsefe yapmak hep bir tür kan emicilik-

---

[43] Verhängniss. hem kötü yazgı hem de yazgı anlamına geliyor.

[44] Wachs in den Ohren- kulaktaki bal mumu.

[45] Odesseus, söyledikleri şarkılarla insanın usunu başından alan sirenlerin yaşadığı adaya yaklaşırken yoldaşlarının kulaklarını bal mumu ile tıkadı, kendisini de seren direğine bağladı.

tir. Bu kişilere, hatta Spinoza'ya bile baktığınızda derinlemesine bilmecemsi, tekinsiz bir şey duyumsamıyor musunuz?

Burada oynanan gösteriyi, nasıl git gide soluklaştıklarını- duyusuzlaştırmanın nasıl giderek daha ideal biçimde yorumladığını görmediniz mi? Arkadaki büyük, üstü örtülü kan emiciyi, duyulara sahip olarak başlayan, sonunda salt kemik, salt takırtı kalan, sahneden o durumda ayrılanı sezinlemiyor musunuz? Takırtı derken kategoriler, formüller, sözler demek istiyorum. (Çünkü, bağışlayın beni, Spinoza'dan kalan *amor intellectualis dei*[46] yalnızca bir kemik takırtısıdır, başka bir şey değil. İçinde bir damlacık olsun kan yoksa, amor nedir, deus ne?)

Özetle: Bugüne gelesiye, bütün felsefi idealizm, Platon'daki gibi aşırı varlıklı, tehlikeli bir sağlığın sakınımı, aşırı güçlü duyuların korkusu, sağduyulu Sokratesçinin sağduyusu değilse hastalık gibi bir şeydi. Yoksa biz modernler Platon'un idealizmine gerek duyacak ölçüde sağlıklı değil miyiz? Biz duyulardan korkmuyoruz. Çünkü-

373

Önyargı olarak "bilim".- Sıra düzeni yasaları yüzünden bilginler, kültürel bakımdan orta sınıftan oldukları sürece, gerçek büyük sorunları, büyük soru imlerini göremezler. Onların gözü pekliği, gözleri bu ölçüde uzağa ulaşamaz. En başta, onların bilgin olmalarına yol açan gereksinimleri, şeylerin durumuna ilişkin en derin varsayımları, istekleri, korkuları, umutları yerinde çakılır kalır, fazlasıyla çabuk doyurulur.

Örneğin bilgiç İngiliz Herbert Spencer'i alalım. Onu kendi yolunda "coşturan", sonra da bir umut çizgisi, bir istenebilirlik çevreni çizmeğe götüren şey; şu masalını anlattığı "bencillik" ile "özgeciliğin" son uzlaştırılması, bizim gibileri neredeyse tiksindirir; böyle spencerci perspektifleri en son perspektif olarak benimseyen bir insanlık bize küçümsemeğe, yok edilmeğe değer görünür.

Ne var ki, onun en yüce umudu olarak anlamak zorunda kaldığı şeyin, başkalarına olsa olsa kaygılandırıcı bir şey gibi gelmesi ya da gelebilmesi, Spencer'in göremediği bir soru imini ortaya koyar. Şimdilerde onca maddeci bilim adamının yetindiği inanç bakımından da durum aynıdır. Bir eşi, bir ölçüsü insan düşünce-

[46] Entellektüel tanrı aşkı.

sinde, insan değerlendirmelerinde olduğu varsayılan bir dünyaya inanma- bizim küçük kare usumuzun yardımı ile bütün bütün, sonsuza dek egemen olabileceğimiz bir " hakikat dünyası." Nasıl? Varoluşun böyle aşağılanmasını salt bir hesapçının alıştırmasına indirgenmesini, matematikçilerin ev eğlencesi olmasını istiyor muyuz gerçekten? Her şeyden önce, varoluşun çok anlamlı niteliğini soyup çıkarmayı istememek gerek. Beyler, bu iyi bir beğeniyi gerektiriyor, bizim çevrenimizin ötesindeki her şeye duyulan saygının beğenisini. Dünyanın doğrulanabilir tek yorumunun olması; içinde duyularınızla bilimsel olarak (siz bilimsel derken gerçekte mekanik olarak çalışmayı anlamıyor musunuz?) araştırıp çalışmayı sürdürebildiğiniz bir yorumu olması; saymaya, hesaplamaya, tartmaya, görmeğe, dokunmağa izin veren daha fazlasına izin vermeyen bir yorumu olması- bunun ussal bir sayrılık, bir bönlük olmadığını varsayarsak- bir kabalıktır, alıklıktır.

Tersine, ilkin varoluşun düpedüz en yüzeysel, en dışsal niteliğinin -en görünür niteliği, teni, duyusallaşması- kavranması daha olası değil mi? Hatta, bu yorum belki de yalnız bunun kavranmasına izin veriyor olabilir mi? Dünyanın "bilimsel" bir yorumu, sizin onu anladığınız biçimi ile bu yüzden, dünyanın olanaklı yorumlarının en alıkçalarından biri olabilir; bu da demektir ki belki de o anlamca en yoksul olanıdır. Bu düşünceyi, günümüzde filozof geçinmeyi seven mekanistlerimizin kulaklarına, vicdanlarına gitsin diye söyledim. Onlar mekaniğin, ilk yasaların da son yasaların da bilimi olduğunu; bütün varoluşun, bir temel gibi olan bu yasaların üzerinde kurulmasının zorunlu olduğunu ileri sürerler. Ancak özce mekanistik bir dünya, özce anlamsız bir dünya olacaktı. Diyelim ki bir müziğin değeri onun ne ölçüde sayılabildiği, hesaplanabildiği, formüllerle dile getirilebildiğine göre tahmin edilebilecek! Böyle bir "bilimsel" tahmin ne kadar saçma olur! İnsan onda neyi kavrayabilir, neyi anlayabilir, neyi tanıyabilir? Hiçbir şeyi, onda "müzik" olan hiçbir şeyi.

374

Yeni "sonsuz"umuz.- Varoluşun perspektife göre resmedilme niteliği nereye kadar varıyor ya da varoluşun bundan başka bir niteliği var mı gerçekten; yorum olmadan, "anlam" olmadan varoluş anlamsız olur mu olmaz mı; öte yandan bütün varoluş özünde etkin biçimde yorumlayan bir varoluş değil mi? Anlama

yetisinin en hamarat, en titiz vicdanlı çözümlemesi, kendi kendini sınaması bile karar veremez buna. Çünkü bu çözümleme sırasında, anlama yetisi kendisini kendi perspektifinden görmekten kaçınamaz, olsa olsa bu perspektiften görebilir. Biz kendi köşemizin çevresine bakamayız. Başka ne tür anlama yetilerinin, perspektiflerin olabileceğini bilmek istemek umutsuz bir meraktır. Örneğin bazı varlıklar zamanı geriye doğru, ya da dönüşümlü olarak hem ileri hem geriye doğru algılayabilirler mi? (bu durumda yaşamın başka bir doğrultusu bir başka neden etki kavramı olurdu.) Ama ben bugün hiç değilse, rezilce bir küstahlıktan, kendi köşemizden bakıp, ancak bu köşeden görünen perspektiflere sahip olunabileceği konusunda bir yargı vermekten uzak olduğumuzu düşünüyorum. Dünyanın sonsuz yorumu olabileceğini yadsıyamadığımıza göre, dünya, bizim için, bir kez daha "sonsuz" olmuş oluyor. Bir kez daha büyük bir dehşete kapılıyoruz. Ama bilinmeyen dünyanın bu canavarını, eskisi gibi, yeniden tanrılaştırmayı kim ister? Bundan böyle bu bilinmeyene "bilinmeyen" olarak tapınmak isteyen kim? Ah! Bu bilinmeyende tanrısız yorum olanakları çok fazla; yorumun alıklığı, deliliği, şeytanlığı çok fazla. -onda bizim kendi insanca, pek insanca deliliğimiz bile var ki onu biliyoruz.

375

Neden epikürcülere benziyoruz?- Bizler, modern insanlar en son kanılar konusunda tedbirliyiz. Güvensizliğimiz vicdanın aldanmalarına, kanmalarına karşı pusuya yatmış durumda, bu büyülenmeler, aldanmalar her güçlü inançta, her koşulsuz evet ile hayır'da bulunur. Bunu nasıl açıklamalı? Belki de burada aranması gereken büyük ölçüde "ağzı yanan çocuğun", düş kırıklığına uğrayan idealistin önlemi, yoğurdu üfleyerek yemesi. Ama bir başka birleşen de var: Önceden köşesinde dikilen kendi köşesi yüzünden yılgınlığa sürüklenen, ama şimdi köşenin karşısında, sınırlanmamışta, "kendinde özgür" olanda keyif süren, gününü gün eden birinin sevinçli merakı. Böylece hemen hemen epikürcü bir bilgi eğilimi gelişir. Bu eğilim şeylerin sorgulanabilirlik niteliğini kolay kolay salıvermez. Ayrıca büyük törel sözlerden, jestlerden iğrenen; tüm kaba, dört köşe karşıtları yadsıyan; davranışlarındaki sakınımlılığın bilincinde olan, bundan da gurur duyan bir beğeni geliştirir. Çünkü bizim gururumuzu bu oluştu-

ruyor, kesinliğe doğru koşan dürtümüzün dizginlerini usulca bu beğeni çekiyor. Bu en yabanıl sürüşler sırasında sürücünün kendini denetlemesidir; çünkü biz hâlâ çılgın, kızgın atlar sürüyoruz, duraksadığımız oluyor ama bizi en az duraksatan şey, tehlike.

376

Yavaş dönemlerimiz.- Bütün sanatçılar, "yapıt" insanları, anacıl insan tipi böyledir. Her zaman, yaşamlarının bir yapıtla bölünmüş olan her bölümünde amaçlarına ulaştıklarını düşünürler. Ölümü, "artık bunun için olgunuz" duygusu içinde, çıdamla kabul ederler hep. Bu, usancın dışa vurumu değildir. - yaratıcısında kalan, daha çok, her defasında yapıtın kendisi olan güze özgü bir güneşlilik, ılımlılık, yapıtın olgunlaşmışlığıdır. O zaman yaşamın temposu bal gibi kıvamlı hale gelir, ağırlaşır, - hatta uzun bir fermataya kadar, uzun bir fermataya[47] inanç noktasına kadar ağırlaşır.

377

Biz yurtsuzlar.- Bugün Avrupalılar arasında, kendilerini, ayırıcı, onurlandırıcı biçimde yurtsuzlar diye adlandıranlar yok değil. Ben gizli bilgeliğimi, *gaya scienza*'yı özellikle bunlara salık veriyorum. Çünkü bunların yazgıları çetin, umutları belirsiz. Onları rahatlatmak düpedüz bir başarı -ama neye yarar. Biz geleceğin çocukları bu gün nasıl olur da bir evde kalabiliriz. Şu kırılgan, kırık dökük geçiş çağında bile insanın kendisini yurdunda hissetmesine yol açabilecek bütün düşünceler bize uygunsuz görünüyor. Bunların gerçekliklerine gelince, süreceklerine inanmıyoruz. Bugün insanları hâlâ taşıyan buz, ince mi ince; buzu eriten yel esiyor; biz yurtsuzlar, bizler buzu kıran, bütün öteki çok ince "gerçeklikleri" kıran bir güç oluşturuyoruz.

Biz hiçbir şeyi "korumuyoruz", geçmiş dönemlerin birine dönmek istemiyoruz; hiçbir anlamda "liberal" değiliz; "amaçlar" uğruna çalışmıyoruz; pazar yerinde geleceğin şarkısını söyleyen sirenlere kulak tıkamamıza gerek yok; "eşit haklar", "özgür toplum", "ne daha fazla efendi ne daha fazla köle" şarkıları bizi

[47] İcracının müzikal bir notayı, akordu ya da esi belirlenmiş zaman değerinden fazla uzatması.

çekmiyor. Yeryüzünde kurulacak bir adalet, uyum dünyası bize göre istenecek bir şey değil. (Çünkü böylesi en derin düzleme, çinlileştirme olur.) Bizim gibi tehlikeyi, savaşı, macerayı sevenlerden; uzlaşmayı, teslimiyeti, barışmayı, iğdiş edilmeyi yadsıyanlardan hoşlanıyoruz. Biz kendimizi fatihler arasında sayıyoruz, yeni düzenlerin zorunlu olduğunu düşünüyoruz; ama aynı zamanda yeni köleliklerin zorunlu olduğunu da düşünüyoruz. - Çünkü insan türünün her güçlendirilmesinde, arttırılmasında yeni bir köleleştirme biçimi vardır.-Doğru değil mi? Bunların hepsiyle, biz şimdiye dek güneşin gördüğü en insanca, en ılımlı, en dürüst çağ olduğunu ileri sürmeyi seven bir çağda kendimizi evimizde ister istemez kötü duyumsuyoruz. Bu güzel sözleri duyduğumuzda en çirkin kuşkuları duymamız kötü mü kötü. Bizim onlarda bulduğumuz yalnızca derin bir güçsüzleşmenin, yaşlı bir çağın, azalan güçlerin dışa vurumu- bir maskeli balo. Hastaların güçsüzlüklerini süsleyip püslemek için kullandığı gelin tellerinden bize ne? Bırakın onu erdemleri olarak göstersinler. En başta zayıflığın insanı kibarlaştırdığına, insanı böyle kibar, böyle dürüst, böyle karıncayı incitmez, böyle "insanca" kıldığına kuşku yok.

Bizi döndürmek istedikleri "acıma dini"- bugün bir peçe, bir makyaj olarak tam da bu dine gerek duyan histerik erkekçikleri, kadıncıkları iyi tanıyoruz. Biz yardımsever değiliz; "insanlık sevgisinden" söz etmeğe hiçbir zaman dilimiz varmıyor. Bizim türümüz hiçbir zaman bu kadar oyuncu değildir. Ya da yeterince Saint Simoncu, yeterince Fransız değildir. Tüm insanlığa onurlu biçimde kösnüyle yaklaşabilmesi için insanda erotik hırçınlığın Gallik aşırılığı; tutkun aşığın yerinde duramazlığı olmalı...

İnsanlık! Bütün koca karılar arasında ondan daha çirkini var mı? (-varsa hakikat olmalı: İşte filozoflar bir soru) Hayır insanlığı sevmiyoruz; öte yandan, bu gün "Alman" sözcüğünün kullanılagеldiği anlamda, ulusçuluğu, ırklar arasındaki kini savunacak; ulusal yürek kaşıntılarından, kan zehirlenmesinden haz duyabilecek ölçüde Alman değiliz. Şimdi bu yüzden Avrupa'da halklar, karantina uygular gibi birbirine karşı sınırlar koyuyor, birbirini engelliyor. Biz bunun için pek açık fikirli, pek kötülükçü, pek şımarık, aynı zamanda pek bilgili, pek gezmiş görmüşüz: Biz daha çok, dağlarda, uzakta, "zamana aykırı" olarak, geçmiş ya da gelecek yüzyıllarda yaşamak istiyoruz; salt kendimizi, sessiz bir gazaptan koruyabilmek için istiyoruz bunu; çünkü Alman tinini

perişan eden politikaların, dahası küçük politikaların tanığı olduğumuz için cezaya çarptırılmamız gerektiğini biliyoruz: Kendi yarattığının hemen kopup ayrılmasını önlemek için onu iki öldürücü nefret arasına dikmeyi gerekli bulmadı mı? Bir sürü küçük devlet'ten oluşan Avrupa dizgesinin kalıcı olmasını istemek zorunda kalmadı mı?

Biz yurtsuzlar, "modern insanlar" olarak ırkça da soyca da çok katlıyız, karışmışız. Bu yüzden, bugün Almanya'da Alman düşünmesinin bir imi olarak boy gösteren yalancı ırk öz saygısı, ırk edepsizliği bizi baştan çıkartmıyor. Bunlar "tarih duygusu"nun insanları için iki kat yanlış, iki kat yakışıksız. Bizler tek sözcükle - bu bizim namus sözümüz olsun- iyi Avrupalılarız. Avrupa'nın zengin, aşırı bolluk içindeki varisleriyiz Ama aynı zamanda da binlerce yıllık Avrupalı ruhu ile aşırı yükümlü kılınmışız. Bu niteliğimizle Hristiyanlığın toprağında gelişmiş olsak da ona karşıyız. Düpedüz ondan geliştiğimiz için, atalarımız Hristiyanlığı ödünsüz biçimde dürüst hristiyanlar olduğu için; inançları uğruna mülklerini, konumlarını, kanlarını anayurtlarını seve seve kurban ettikleri için. Biz aynısını yapıyoruz. Ne uğruna?İnançsızlığımız uğruna mı? Her türden inançsızlık için mi? Hayır dostlarım, siz bundan daha iyisini bilirsiniz. Sizin gizli evet'iniz sizi de çağınızı da bir hastalık gibi etkileyen bütün hayır'lardan, belki'lerden daha güçlü; denize açılmak zorunda kaldığınızda, siz göçmenler, sizler de buna zorlanıyorsunuz- bir inanç zorluyor sizi.

378

"Yeniden parlamak".- Biz eli açık, ruhça varlıklı olanlar, sokakta, su almak isteyenleri kovmadan, açık çeşmeler gibi duranlar.- Bizler, ne yazık ki, istediğimiz yerde kendini savunmayı bilmeyenler: İnsanların bizi karartmasının önüne nasıl geçeceğimizi bilmiyoruz. İçinde yaşadığımız çağ, üzerimize bu çağa en bağlı olan şeyi atıyor: Çğın pis kuşları kakalarını; oğlanlar ıvır zıvırlarını; bize dinlenmeğe gelen tükenmiş gezginler irili ufaklı yoksulluklarını atıyor üzerimize. Ama biz hep yaptığımız gibi yapacağız: içimize ne atılırsa atılsın derinliklerimize alıp -çünkü deriniz biz, unutmuyoruz biz -yeniden parlayacağız.

379

Kaçığın söze karışmaları.- Bu kitabın yazarı insan sevmez biri değildir, bugün insandan nefret etmek çok pahalıya patlıyor. Kişi, eskiden insanlardan nefret edildiği gibi, bir Timoncu olarak, hiç ayrım gözetmeden, bütün yüreği ile, bütün nefret sevgisi ile nefret edecek olsaydı, hor görmeyi bırakmak zorunda kalırdı. Oysa biz hor görümüze ne çok sevinç, ne çok sabır, ne çok cana yakınlık borçluyuz. Üstelik, bizim "tanrının sevgili kullarından" olmamızı sağlıyor. İncelmiş hor görü bizim beğenimiz, ayrıcalığımız belki de erdemimiz. Biz modernlerin en moderniyiz.

Buna karşılık kin insanları eşitler, onları yüz yüze getirir, kinde onur vardır, sonuçta kinde korku vardır, korkunun büyük iyi bir öğesi... Şu da var ki, biz korkusuzlar, biz bu çağın daha tinsel insanları, salt daha tinsel olduğumuz için, bu çağı korkusuz yaşamanın sağladığı üstünlüğü pek iyi biliyoruz. Kafamızı uçurmaları, tutuklamaları ya da sürgüne göndermeleri pek kolay değil. Hatta kitaplarımızı da yasaklamayacaklar ya da yakmayacaklar. Bu çağ tini seviyor. Hor görmenin ustası olduğumuzu; insanlarla her ilişkinin tüylerimizi hafifçe ürperttiğini; bütün yumuşak başlılığımıza, çıdamımıza, inceliğimize karşın burnumuza yanındaki insanlara karşı önyargısını bıraktıramadığımızı; doğayı daha az insanca davrandığında sevdiğimizi; sanatı, o, sanatçının insandan kaçışı ya da insanla ya da kendisiyle alay etmesi olduğunda sevdiğimizi açıklamak zorunda kaldık. Gene de bu çağ bizi seviyor, bize gerek duyuyor..

380

"Gezgin" konuşuyor.- Biri bir kez olsun bizim Avrupalı törelliğimizi uzaktan görüldüğü gibi görmek isterse, onu geçmiş gelecek öteki törelliklerle ölçmek isterse, bir kasabadaki kulelerin yüksekliğini bilmek isteyen bir gezgin gibi yapmalı: Şehirden ayrılmalı. "Törel önyargılar hakkında düşünceler"[48] önyargılar hakkında önyargılar olmayı amaçlamıyorlar, bu yüzden öncelikle törelliğin dışında bir konumun, birinin yükselmek, tırmanmak ya da uçmak zorunda olduğu, iyi ile kötünün ötesinde[49] bir noktanın varlığını kabul ediyorlar. Bu durumda en azından bizim iyi ile

[48] Tan kızıllığının alt adı.

[49] Bu da Nietzsche'nin 1886'da yayınlanan başka bir kitabının adı.

kötümüzden ötede bir noktanın, Avrupalı olan her şeyden kurtulmuş bir nokta. Bunu, bizim etimiz, kanımız haline gelmiş olan buyurucu değer yargılarının toplamından kurtulma noktası olarak anlıyorum. İnsanın oraya çıkmayı istemesi küçük çaplı bir delilik; özel, usdışı bir "-mak zorundasın" olabilir -çünkü biz bilgi peşinde koşanlarda, bize özgü bir "özgür olmayan istenç" huyu var- sorun böyle bir noktaya çıkılıp çıkılamayacağı sorunudur.

Bu birçok koşula bağlı olabilir. Özünde buradaki sorun bizim ne ölçüde yeğni olduğumuz ya da ağır çektiğimizdir -"özgül ağırlık" sorunudur. İnsanın bilgi istemini bunca uzağa, neredeyse kendi zamanının dışına sürmesi için, bin yılı araştırması için, kendine gözler yaratması, dahası bu gözlere açık temiz gökler yaratması için çok yeğni olması gerek. İnsan aşağı bastıran, önüne geçen, aşağıda tutan; biz Avrupalıları düpedüz ağırlaştıran birçok şeyden kendini kurtarmalıdır. Kendi çağının yüce değer ölçülerinin görüntüsüne ulaşmak isteyen böylesine ötedeki biri, ilkin, kendisindeki bu çağı "yenmelidir"- bu onun gücünün sınanmasıdır- sonuçta yalnızca kendi çağını değil çağına karşı ön tiksintisini, karşı çıkışını, çağından çektiği acıları, kendi zaman dışı oluşunu, kendi romantizmini de yenmelidir.

381

Anlaşılırlık sorunu üzerine.- Yazdığında yalnızca anlaşılmayı istemiyor, aynı ölçüde kesinlikle, anlaşılmamayı da istiyor. Herhangi biri, bir kitabı anlaşılmaz bulduğunda, ille de kitaba karşı çıkmamalı- belki işin içinde yazarın bile bile yaptığı bir şey vardır- "herhangi biri" tarafından anlaşılmak istemiyordur. Bütün soylu tinler, beğeniler, iletişim kurmak istediklerinde, kendi dinleyicilerini seçerler. Onları seçmekle de "ötekilere" sınır koyarlar. Bir biçemdeki bütün ince yasaların kaynağı budur. Dediğimiz gibi, onlar aynı zamanda uzak tutar, mesafe yaratır, "girişi", anlamayı yasaklar- bu arada, bu sınırlamalar, kulakları bizimkilerle yakın olanların kulaklarını açar.

Bunu kendi aramızda, benim durumum için de konuşalım. Bilgisizliğimin, tez canlı yaradılışımın beni anlamanızı önlemesini istemem. Dostlarım beni ne ölçüde zorlarsa zorlasın, uğraşılacak bir konuyu hızlı ele almamın nedeni tez canlılık değil. Çünkü ben derin sorunlara soğuk banyolar gibi yaklaşırım: Çabuk dal, çabuk çık. İnsanın bu biçimde derinlere ulaşamayacağı, yeterince

derine dalamayacağı, sudan korkanların, soğuk su düşmanlarının boş inancıdır; onlar denemeden konuşurlar. Ah, büyük soğuk hızlandırır.

Arada bir şu da sorulur: Bir konu, ona yalnızca uçarken dokunulmuş; bir ışık çakması sırasında bakılmış olduğu için ille de anlaşılmaz, bilinmez mi kalır? İnsan ille de onun üzerine mi oturmalı, onun üzerinde yumurtanın üzerindeki gibi kuluçkaya mı yatmalı? Newton'un kendi kendine söylediği gibi, *Diu noctuque incubando.*[50] En azından pek ürkek, kırılgan hakikatler vardır, bunları birden bire yakalamazsanız hiçbir zaman yakalayamazsınız- bunların şaşırtılması ya da yalnız bırakılması gerekir.

Son olarak benim kısalığımın bir değeri daha vardır: Beni ilgilendiren bu tür sorularda, onların daha kısa süre duyulması için birçok şeyi kısaca söylemeliyim. Çünkü bir töredışılığı savunan biri olarak, adamı çürüten suçsuzluklara karşı -yaşamlarında suçsuz olmaktan başka şeyi olmayan merkepler ile iki eşeyin yaşlı kızlarına karşı demek istiyorum- ayağını denk almalı insan. Yazılarım onları erdemli olmak için daha çok esinlemeli, kaldırmalı, yüreklendirmeli. Yeryüzünde esinlenmiş yaşlı eşekler ile erdemin tatlı duygulanımlarıyla heyecana kapılan genç kızlardan daha mutlu bir görüntü düşünemiyorum. "Bunu da gördüm"- böyle dedi Zerdüşt.

Kısalık üzerine bu kadarı fazla. Kendi kendimden gizlemediğim bilgisizliğim bakımından sorunlar daha kötü bir durumda. Ondan utandığım saatler var. Elbette utandığım için utandığım saatler de var. Galiba biz filozofların tümü günümüzde bilgi bakımından zor bir konumdayız. Bilim gelişip duruyor, içimizde en çok mürekkep yalayanlar pek az şey bildiklerini keşfetmeğe yakınlar. Ama başka türlü olsaydı - çok şey bilseydik -daha da kötü olurdu. Bizim ödevimiz kendimizi başkaları ile karıştırmamak, öncelikle de böyle kalmak. Başka şeylerin yanı sıra bilgin gibi olmamız kaçınılmaz. Gene de, bilginlerden farklı bir şeyiz biz. Bize başka şeyler gerek, farklı biçimde gelişiyoruz, farklı bir sindirimimiz var. Bize daha çoğu gerek, ama aynı zamanda daha azı gerek. Bir tin beslenmek için ne kadar yiyeceğe gerek duyar? Bunun bir formülü yok. Ama beğenisi, bağımsızlığa, hızlı gidip gelmeye, gezip dolaşmağa, yalnızca en hızlılıların uygun olduğu

[50] Günlerce, gecelerce onun üzerinde kuluçkaya yatarak.

maceralara yönelikse, böyle bir tinin bağımlı olup tıka basa doymasındansa az şey yiyip özgür yaşaması daha iyidir.

İyi bir dansçı yağlanmak için değil olanaklı en büyük esnekliği, gücü elde etmek için beslenir. Bilmem bir filozofun ruhu iyi bir dansçı olmaktan daha çok ne ister? Çünkü dans onun idealidir, sanatıdır da, son olarak dans onun tek dindarlığı, "tanrıya tapınmasıdır."

382

En büyük sağlık.- Biz henüz belirsiz bir geleceğin erken doğmuş çocukları; yeni, adsız, anlaşılması güç olanlar; yeni bir amaç gerek bize, yeni araçlar da- açıkçası yeni bir sağlık gerek, önceki sağlıklardan daha güçlü, daha açık göz, daha direşken, daha neşeli bir sağlık... Kim şimdiye kadarki bütün değerleri, dilekleri yaşamaya can atıyorsa; bu ülküsel "Akdeniz"in bütün kıyılarında yol almak istiyorsa; kim bir ülküyü bulma, elde etme yürekliliğini gösteren birinin, aynı zamanda bir sanatçının, bir ermişin, bir yasa koyucunun, bir bilgenin, bir bilicinin, eski biçemde tanrılara yakışırcasına ayrı duran birinin maceralarını kendi yaşadıklarından bilmek istiyorsa, ona her şeyden önce bir tek şey gereklidir: Büyük sağlık. İnsan ona sahip olmakla kalmamalı, durmadan onu kazanmalı da, çünkü ister istemez onu bir daha, bir daha verir, üstelik vermek zorundadır...

Şimdi, belki de sağduyunun söylediğinden daha büyük bir gözü peklikle böyle uzun süre kendi yolumuzda kaldıktan sonra, biz ülkü peşindeki argonautlar, ikide bir gemileri batanlar, hasara uğrayanlar, ama gene başlayanlar, izin verilmek istenenden daha sağlıklı, tehlikeli biçimde sağlıklı, hep yeniden yeniden sağlıklı olanlar- bu bize verilen bir ödül gibi, şu anda, karşımızda keşfedilmemiş bir ülke var; onun sınırlarını gözüyle gören yok henüz, ülkünün bugüne kadarki bütün ülkelerinden, kuytularından öte-de; güzel, yadırgatıcı, sorgulanabilir, korkunç, tanrısal olanlar bakımından öyle aşırı varlıklı bir dünya ki, onu bilme isteği, ona sahip olma isteği gözümüzü döndürüyor. Ah bundan böyle hiçbir şey doyuramaz bizi!

Böylesine görüntülerden sonra, vicdanımızda, bilimimizde böylesine yakıcı bir açlıkla, bugünün insanı bizi doyurabilir mi hiç? Belki çok kötü bir şey ama, onun en değerli amaçlarına erek-

lerine bakarken bunları ciddiye almak elimizde değil, hatta artık bakmıyoruz bile onlara.

Önümüzde başka bir ülkü var, tuhaf, baştan çıkarıcı, tehlikeli bir ülkü. Kimseyi bu ülkü için kandırmaya kalkışmamız gerekmiyor çünkü kimseye kolayca bu hakkı vermek istemiyoruz. Bugüne dek kutsal, iyi, dokunulmaz, tanrısal denilenlerin her şeyle bir çocuk gibi- açıkçası bile bile değil, ama dolup taşan güçten, bolluktan ötürü- oynayan tinin ülküsü. Onun için ulusların değer bildiği en yüce şeyler olsa olsa bir tehlike, çökme alçalma ya da en azından bir dinlenme, körleşme, arada bir kendini unutmadır. İnsanca, üstinsanca sağlığının, kayranın ülküsü sık sık insanlık dışı görünecektir. -Örneğin bugüne kadarki bütün dünyasal ciddiyetle, jestlerde sözlerde, vurguda gözde törede, ödevdeki tüm ağırbaşlılıkla karşıştığında bütün bunlar ona gönülsüz bir parodi gibi gelir. -Her şeye karşın, belki de büyük ciddiyet ancak onunla gerçekten başlıyor; ilk kez gerçek bir soru imi koyuluyor, ruhun yazgısı değişiyor, akreple yelkovan ilerliyor, trajedi başlıyor.

383

Epilog- Ama ben usul usul bu iç karartıcı soru işaretini sona[51] yazarken, henüz okuruma doğru okurun erdemlerini anımsatmak isterken -Ah! Ne unutulmuş, ne bilenmez olmuş erdemlerdir onlar- birden bire şimdiye dek duyduğum en kötücül, en sevecen, en cin gibi kahkahayı işittim. Kendi kitabımın tinleri bana saldırıyor, kulağımı çekiyor, beni yola gelmeğe çağırıyorlardı. "Artık katlanamıyoruz" diye bağırdılar "uzaklaştır, uzaklaştır şu kuzgun karası müziği. Çevremizde aydınlık bir sabah yok mu? Yumuşak, yeşil çimenleri, zeminleri ile dansın krallığı yok mu? Sevinçli olmak için bundan daha iyi bir saat oldu mu hiç? Kim bize kederlerin ardından koşmayacak - tersine kederleri şarkı söylemeğe, dans etmeğe çağıran -günlük güneşlik, yeğni, uçmaya hazır bir gün eşiği şarkısı söyleyecek? Yalın bir köylü tulumu bile şimdiye dek bizi eğlendirmek, ağırlamak için kullandığın bu gizemli seslerden, bataklık vıraklamalarından, mezar seslerinden, dağ sıçanı ıslıklarından yeğdir, dünyadan-elçeken Beyefendi, Ge-

[51] Önceki bölümün son tümcesine gönderme.

leceğin Müzisyeni! Hayır! Hayır bu notalar değil! Tersine gelin haydi, daha tatlı, daha sevinçli nağmeler çalalım."

Sizin hoşunuza onlar mı gidiyor sabırsız dostlarım? İyi öyleyse, kim sizi mutlu etmek istemez. Tulum zurnalarım hazır, gırtlağım da, belki biraz kaba kaçacak ama sineye çekiverin artık o kadarını, dağlardayız ne de olsa. Hiç değilse duymak üzere olduğunuz şey yeni, onu anlamıyorsanız, şarkıyı yanlış anlasanız ne çıkar? Bir kere bu "Şarkıcının İlenci"dir.[52] Böylece onun müziğini, biçemini çok daha açık duyabilirsiniz, onun düdüğünü - dansını çok daha iyi duyabilirsiniz. İstediğiniz bu değil mi?

[52] Ludwig Uhland'ın (1787-1962) ünlü şiirinin başlığı.

PRENS VOGELFREI'IN ŞARKILARI*

* 1887'deki ikinci basımda eklenen şiirler.

Goethe'ye

Yıkılmaz olan
olsa olsa senin buluşun
Tehlikeli tanrı da
ozan kurnazlığı.
Dönerken dünya çarkı,
amaçtan amaca seker
Yazgı der ona somurtkan biri,
alıklar buna oyun der

Dünya oyunu, yönetici güç
karıştırır varlıkla görüntüyü
oldum olası alıklaştıran güç
bizi de karar ona.

Ozanın çağrısı

Gençtim, oturmuş serinlerken
aylak aylak loş bir koruda ben
uzak bir tik, ince bir tik sesi işitildi.
Çok geçmedi ölçülü biçili bir tak da geldi.
Sonsuz bir ölçü vuruyormuş sandım bir anda
Başladım delirmiş gibi onu aramağa.
Aradım taradım bulamadım
ozan gibi tik tak diye konuşmağa başladım.

Ben koyuldum dizeler düzmeğe
onlar başladı hoplayıp zıplamağa hece hece
Tutamadım kendimi patlattım bir kahkaha
Tam onbeş dakika durmadan güldüm onlara
Sen bir ozan oldun ha? Sen ha?
Kafayı mı üşüttün sen ya?
"Evet bayım evet siz ozansınız!"
dedi bir ağaçkakan aldırışsız.

Ne beklerim ben bu çalılarda
birini mi soyacağım yoksa?
Bir söz mü, bir imge mi? Hızla
yakalarım onları bir uyakla.
Tam hepsi koşup sekerken
tutup ozanın dizesine katıyorum onları hemen
"Evet bayım evet siz ozansınız!"
dedi bir ağaçkakan aldırışsız

Öldürücü küçük bir ok mu uyak?
etini, tenini deldiğinde titremene bak!
Ölüyorsun göz göre göre
cin çarpmış gibi sendeliyorsun işte.
"Evet bayım evet siz ozansınız!"
dedi bir ağaçkakan aldırışsız

Acele acele söylenmiş aptal sözler
acısı bol sarhoş deyişler
kıvrıla kıvrıla dizilmiş tik tak zincirine .
Ayak takımı var, çiğne geç git işine
Bu iyi mi? Ozanlar kötü mü?
"Evet bayım evet siz ozansınız!"
dedi bir ağaçkakan aldırışsız

Bana bak kuş, şaka mı yapıyorsun?
Benimle dalga geçmek mi istiyorsun?
Zaten kafan iyi değil dedin bana
peki ya şu kalbim, sence kötü mü o da?
Kork kötü niyetimden benim-

Bunlar öfkelendirse de ozanı
o düzer durur doğru eğri uyakları:
"Evet bayım evet siz ozansınız!"
dedi bir ağaçkakan aldırışsız.

Güneyde

Asılıp eğik bir dala
yorgunluğumu dinlendirdim
Bir kuş konuğum olsan a dedi bana
söz dinledim yuvanın yanına geçtim
Ama şimdi neredeyim ben uzakta mı uzakta!

Şu beyaz deniz serilmiş uykulu yatıyor
bir erguvan ağacı yelken açıyor denizde
koyun melemelerinde şiirler çın çın ötüyor
kaya, incir, liman, kale
masum güney beni yanına alıyor.

Hayat mı bu? Olsa olsa adım adım
Oldum olası az az ilerler Alman -üstelik zor ilerleyişi.
Beni yukarı kaldır diye yele bağırdım
kuşlarla öğrendim ben böyle süzülmeyi
denizin üstünde güneye kanat açtım.

Us, karanlık uğraş
çok sürmez ulaştırır hedefe bizi
uçarken öğrendim beni aldatanı
Şimdi yürekliyim başlamaya
yeni bir yaşama, oynamaya yeni bir oyunu
içimde duyuyorum onların öz suyunu.

Bilge derim yapayalnız düşünene
yalnız türkü söyleyense alıktır bence.
Kulak verin öyleyse türküme.
Sessizce geçip oturun çevreme şimdi
yaramaz kuşcağızlar gecikmeyin emi!

Böyle genç, böyle yanlış, böyle kandırılmış
sevgi düşlerinde yaşar göründün bana
Hele şu güzel vakit geçirme yolu?
Kuzeyde- itiraf ediyorum duraksayarak-
sevdim bir kadıncığı korkunç yaşlı
"hakikat"ti kocakarının adı.

Sofu Beppa

Güzel göründükçe bedenim
zarar gelmez dindarlıktan.
Kim bilmez, tanrı sever kadınları
yosmaları en azından...
Zavallı keşişçiğim
tanrı elbet bağışlar seni de seve seve
Çünkü birçok keşiş gibi
o da sever olmayı benle

İstemem kılı ağarmış kilise babalarını
isterim genç olsun al al olsun yanakları
Bir de ne olursa olsun şu kedileri
hani açlıktan ya da kıskançlıktan
dimdik olur ya tüyleri

Ama hiç sevmem kocamış herifleri
O da sevmez yaşlıları
Ah yüce tanrım nasıl da kurmuşsun harika bilgece düzenini?

Kilise işini bilir
Yüze de yüreğe de hakkını verir.
her defasında affediverir beni
Ayol kim affetmez ki seni!
Şöyle ağzını büze büze konuş hele
bir selam diz kırarak,
giderken "hoşça kal!" göz kırparak
böyle her yeni günah, siler eskisini.

Şükürler olsun sana yüce rabbim,
sen ki güzel kızları seversin
rahat değilken bile yüreğin
kendini affedersin.
Güzel göründükçe bedenim
zarar gelmez dindarlıktan.
Ama gevşek bir kocakarı olduğum zaman
vallahi vız gelir oramda dolaşsa şeytan.

Gizemli sandal

Herkes uyurken dün gece
bir esinti usulca aktı sokakta inleye inleye
Bu yastık batıyordu sanki,
ne afyon ne uyku ilacı yetmedi
rahat vicdan bile para etmedi

Sonunda sürdüm attım uykuyu
kalktım yataktan koştum deniz kıyısına
ay ışığı vardı yamaçta
ılık kumda bir adam bir de tekne
hem koyunlar hem de çoban uykulu
kıyıdan ayrıldı açıldı denize tekne uykulu
Bir saat geçti ya da iki ya da üç belki

bir yıl bile olabilir.
Birdenbire zamansız bir tek düzelikte
bütün duygularım, düşüncelerim boğuluverdi.

Dipsiz bir uçurum açıldı önümde
bir daha hiçbir ses duyulmadı çevrede

Gün eşiğinde, suyun kararanlık dibinde
bir tekne duruyor, durdukça duruyordu...
Yüzlercesi soruyordu:
"Ne var, Ne oldu? boğulan var mı?" diye
Yok bir şey ! Uyuduk biz.
Ah! Hem de çok iyi uyuduk hepimiz!

İlan-ı aşk

(Bu aşk duyurusu sırasında ozan çukura düşer)

Harika! hâlâ uçuyor mu?
yükseliyor yükseliyor ama kanat çırpmıyor mu?
Kim dedi bu kadar yukarı çık diye ona
Nedir bunun amacı, yolu, isteği acaba?

Şimdi zaman dışı,, şimdi yıldız sanki
yaşamın kaçtığı yükseklerde tek başına
acıyor onu kıskananlara-
onu görmek bile uçuruyor herkesi.

Ah albatros kuşu, bengi bir dürtünün etkisiyle
süzülüyorum böyle yücelerde
Düşünüyorum seni yaşlı gözlerle
albatrosum güzel kuşum
ben sana vurulmuşum.

Tanrı kınayan keçi çobanının türküsü

Uzandım şuraya bilsen nasıl buruluyor bağırsaklarım
yiyip bitiriyor beni şu tahta kuruları
Işıklar görünüyor, gürültüler geliyor;
duyuyorum tam şuramda hora teptiklerini

Şu anda gelmiş olmalıydı
bu saatte çoktan benim olmalıydı.

Ne gelen ne giden oldu
Bense it gibi bekledim onu.

Yemin üstüne yemin etti kaç defa
gene yalan mı söyledi acaba?
Yoksa bir herifin peşinden mi gitti şimdi
Böyle yapar da bazen benim dişi keçi.

Nereden çıktı şu ipek elbise
Nasıl da havalara girmiş kendi kendine
bilsen nasıl merak ediyorum
yoksa korusunda başka bir teke mi var diyorum.

Boğucu gecelerde zehirli mantarlar büyür ya bahçede
zehir kesildim ben de aşk için seni bekleye bekleye

Aşk ateşi yiyip bitiriyor beni
sanki cehennemin yedi kat dibi
Bir lokma girmiyor ağzıma
elveda diyorum güzelim soğanlarıma

Artık mehtab erdi sulara
soldu yıldızlar bir bir semada
gün ağardıkça kararıyor dünya
Ah! diyorum ah, ölüverseydim keşke şuracıkta

"Sallantılı ruhlar"

Şu sallantıdaki ruhlar korkunç üzer beni
bütün onurları sıkar ruhumu
bütün övgüleri kendinden nefret eder, utanç dolu

İpliklerini örmedim diye mi
onlarla düğün dernek etmedim diye mi
bakışlarıyla bunlar selam verir
Dışı tatlı kaplı, içi zehir
umutsuz kıskançlığın ta kendisi.
Lanetlerlerse lanetlesinler beni
burun büksünler isterlerse
Olmaz kardeşim olmaz.
Bu gözler bende aradıklarını
hiçbir zaman bulamaz.

Umutsuz durumda bir saf

Bir şeyler yazdıysam masaya duvara
Saf bir elle, saf bir yürekle
masayı, duvarı süsleyeyim diye yazdım

Siz de diyorsunuz ki
"Kirletir duvarı da masayı da safın eli
bu yüzden yazdıkları toptan silinmeli."
İzin verirseniz bayım.
Duruma el koyayım
Bilirim kullanmayı süngerle süpürgeyi
suculuk ya da eleştirmenlikten beri

Ne var ki, iş bitince ben
öğrenmek isterim doğrusu en üst bilgeden
nasıl bilgece sı..caksın bu duvarla masaya sen.

Rimus remedium[1]

Ya da hasta ozan kendini nasıl avutur

Sen ağzından
salyalar akan cadaloz,
saat saat damlayan zaman
Boş yere bağırır tiksintim
"Lanet olsun, lanet olsun uçurumuna sesin"

Dünya tunçtandır
kızgın bir boğa -bağırtıyı duymaz o
acı, uçan hançeri ile yazıyor
kemiklerimin içine
"Kalpsizdir dünya
aptallar kin besler ona, bu yüzden inlerler"

Dökülsün bütün afyonlar
dökülsün ateş, zehire kesti beynimin içi!
Çoktandır sınadın zaten alnımı, elimi
Ne soruyorsun ha? Söyle - bilirsem ne geçecek elime?
Yuh! lanet olsun o kahpeye
hor görmesine de.

Yo! geri dön
dışarısı soğuk, yağmuru duyuyorum
usulca mı alıkoymalı seni?
- Al şunu! işte altın: Ne parlak parça
- Sen mutluluk musun?
Sen, ateş, dua mı edeyim sana?

Kapı açılır
Yağmur dökülür yatağıma dek
esinti söndürür ışığı-yığınla bela
şimdi kimin yüz şiiri yoksa
bahse girerim, bahse girerim
Bakılacak onun çaresine.

[1] Şifa şiiri.

Mutluluğum[2]

Gene gördüm San Marco'nun güvercinlerini
Meydan dingin, sabah dinleniyor arada
yolluyorum mavi göğe güvercin sürüsü gibi
tatlı serinlikte başı boş türkülerimi
geri çekiyorum onları tüylerine
teleklerine yeni şiirler asmak için
Budur benim Mutluluğum!
Budur Talihim!

Ey dingin gök kubbe, ipekten gök ışık
nasıl da asılmışsın renkli yapının üzerine
- ne diyeyim- ben onu seviyorum, kıskanıyorum
ondan korkuyorum

Onun ruhunu içip bitirmek isterdim
Peki onu geri verecek miyim
Hayır olmaz sen ey göz alabildiğine uzanan harika otlak
Budur benim Mutluluğum!
Budur Talihim!

Sen ey yavuz kule
hangi aslanca dürtü çıkarıverdi seni
yorulmadan bunca yükseğe yengiyle
Meydana gürültünü gönderiyorsun
fransızcada onun *accent aigu*'su[3]
Ben de senin gibi geri kalsaydım
yumuşacık ipekle zincire vurulmak isterdim

Git başımdan musiki!
bırak önce koyulaşsın karanlık
gelişsin ta ki kara oynak bir gece olasıya

---

[2] Mein Glück- talihim anlamı da vardır.

[3] Fransızcada ağız çok kapalı olarak söylenen kapalı e'yi (é) oluşturan vurgu imi.

Dur daha, sesin selenin vakti değil ki gündüz
daha altın takılar gül kesilmedi ki
Daha çok var akşama
şiir yazmağa, usulca sürünmeğe, kendi kendine konuşmağa
Budur benim Mutluluğum!
Budur Talihim!

Yeni Denizlere

Orayı istiyorum, güveniyorum
kendime, kavrayışıma bundan böyle
Açık deniz, engin maviliğe sürüyorum cenevizli gemimi

Işıl ışıl her şey yeni yepyeni
Zamanla uzamda uyukluyor öğle
bir tek senin gözün
dikilmiş bana bakıyor sonsuzluk

Sils Maria

Oturdum burda, bekleyip durdum boş yere
iyinin kötünün ötesinde
kimi ışık kimi gölge ikisi de oyun işte
bütün göl, bütün öğle, bütün zaman amaçsız
o anda arkadaş[1] ansızın bir iki oldu
Zerdüşt önümde yürümeğe başladı.

[1] Freundin. bayan arkadaş.

Mistral yeli'ne
Bir dans şarkısı

Mistral yeli, sen ey yağmur bulutu avcısı
üzüntü katili, gök süpürgesi.
Nasıl severim seni sen kükrerken
Aynı döl yatağından çıkmadık mı?
İkimizin de alnına da bengilik yazılmadı mı?

İşte kaygan taşlı yollarda
senin ıslık çalıp şarkı söyleyişin gibi dans ederek
dans ederek koşuyorum sana
Gemisiz, dümensiz en özgür kardeşi olarak özgürlüğün
sekiyorsun üzerinde yaban denizin.

Uyur uyanık duyarım çağrılarını
basamak basamak kayalıklardan
denizdeki sarı duvara esen fırtınanı
Selam! sanki bir aydınlık gibi
elmasta hızlanan ışık gibi
geldin buraya dağlardan yengili

Göğün düz harman yerlerinde
görebiliyordum atlarının koştuğunu
gördüm sürdüğün arabayı
çırpınan elini gördüm
atın sırtında şimşek gibi kamçı çalarken

Gördüm seni arabadan sıçrarken
çırpılan kanat gibi hızlı inerken
gördüm seni ok biçiminde
dimdik dalıverdin.güllerin arasından
altından bir gün ışığı gibi geçtin.

Dans şimdi binlerce sırtta
dalgaların sırtında, dalgaların oyunculuğunda
Selam, çünkü yeni bir dans keşfettiniz siz.

Binbir biçimde dans ederiz biz
sanatımızın adı özgür olsun
bilimimiz haydi sevinçli olsun

Her çiçekten bir çiçek alalım
Kendimizi kutlamak için de koparalım bir tane
İki yaprak da çelengimize.
Bir gezgin ozan gibi dans edelim
kutsal insanlarla orospular arasında
tanrı ile dünya arasmda

Yellerle dans edemeyen
bağlanmıştır bağlarla, üstelik de hasta gibi
sakat, yaşlı, topal
iki yüzlü alaycılar
dürüst yontulmamışlar, erdem papatyaları
defolsun bizim cennetimizden.

Hadi üfleyelim sokakların tozunu
dolduralım tozla hastaların burnunu
korkarız biz hasta hayvancıklardan
temizleyelim sahili kurumuş göğüslerden
korkak gözlerden

Düşseverleri, dünyaya kara çalanları,
ucuza bulut alıp pahalıya satanları avlayalım
Aydınlatalım göğün ülkesini
Kükreyelim, ey bütün özgür tinlerin tini
seninle ben çift olduğumuz için mutluluğum
fırtına gibi kükrüyor

Böyle bir mutluluğun anısını
bırakmak istersen sonsuza
al eline vasiyetini
al eline çelengini
at gitsin yukarıya uzağa
üfle çıksın göğün basamaklarını bir bir
as orada onu orada bir yıldıza

ASA
KİTABEVİ

1. Enneadlar - Plotinus, çev. Zeki Özcan
2. Heidegger'de Varlık ve Zaman - A. Kadir Çüçen (İlaveli 3.baskı)
3. Törelerin Aynasında Doğu ile Batı - Sefa Şimşek
4. Politik Kültür Yazıları - Süleyman Seyfi Öğün
5. Mantık - A. Kadir Çüçen (İlaveli 3.baskı)
6. Siyaset, Demokrasi ve Kimlik - Ali Yaşar Sarıbay
7. Böyle Buyurdu Zerdüşt - Friedrich Nietzsche, çev.: A. Turan Oflazoğlu
8. Bursa Şairleri - Kadir Atlansoy
9. İlkçağ Felsefesi Tarihi - Ahmet Cevizci (İlaveli 3.baskı)
10. Bir Politikbilim Perspektifi - A.Yaşar Sarıbay, S. Seyfi Öğün
11. Kent, Kimlik ve Küreselleşme - Rana A. Aslanoğlu
12. Felsefeye Giriş - A. Kadir Çüçen (İlaveli 3.baskı)
13. Wittgenstein'da Din Felsefesi - Jean Greisch, çev. Zeki Özcan
14. Harflerin İlmi - İbn Arabi, çev. Mahmut Kanık
15. Sanat ve Estetik Kuramları - Nejat Bozkurt
16. Ortaçağ Felsefesi Tarihi - Ahmet Cevizci (İlaveli 2.baskı)
17. Ana Hatlarıyla Klasik Mantık - İbrahim Emiroğlu
18. Söz Edimleri Kuramı ve Etik - Paul Ricoeur, çev. Atakan Altınörs
19. Saklı Zamanlar - Ramis Dara
20. Plotinos'un Aşk Kuramı - Zerrin Kurtoğlu
21. Yazılı Anlatıma Giriş – Ramis Dara
22. Nietzsche'nin Tanrı Öldü Sözü ve Dünya Resimleri Çağı – Martin Heidegger , çev: Levent Özşar
23. Onyedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi - Ahmet Cevizci
24. Nibelungen, Bin Yıllık Cermen Destanı – çev: Cem Demir
25. XV. Yüzyıldan Bugüne Rumeli Motifli Türk Şiiri Antolojisi – Ahmet Emin Atasoy
26. Bilgi Felsefesi- A.Kadir Çüçen
27. Sosyo-Ekonomik Perspektif- Der. Uğur Dolgun
28. Zihin Felsefesi – Şeref Günday
29. Martin Heidegger'de İnsan Sorunu – Sevgi İyi
30. Şen Bilim – F. Nietzsche, çev: Levent Özşar

ASA
KİTABEVİ
Ünlü Cad. Sönmez İş Sarayı No: 20 BURSA
Tel: 0 224 220 40 74 Fax : 0 224 223 93 20

ŞEN BİLİM

F. NIETZSCHE

Görünüş, kendi kendisi ile alay etmekte öylesine ileri gidiyor ki, bana burada görünüş ile bataklık yakamozundan, ruhların dansından başka bir şey olmadığını duyumsatıyor- Bütün düş görenler arasında benim de, "bilenin" de kendi dansımı yaptığımı; bilenin, dünyasal dansı uzatmak için bir araç olduğunu; dolayısıyla, varoluşun şenliğine ait olduğunu...

ASA